GRIGORE CONSTANTINESCU

PITEŞTI

ANSAMBLUL MEDIEVAL-MODERN

PITEŞTI–MMXV

GRIGORE CONSTANTINESCU

PITEŞTI.
ANSAMBLUL MEDIEVAL-MODERN

EDITURA «TIPARG»
PITEŞTI – MMXV

Apariţia volumului monografic
«PITEŞTI. ANSAMBLUL MEDIEVAL-MODERN»,
a fost posibilă cu sprijinul financiar al
Primăriei Municipiului Piteşti
(Primar – **Tudor PENDIUC**)

Redactor & tehnoredactor – Grigore CONSTANTINESCU
Lector– Eugenia CONSTANTINESCU
Prepress– Gabriela PLOSCĂ, Mirela FLOREA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CONSTANTINESCU, GRIGORE
Piteşti. Ansamblul medieval-modern / Grigore Constantinescu-Piteşti
Editura «Tiparg», Piteşti, 2015.
IISBN 973-87642-2-x

Tiparul executat la «TIPARG»
© Copyright EDITURA «TIPARG»-PITEŞTI

PITEŞTI.
ANSAMBLUL MEDIEVAL-MODERN

•Argument •Cadrul geografic •Toponimie şi legendă •Evoluţia istorică a localităţii •Atestarea documentară •Geneza şi evoluţia oraşului medieval •Activitatea economică •Căile rutiere medievale •Reşedinţă domnească temporară •Oraşul în memoriale de călătorie •Oraşul în documente cartografice •Etape evolutive ale ansamblului urban •Elemente definitorii pe coordonatele urbanizării •Oraşul Piteşti în contextul istoriei naţionale [•Revoluţia de la 1821 •Revoluţia de la 1848 •Unirea Principatelor Române: Moldova şi Ţara Românească •Războiul pentru Independenţă •Campania din 1913 •Primul Război Mondial •Unirea naţională a românilor din 1 decembrie 1918] •Coordonate locale de cultură şi civilizaţie •Şcoala Domnească •Şcoala de la Schitul Buliga •Şcoala slobodă obştească de la Goleşti •Şcoala naţională din Piteşti •Dezvoltarea învăţământului local •Gimnaziul teoretic din Piteşti •Biblioteca publică urbană •Personalităţi piteştene ale epocii moderne •Presa piteşteană •Tipografii locale •Teatrul piteştean •Viaţa muzicală piteşteană •Arta plastică: •Pictura •Sculptura •Situaţia sanitară •Arhitectura ecleziastică locală [•Biserica Schitului Buliga •Biserica «Sf. Nicolae» •Biserica Beştelei •Biserica Greci •Capela Universităţii •Biserica Domnească •Biserica Găvana •Biserica «Maica Precista» •Biserica Mavrodolu • Biserica Meculeşti •Biserica Prundu •Biserica «Sf. Ilie» •Biserica «Sf. Ioan» •Biserica «Sf. Vineri» •Schitul Trivalea •Biserica Valea Rea •Biserica armenească •Biserica romano-catolică •Sinagoga] •Monumente memoriale: Cruci de piatră •Monumente de arhitectură laică •Oraşul Piteşti în memorialistică: •Alexandru Odobescu •Nicolae Iorga •Tudor Teodorescu-Branişte •Ion Minulescu •Tudor Muşatescu •Bibliografie generală •Sumar •Oraşul Piteşti în imagini

PITEŞTI.
ANSAMBLUL MEDIEVAL-MODERN

La aniversarea atestării documentare iniţiale a Piteştiului – străveche cetate temporară de scaun a Ţării Româneşti, o milenară urare în spirit şi grai latin:

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT !

Grigore Constantinescu

Argument

Străvechea vatră a Piteştiului, important centru economic şi cultural al României, reşedinţă a judeţului Argeş, s-a durat, din vremuri imemoriale, în zona de interferenţă dintre deal şi câmpie, „acolo unde-n Argeş se varsă Râul Doamnei", precum „localiza" liric leagănul copilăriei sale poetul Ion Pillat...

Existenţa unei comunităţi umane în acest spaţiu încărcat de istorie este confirmată prin mărturii arheologice revelatorii datând încă din paleolitic. Extinderea aşezării a continuat într-un ritm considerabil, în perioada medievală şi modernă, Piteştiul devenind reşedinţă domnească temporară, datorită amplasării sale la întretăierea unor importante căi comerciale spre: Braşov, Sibiu, Bucureşti şi Craiova, a intensei dezvoltări economice, precum şi a unor condiţii climaterice favorabile.

Documentele medievale – repere certe ale evoluţiei localităţii – atestă iniţial aşezarea sub forma toponimică Piteşti, în hrisovul emis, la 20 mai 1388, de către cancelaria domnească a marelui voievod al Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrân [1386-1418]. Numeroase izvoare istorice ulterioare confirmă evoluţia considerabilă a aşezării, în care domnitorii: Neagoe Basarab [1512-1521], Matei Basarab [1632-1654], Constantin Şerban [1654-1658], sau Constantin Brâncoveanu [1688-1714] au construit, ori consolidat curţi domneşti, au înălţat ctitorii laice sau religioase.

Monumentele ecleziastice existente, cu evidente modificări ce au afectat considerabil aspectul lor iniţial, reflectă stadiul evolutiv al oraşului în secolele XVI-XX: Biserica «Buna Vestire» [sec. XVI] a logofătului Norocea conservă remarcabile picturi murale originare; Biserica domnească «Sf. Gheorghe» fondată în sec. XVI, refăcută de Matei Basarab şi terminată în anul 1656, de către voievodul Constantin Şerban şi de soţia acestuia, Doamna Bălaşa, prezintă o compoziţie arhitecturală utilizată pentru prima oară în Ţara Românească: pridvor supraînălţat de un foişor pe coloane constituind clopotniţa; Biserica «Precista Veche» datând din sec.

XVI, cu refaceri structurale [sec. XIX-XX]; Trivalea [sf. sec. XVII], schit reconstruit din temelie în 1988, situat în imensul parc omonim al oraşului; Biserica «Sf.Treime»-Beştelei dăinuind din epoca lui Matei Basarab, reînnoită către sfârşitul veacului trecut; Biserica Meculeşti [1752], vestita ctitorie a boierilor Lereşti; Biserica Mavrodolu [1818], înălţată de marele căminar Ion Mavrodolu şi refăcută cu eforturi nespuse în aceeaşi vitregă epocă istorică a comunismului; Biserica «Sf. Ilie» [1828] aparţinând breslei cojocarilor din urbea Piteştiului; Biserica monumentală «Sf. Vineri» [1909]. Aceste nestemate ale trecutului reprezintă repere temeinice de credinţă şi de spiritualitate în orizontul existenţial multisecular al Piteştiului.

Patrimoniul arhitectural al oraşului s-a dezvoltat considerabil, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului XX, prin edificarea unor construcţii laice remarcabile sub raport stilistic: Hanul Gabroveni [1877], Primăria veche [1886] – actualmente, Galeria de artă, Prefectura judeţului Argeş [1898-1899] – devenită sediu al Muzeului judeţean Argeş, Tribunalul judeţean [1912-1914], Colegiul «I. C. Brătianu» [1897-1899], Teatrul «Al. Davila» construit la începutul secolului XX , modernizat în 1979 ş. a.

Cu certitudinea că acest eseu monografic consacrat originii şi evoluţiei unei vetre de dăinuire românească, de la atestarea documentară iniţială a căreia se împlinesc 627 de ani, va contribui semnificativ la rememorarea unor aspecte inedite din tezaurul spiritualităţii moştenite şi create în spaţiul său de cultură şi civilizaţie;

cu convingerea nedisimulată că va reprezenta o incitantă pledoarie pentru o atentă şi permanentă stare de veghe privind conservarea nealterată şi valorificarea lui cultural-educativă;

cu speranţa că apariţia acestei cărţi „scrise cu mintea, dar, mai ales, cu inima", va constitui un moment referenţial în istoria scrisă a urbei de pe Argeş, vă doreşte o lectură agreabilă,

Grigore Constantinescu

Cadrul geografic

Aşezare

Municipiul Piteşti – amplasat în zona central-sudică a României, în nord-vestul Munteniei, la confluenţa râului Argeş cu Râul Doamnei, în aria de intersectare a paralelei 44°51'30" latitudine nordică cu meridianul 24°52' longitudine estică, la circa 20 km sud de paralela 45°, s-a constituit şi a evoluat spre configuraţia actuală într-un context natural extrem de favorabil existenţei unei comunităţi umane.

Situat la intersecţia unor importante căi de comunicaţie care asigurau legătura între Ţara Românească şi Transilvania, între zonele muntoase de la nord şi cele de câmpie din sud, precum şi dintre estul şi vestul Ţării Româneşti, localitatea se va dezvolta sub raport economic, prin posibilităţile oferite de efectuarea unor schimburi de mărfuri între zonele menţionate şi, extinzându-se aria geografică, între Peninsula Balcanică şi Europa Centrală. Nucleul iniţial al aşezării s-a format pe terasele fluviatile din dreapta râului Argeş dispuse sub forma unui amfiteatru cu o dominantă orientare estică, prezentând factori pedoclimatici extrem de favorabili vieţii şi activităţii umane; în decursul secolelor, aşezarea a evoluat longitudinal, pe direcţia NV-SE, paralelă cu traseul râului Argeş.

Delimitare

Suprafaţa actuală a municipiului este delimitată de perimetrele localităţilor: Bascov [NNV], Budeasa [NNE], Mărăcineni [NE], Ştefăneşti [ESE], Bradu [SSV], Albota [SV], Moşoaia [V] şi Băbana [VNV].

Suprafaţă şi relief

Teritorial, oraşul se extinde continuu, înregistrând, potrivit recensămintelor din anii: 1912– 519 ha 5.950 mp; 1948– 1.435,5 ha (fără comuna suburbană Găvana); 1987– 4.073 ha. Teritoriul muncipiului aparţine aproape în exclusivitate Piemontului Getic, situându-se pe linia de contact dintre: Piemontul Cotmeana [VNV], Dealurile Argeşului [NNE], Piemontul Cândeşti [ESE] şi aria de tranziţie dintre Piemontul Getic [N] – Câmpia Română [S]. Terasele fluviatile din perimetrul municipiului Piteşti, pe care s-au format cartiere de locuinţe şi importante obiective industriale, sunt, în ordinea descrescândă a altitudinii: Smeura [350 m]; Trivale-Papuceşti [333 m] – incluzând cartierele Trivale şi Războieni; Exerciţiu [300 m], pe care s-au dezvoltat cartierele: Craiovei – Exerciţiului – Banatului – Traian – Teilor – Mărăşeşti – Găvana; Centrul

civic [277 m] cuprinzând cartierele: Calea Bucureşti, Câmpineanu, Eremia Grigorescu, Viilor; Lunca Argeşului [255-252 m], cu lacurile de acumulare: Bascov-Piteşti Nord, Piteşti-Prundu, Goleşti-Călineşti. Altitudinea medie a localităţii de pe Argeş este de circa 303 m.

Reţeaua hidrografică

Dominată de râul Argeş, cel mai mare râu din judeţul omonim, al cărui curs orientat nord-sud porneşte, în prezent, din Lacul de acumulare Vidraru şi colectează apele principalului său afluent, Râul Doamnei, pe stânga, iar, pe dreapta, ale afluenţilor cu debite mici, dar cu scurgere torenţială: Bascov şi Valea Rea (Găvana) în nord-vest; pâraiele: Trivale (Valea Stancii) şi Scorobaia în vest; iar în sud: Dârzul (Turceşti) şi Geamăna Mare, ale căror debite torenţiale reprezentau un iminent pericol, albiile lor fiind canalizate subteran pe teritoriul oraşului. Râul Argeş, care delimitează perimetrul oraşului spre est, a influenţat considerabil evoluţia comunităţilor umane amplasate de-a lungul traseului său. Amenajările hidrotehnice efectuate pe albia râului, prin construirea unor lacuri de acumulare care au produs modificări evidente în microclimat, în faună şi floră, reprezintă principala sursă de aprovizionare cu apă potabilă şi industrială a municipiului, asigurând, concomitent, posibilităţi de agrement considerabile.

Existenţa unor ape subterane mineralizate, uşor sulfatate a determinat realizarea unor lucrări de valorificare parţială a acestora, prin amenajarea unor fântâni arteziene în cartierul Craiovei, pe străzile: Crinului, Exerciţiu, Nicolae Bălcescu, Smârdan ş. a.

Seismicitate

Mişcările de natură seismică, având epicentrul în Vrancea, au afectat periodic perimetrul Piteştiului, provocând constant avarierea unor clădiri din localitate. Repetabilitatea acestor fenomene naturale reprezintă pentru proiectanţi un element determinant în calcularea rezistenţei construcţiilor care completează zestrea edilitară a municipiului. O enumerare a seismelor consemnate în diverse surse informaţionale din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea relevă periodicitatea acestora. Astfel, la Piteşti, s-au înregistrat puternice cutremure de pământ în anii: 1628, 1724, 1738, 1765, 1790, 1793.

Exceptând mişcările seismice al căror epicentru este în zona Vrancea, teritoriul pe care este amplasat municipiul a fost afectat, de asemenea, de linia seismică Muşăteşti – Câmpulung – Rucăr, prin existenţa unui focar activ în apropiere de Câmpulung-Muscel.

Potrivit unor consemnări de pe cărţile bisericeşti vechi din patrimoniul cultural argeşean, mişcări seismice intense s-au înregistrat, în zilele de: 9 aprilie şi 3 septembrie 1765; 27 noiembrie 1793 – „la şapte ceasuri şi trei

sferturi"; 14 octombrie 1802 – caracterizat de pisar, ca „foarte înfricoşător"; 14 noiembrie 1827 – „la două ceasuri din noapte, când s-au cutremurat pământul foarte tare"; 11 ianuarie 1838 – „când s-au surpat multe case şi biserici"; 19 august 1894; 12 mai 1912; 13 ianuarie 1916; 10 noiembrie 1940 (ultimul apreciat, de către autorul însemnării, drept „groaznic"), cutremurele de pământ menţionate afectând considerabil starea de conservare a unor construcţii de pe teritoriul Piteştiului.

[Grigore Constantinescu – *Fenomene naturale consemnate pe filele cărţilor româneşti vechi din patrimoniul unităţilor de cult argeşene,* SCMJA, Piteşti, 1968].

Seismele înregistrate spre sfârşitul secolului XX, la: 4 martie 1977, 31 august 1986 şi 2 iunie 1990 au fost puternic resimţite în localitate, periclitând, în special, structura de rezistenţă a clădirilor vechi, dar şi a multora dintre blocurile de locuit construite relativ recent.

Resurse ale subsolului

Municipiul Piteşti este situat într-o zonă cu resurse minerale variate. Important centru petrolifer, Piteştiul deţine zăcăminte apreciabile de ţiţei şi gaze de sondă, a căror exploatare a fost declanşată în anul 1953. În extremitatea de vest-nord-vest, s-a depistat un masiv de sare (diapirul de la Slătioarele-Piteşti).

Din depozitele aluvionare cuaternare ale albiei râului Argeş, se exploatează importante cantităţi de pietrişuri şi nisipuri necesare industriei construcţiilor. Argila reprezintă materia primă exploatată intens pentru producerea cărămizilor şi a teracotei.

Clima

Prin caracteristicile sale, clima locală se circumscrie etajului colinar al climatului temperat-continental de pădure. În tot cursul anului, temperatura este moderată, media anuală a aerului variind între 9^0-10^0 C. Temperatura medie a lunii ianuarie este de –$2,4^0$ C, iar a lunii iulie de +$20,8^0$ C. Temperatura maximă absolută de +$40,8^0$ C s-a înregistrat la 5 iulie 1916, iar temperatura minimă absolută –27^0 C, la 24 ianuarie 1907. În perioada anilor 1973-1982, durata medie multianuală de strălucire a soarelui a fost de 2.196 ore.

Circulaţia aerului se produce în proporţie de: 26% din nord-est; 14% – din nord; 12 % – din vest şi 11% – din est. Viteza medie anuală a vântului este de 2,6 m/s. Precipitaţiile atmosferice, care oscilează între 680-700 mm anual, sunt relativ abundente, depăşind media pe ţară. În cursul unui an calendaristic, un regim pluviometric excesiv se înregistrează în lunile: mai, iunie, iulie [80-90 mm], lunile februarie şi martie fiind cele mai sărace în precipitaţii [37 mm]. Precipitaţiile cele mai abundente s-au consemnat în 1897: 1099,1 mm, iar precipitaţiile cele mai scăzute – în anul 1957: 310,9 mm.

Solurile

Integrate în ampla categorie a solurilor silvestre submotane, solurile podzolice argiloiluviale sunt dominante pe terasele dealurilor piemontane şi pe pantele acestora; soluri aluviale gleizate – în lunca Argeşului, iar, în Câmpia Piteştilor – soluri negre argiloase compacte, slab humifere. Diversitatea acestor soluri a facilitat, din vremuri imemoriale, practicarea agriculturii, iar, pe dealurile limitrofe, a pomiculturii şi viticulturii.

Vegetaţia

Caracteristică zonei urbane şi periurbane a municipiului Piteşti este vegetaţia tipică pădurilor colinare şi luncilor. Pădurea-parc Trivale – în suprafaţă de 2008 ha, din care parcul propriu-zis însumează 45 ha, influenţează considerabil climatul zonal, reprezentând, de facto, „plămânul oraşului" şi locul de recreere, în week-end, a locuitorilor săi. Speciile arboricole predominante sunt: arţarul (Acer platanoides), castanul (Aesculus hippocastanum), fagul (Fagus silvatica), frasinul (Fraxinus excelsior), gârniţa (Quercus conferta), gorunul (Quercus petraea), paltinul (Acer pseudoplatanus), stejarul (Quercus sessiliflora), ulmul (Ulmus procera). Izolat, se întâlnesc exemplare de: alun (Corylus avellana), cireş amar (Prunus avium), lemn câinesc (Ligustrum vulgare), măceş (Rosa canina), măr pădureţ (Pirus malus), mesteacăn (Betula verrucosa), mur (Rubus sp.), păr pădureţ (Pirrus communis), porumbar (Prunus spinosa), rug (Rubus), salcâm (Robinia pseudacacia), soc (Sambucus nigra), tei pădureţ (Tilia platyphyllos) şi altele. Caracteristică pădurii Trivale este specia de stejar hibrid (Quercus pseudodalechampii), unică în România.

Vegetaţia din lunca Argeşului este dominată de varietăţi de: anin (Alnus), plop (Populus alba), răchită (Salix fragilis), salcie albă (Salix alba).

Dintre plantele ocrotite de lege, pe teritoriul municipiului, se semnalează: Gynkgo biloba – pe strada Egalităţii, 15; Taxus baccata – arbore de tisă, Syringa persica L. (un soi de liliac), pe bulevardul Republicii 52, în grădina lui Schweitzer-Cumpăna.

În spaţiile verzi ale municipiului, abundă teiul (Tilia cordata) şi plantele decorative: crizantema (Chrysanthemum indicum), garoafa (Dianthus caryopyllus), laleaua (Tulipa gesneriana), liliacul (Syringa vulgaris), trandafirul (Rosa canina). Piteştiul este supranumit, nu întâmplător, „oraşul lalelelor", întrucât, în fiecare primăvară, se organizează ampla expoziţie floricolă cu caracter naţional „Simfonia lalelelor".

Fauna

Element important al cadrului natural al zonei în care este situat municipiul Piteşti, fauna actuală se caracterizează printr-o diversitate evidentă. Fauna terestră aparţine biotopului de pădure şi, într-o proporţie mai mică, biotopului de silvostepă reprezentate prin diferite specii de animale: ariciul (Erinaceus europaeus), căprioara sau

căpriorul (Capreolus capreolus), cârtiţa (Talpa europaea), chiţoranul (Sores arancus), dihorul (Mustela putorius), guşterul (Lacerta viridis), iepurele (Lepus europaeus), mistreţul (Sus scrofa), nevăstuica (Mustela nivalis), râsul (Lynx vulgaris), ursul (Ursus arctos), veveriţa (Sciurus vulgaris), viezurele (Meles meles), vipera (Pelias berus), vulpea (Vulpes vulpes).

Dintre speciile de păsări, se întâlnesc: cinteza (Fringilla coelebs), cioara (Corvus corvus), ciocănitoarea (Picus), ciocănitoarea neagră (Dryocopus martius), ciocârlanul (Galerida cristata), ciocârlia (Alauda arvensis), codobatura (Motacilla alba), corbul (Corvus corax), coţofana (Pica caudata), cucul (Cuculus canorus), cucuveaua (Athene noctua), eretele (Astur palumbarius), gaiţa (Garrulus glandarius), gâsca sălbatică (Anser segetum), grangurul (Oriolus galbula), graurul (Sturnus vulgaris), guguştiucul (Streptopelia decaocto), huhurezul (Syrnium aluco), lăstunul (Apus apus), măcăleandrul (Erithacus rubecula), mierla (Turdus merula), nagâţul (Vanellus vanellus), pescăruşul (Alcedo ispida), pitulicea (Troglodytes troglodytes), piţigoiul (Parus major), porumbelul sălbatic (Columba), potârnichea (Perdix perdix), presura (Emberiza), prigoria (Merops apiaster), privighetoarea (Luscinia megarhynchos), pupăza (Upupa epops), raţa sălbatică (Anas platyrhyncha), rândunica (Hirundo rustica), sitarul (Scolopax rusticola), sticletele (Carduelis elegans), uliul (Accipiter), vrabia (Passer domesticus).

Fauna acvatică a râului Argeş este formată din: clean (Leuciscus squalius), lipan (Thymallus thymallus), mreană (Barbus fluviatilis), nisipariţă (Cobitis caspia romanica), ţipar (Misgurnus fossilis), dar şi din: broască (Rana esculenta), broască ţestoasă (Testudo), rac (Astacus fluviatilis) etc.

În Parcul Trivale, sunt protejate, într-o rezervaţie zoologică, animale indigene, dar şi exotice.

Populaţia

Dezvoltarea economică şi extinderea perimetrului localităţii au determinat constant o dinamică demografică semnificativă. Populaţia Piteştiului înregistra, conform recensămintelor oficiale: circa 4.000 de locuitori în 1831; 7.229 locuitori, în anul 1865, situându-se pe locul 9 în contextul demografic al celor 38 de oraşe şi târguri existente în Muntenia; 10.940 locuitori [1890]; 15.669 [1899]; 15.857 [1906]; 19.722 [1912]; 19.532, în 1930 – o dinamică regresivă evidentă, datorită pierderilor cauzate de Primul Război Mondial; 26.551 locuitori [1941], 29.007 [1948]; 38.330 [1956]. La recensământul din 15 martie 1966, se înregistrau 60.113 locuitori. Între anii 1948-1966, media anuală de creştere a populaţiei a fost de aproximativ 60%. În 1977, populaţia oraşului se dublase, ridicându-se la 123.943 locuitori, dinamica demografică fiind ascendentă în continuare: 143.614 locuitori [1981] şi 158.641 locuitori în 1987. Recensământul populaţiei din 2011 va înregistra o diminuare demografică: 155.383 persoane stabile (73.727 de sex masculin şi 81.656 de sex feminin).

Evoluţia considerabilă a creşterii numerice a populaţiei municipiului a fost determinată de „dezvoltarea impetuoasă a industriei socialiste piteştene", care a absorbit forţa de muncă necesară din mediul rural argeşean, dar şi din regiunile mai slab dezvoltate industrial ale României.

Extinderea perimetrului oraşului a determinat configuraţia actuală a municipiului Piteşti structurat pe cartierele: Calea Bucureşti – Central – Piaţa Milea – Victoriei – I. C. Brătianu – Maior Şonţu – Câmpineanu – Viilor – Eremia Grigorescu [E]; Trivale I, II, Craiovei I – Războieni – Banatului – Exerciţiu [V, SV]; Piteşti Nord I, II – Găvana I, II, III, Nicolae Bălcescu [N NV]; Cartierul Petrochimiştilor – Prundu [S] şi microraioanele: Teilor – Traian – Mărăşeşti [V]; Gară [S].

Căile de comunicaţie

Continua dezvoltare economică a municipiului Piteşti, în special, şi a Munteniei, în general, a fost considerabil favorizată de existenţa unor căi de comunicaţie extinse, facilitându-se, astfel, realizarea unor masive schimburi de produse agricole şi industriale cu principalele oraşe ale ţării. Municipiul este situat la intersectarea unor drumuri modernizate spre: Bucureşti (Autostrada E 15 A – 114 km şi DN 65 B, „vechiul drum al Piteştilor" – 115 km); DN 7 – Rm. Vâlcea (61 km); DN 7 C Curtea de Argeş (36 km); DN 73 – Câmpulung-Muscel (53 km); DN 65 – Slatina (70 km); DN 67 B – Drăgăşani (75 km), Giurgiu (177 km), Lacul Bâlea (120 km); Sibiu (160 km); Braşov (138 km).

Magistrala feroviară asigură legătura cu Capitala (108 km), Curtea de Argeş (38 km), Costeşti (22 km), iar, prin gara Goleşti, cu municipiul Câmpulung-Muscel (55 km). Proiectul importantei linii feroviare între Piteşti-Sibiu, prin Vâlcelele–Râmnicu-Vâlcea, care va diminua distanţa, pe calea ferată, dintre oraşele menţionate cu circa 120 km, a fost parţial realizat, fiind abandonat sine die după evenimentele din decembrie 1989.

Toponimie şi legendă

Originea toponimului **Piteşti** este interpretată divers de către cercetători ai fenomenelor lingvistice de acest gen.

Majoritatea argumentează, prin poziţia geografică, o derivare din apelativul „pitit", cu sens de „loc ascuns", întrucât amplasamentul său pe terasele din versantul estic al Platformei Cotmeana, într-o perdea cvasicontinuă de păduri seculare constituia o veritabilă „mască de protecţie" pentru aşezare. Explicaţia în sine asociată formei de relief reprezintă o falsă motivaţie; slavistul Ion Moise observa pertinent că „Acest pseudoargument nu este valabil, întrucât Piteştiul nu este «mai pitit» decât Câmpulungul sau Curtea de Argeş.".

O origine antroponimică a toponimului este susţinută, printre alţii, de către cărturarii Nicolae Iorga şi Constantin C. Giurescu, care, pornind de la un eponim – un strămoş ctitor al aşezării, Pitul sau Pitea, explică numele topic **Piteşti** prin derivare, cu ajutorul sufixului –eşti, a cărui valoare semantică indică existenţa unei comunităţi umane în aria de constituire a localităţii. Supoziţia istoricilor menţionaţi are un suport folcloric, întrucât o legendă locală evocă pe un strămoş – Pitea – drept întemeietorul satului Piteşti.

Prin tradiţia orală, se fixează temporal începuturile aşezării în perioada „descălecatului lui Negru Vodă şi-a lui ceată", Pitea fiind unul dintre „căpitanii" legendarului voievod. Consemnate în cronici, legendele care atribuie lui Negru Vodă formarea localităţii medievale Piteşti se circumscriu marii legende a întemeierii Ţării Româneşti.

Inspirându-se din tradiţia orală, cronicarul Mihail Cantacuzino menţionează în opera sa, «Istoria Ţării Româneşti»: „Iar către începutul secolului al doisprezecelea, rădicându-se o puternică colonie de vlachi, sub comanda lui Negru Vodă din Burcia, şi trecând Munţii Transilvaniei despre miazăzi, s-a aşezat în Valachia de astăzi şi au fundat oraşele: Târgovişte a, Bucureştii, Câmpulungul, **Piteştii** şi Sân Giorgiu şi şi-au ales domn, pre care l-au numit voievod.".

Preluând „informaţia" din sursa citată, Mihail Kogălniceanu afirma, în «Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens» [Berlin, 1837], că „Radu le Noir a batir les villes de Piteşti, d'Argeş, de Târgovişte" („Radu Negru a întemeiat oraşele: Piteşti, Argeş, Târgovişte"), iar istoricul muscelean Constantin D. Aricescu menţiona, în «Istoria Câmpulungului» [1855], că „Negru Vodă puse parul Piteştilor…".

Acordând sau nu credit legendelor întemeierii Piteştiului, se constată că, în documentele medievale interne, numele localităţii apare în variantele: Piteşti, Pitişti, Piteşci – ultimele fiind considerate forme alterate sub raport fonetic şi grafic. Este semnificativă, în acest context, consemnarea istoricului Aurelian Sacerdoţeanu cu privire la unicitatea numelui topic Piteşti în actuala nomenclatură a localităţilor din România – element ce constituie, după aprecierea sa, „o dovadă concludentă că localitatea Piteşti nu provine prin fenomenul de roire a satelor.".

Sub raport etimologic, numele personale: Pita, Pitea sau Pitu provin, la origine, din substantivul comun „pită" cu sens de „pâine". În «Dicţionarul onomastic românesc», N. A. Constantinescu observă că numele enunţate ar fi porecle ce definesc comportamental un „om bun ca pâinea", referindu-se evident, la „pâinea caldă" !... Întrucât substantivul comun „pită" este un regionalism atestat frecvent în graiul ardelenesc, etimologii convinşi de veridicitatea descălecatului lui Negru Vodă din Transilvania consideră că eponimul poate argumenta un asemenea proces istoric, incluzând şi Piteştiul în vasta arie a localităţilor ctitorite de cei din anturajul legendarului personaj, Pitea fiind, aşa cum se menţionează, un căpitan al acestuia. În concluzie, autorul precizează că oiconimul **Piteşti** este format din eponimul Pita (Pitea, Pitu) cu ajutorul sufixului –eşti, care indică organizarea socială pe bază de obşte a acestei aşezări multiseculare situate pe valea râului Argeş.

Legenda a cărei geneză se află în arealul etnocultural zonal despre „descălecarea" ardeleanului Pitea a constituit un episod memorat şi memorabil de istorie locală care a luminat vieţile unor generaţii succesive de trăitori din spaţiul geografic al Piteştiului. Deşi conţine atât de evocatul „sâmbure de adevăr", legenda rămâne, totuşi, ancorată în domeniul fabulosului, pentru că imaginaţia populară, neavând un suport istoric cert pe care să-şi fixeze coordonate de credibilitate absolută, îşi proiectează ideile în sfera unor prezumţii incontrolabile.

Evoluţia istorică a localităţii

Preistorie şi protoistorie

Pe teritoriul actual al municipiului Piteşti, au fost depistate, în cursul cercetărilor arheologice efectuate de către specialişti, urme ale culturii materiale din paleolitic [1.000.000 – 10.000 a. H.], elemente care atestă existenţa unei comunităţi umane în perioada istorică menţionată. Descoperirea uneltelor aparţinând culturii de prund (Pebble culture), precum şi a diverselor culturi şi tehnici de prelucrare a pietrei (chopping-tools, aşchii şi lame) proiectează această zonă în aria procesului de antropogeneză – fenomen complex semnificând desprinderea hominidelor din rândul animalelor şi transformarea acestora în oameni.

O continuitate de locuire se confirmă prin unelte microlitice – vârfuri de săgeţi confecţionate din silex şi utilizate, în procesul de procurare a hranei, de către grupuri reduse de oameni, piesele arheologice fiind databile din epoca mezolitică sau epipaleolitică [10.000 – 5.500 a. H.].

Epoca neolitică şi eneolitică [5.500 – 1.700 a. H.] este atestată prin unelte realizate din piatră şlefuită sau perforată, precum şi din resturi ale unor vase ceramice aparţinând culturii Gumelniţa.

Epoca bronzului [1.700 – 800 a. H.] se confirmă, în aria geografică menţionată, prin fragmente ceramice caracteristice culturilor materiale Glina III şi Tei, unelte şi arme (topoare de piatră şlefuită, o râşniţă, un fragment dintr-o măciucă de luptă) expuse în secţia de istorie a Muzeului judeţean Argeş. Prima epocă a fierului, Hallstatt [800 – 300 a. H.], este probată arheologic prin necropola tumulară depistată în zona fostului Institut pedagogic din Piteşti şi prin fragmente ceramice specifice culturii Ferigile.

Spaţiul geografic al Piteştiului actual a fost inclus într-un circuit comercial extins spre teritoriile de la sud de Dunăre, după expansiunea militară efectuată la nord de fluviu de către armata regatului Macedoniei, sub conducerea lui Filip II [359-336 a. H.], care, în 341 a. H., a cucerit regatul trac al odrişilor, transformându-l în provincie macedoneană. Această realitate istorică este demonstrată prin monedele tip Filip II izolate ori tezaurizate depistate în regiune, concomitente şi ulterioare expediţiei militare.

Conform supoziţiei unor istorici locali, în zona Piteştiului, ar fi existat cetatea getică Helis, neidentificată încă, renumita reşedinţă a lui Dromichaites/Dromichete, şeful uniunii tribale a ordessensilor, care avea epicentrul pe râul Argessis, râu menţionat, sub forma Ordessos, de către „părintele istoriei", grecul Herodot din Halicarnas [c. 484-425 a. H.].

Celebrul conflict, declanşat în anul 300 a. H., între Dromichaites şi Lysimachos, regele Traciei elenistice, ar fi avut loc, aşadar, în această zonă, Agathocles, fiul suveranului, fiind luat prizonier de către triburile geto-dace din câmpia munteană şi eliberat prin răscumpărare. Cetatea Helis va reveni în prim-planul conflictului dintre Dromichaites şi Lysimachos în anul 292 a. H., când noua campanie iniţiată de regele Traciei eşuează lamentabil, suveranul elenistic fiind făcut prizonier, adus în cetate, silit să accepte, la Helis, o pace care stabilea fluviul Dunărea drept hotar între forţele beligerante, pacea pecetluindu-se, însă, într-un mod imprevizibil, prin căsătoria lui Dromichaites cu seducătoarea fiică a lui Lysimachos, regele învins redobândindu-şi, astfel, libertatea, graţie „generozităţii" ginerelui său.

Cea de-a doua perioadă a fierului, La Tène [300 – 100 a. H.], în care s-a generalizat utilizarea roţii olarului, iar metalurgia fierului a cunoscut o tehnologie avansată, este, de asemenea, reprezentată, prin uneltele de epocă descoperite în aria actualului oraş argeşean.

Antichitate

Etapa istorică a antichităţii clasice relevă, prin emisiunile monetare romane republicane descoperite întâmplător, continuitatea de locuire în zonă şi, implicit, includerea aşezării de pe Argeş în circuitul comercial al epocii. Menţinându-ne în sfera seductivă a ipotezelor promovate cu asiduitate de către istorici locali, în acest spaţiu geografic, s-ar localiza şi cetatea Argedava sau Argidava, considerată reşedinţa oficială a regelui unificator al primului stat antic al geto-dacilor, Burebista [78-44 a.H.], despre care istoricul şi geograful grec Strabon [c. 63 a.H.-c.17 p.H], în «Geografia» sa – considerată cea mai importantă operă de acest gen a antichităţii – menţiona cu o evidentă admiraţie: „Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, Burebista, bărbat get, l-a înălţat atât de mult prin exerciţii, abţinere de la vin şi ascultare faţă de porunci, încât, în câţiva ani, a făurit un stat puternic şi a supus geţilor cea mai mare parte din populaţiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut şi de romani. Căci, trecând plin de îndrăzneală Dunărea şi jefuind Thracia până în Macedonia şi Illyria, a pustiit pe celţii care erau amestecaţi cu tracii şi cu illirii, i-a nimicit pe de-a întregul pe boii (trib celtic, n.n.) aflaţi sub conducerea lui Critasiros şi pe taurisci. Spre a ţine în ascultare poporul, el şi-a luat ca ajutor pe Deceneu, un magician care rătăcise multă vreme prin Egipt, învăţând acolo unele semne de prorocire, mulţumită cărora susţinea că tălmăceşte voinţa zeilor. Ba încă de

un timp fusese socotit şi zeu. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geţii], este şi faptul că ei s-au lăsat înduplecaţi să taie viţa de vie şi să trăiască fără vin. Cât despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui. Urmaşii acestuia la domnie s-au dezbinat, fărâmiţând puterea în mai multe părţi. De curând, când Caesar Augustus a trimis o armată împotriva lor, puterea era împărţită în cinci părţi. Atunci însă stăpânirea se împărţise în patru. Astfel de împărţiri sunt vremelnice şi se schimbă când într-un fel, când într-altul.".

Spre sfârşitul secolului I p.H., teritoriul Daciei a fost reorganizat de către marele rege Decebal [87–106], caracterizat favorabil de istoricul şi omul politic grec Dio Cassius Cocceianus [c. 155 - c. 236] în celebra sa operă, «Istoria romană», sursă informaţională de referinţă pentru istoria Daciei în perioada romană, în care consemna, că „regele Decebal era foarte priceput în ale războiului şi iscusit la faptă, ştiind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe duşman şi a se retrage la timp. Abil în a întinde curse, era viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine dintr-o înfrângere, pentru care lucruri, el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut.".

Penetraţia romană în Dacia, care includea şi spaţiul limitrof râului Argeş, este argumentată prin monede descoperite emise în perioada împăraţilor romani: Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus [54-68], Caesar Vespasianus Augustus [69-79], Titus Flavius Domitianus [81-96].

Se atestă, de asemenea, prin vestigii arheologice, prezenţa unei populaţii geto-dacice în teritoriul aşezării inclus, în urma războaielor daco-romane [101-102 şi 105-106], câştigate de împăratul Marcus Ulpius Nerva Traianus [98-117], în provinciile imperiale: Moesia Inferior [102/106-117/118], Dacia Inferior [117/118-168], Dacia Malvensis [168-274].

Invocând informaţiile preluate din opera astronomului, geografului şi matematicianului grec Claudios Ptolemaios din Alexandria [c. 90-c.168], istorici locali consideră că „potulatensii – al patrulea popor din grupa a doua de geto-daci" ar fi existat în zona râului Argeş, iar localitatea Ad Pirrum (Ad Pinum, Ad Pinon) ar putea fi asociată cu numele actual al Piteştiului. [Popa Petre – *Piteşti. Memento*, 2008, p. 16].

Conceput şi realizat în secolul al II-lea p.H., ca hotar al Imperiului roman, fiind format din: drum, val de pământ înalt de circa 3 m, lat de 10-12 m şi prevăzut cu şanţ de apărare, sistemul fortificat al Limesului transalutan unea zona de la Dunăre cucerită de romani, prin pasul Bran, cu Transilvania, parcurgând, în spaţiul actual piteştean, un traseu cu repere locale: târgul săptămânal, pârâul Dârzu (Geamăna Mică), calea ferată Piteşti-Bucureşti, Gara Piteşti-Sud, amonte podul rutier Piteşti-Mărăcineni, direcţionându-se NE, spre Budeasa Mică.

Existenţa unei importante comunităţi umane, în perioada menţionată, pe teritoriul prezent al municipiului este atestată şi prin Castrul roman de pământ construit – potrivit arheologului Paul Dicu – pe o „platformă-promontoriu" situată la circa 250 m nord de actualul pod rutier de pe râul Argeş. Castrul avea o formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de circa 280x55 m, orientat nord-vest spre sud-est, partea de nord şi nord-est fiind consolidată cu bolovani mari din piatră de râu şi cu bolovani aduşi din carierele situate în nordul judeţului actual – element relevat de existenţa unor orificii prin care se introduseseră drugi de fier pentru dislocare. Laturile de est şi de nord erau consolidate în sistem „palisadă", cu pari lungi şi groşi de lemn ascuţiţi la capete, bătuţi în pământ, legaţi între ei cu scânduri şi având, între spaţii, împletituri din nuiele. În zona estică a castrului, s-au depistat urme ale şanţului de apărare (fossa), porţiuni din terasă şi din val (vallum-agger), construit cu pământul scos din şanţul de apărare. Drumul strategic de piatră (via militaris) trecea la 100-150 m spre est de castru.

Castrul roman a fost distrus integral prin escavările impuse de efectuarea unor lucrări hidrotehnice de regularizare a cursului Argeşului în anii 1976-1984. [Paul Dicu – *Aşezarea geto-dacică fortificată şi vestigiile romane*, Argessis, IX, 2000, p. 37-47]. Contraargumentând „arheologic", sub motivaţia că, „fără să se găsească măcar un vas roman sau vreo cărămidă romană", nu se poate atesta existenţa unui castru roman, arheologul Ion Nania nega, în stilul său caracteristic, fie din spirit exclusiv contestatar, fie din proprie convingere, descoperirea sitului care înscria teritoriul Piteştiului actual în suita castrelor romane de pe Limes transalutanus. [Ion Nania – *O monografie*, Argeş, nr. 4/1990]. Aşadar, nu numai „Grammatici certant" !... Referitor la existenţa sau nonexistenţa acestei fortăreţe de pământ, conchid în maniera lui Horaţiu, recurgând la sentinţa sa conclusivă: „Adhuc sub iudice lis est" („Procesul este în curs de judecare...").

Prezenţa limesului în acest teritoriu a contribuit la accelerarea procesului de romanizare a populaţiei locale a cărei continuitate, după retragerea aureliană [271/274], este atestată în perimetrul actual al Piteştiului, prin monede imperiale de argint şi de bronz emise de împăraţii Imperiului Roman de Apus sau de Răsărit: Flavius Claudius Constantinus [337-340], Constantinus Flavius Iulius [337-361], Flavius Julius Valens [364-378], Flavius Valentinianus [364-375], Flavius Theodosius [379-395], Flavius Arcadius [395-408] ş. a.

Retragerea administraţiei romane şi a armatei imperiale la sud de Dunăre a determinat consolidarea comunităţilor dacilor romanizaţi cu dacii liberi sosiţi de la est de Limes transalutanus. Permanenţa relaţiilor economice şi spirituale stabilite între populaţia locală daco-romană şi romanitatea de la nordul şi sudul Dunării, concomitent cu preluarea creştinismului, în perioada de formare a poporului român şi a migraţiilor din secolele III-VII p.H., dar, mai ales, în timpul împăraţilor: Constantin cel

Mare (Gaius Flavius Aurelius Valerius Constantinus) [306-337] şi Iustinian cel Mare (Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus) [527-565] se confirmă prin importante descoperiri arheologice şi numismatice (fragmente de ceramică autohtonă caracteristice secolelor III–VII, precum şi monede bizantine din secolul VII emise de către împăraţii Flavius Focas [602-610] şi Flavius Heraclius [610-641]).

Epoca medievală

Sub raport arheologic, se atestă integrarea actualului spaţiu al Piteştiului în aria culturii Dridu aparţinând populaţiei autohtone, cultură materială dezvoltată în secolele VIII-XI, caracteristică perioadei finale a procesului de formare a poporului român şi a limbii române. Evoluţia economică a localităţii şi relaţiile comerciale stabilite cu zonele nord şi sud-dunărene se confirmă, în perioada secolelor VIII-XIV, prin fragmente ceramice de factură locală tip Dridu şi de factură bizantină descoperite în zona de intersecţie a str. I. C. Brătianu şi Calea Bucureşti, la fundaţia blocului Centru-Vest, precum şi prin toporul din fier pentru luptă depistat lângă podul rutier de pe şoseaua Piteşti-Bucureşti.

Descoperirile numismatice din secolele X-XIII, constând din piese de aur şi de bronz care proveneau din sudul Dunării, emise de împăraţii bizantini: Iōannēs I Tzimiskes [969-976], Basileios II Bulgaroctonul [976-1025], Kōnstantinos VIII Porfirogenetul [1025-1028], Alexios III Anghelos [1195-1203] confirmă continuitatea unor legături economice susţinute, în special, cu Imperiul Bizantin.

Teritoriul actual al Piteştiului a fost inclus în „ţara românească" din stânga Oltului, pe care o conducea, în 1247, voievodul Seneslau, cu reşedinţa la Argeş, şi, ulterior, în voievodatul lui Tihomir (Tocomerius/Tugomir) [c.1290-1310], reprezentând o parte constitutivă importantă a statului feudal independent Ţara Românească întemeiat de către fiul acestuia, Basarab I [circa 1310-1352], care stăpânea și Basarabia istorică – sudul teritoriului dintre Prut și Nistru (Bugeacul).

„Într-o lume de văi, în care românii trăiseră până acum răzleţiţi, cu toate cuprinderile, mai mult teoretic, în «ţări» – precum observa, concluzionând, istoricul cărturar Nicolae Iorga –, Valea Argeşului a ajuns a-şi impune voievodul, care acum e domn românesc, cu tendinţa de a ocupa tot teritoriul locuit de neam.". [***– *Istoria românilor,* III, p. 569].

Este incontestabil, aşadar, că aşezarea medievală Piteşti a fost cu mult anterioară atestării documentare iniţiale din evocatul hrisov emis de cancelaria domnească a voievodului Mircea cel Bătrân la 20 mai 1388.

Atestare documentară

Deşi nu este menţionată sub forma toponimică Piteşti, se consideră că localitatea „Nieuwermerkt" [Târgul Nou] indicată în «Itinerariul de la Bruges» [1380-1390], care descria drumurile de pelerinaj dintre Flandra şi Constantinopol, prin Transilvania şi Ţara Românească, ar reprezenta, de facto, târgul de pe Argeş. [***_Călători străini despre Ţările Române_ (în continuare, **CS**), vol. I, Bucureşti, 1968, p. 21-25.].

Consemnarea pelerinilor germani Peter Sparnau şi Ulrich von Tennstädt, în «Relaţia călătoriei prin Ţara Românească şi Transilvania» [1385], despre „Nuwestad" [Oraşul Nou] ar viza aceeaşi localitate, deşi este puţin probabil ca într-un document emis la un interval de numai câţiva ani, în care se relata despre Piteşti, toponimul să nu fi fost înregistrat în grafia utilizată anterior. [*CS*, I, p. 18-19.].

Documentul oficial intern care atestă iniţial existenţa oraşului medieval Piteşti este hrisovul emis, la 20 mai 1388, Mănăstirii Cozia, de către cancelaria domnească a lui Mircea cel Bătrân [1386–1418], document reprezentând prima bornă cunoscută până în prezent pe traiectul îndelung evolutiv al localităţii de pe râul Argeş: „Io Mircea, mare voievod şi domn a toată Ungrovlahia, a binevoit domnia mea să ridic din temelie o mănăstire la locul numit Călimăneşti pe Olt... A dăruit şi domnia mea câte sânt de nevoie călugărilor ce trăiesc în acel lăcaş pentru hrană şi îmbrăcăminte... Am mai dăruit şi o moară în hotarul Piteştilor.". [***_Documenta Romaniae Historica_, vol. I [1247-1500], Bucureşti, 1966, d. 9, p. 25-28].

Documentul medieval din **20 mai 1388** confirmă stadiul evolutiv al localităţii, în structura sa administrativ-teritorială, relevându-se ca elemente constituente: vatra, hotarul şi ocolul. Teritoriul oraşului era format din vatra pe care fuseseră amplasate gospodăriile şi din ţarina sau câmpul cuprinzând: terenurile de cultură, păşunile, livezile, viile folosite de orăşeni în comun. Oraşele medievale, inclusiv Piteştiul, posedau terenuri foarte întinse, cu multe sate, numite ocoale sau moşii.

Vatra Piteştiului – nucleul iniţial de formare – cuprindea o arie geografică marcată teritorial prin amplasamentul ulterior al construcţiilor ecleziastice situate pe terasa actualului centru civic şi pe terasa de luncă: Biserica «Precista Veche din Coastă» [1540], Biserica «Buna Vestire-Greci» [1564], Biserica «Sf. Treime-Beştelei» [sec. XVII], Biserica schitului Buliga [1745], Biserica de lemn «Mavrodolu» [1752], Biserica de lemn «Sf. Ion» [1728].

Hotarul Piteştiului delimita o suprafaţă agricolă formată din terenuri cultivate cu cereale şi legume, din vii şi livezi, izlaz, fâneţe, iazuri, prisăci, terenuri pe care erau amplasate mori şi alte construcţii izolate, suprafaţă ce se limita spre NE, E, SE prin cursul râului Argeş, incluzând, în perimetrul dintre Argeş şi Râul Doamnei, terenuri de pe raza actualelor localităţi: Gropeni şi Mărăcineni; spre N: zona Spitalului militar-bariera Găvana; spre V: terasa Trivale-Papuceşti; spre S: pârâul Dârzul (Valea Teiului, Turceşti sau Geamăna Mică). Atestarea unei mori domneşti în „hotarul Piteştilor" confirmă existenţa, la 20 mai 1388, a unei localităţi închegate, cu limite precis determinate, relevând, sub raport economic, un pronunţat caracter agrar.

Ocolul Piteştiului includea sate şi cătune dependente de sistemul administrativ al aşezării, printre care: satul Stănceşti atestat în 1424, menţionat, în unele documente medievale, şi sub forma „satul Piteşti", situat de-a lungul Văii Stănceştilor (pârâul Trivale); cătunele: Geamăna şi Bradu [S], Prundu [S], Turceşti şi Papuceşti [V], Valea Rea [NV], Găvana [N], Gura Bascovului-Fleşti, Uiasca, Schiau şi Valea Ursului; Dobrogostea şi Negovani, inclusiv Vărzaru şi Borleşti, o parte din Merişani, terenuri în: Mărăcineni şi Gropeni, Valea Mare-Podgoria, Zăvoi, Ştefăneşti, Viişoara, Izvorani şi Goleşti; Văleni-Podgoria, Ciocăneşti şi Vrăneşti. Aceste proprietăţi extrem de întinse, administrate de obştea localităţii, s-au diminuat considerabil prin parcelarea lor în proprietăţi individuale, în special, de la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, adresa Departamentului Vorniciei din Lăuntru înaintată către Magistratul oraşului la 23 februarie 1834 preciza cătunele aparţinătoare Piteştiului: Geamăna Mare, Geamăna Mică, Prundu-Vătăşeşti, Meculeşti, Lacu Zmeurii şi Valea Stancii – confirmându-se restrângerea accentuată a întinsului teritoriu administrat de oraş. Potrivit unor documente din secolele XIX-XX, oraşul Piteşti a continuat să administreze terenuri amplasate în aria geografică menţionată până la reforma agrară din anul 1945 sau până în mai 1962, când s-a definitivat, de către regimul comunist totalitar, procesul de cooperativizare forţată a agriculturii. Referitor la structura administrativ-teritorială medievală a Piteştiului, se constată, în esenţă, o relativă suprapunere a elementelor constituente ale acesteia (vatră, hotar, ocol) cu perimetrul actual al municipiului şi al fostelor comune suburbane: Bascov, Bradu, Colibaşi, Mărăcineni şi Ştefăneşti. Vasta întindere a suprafeţei sale a contribuit semnificativ la dezvoltarea economică şi socială a oraşului, asigurând o relativă autonomie în relaţia cu autoritatea supremă a statului feudal Ţara Românească.

Geneza şi evoluţia oraşului medieval

Ampla analiză a «Ansamblului urban medieval Piteşti» efectuată, cu extremă competenţă, de către arh. Eugenia Greceanu, prin documentatul său studiu apărut în anul 1982, reprezintă un model de investigare complexă a constituirii şi evoluţiei oraşului de pe râul Argeş. Acordând credit autorilor unei opere de referinţă în domeniu, «L'urbanisme au Moyen Age», Pierre Lavedant şi Jeanne Huguenay, potrivit cărora geneza oraşelor medievale se explică prin „satisfacerea a trei necesităţi fundamentale denumite elemente de origine ale aglomerărilor omeneşti: hrana, apărarea şi schimbul", Eugenia Greceanu interpretează, prin aceste coordonate importante, geneza Piteştiului medieval.

Apariţia oraşului medieval Piteşti se integrează temporal procesului general de separare a meşteşugurilor de agricultură, proces care a determinat intensificarea schimburilor de produse pe reţeaua drumurilor comerciale existente.

Situarea aşezării în zona de confluenţă a unor ape curgătoare care reprezentau, prin văile lor, căi naturale de comunicaţie şi, implicit, loc de întâlnire favorabil efectuării schimbului de mărfuri, inclusiv a hranei, conferea acesteia „elementul de origine": funcţia locului de popas.

Acest element determinant – poziţionarea geografică a sitului facilitând relaţiile de schimb – motivează existenţa unei aşezări anterioare încă din perioada geto-dacică şi romană, cu continuitate de locuire în epoca migraţiilor, sub forma unui sat, din care, potrivit opiniei istoricului Aurelian Sacerdoţeanu, „s-ar fi dezvoltat, apoi, până în secolul al XIV-lea, oraşul medieval".

Piteştiul a înregistrat, cu certitudine, în evoluţia sa, faza intermediară de **târg**, anterior perioadei de constituire a statului feudal independent Ţara Românească, din raţiunile istorico-geografice menţionate, existenţa unei pieţe de schimb pentru produsele interne şi externe contribuind considerabil la dezvoltarea meşteşugurilor.

Absenţa unor documente care să ateste perioada de tranziţie spre autoconducerea comunităţii din Piteşti, pe baza unor privilegii specifice oraşelor din Ţara Românească, nu oferă posibilitatea determinării cronologice exacte a momentului în care târgul a devenit oraş.

Un document emis la 1 aprilie 1510, de cancelaria domnească a lui Vlad al V-lea Basarab (Basarab cel Tânăr-Vlăduţ), domn al Ţării Româneşti [1510-1512], atestă statutul de **oraş** al Piteştiului, dar forma de conducere autonomă caracteristică oraşelor este menţionată iniţial într-un hrisov din 27 august 1582 al voievodului Mihnea al II-lea Turcitul [1577-1583/1585-1591], act din care rezultă că o amendă a fost achitată „în oraş, la Piteşti, înaintea judeţului şi a 12 pârgari".

Deşi domnitorul ţării era recunoscut drept stăpânul feudal suprem al oraşului, domnia încasând, prin dregătorii săi specializaţi, pârcălabii, vama în târg şi în satele din ocolul oraşului, Piteştiul avea ca organ propriu de conducere: un sfat format dintr-un judeţ (primar) şi 12 pârgari aleşi de comunitate, cu importante atribuţii politice, administrative, economice şi juridice, printre acestea, stipulându-se: reprezentarea oraşului în faţa domnitorului, hotărnicirea locurilor de casă, judecarea pricinilor şi confirmarea tranzacţiilor dintre orăşeni.

Oraşul Piteşti prezenta un accentuat caracter semiagrar, extinzându-se pe orizontală, prin includerea, în teritoriul său, a unor suprafeţe agricole limitrofe hotarului iniţial.

Nucleul central al oraşului îl constituia zona de concentare maximă a locuitorilor, iar „mahalalele" reprezentau grupări de locuitori specializaţi în realizarea şi comercializarea unor produse specifice: blănari, curelari, cojocari etc. Gospodăriile meşteşugarilor gravitau, de regulă, în jurul unei biserici de breaslă, precum cea a cojocarilor, al cărei patron spiritual era şi patronul breslei respective.

Centrul de producţie şi de schimb îl reprezenta „târgul" sau „piaţa" cu ansambluri de locuinţe dispuse pe străzi în mod, uneori, radial, din acest „nod economic" al urbei.

Sub aspect arhitectural, locuinţele erau suprapuse unor pivniţe extinse ca plan, sub spaţiul destinat locuinţei, pivniţe cu funcţie de depozit, în special, pentru produsele agricole.

Imaginea urbanistică a aşezării era amplificată de prezenţa hanurilor – construcţii ample, de plan rectangular, etajate, având o curte interioară prevăzută cu porţi, iar, în incintă, magazii de cereale şi grajduri.

La mijlocul veacului al XVII-lea, oraşul Piteşti înregistra circa 1.000 de locuitori, un număr relativ redus în comparaţie cu oraşul Câmpulung, a cărui populaţie depăşea 2.000 de locuitori. [***– *Istoria românilor*, IV, p. 78].

Activitatea economică

Dominanta vieţii economice o constituia, în Piteştiul medieval, piaţa de schimb, întrucât vatra sitului nu asigura, din cauza reliefului şi a vegetaţiei, o exploatare agricolă intensă, deşi ocolul oraşului oferea produse agricole suficiente destinate comercializării.

Meşteşugurile se diversifică, în special cele aferente morăritului şi viticulturii, dar şi cele condiţionate de asigurarea necesităţilor de locuit determinate de accentuata creştere demografică, precum şi de existenţa unei curţi domneşti temporare în localitate.

Deşi parcimonioase sub raport informaţional asupra stadiului activităţii economice în oraş, frecventele consemnări din hrisoavele domneşti referitoare la mori şi la vii confirmă ponderea incontestabilă a morăritului şi a viticulturii.

Constructorii specializaţi (cărămidari, dulgheri, lemnari, tâmplari, zidari) înregistrează, de asemenea, un număr semnificativ. O amplificare a producţiei meşteşugăreşti este evidentă, mai ales, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, când se atestă 20 de categorii de meseriaşi în Piteşti, pentru ca, peste un secol, oraşul să se situeze, prin cele circa 30 de specializări profesionale, imediat după Bucureşti, Craiova şi Ploieşti, sub raportul ordinii numerice în Ţara Românească.

O simplă enumerare a meşteşugurilor relevă diversitatea preocupărilor unor piteşteni specializaţi în prelucrarea: metalelor (căldărari şi fierari), pietrei (pietrari), argilei (cărămidari), lemnului (caretaşi, dogari, dulgheri, rotari, tâmplari), pieilor (blănari, cizmari, cojocari, tăbăcari), ţesutului şi prelucrarea ţesăturilor (abagii, boiangii, croitori, dărăcitori, pânzari, zăbunari), în producţia alimentară (brutari, măcelari, morari, povarnagii), meşteşugari „artişti" (argintari, sculptori în lemn, zugravi) – a căror faimă depăşise hotarele Ţării Româneşti, precum şi existenţa altor categorii de meseriaşi: bărbieri, lumânărari, săpunari, sticlari etc.

Se consemnează documentar, printre altele, activitatea extrem de apreciată, la Piteşti, în secolul al XVII-lea, a meşterilor rotari care, în asociere cu tâmplarii, ferecau, în ateliere de fierărie, roţile confecţionate pentru mijloacele de transport locale. [***– *Istoria românilor*, V, p. 427].

Existenţa meşterilor cărămidari este confirmată prin Condica vistieriei lui Constantin Brâncoveanu, în care se menţionează că fuseseră plătiţi acestora 123 de taleri, reprezentând valoarea cărămizilor confecţionate pentru „casele domneşti de la viile din Piteşti". [***– *Istoria românilor*, V, p. 431].

În comerţul piteştean, se utiliza frecvent sistemul întovărăşirii dintre meşteşugari şi negustori, în scopul desfacerii produselor realizate în ateliere, fenomen atestat documentar prin convenţia efectuată între aceştia, în 1676, la Piteşti. [***– *Istoria românilor*, V, p. 463].

Meşteşugurile practicate în mediul urban beneficiau de protecţia domniei, meşteşugarii fiind scutiţi de unele dări, element favorizant în combaterea concurenţei unor mărfuri similare produse în alte oraşe din Ţara Românească sau dincolo de hotarele acesteia.

Morăritul constituia principalul meşteşug din categoria celor asociate producerii bunurilor alimentare. Cerealele erau măcinate în mori de apă care funcţionau pe râul Argeş, făina fiind destinată, în principal, atelierelor brutarilor, covrigarilor, franzelarilor, plăcintarilor şi simigiilor [simit = covrig, în lb. tc.][***– *Istoria românilor*, VI, p. 190]. În anul 1810, erau înregistraţi, la Piteşti, trei brutari obligaţi să respecte regulile stabilite de domnie referitoare la producerea pâinii în două sortimente: „albă şi neagră de 1.653 gr, cernutul făinii („cu multă grijă"), facerea aluatului („cât mai bine frământat"), coacerea („fără să se ardă"). [***– *Istoria românilor*, VI, p. 191].

Ateliere ale pielarilor de ţară sunt atestate în Argeş, lângă Piteşti. Pieile crude obţinute de la zalhanale erau depozitate în gropi de dubit sau în căzi metalice, peste ele turnându-se substanţe tanante obţinute din coajă de stejar, paţachină (boia) etc. pentru eliminarea grăsimii şi a părului. [***– *Istoria românilor*, VI, p. 207]. În primele două decenii ale secolului al XVIII-lea, tăbăcarii din Piteşti şi Curtea de Argeş lucrau cordovane (piele fină) din piei de capră. [***– *Istoria românilor*, VI, p. 192]. La Piteşti, se înregistrau, la începutul secolului al XIX-lea, trei ateliere de lumânărari, iar abaua era confecţionată de trei abagii. [***– *Istoria românilor*, VI, p. 194].

Organizarea meşteşugarilor, la sfârşitul secolului al XVII-lea, în bresle conduse de un staroste, şi, la începutul secolului al XIX-lea, în asociaţii profesionale pe ramuri specializate, se reflectă în existenţa – confirmată documentar – a breslelor grupate teritorial, pe mahalale şi străzi: Tabaci, Sf. Vineri şi Râurilor (tăbăcarii); Craiovei (blănarii şi cojocarii), membrii celorlalte bresle: bărbierii, brutarii, cavafii, cizmarii şi croitorii fiind dispersaţi pe întreg teritoriul oraşului.

Favorizată de factori naturali, agricultura se practica, în epoca medievală, în lunca Argeşului şi în ocolul oraşului, unde se cultivau: cereale, legume, plante textile, oleaginoase etc. care asigurau, parţial, necesităţile localnicilor. O pondere substanţială în economia medievală a oraşului revenea pomiculturii, prin cantităţile considerabile de produse pomicole: cireşe („drăganele de Piteşti"), mere, pere şi renumita, în întreaga ţară, „ţuică de Piteşti", dar şi viticulturii, viile din dealurile Piteştiului situate la est de oraş, în stânga râului Argeş, fiind vestite chiar şi dincolo de fruntariile Ţării Româneşti, în special, în Transilvania. [***– *Istoria*

românilor, VI, p. 174]. Cultura viţei de vie – ocupaţie tradiţională a poporului român – deţinea un loc important în economia agrară orăşenească.

Podgoria Piteştiului este menţionată în «Harta Ţării Româneşti» a stolnicului Constantin Cantacuzino, apărută, la Padova, în 1700, iar cronicarul moldovean Miron Costin [1633-1691] aprecia laudativ, în deplină cunoştinţă de cauză, „vinurile dulci de Piteşti".

Memoriile călătorilor străini conţin, de asemenea, mărturii elogioase despre calitatea vinurilor din dealurile Piteştiului. Astfel, în 1640, Petru Bogdan Baksić consemna în opera sa, referindu-se la Piteşti: „aici, sunt vii în număr mare şi dau vinurile cele mai bune din ţară", iar, în anul 1657, Paul de Alep, fiul şi secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei, preciza că „la Piteşti, se face un vin dulce şi bun, care are mare renume şi este cel mai bun din toate vinurile făcute în Ţara Românească".

Amploarea procesului de cultivare a viţei de vie în perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu [1688-1714] l-a determinat pe voievod să introducă în uz ca unitate de măsură a vinului, „vadra de Piteşti" de 12,88 l, utilizată în decursul secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea până la adoptarea unui sistem modern de determinare a capacităţii lichidelor. De altfel, prezenţa domnitorului în perioada culesului viilor în podgoria sa din Dealurile Piteştiului, unde îşi construise case domneşti, este menţionată constant în cronica logofătului muntean Radu Greceanu [c. 1655-c. 1725] intitulată «Viața lui Constantin Brâncoveanu».

Comerţul a înregistrat, în epoca medievală, o dinamică evidentă, contribuind consistent la dezvoltarea economică şi socială a oraşului. Se efectua un comerţ intern, extern şi de tranzit, Piteştiul întreţinând relaţii comerciale cu oraşe importante din: Ţara Românească, Transilvania (Braşov şi Sibiu), Peninsula Balcanică (Istanbul, Nicopole, Vidin etc.), centrul şi vestul Europei (Budapesta, Leipzig, Veneţia, Viena ş. a.).

Intensitatea relaţiilor comerciale dintre oraşele medievale Piteşti şi Sibiu este surprinsă în evoluţia sa de către cărturarul Nicolae Iorga în studiul «România cum era până la 1918»: „Încă din vremuri îndepărtate – remarca ilustrul istoric – saşii Sibiului îşi trimiteau mărfurile prin pasul Turnului Roşu, care ducea de-a dreptul la Râmnic, dar putea să hrănească prin bogăţia adusă de dânsul şi un târguşor de drumul mare în calea spre Bucureşti, ca Piteştii.". La începutul secolului al XVI-lea, numai în comerţul cu Sibiul erau antrenaţi 22 de negustori piteşteni care efectuaseră 34 de transporturi în cursul unui singur an, balanţa comercială fiind excedentară, exportul valorând 23.260 dinari, comparativ cu importul de 15.350 dinari.

În prima jumătate a secolului menţionat, în operaţiunile comerciale cu Braşovul, puternicul centru urban din Ţara Bârsei, participau, potrivit registrelor oraşului transilvan, 326 negustori piteşteni cu 914 transporturi de mărfuri în valoare totală de 1.953.960 aspri. În comerţul cu Braşovul, negustorii piteşteni se situau, în aceeaşi perioadă istorică, pe locul secund

între cele 143 de localităţi din Ţara Românească implicate în schimburile comerciale cu acest important centru economic de peste Carpaţi. [Manolescu R. – *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (sec. XIV-XVI)*, Bucureşti, 1965]. Negustorii din oraşul Piteşti comercializau în Transilvania: arme, ceramică, cereale, coloniale, harnaşamente, îmbrăcăminte, încălţăminte, lână, metale, peşte, piei, podoabe, sticlărie, ţesături, unelte, vin, vite şi altele. În special, vinurile şi ţuica de Piteşti erau extrem de solicitate de către braşoveni şi sibieni. Apreciind calitatea vinurilor de la Piteşti, în lucrarea sa «Tentamen Historiae Walachiae», Johann Filstich [1684-1743], istoric sas din Braşov, menţiona, printre altele: „Locuri de seamă lăudate pentru vrednicia vinurilor sunt Piteştii.".

Comerţul oraşului argeşean cu vinuri în Transilvania înregistra o intensitate apreciabilă. În pivniţele domnitorului Constantin Brâncoveanu din Scheii Braşovului, erau depozitate cantităţi mari de vinuri aduse de la Piteşti. Se confirmă documentar prezenţa, în oraşul transcarpatic, a banului Radu Golescu [1746-1818], care măsura cu „vadra de Piteşti" – diferită de „vadra de Braşov" – cantitatea de vin din butoaiele brâncoveneşti. Domnul Ţării Româneşti „încălzea" relaţiile cordiale cu judele Braşovului, oferindu-i în dar, printr-o scrisoare, „o bute cu vin de Piteşti" din pivniţa sa construită în Schei, urându-i textual: „Butia s-o primeşti şi s-o bei cu sănătate !"...

Organizarea, la Goleşti, pe fosta moşie a banului Radu Golescu, a Muzeului pomiculturii şi viticulturii din România prezintă, şi sub acest aspect, motivaţii de natură istorică, podgoria din dealurile Piteştiului fiind renumită încă din perioada medievală.

Dintre negustorii braşoveni care deţineau prăvălii în Piteşti sunt menţionaţi în documentele epocii: Ioan Lago [ante 1794], Mihail Ioan Tumbru [între 1753-1805], Atanasie Persu [între 1801-1825]. Intense relaţii comerciale cu oraşele din Transilvania întreţineau, în special, negustorii piteşteni: Martin Buliga, Ene Cupeţul, Vasile postelnicelul.

Diversitatea mărfurilor destinate comerţului cu oraşe mari europene (Veneţia, Viena ş. a.) era considerabilă. Astfel, în secolul al XIX-lea, piteştenii importau din Veneţia: belacoase (stofe de mătase preţioasă), cărţi italieneşti, hârtie de scris, perle false, rom, salamuri, sardele etc., exportând, mai ales: blănuri, cozi de nurcă, misade de şoareci. Desigur, sfera mărfurilor care se ofereau la export, precum şi a celor importate nu se rezuma la produsele specificate.

Plasându-se după oraşul Bucureşti, sub raportul specializării comercianţilor, potrivit catagrafiei efectuate în perioada Războiului ruso-turc [1806-1812], Piteştiul înregistra, în anul 1811, un număr de 98 negustori grupaţi în 20 de specializări: 20 cârciumari, 12 cojocari, 12 de braşovenii, 11 bogasieri, 7 mătăsari, 6 băcani, 5 abagii, 4 boiangii, 3 brutari, 3 cafavi, 3 lumânărari, 2 bărbieri, 2 lăcătuşi, 2 simigii, 1 argintar, 1 bumbăcar, 1 căldărar, 1 croitor, 1 işlicar, 1 sticlar.

Hanurile piteştene – construcţii mari specializate în efectuarea tranzacţiilor comerciale, a operaţiunilor financiare, dar şi în depozitarea şi schimbul de mărfuri, asigurau găzduirea negustorilor. În secolul al XIX-lea, se detaşau, în oraş, prin importanţa lor locală: Hanul Schitului Buliga, Hanul Episcopiei Argeş şi Hanul Gabroveni.

Hanul Buliga aparţinând de schitul omonim – ctitorie a cupeţului piteştean Martin Buliga – era rezervat, în special, cazării negustorilor care îşi desfăceau mărfurile în târgul Piteştilor.

Hanul Episcopiei — ctitorit, de episcopul Ilarion al Argeşului, pe terenul episcopiei, era amplasat în actuala piaţă civică a municipiului. Sub raport constructiv, clădirea prezenta un plan dreptunghiular (lungime de 20 stânjeni = 39, 20 m; lăţimea de 8 stânjeni = 16, 88 m), cu două niveluri, înălţimea fiind de 6 stânjeni = 11, 76 m. Un paraclis pentru rugăciuni domina curtea interioară. Incendiul din august 1848 a afectat considerabil construcţia, etajul fiind complet distrus. Hanul a fost demolat, deoarece, după secularizarea averilor mănăstireşti, nu s-au mai putut asigura fondurile necesare refacerii sale; în spaţiul devenit, astfel, liber, amenajându-se piaţa comercială centrală a oraşului.

Hanul Gabroveni, construit în anul 1877 de hagi Costea Vasiliu – supranumit Cuţitaru, negustor originar din oraşul bulgar Gabrovo; funcţiona ca han tradiţional, dar şi ca spaţiu comercial. Edificat pe trei niveluri, cu plan în formă de U, cu acces în curte printr-un gang, avea, în incintă, „acareturi": grajd, şopron pentru căruţe, magazie de cereale.

În categoria „hanurilor de rând", se menţionează hanurile dispărute în cursul acţiunii de „sistematizare haotică" a oraşului: **Hanul Popescu** sau Giubegoaia amplasat în zona nordică, la limita cu comuna Găvana, destinat, mai ales, călătorilor din nordul judeţului Argeş; **Hanul Babic** supranumit peiorativ Bizbik, situat la vest de Biserica «Sf. Vineri»; **Hanul Mamulea** – construcţie cu două niveluri amplasată în aceeaşi zonă; **Hanul Spirescu-Hogea** din str. Şerban Vodă, care prezenta trei niveluri: subsol cu pivniţe, parter destinat spaţiilor comerciale şi etaj prevăzut cu camere de închiriat; în curtea interioară, se construiseră: magazii, adăposturi pentru „călătorii în trecere" şi o fântână.

Hanurile cu caracter mixt, supranumite „de rând", fiindcă „la ele, putea să vină oricine", cu funcţionalitate de cârciumi, dar şi „dejugători" au marcat „o etapă în evoluţia de la situaţia de târg comercial la cea de oraş dezvoltat a Piteştilor". [Ion Cruceană – *Hanuri piteştene*, Argessis, VII, 1995, p. 232].

Căile rutiere medievale

Intensul trafic comercial se asigura pe importantele căi rutiere orientate spre centrele de schimb cele mai frecventate de către negustorii piteşteni, nominalizate prin localităţi de tranzit sau terminus. Dispunerea lor pe teritoriul Piteştiului prezintă un interes special pentru sublinierea direcţiilor de dezvoltare urbanistică a localităţii. Se consemnează existenţa următoarelor căi rutiere:

Drumul mare al Piteştiului care asigura legătura dintre Piteşti şi Bucureşti, cu ramificaţia: Găeşti-Târgovişte-Ploieşti-Brăila, devenit ulterior, Calea Bucureştilor;

Drumul Argeşului sau **Drumul Sibiului**, între Piteşti-Curtea de Argeş-Câineni-Sibiu;

Calea Giurgiului (actualmente, Bd. Petrochimiştilor), între Piteşti-Giurgiu, drum comercial atestat documentar prin hrisovul din 27 septembrie 1461, în care se menţiona calea de legătură dintre Transilvania (Braşov) şi oraşele dunărene;

Drumul Topanei (acum, Calea Drăgăşani), între Piteşti-Topana-Drăgăşani, cu ramificaţii spre Râmnicu-Vâlcea şi Târgu-Jiu, drum consemnat documentar la 13 iulie 1499;

Calea Craiovei sau **Drumul Slatinei**, între Piteşti-Slatina-Craiova-Turnu Severin-Vârciorova, cu ramificaţiile: Craiova-Vidin; Slatina-Turnu Măgurele-Nicopole.

Drumul Roşiorilor, între Piteşti-Roşiori-Turnu Măgurele-Nicopole, cu ramificaţia Roşiori-Zimnicea-Şiştov;

Calea Câmpulungului, între Piteşti şi Câmpulung, care asigura, prin pasul Bran, legătura cu Braşovul şi, implicit, cu Transilvania.

Staţie de poştă• Piteştiul se înscrie, în istoria transporturilor de călători şi de mărfuri dintre Ţara Românească şi Transilvania, ca o importantă staţie de poştă şi diligenţe.

Astfel, pe drumul comercial existent Bucureşti-Piteşti-Curtea de Argeş-Câineni-Turnu Roşu-Sibiu, s-a deschis, în anul 1787, o linie de poştă şi de diligenţe la Piteşti.

Situat pe drumul de poştă Bucureşti-Craiova, distanţa dintre capitala Ţării Româneşti şi Piteşti se parcurgea cu poştalionul, în anul 1795, în circa 18 ore, potrivit «Istoriei poştelor române», publicate de C. Minescu, în 1916.

Poşta din Piteşti – cunoscută sub numele de „Casa menzilurilor" – efectuând servicii de transport pentru călători şi corespondenţă, fusese organizată încă din secolul al XVIII-lea şi era dotată excelent, întrucât, în anul 1811, deţinea 48 de cai, asigurându-se transporturi curente pe rutele principale: Bucureşti-Piteşti-Curtea de Argeş-Câineni şi Bucureşti-Piteşti-Câmpulung.

Transportul cu poştalionul oferea siguranţă, însă era extrem de costisitor. Conform informaţiilor furnizate de dr. Valerian Marinescu în ampla sa monografie consacrată oraşului Curtea de Argeş, „Costul unei călătorii, la începutul secolului al XIX-lea, era de 10 parale pe ceas, de cal. Un drum de la Piteşti la Curtea de Argeş costa cât o oaie: 3 lei. Mai existau, pentru transportul de oameni şi produse, căruţe cu patru cai sau caleaşcă cu 6-8 cai; iarna, se foloseau săniile poştale.".

Reşedinţă domnească temporară

Exceptând reşedinţele domneşti stabile ale Ţării Româneşti: Curtea de Argeş, Câmpulung, Târgovişte şi Bucureşti, menţionate într-o disputată succesiune cronologică, se consemnează documentar existenţa unor „curţi domneşti temporare" la: Târgşor, Gherghiţa şi Piteşti, în care „domnii poposeau din când în când pentru a rezolva probleme ale administraţiei locale sau pentru a împărţi dreptatea". [***– *Istoria românilor*, IV, p. 178].

În dezvoltarea urbanistică a Piteştiului, un rol important l-a reprezentat calitatea sa administrativă de reşedinţă domnească temporară, opţiunea unor voievozi pentru oraşul de la confluenţa Argeşului cu Râul Doamnei fiind determinată de posibilitatea asigurării, prin căile rutiere menţionate, a legăturii directe cu unele dintre principalele oraşe medievale ale Ţării Româneşti, dar şi de intensa activitate economică din localitate.

Ipoteza existenţei, la Piteşti, a unui scaun domnesc în perioada primilor Basarabi a fost formulată iniţial de către istoricul piteştean Gheorghe Ionescu-Gion [1857-1904], care afirmă, în «Istoria Bucurescilor» [1899], că, „încă din 1315, localitatea se înscria printre cetăţile de scaun ale ţării", deşi, în arhive, nu sunt semnalate hrisoavele invocate de autor emise

în epoca menţionată care confirmau acest statut „oficial" al oraşului. Consemnarea din «Marele dicţionar geografic al României» [1901]: „Multe din hrisoavele lui Mircea cel Bătrân sunt datate din oraşul Piteştilor la sfârşitul secolului al XIV-lea" nu poate fi, însă, susţinută prin probe documentare concludente.

Se invocă exclusiv tradiţia potrivit căreia, pe teritoriul oraşului Piteşti, s-ar fi construit, în perioada domniei lui Mircea cel Bătrân [1386-1418], două biserici: una – pe locul actualei Biserici Domneşti ctitorite în 1656, de către voievodul Constantin Şerban Basarab [1654-1658], iar cealaltă – o biserică de lemn datând din 1408, pe drumul Cotmenei, în satul Valea Rea din actualul cartier piteştean Găvana. Exceptând aceste supoziţii, se poate afirma cu certitudine, însă, că marele voievod muntean deţinea, în oraş, importante proprietăţi de teren şi mori.

„Despre rolul pe care localitatea Piteşti l-a avut ulterior domniei lui Mircea cel Mare, nu numai în viaţa economică a ţării, dar şi în cea politică – precum menţionează istoricul Ştefan Ştefănescu – stă mărturie faptul că unii dintre domnitorii de seamă ai Ţării Româneşti, ca: Neagoe Basarab, Matei Basarab, Constantin Şerban şi Constantin Brâncoveanu au rezidat temporar aci, emiţând, din Piteşti, acte oficiale importante atât pentru interesul general al ţării, cât şi pentru dezvoltarea oraşului. Funcţia de reşedinţă domnească, fie ea şi vremelnică, vorbeşte despre înflorirea oraşului, dată de activitatea economică susţinută a locuitorilor, meşteşugari şi negustori, implicaţi, unii dintre ei, în afaceri de negoţ care depăşeau graniţele ţării.".

Determinarea perioadelor istorice în care Piteştiul a fost reşedinţă domnească temporară este, în consecinţă, dificil de precizat, întrucât primul document existent în care se atestă prezenţa unei cancelarii domneşti în perimetrul oraşului datează din 16 august 1481, în cursul domniei lui Basarab cel Tânăr–Ţepeluş, prin emiterea, la Piteşti, a unui act în cursul conflictului cu Ştefan cel Mare, după înfrângerea din 8 iulie 1481 de la Râmnic. [***– *Istoria românilor,* IV, p. 387]. Formula utilizată: „Drăgoi a scris, în Piteşti" nu reprezintă, însă, un argument incontestabil pentru determinarea existenţei unei curţi domneşti, întrucât voievozii emiteau hrisoave şi în locurile de popas, în timpul călătoriilor lor întreprinse în Ţara Românească.

Documente redactate în reşedinţa domnească temporară de la Piteşti sunt consemnate în perioada domniilor lui: Basarab al IV-lea cel Tânăr (Ţepeluş) [1477-1481; 1481-1482], Mihnea I cel Rău [1508-1509], Vlad al V-lea cel Tânăr (Vlăduţ) [1510-1512]. Astfel, la 16 august 1481, Piteştiul era menţionat ca sediu temporar al sfatului domnesc. Hrisovul din 6 iunie 1508, semnat de Mihnea I cel Rău, a fost „scris în Piteşti", iar actul emis de cancelaria domnească a lui Vlad al V-lea cel Tânăr (Vlăduţ), la 1 aprilie 1510/1511, „s-a scris în oraşul Piteşti", document ce prezintă, în istoria aşezării de pe Argeş, o importanţă fundamentală, întrucât confirmă

iniţial, prin formularea adoptată de grămătic, calitatea de oraş a Piteştiului, statut pe care localitatea îl avea, însă, cu certitudine, cu mult anterior datei menţionate.

Actele redactate în perioada domniei lui Neagoe Basarab [1512-1521] conţin elemente convingătoare despre funcţionarea unei cancelarii în noua curte domnească edificată din porunca acestui strălucit voievod cărturar. Consemnarea din hrisovul datat 22 noiembrie 1517: „Şi eu, Moisi scriitor, care am scris în noile curţi din oraşul Piteşti", deşi atestă prezenţa unui ansamblu arhitectural domnesc la Piteşti, generează, totuşi, o dilemă: documentul se referă la o refacere a unei curţi domneşti existente sau la realizarea unor construcţii noi cu această destinaţie specială, post 1512, anul urcării pe tronul Ţării Româneşti a lui Neagoe Basarab.

În studiul său de referinţă pentru istoria locală, «Începuturile oraşului Piteşti», istoricul Aurelian Sacerdoţeanu menţionează că, în perioada anilor 1516-1519, Neagoe Basarab emitea, din Piteşti, 19 documente, atestând, astfel, continuitatea de locuire a voievodului în oraş, în intervalul ianuarie - iulie 1519, perioadă în care îşi punea sigiliul pe hrisoavele datate: 10, 13, 15, 22, 28 ianuarie, 22 aprilie, 6 mai, 29 iunie, 9 şi 11 iulie.

Un argument probatoriu vizând existenţa temporară a scaunului de judecată domnesc la Piteşti îl constituie epistola lui Lazăr spătarul către braşoveni referitoare la o judecată „înaintea domnului" în 1519. O scrisoare adresată sibienilor de către voievodul cărturar Neagoe Basarab, la 18 decembrie 1518, era redactată în limba latină, confirmându-se, astfel, utilizarea oficială atât a slavonei cât şi a limbii latine în cancelaria domnească din localitate.

Consemnările din finalul unor documente care precizează locul emiterii acestora: 1518 ianuarie 18 – „Şi eu, Florea, cari am scris în minunatul foişor al Piteştilor", relevând, printre altele, existenţa unui element de arhitectură specific zonal în construcţia casei domneşti; 1519 martie 6 – „Eu, Danciul, cel mai mic între diaci, cari am scris în minunatul scaun în Piteşti", şi 1519 iulie 11 – „în cetatea Piteşti" reflectă tendinţa domnitorului de a conferi localităţii de pe Argeş calitatea de scaun (capitală) a Ţării Româneşti şi confirmă funcţia de sediu temporar al administraţiei centrale a statului feudal.

Motivaţia interesului manifestat de Neagoe Basarab pentru Piteşti se explică prin poziţionarea localităţii, ce facilita asigurarea unei legături directe cu capitala existentă, dar şi cu Craiova, reşedinţa puternicilor boieri Craioveşti din ascendenţa sa, care reprezentau reazimul politic al domniei, deşi nu este exclusă nici relativa apropiere de Curtea de Argeş, unde ctitorise inegalabila sa biserică, dar şi de unele proprietăţi agrare deţinute de voievod în zona limitrofă confluenţei Argeşului cu Râul Doamnei.

Calitatea de „scaun domnesc temporar" se menţine şi în cursul domniilor lui: Radu de la Afumaţi, Vlad Înecatul, Vlad Vintilă de la Slatina,

Pătraşcu cel Bun – element notabil pentru sublinierea rolului important al oraşului de pe Argeş în perioada medievală românească.

Radu al V-lea de la Afumaţi [1522-1523, 1524-1525 cu întreruperi, 1525-1529], ginerele voievodului cărturar Neagoe Basarab, ctitorul celebrei biserici de la Curtea de Argeş, întăreşte, prin hrisov domnesc, Mănăstirii Argeşului „jumătate din Piteşti, şi din sat, şi din moară, şi din vamă, şi din tot ceea ce a fost partea jupanului Oancea vistier".

Istoricul Aurelian Sacerdoţeanu consideră că, în epoca menţionată, Piteştiul era un oraş semiagrar, întrucât, între oraşul şi satul Piteşti, nu era o delimitare teritorială precisă, ci una exclusiv funcţională, ambele fiind încadrate de un hotar comun.

Vlad al VI-lea Înecatul [1530-1532] emite documente din „cetatea Piteşti", ori din „scaunul Piteşti", în: 1531 mai 2, 1532 mai 28, 1532 iulie 14, 1532 iulie 21 şi 1532 august 10, confirmându-se, prin aceste acte, calitatea de reşedinţă domnească temporară a localităţii.

Vlad al VII-lea Vintilă de la Slatina [1532...1535] întăreşte Mănăstirii Argeşului, la 15 aprilie 1533, „să-i fie din jos de Piteşti metohul şi locul cu morile ce se cheamă Geamăna", iar, la 18 septembrie 1533, prin hrisov domnesc, aduce la cunoştinţă locuitorilor din unele oraşe, inclusiv Piteşti, că negustorii au obligaţia „să-şi plătească vama la vad la Diiu" (numele vechi românesc al oraşului bulgăresc Vidin); un document emis din Piteşti, în 28 august 1533, confirma Mănăstirii Bistriţa stăpânirea unor proprietăţi funciare.

Oraşul Piteşti devine teatrul unor operaţiuni militare decisive pentru destinul domnului Vlad al VII-lea Vintilă, o dată cu sosirea, la 27 iulie 1534, a aventurierului Aloisio Gritti cu garda sa personală formată din circa 2.000 de ostaşi. Informat că, în anturajul acestui fiu al dogelui veneţian Andrea Gritti, se află un pretendent la tronul ţării împreună cu boieri ostili lui, voievodul Vlad al VII-lea Vintilă înconjoară cu oastea sa tabăra militară, opozanţii la scaunul domniei: marele logofăt Vâlsan Furcovici, marele spătar Radu Furcovici, marele pârcălab Stan din Bujorani cu cei doi fii ai săi, marele spătar Peia, marele vistier Staico al lui Pârvan şi alţii fiind întemniţaţi şi executaţi la Piteşti. Domnul Vlad al VII-lea Vintilă, căruia i se prezintă firmanul de destituire din domnie, respinge ferm actul semnat de sultan, considerându-l contrar prerogativelor stabilite privind autonomia Ţării Româneşti. Evenimentul va fi relatat eronat, într-o versiune evident subiectivă, de către Tranquillo Andronico, secretarul lui Aloisio Gritti, unul dintre călătorii străini care au vizitat oraşul Piteşti.

Voievodul Pătraşcu cel Bun [1554-1557] este semnatarul a patru hrisoave „în scaunul de la Piteşti": 1555 iulie 5, 1555 iulie 6, 1556 aprilie 28 şi 1557 iulie 17. Deşi nu se atestă existenţa unor hrisoave domneşti emise la Piteşti post 1557 până în timpul domniei lui Mihai Viteazul, este puţin probabil ca, vreme de o jumătate de secol, în Curtea domnească locală, să

nu se fi emis acte vizând, în principal, acordarea unor privilegii feudale sau confirmarea deţinerii unor proprietăţi.

Mihai Viteazul [1593-1601], care, potrivit unor surse istorice credibile, ar fi deţinut ca proprietăţi în zonă, o moară pe râul Argeş şi case domneşti în oraş, fixează, la Piteşti, reşedinţa temporară a cancelariei sale, iar înlocuitorul lui la domnie, Simion Movilă [1600-1602, cu întreruperi] emite, în localitate, două misive la 1 şi, respectiv, 5 noiembrie 1601.

O scrisoare redactată de un informator anonim în limba italiană şi expediată din Piteşti, la 7 decembrie 1600, relatează despre lupta de la Bucov pe Teleajen din 20 octombrie 1600, când oastea polonează a înfrânt pe Mihai Viteazul silit să se retragă peste Olt, iar Simion Movilă a devenit domn al Ţării Româneşti, fiind susţinut, ulterior, şi de către boierii Buzeşti. Despre înlocuirea la domnie a lui Mihai Viteazul cu Simion Movilă va consemna şi Ioan Potock, starostele Cameniţei, într-o scrisoare trimisă din oraşul de pe Argeş.

Cu precizarea locului de redactare: „Scris la pod, la Piteşti", Matei Basarab [1632-1654] emitea, la 18 mai 1645, două documente atestând proprietăţi în Sămara şi Izvorani. Menţiunea de „pod" este interpretată de către istorici locali ca referindu-se la Podul Viilor (actuala strada Viilor) din apropierea podului de lemn peste râul Argeş care asigura legătura cu zona viticolă din Dealul Ştefăneştilor, unde deţineau proprietăţi atât localnici, cât şi domnia. Numele domnitorului Matei Basarab este asociat cu toponimul Curtişoara din zona Târgului din Vale, loc în care acesta ar fi construit o nouă curte domnească de proporţii reduse în raport cu cea anterioară.

Existenţa cancelariei domneşti la Piteşti este atestată şi prin confirmarea, în hrisoave, a unor proprietăţi feudale de către domnitorii: Constantin Şerban Basarab [1654-1658] şi Constantin Brâncoveanu [1688-1714], deşi, în 1659, sub Gheorghe Ghica [1659-1660], Bucureştiul devenea unica reşedinţă domnească a Ţării Româneşti, iar oraşul Târgovişte continua, de două secole, să revendice pentru sine acest statut.

În 1656, Constantin Şerban Basarab ctitorea, împreună cu soţia sa, Doamna Bălaşa, Biserica «Sf. Gheorghe» din centrul oraşului medieval, restaurând casa domnească şi dependinţele acesteia situate în aria sudică a impresionantului monument religios.

Prezenţa voievodului Constantin Brâncoveanu la Piteşti este menţionată de către cronicarul Radu Greceanu în «Viaţa lui Constantin Vodă Brâncoveanu», vizita efectuându-se, în special, în perioada culesului viilor, întrucât domnitorul deţinea mari suprafeţe cultivate cu viţă de vie în „ocolul oraşului Piteşti", care includea localităţile limitrofe: Valea Mare-Podgoria, Izvorani, Târgu Dealului. Astfel, se consemnează participarea domnitorului şi a curţii sale domneşti la culesul viilor în: septembrie 1693, 1695, 1696, septembrie-octombrie 1697, 1698, 1706 şi 1710. Domnitorul era preocupat constant de întreţinerea construcţiilor din perimetrul viilor

destinate locuirii temporare sau depozitării produselor, de vreme ce, în «Condica de venituri şi cheltuieli a Visteriei de la leatul 7202-7212», se menţiona că, în iulie 1695, aga Radu Golescu primea 45 de taleri pentru procurarea şindrilei şi a cuielor necesare acoperirii „foişorului de la viile din Piteşti", iar, în august 1698, „pentru lucrul pimniţii şi a 60.000 bucăţi de şindrilă la casele domneşti de la viile din Piteşti", se cheltuiseră alţi 146 de taleri.

Casele cu pivniţele brâncoveneşti amplasate în zona viilor din Ştefăneşti s-au menţinut până în secolul XX, ruinându-se complet după trecerea în administrarea statului comunist a averilor Aşezămintelor Brâncoveneşti care se preocupaseră de întreţinerea periodică a acestora anterior exproprierii proprietăţilor moşiereşti din 2 martie 1949.

Curtea domnească din Piteşti

Existenţa unei Curţi domneşti la Piteşti, în care funcţiona cu caracter temporar cancelaria domnească, este atestată documentar iniţial în hrisovul semnat, la 16 august 1481, de Basarab cel Tânăr-Ţepeluş, act menţionând locul emiterii documentului: „Drăgoi a scris, în Piteşti".

Reiterând, prin intermediul documentelor, continuitatea cancelariei domneşti în oraşul Piteşti, stabilirea cu exactitate a amplasamentului „noilor curţi" edificate sau restaurate de Neagoe Basarab în perimetrul localităţii constituie o problemă controversată, întrucât sursele documentare sunt nesemnificative, iar mărturiile arheologice insuficient de convingătoare.

Ipoteza amplasării „noilor curţi" ale lui Neagoe Basarab, raportată la configuraţia actuală a oraşului, este formulată şi argumentată de către arhitecta Eugenia Greceanu în studiul său consacrat «Ansamblului urban medieval Piteşti». Autoarea consideră că logica generală de funcţionare a oraşului medieval impunea stabilirea amplasamentului curţilor domneşti în apropierea zonei de târg, din raţiuni de utilizare maximă, prin activităţi meşteşugăreşti şi comerciale, a terenurilor dintr-un perimetru extrem de rentabil pentru asigurarea veniturilor domniei. Prezenţa unei biserici domneşti în „inima oraşului" este motivată prin rolul acesteia de instituţie intermediară în relaţiile cu târgoveţii. Conformându-se „logicii" menţionate, arhitecta Eugenia Greceanu localizează curtea domnească în zona de sud a oraşului, în perimetrul actualelor străzi: Tudor Vladimirescu, Fraţii Goleşti şi Oborului, la limita pârâului Geamăna Mică (Turceşti), pe baza unui document din epocă în care se menţiona prezenţa unei curţi unice lângă „gura Geamenei".

O serie de acte ulterioare domniei lui Neagoe Basarab din: 4 aprilie 1523, 22 august 1526, 15 aprilie 1535 conţin, ca elemente de delimitare a

unor proprietăţi întărite Mănăstirii Argeşului, repere semnificative: „plopul Curţii", „gardul Curţii", evident al Curţii domneşti.

Traseul străzilor care asigurau legătura dintre Curte şi târg este figurat pe planul lui Szathmary din anul 1864, arterele de circulaţie respective fiind anterioare secolului al XVI-lea.

Neacceptând ipoteza menţionată, autorii «Istoriei municipiului Piteşti», Paul Dicu, Petre Popa şi Silvestru Voinescu plasează Curtea domnească în centrul oraşului, între actualele străzi: Teiuleanu, Domniţa Bălaşa, Victoriei, Piaţa Vasile Milea, Bulevardul Republicii, Târgu din Vale, Curtea gravitând în jurul Bisericii Domneşti ctitorite în anul 1656 de voievodul Constantin Şerban pe „terenurile domneşti" care erau delimitate la est, de râul Argeş. Autorii citaţi îşi argumentează propria lor ipoteză, considerând că „era firesc ca palatul domnesc sau casele domneşti şi alte clădiri să fie grupate în jurul sau în imediata apropiere a bisericii domneşti".

În cursul amplelor cercetări arheologice sistematice efectuate în perioada anilor 1963-1967 şi reluate în anul 1988, de către specialişti de la Muzeul judeţean Argeş, s-au depistat ruinele pivniţei Casei domneşti de plan dreptunghiular, cu ziduri realizate din pietre de râu legate cu mortar de var hidraulic şi nisip; pivniţa era formată din două încăperi cu dimensiunile de 10,40/5,20 m şi, respectiv, 5,20/2,50 m, în edificarea bolţilor construcţiei, utilizându-se, în special, cărămizi de epocă.

Se presupune că domnitorul Neagoe Basarab a fost comanditarul Casei domneşti, care va fi refăcută în perioada domniilor lui: Matei Basarab şi Constantin Şerban, fiind integrată în ansamblul de clădiri care compuneau reşedinţa domnească temporară din Piteşti dominată de Biserica «Sf. Gheorghe». [Teodor Cioflan, Romeo Maschio – *Dovezi arheologice privind existenţa unei Curţi domneşti temporare la Piteşti*, Argessis, VIII, 1999, p. 127].

Descoperirea „mai multor fragmente de ziduri ale unor construcţii medievale" în perimetrul precizat, deşi sunt considerate, de către arheologi, probe evidente ale existenţei Curţii domneşti sunt interpretate, de către unii medievişti, ca fiind pivniţe ale unor construcţii de locuit aparţinând târgoveţilor interesaţi în comercializarea extrem de rentabilă a vinurilor şi a ţuicii de Piteşti. Invocarea tradiţiei orale pentru argumentarea funcţionării cancelariei Episcopiei Argeşului la Piteşti lângă Biserica Domnească, „în clădirile rămase din cadrul Curţii domneşti" nu pare, de asemenea, suficient de convingătoare.

Toponimul diminutival „Curtişoara" relevând existenţa anterioară a unei Curţi domneşti de proporţii reduse, edificate, potrivit tradiţiei, de către domnitorul Matei Basarab [1632-1654], s-a menţinut până în contemporaneitate, prin indicarea ruinelor unui han situat în imediata apropiere a podului de cale ferată din zona Târgu din Vale. Toponimul localiza, desigur, la sud de actuala cale ferată, foste proprietăţi domneşti. Casa atribuită domnitorului Constantin Brâncoveanu amplasată în acest

areal, pe strada Brâncoveanu, nr. 25, ar motiva, prin structura sa originară, funcţionalitatea de han domnesc brâncovenesc, considerat drept o relicvă a numeroaselor ctitorii domneşti edificate în perimetrul oraşului. Extinsă planimetric în secolul al XIX-lea, construcţia a căzut pradă, în perioada imediat următoare „evenimentelor decembriste din '89", furiei demolatoare a edililor piteşteni şi, în consecinţă, imensul beci al Casei brâncoveneşti neafectat prin demolare s-ar impune a fi valorificat expoziţional, ca o mărturie elocventă a unei etape istorice definitorii din evoluţia oraşului de pe Argeş.

Oraşul Piteşti în memoriale de călătorie

Relevând importanţa relatărilor „făcute de deosebiţi călători în locurile noastre şi tipărite în mai multe limbi", istoricul şi revoluţionarul paşoptist Nicolae Bălcescu [1819-1852] considera, în «Cuvânt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor», capitol ce prefaţează «Magazin istoric pentru Dacia», că acestea constituie o sursă certă de informaţii, completând, sub aspect documentar, istoria medievală românească, întrucât sunt furnizate de către martori oculari avizaţi care aparţin unor prestigioase culturi europene.

Deşi gradul de subiectivism apare frecvent în majoritatea consemnărilor de acest gen, iar, din această cauză, ele nu pot înlocui documentele oficiale referitoare la un eveniment istoric, rolul lor este surprins într-o formulare extrem de plastică de către Maria Holban în „Introducerea generală" a volumului «Călători străini despre Ţările Române»: „Relaţiile de călătorii şi cele asimilate lor nu dublează documentele oficiale contemporane şi nu li se pot substitui lor; dar ele le întregesc, dând scheletului rigid al documentului învelişul viu şi concret al unei viziuni imediate.". Noţiunea de „călător" are o accepţiune extinsă, întrucât relatările de călătorie sunt redactate de către pelerini instruiţi, cu profesiuni şi orientări diverse, interesaţi în descifrarea aspectelor de viaţă şi de civilizaţie care şocau prin ineditul lor, dar includ şi consemnarea unor importante evenimente istorice ce nu puteau fi subestimate.

Situat pe drumul extrem de important care unea centrul Europei cu Peninsula Balcanică, Piteştiul va fi evocat în memorialele de călătorie redactate de către autentice personalităţi culturale ale epocii medievale în trecere prin oraşul de pe Argeş.

Un semnificativ reper documentar vizând localităţi din arealul argeşean actual, printre care şi oraşul Piteşti, îl reprezintă «Itinerarul de la Bruges», databil 1353-1377, sau 1380-1390, itinerar pe care sunt menţionate, printre altele, aşezările umane parcurse de către misionarii care propovăduiau catolicismul, în intenţia convertirii populaţiei ortodoxe din zonă la această religie. Este interesant de semnalat că misionarii catolici au acţionat în acest scop şi în localităţi mai puţin importante, precum Ciupa, semnalată sub forma grafică Suppa.

În această operă memorialistică în care sunt incluse diverse referiri la Ţara Românească, localitatea de pe Argeş a fost menţionată sub o grafie incertă, punându-se, astfel, sub semnul întrebării o identificare absolut sigură a Piteştiului: „Nieuwemere" (Nieuwermerkt = Târgul Nou). [*Călători străini despre Ţările Române* [***CS***], p. 24].

1385• Sub forma „Nuwestad" (Oraşul Nou), Piteştiul este consemnat în opera memorialistică a pelerinilor germani **Peter Sparnau** şi **Ulrich von Tennstädt**, care îşi fixaseră, ca obiectiv final al călătoriei lor, Ierusalimul. La revenirea din pelerinaj, ei trec prin Ţara Românească, via Târnovo (una dintre capitalele Bulgariei medievale), prin Russenart (Ruşii de Vede), şi „după aceea, prin „Nuwestad", localitate situată pe itinerarul parcurs spre Argeş (Curtea de Argeş) - Câmpulung - Braşov. „Nuwestad" din 1385 a fost identificat, de către unii istorici, cu Piteştiul, a cărui atestare documentară iniţială sub forma grafică actuală: 20 mai 1388 este, în acest context informaţional, ulterioară. [*CS*, I, p. 19].

1534• Devenit secretar al lui János Zápolya, după proclamarea acestuia ca rege al Ungariei [1526-1540], **Tranquillo Andronico** (Andreis), diplomat dalmaţian născut la sfârşitul secolului al XV-lea şi mort în 1571, vizitează, în calitate de emisar al regelui maghiar, diverse zone ale Europei.

În drum spre Constantinopol, Tranquillo Andronico trece, de mai multe ori, prin „Valahia", menţionând, în acest context, că „Valachi nunc se Romanos vocant" (valahii se numesc români). Îşi semnalează prezenţa sa la Piteşti, unde este martor ocular, în anul 1534, „la împresurarea lui Gritti în tabăra din oraşul de pe Argeş" de către oastea voievodului Vlad Vintilă de la Slatina [1532-1535], care solicita aventurierului veneţian predarea boierilor ostili voievodului valah refugiaţi în tabăra sa. Evenimentul a fost consemnat în «De rebus in Hungaria gestis ab Ilusstrisimo et Magnifico Ludovico Gritti deque eius obitu epistola». Relatarea evenimentului este, însă, lipsită de obiectivitate, întrucât Tranquillo se declară un partizan fervent al lui Gritti, resentimentele sale faţă de români fiind generate de ataşamentul manifestat pentru stăpânul său, Aloisio Gritti, favorit al marelui

vizir Ibrahim, care încerca să impună autoritatea Porţii Otomane în Ungaria şi Transilvania. De aceea, Tranquillo măsluieşte adevărul despre incidentul din tabăra lui Gritti de la Piteşti, provocat de „curtenii domnului Vlad Vintilă care veniseră să ridice din chiar cortul puternicului guvernator al Ungariei pe boierii furişaţi la el cu pâri împotriva domnului", printre aceştia, numărându-se: marele logofăt Vâlsan Furcovici, marele pârcălab Stan din Bujoreni, marele portar Peia ş. a.

În versiunea sa, conflictul, deşi relativ insignifiant, capătă proporţii considerabile: „Când au venit ai noştri prin Ţara Românească, ne-a ieşit înainte însuşi voievodul cu foarte mare oaste şi ne-a împresurat, ziua şi noaptea, în tabăra noastră deschisă, căci nu ne aşteptam la nimic din toate acestea; altminteri, am fi venit înarmaţi pentru asemenea întâmplări.". Duşman declarat al domnitorului muntean, sprijinind pe boierii din partida adversarilor acestuia, aventurierul veneţian Aloisio Gritti eşuează, însă, lamentabil în planul său de a răsturna din domnia Ţării Româneşti, la 10-11 iunie 1535, pe voievodul Vlad Vintilă de la Slatina. [*CS*, I, p. 249].

1600, decembrie 7• O scrisoare expediată din „Pitest, in Walachia", redactată în limba italiană de către un anonim, relatează despre bătălia din 20 octombrie 1600 de la Bucov de pe râul Teleajen, unde oastea polonă condusă de Jan Zamoyski înfrânge pe Mihai Viteazul, care se retrage peste Olt, iar Simion Movilă devine domn al Ţării Româneşti, asigurându-şi chiar şi sprijinul boierilor Buzeşti fideli marelui voievod unificator al neamului românesc. [Veress A. – *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VI, Bucureşti, 1933, doc. 254, p. 288-289].

1601, noiembrie• **Ioan Potocki**, starostele Cameniţei şi general al Podoliei, informează, printr-un document redactat la Piteşti, în limba germană, că domnul Ţării Româneşti, Mihai Viteazul, a fost înlocuit cu Simion Movilă [1600-1601/ 1601-1602]. [*Ibidem* – doc. 251, p. 274-275].

1601, noiembrie 1• Domnul Ţării Româneşti, Simion Movilă, confirma, regelui Poloniei, Sigismund al III-lea [1587-1632], printr-o scrisoare expediată din Piteşti, că succesul său militar împotriva contracandidatului la domnie, Radu Şerban, fusese asigurat de oastea poloneză condusă de Ioan Potocki, elogiind capacitatea strategică a acestuia. [Hurmuzaki Eudoxiu – *Documente privitoare la istoria Românilor*, supl. II, 2 (1601-1643), Bucureşti, 1895, doc. XLI, p. 70-71].

1601, noiembrie 5• Simion Movilă adresează, printr-o scrisoare redactată în Piteşti, mulţumiri marelui hatman şi cancelar al Poloniei, Jan Zamoyski, pentru susţinerea sa militară decisivă în lupta pentru ocuparea tronului domniei în Ţara Românească. [*Ibidem* – doc. XLII, p. 72].

1601• Oraşul medieval Piteşti este menţionat, în memorialul de călătorie al căpitanului englez **John Smith** [1579-1631], un personaj istoric extrem de ambiţios implicat în acţiunea de colonizare a Americii şi care a călătorit în Transilvania şi Ţara Românească, în perioada anilor 1601-1631.

În opera sa memorialistică «The True Travels, Adventures, and Observations of Captaine John Smith, in Europe, Asia, Affrica and America, from Anno Domini 1593 to 1629», publicată la Londra, în anul 1630, este menţionat şi oraşul Piteşti, sub forma grafică „Peteske", preluată, probabil, din documentele cartografice existente. John Smith se vrea, în memoriile sale, un „corespondent în direct" al evenimentelor importante din epocă, deşi le evocă, uneori, într-un mod eronat, indiciu că le reproduce din surse contemporane cu lacune informaţionale sub raport istoric. Sub această rezervă, sunt reproduse referirile sale privind conflictele dintre pretendenţii la tronul Ţării Româneşti: „După moartea lui Mihai, voievod al Walachiei, turcii îl trimiseră pe Ieremia voievod [corect: Simion Movilă – nn.]. Însă tirania şi ticăloşenia acestuia ridică la arme poporul împotriva lui astfel încât fu nevoit să-şi caute adăpost în Moldavia; iar Basta, din partea Împăratului, îl proclamă pe Radu Şerban vodă în locul său. Dar Ieremia, care strânsese o armată formată din patruzeci de mii de turci, tătari şi moldoveni, se întoarse în Walachia. Ieremia, cu oastea desfăşurată lângă Argeş, îşi conduse armata în vechea tabără din câmpia Peteske şi o fortifică după cum se pricepu mai bine, intenţionând să se apere până când ar fi primit mai multe întăriri din partea hanului tătarilor din Crimeea. Radu Şerban vodă tăie calea multora dintre cetele care veneau spre tabăra sa; iar noaptea puse să li se taie capetele pe care le trimise înapoi pe tăvi de lemn. Şapte curieri fură prinşi, iar Ieremia dădu ordin să fie jupuiţi de îndată; apoi le atârnă pieile pe ţăruşi, iar trupurile şi capetele le înfipse în ţepe.". [*CS*, IV, p. 526-536].

1640• Episcopul catolic **Petru Bogdan Bakšić** [c. 1601/3-1674], menţionat şi sub numele de Pietro Deodato Bakšić, născut la Chiprovaţ, cea mai importantă aşezare catolică din Bulgaria, devenită reşedinţă a episcopului de Sofia, consemnează, în «Descrierea Ţării Româneşti» din 1640, despre oraşul „Pitescti": „Aflat în apropierea munţilor, aşezat pe dealuri, lângă râul Argeş; de o parte a râului, se află câmpii şi păduri; de cealaltă parte, spre munţi, sânt dealuri şi vii care sânt în mare număr şi dau vinurile cele mai bune din toată Ţara Românească. Are 200 de case de români, adică vreo mie de suflete, oameni ceva mai înstăriţi. Se face o pâine foarte frumoasă, albă şi gustoasă. Are biserici frumoase şi o mănăstire de călugări.". [*CS*, I, p. 208-209.].

Devenit vicar apostolic al Ţării Româneşti, arhiepiscopul de Sofia, Petru Bogdan Bakšić, menţiona, referindu-se, în continuare, la Piteşti: „Aici nu sânt catolici, doar când vin negustori <la târg>", confirmând, implicit, inexistenţa unor locuitori saşi în structura demografică a oraşului medieval. Constatarea prelatului catolic nu poate fi pusă la îndoială, de vreme ce el însuşi era interesat în determinarea exactă a sferei de influenţă a bisericii catolice în Ţara Românească şi de racolarea de noi adepţi la „religia papalităţii". [*CS*, VI, p. 163-164.].

1657• Claes Ralamb [1622-1698], baron şi diplomat suedez la Înalta Poartă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, relata, în memoriile sale de călătorie, că, în drum spre Istanbul, la 30 aprilie 1657, în zona de graniţă de la Dunăre dintre Ţara Românească şi Imperiul Otoman, a fost escortat, până la Călăraşi, de o formaţie militară de cavalerie piteşteană din garnizoana de frontieră. [Lombard Alf – *Les Terres Roumaines vue par un voyager suédois en 1657*, 1974, p. 559].

1657• Paul de Alep [1627-1670], cu numele arab laic de Būlus ibn Makārijūs al-Halabī, îl însoţeşte, în calitate de arhidiacon şi secretar, pe tatăl său, Macarie al III-lea Juhanna ibn az-Zaim, patriarh ortodox al Antiohiei [1647-1672], în călătoriile întreprinse, între noiembrie 1653 - mai 1654 şi octombrie 1656 - octombrie 1658, în Ţara Românească, pentru strângerea de fonduri, întrucât patriarhia Antiohiei datora turcilor 13.000 de piaştri; de aceea, relevând acest obiectiv principal al voiajului lor, cărturarul Nicolae Iorga îi include, nu întâmplător, în categoria „călugărilor cerşetori". Etapa ulterioară a călătoriei a fost determinată, în special, de teama de a nu împărtăşi soarta patriarhului Constantinopolului, Parthenie al III-lea, care fusese ucis din ordinul marelui vizir Köprülü Mehmed paşa [1656-1661] acuzat de relaţii excesiv de amicale cu ţarul Moscovei, Alecsei Mihailovici [1645-1676], al cărui interpret personal pentru limbile greacă, latină, turcă şi română era însuşi spătarul Nicolae Milescu [1636-1708].

Opera memorialistică scrisă de Paul de Alep conţine, însă, informaţii extrem de interesante de natură geografică, politică, socială şi culturală privind Ţara Românească şi Moldova. În 13 ianuarie 1657, Paul de Alep şi tatăl său ajung la „un târg numit Piteşti, unde se află zece biserici de piatră şi de cărămidă", un târg perceput ca excesiv de ospitalier, întrucât „locuitorii cu tot clerul lor au ieşit în întâmpinarea noastră". Ospitalitatea piteştenilor prilejuieşte lui Paul de Alep constatări pertinente, de cu totul altă natură: „Aici se face un vin dulce, bun, care are un mare renume şi este cel mai bun dintre toate vinurile făcute în Ţara Românească.". Informaţia referitoare la numărul bisericilor existente în oraş este, însă, inexactă, întrucât, în realitate, la mijlocul secolului al XVII-lea, erau numai cinci biserici în Piteşti.

În perioada lunilor iunie-septembrie 1658, patriarhul Macarie îşi are reşedinţa la Piteşti, determinat de incertitudinea politică din ţară, după ce Constantin Şerban, domnul Ţării Româneşti, fusese mazilit, iar marea boierime devenise ostilă noului voievod Mihail Radu (Mihnea al III-lea), care decapitase pe principalii săi adversari, sub acuzaţia de trădare.

În acest context politic terifiant, patriarhul Macarie, sub pretextul vizitării mănăstirilor din zonă, se refugiază la Piteşti, intenţionând să se ascundă de turci: „Din cauza deselor tulburări şi spaime, care se iveau în oraşul Bucureşti, şi a desăvârşitei lipse de locuitori, el plecase de acolo şi se dusese la Piteşti, unde şi-a stabilit reşedinţa; şi eu – consemna Paul de

Alep – m-am dus la el. S-a bucurat mult că scăpasem cu viaţă, fapt în care nimeni nu mai nădăjduia.". [*CS*, VI, p. 180-276, passim].

De la Piteşti vor pleca împreună la Mănăstirea Curtea de Argeş, apoi la Corbii de Piatră, Brădet, Nucşoara, Vieroş, Câmpulung şi Râmnic, revenind, după reîntronarea liniştii în ţară, la începutul lunii septembrie 1658, în Bucureşti. Macarie Zaim se remarcă în istoria relaţiilor culturale dintre români şi arabi, prin traducerea în limba arabă a «Letopiseţului Ţării Româneşti [1292-1664]» – cea mai veche traducere a cronicii muntene cunoscută până în prezent.

1688• Conte de origine italiană, generalul mareşal locotenent **Frederigo Veterani** [ante 1650-1695], în raportul său din 1 octombrie 1688 către împăratul Austriei, Leopold I, intitulat «Relaţie despre Ţara Românească trimisă maiestăţii sale împăratului de general mareşal locotenent Veterani la 1 octombrie 1688», observa, în cursul unei misiuni peste Carpaţi, în calitatea sa de comandant al trupelor austriece cantonate în Transilvania, că, pe traseul parcurs dintre Craiova şi Turnu, „După ce treci râul Olt, dai de o câmpie care se întinde cale de patru zile până la Piteşti, localitate care, deşi este socotită ca oraş, poate fi luată drept un sat; împrejurimile sale sunt roditoare şi sunt mai ales păduri, văi şi munţi", apreciind aşezarea de pe râul Argeş, după criterii, evident, familiare lui. Referindu-se la „firea populaţiei" din Ţara Românească, contele Veterani o considera, într-o manieră deloc flatantă pentru locuitori, „nestatornică, impulsivă şi brutală, fiind bine ştiut că nu există vreun alt mijloc decât forţa pentru a-i face să ţină ceea ce făgăduiesc şi fără de aceasta nu se poate pune pe ei nici un temei." [*CS*, VII, p. 477.].

1689• Ludovic Wilhelm, markgraf de Baden-Baden [1655-1669], a condus, în calitate de general, efective militare austriece care, trecând în Ţara Românească prin pasul Bran, au ajuns la Piteşti, în cursul conflictului militaro-diplomatic dintre Constantin Brâncoveanu, domnitorul Ţării Româneşti [1688-1714] şi Sfântul Imperiu Roman (Imperiul Habsburgic) condus de împăratul Leopold I; relatările sumare ale markgrafului despre oraşul de pe Argeş sunt consemnate în contextul acestor evenimente. [*Cronicari munteni*, vol. II, Bucureşti, 1961, p. 23].

1710• Antonio-Maria del Chiaro Fiorentino [1669-1727], evreu de origine, convertit la catolicism, devine „dascăl de limba italiană şi latină" şi secretar pe lângă domnitorii Ţării Româneşti: Constantin Brâncoveanu [1688-1714], Ştefan Cantacuzino [1714-1715] şi Nicolae Mavrocordat [1715-1716]. Sosit la Bucureşti, în februarie 1710, cărturarul italian scrie opera cu caracter memorialistic consacrată Ţării Româneşti: «Istoria delle moderne revoluzioni della Valachia», tipărită la Viena, în anul 1718, în care menţionează, printre altele: „Înspre şes, se află oraşul Piteşti, renumit pentru vinurile sale deosebit de bune, albe şi dulci.". El se referă şi la extragerea aurului din nisipurile râului Argeş, confirmând continuitatea unei

specializări locale atestate documentar încă din secolul al XVI-lea. [*CS*, VIII, p. 374.].

1714, octombrie 19 – noiembrie 8/9• În Evul Mediu, istoria oraşului de pe Argeş va fi marcată de un eveniment excepţional, prin prezenţa în zonă a regelui Suediei, Carol al XII-lea [1697-1718], despre care cărturarul Nicolae lorga menţiona că „Viind de la Bucureştii lui Ştefan-vodă Cantacuzino şi mergând spre Câinenii din pasul Oltului, a trecut printre sătuleţele Piteştilor, un oaspete aşa de mare şi neobişnuit ca regele viteaz şi nebun al Suediei eroice, Carol al XII-lea, învins şi fugar.". [Iorga N. – *România cum era până la 1918*, vol. I, Bucureşti, 1939, p. 140].

La porunca Porţii, Ştefan Cantacuzino a asigurat „merticele şi caii de transport pentru Carol al XII-lea şi suita sa, care, hotărând să se înapoieze în patrie, a trecut prin Ţara Românească, în drum spre Transilvania, în octombrie-noiembrie 1714, conăcind la Piteşti". [***– *Istoria românilor*, Bucureşti, 2003, vol. V, p. 267].

Contemporan evenimentului, Radu Popescu [c. 1663-1729], autorul cronicii intitulate «Istoriile Domnilor Ţărâi Rumâneşti», evocă drama „craiului şfeţesc", pe drumul său de întoarcere după celebra bătălie de la Poltava din 24 iunie 1709, învins de oastea ţarului Petru cel Mare, „când pierzându toată oastea sa şi averea, au fugit în stăpânirea turcească la Bender şi acolo câtăva vreme au şăzut". Regele Suediei rămase la Bender (Tighina), aproape 5 ani, ţesând, în liniştea cetăţii, intrigi între ruşii lui Petru cel Mare şi turcii cu care se vor încăiera la Stănileşti pe Prut, în 1711, regele suedez uneltind din inima taberei oştirilor muntene şi otomane de la Huşi.

Dar, „îndemnând mereu pă turci să strice pacea, să ardice puterea turcească spre biruinţa muscalilor, ca să nu meargă ruşinat în ţeara lui, ci biruitoriu", căzu, prin „grija" agenţilor ruşi, în propriul său păienjeniş de ură „nevolnică". Ulterior, sultanul, izbindu-se de refuzul arogant al regelui Suediei de a părăsi Benderul de bună voie, trimise o ceată de turci şi de tătari să-l silească la aceasta. Şi Benderul a fost mai mult scena unor stratageme, decât un teatru de luptă.

Aventuroasa viaţă a regelui suedez va fi o inepuizabilă sursă de inspiraţie pentru scriitorul şi filozoful iluminist francez Voltaire [1694-1778], care o va evoca admirabil în celebra sa «L'Histoire de Charles XII» [1731].

La Bender, Carol al XII-lea juca şah, studia modul de construcţie specific navelor turceşti, „oaspetele ostatic" exasperându-i pe turci cu cheltuielile sale exagerate suportate din bugetul Imperiului otoman, regele fiind poreclit, din această cauză, „Demirbaş Şarl". De aceea, turcii au decis să-l aducă la Ţarigrad cu forţa, pentru a-l expedia apoi cu escortă spre Suedia. Închis în casă, regele, „cum vedea mulţimea de ieniceri, arunca galbeni pe fereastră. Ienicerimea, văzând galbenii, da morţi la dânşii, iar cei din casă numai sloboziia focul şi-i prăpădiia"... Fu, însă, silit să sară el

însuşi pe fereastră, fiindcă turcii „văzând că într-alt chip nu-l poate lua, au dat caselor foc, unde era de şădea şi dândú năvală turcii, el, de nevoia focului, ieşind afară, l-au împresurat şi l-au prinsú. Şi puindu-l într-o cucie (trăsură), l-au dus la Ţarigrad.”. Dus sub escortă la Demotika, în apropiere de Adrianopol, Carol al XII-lea cere să plece în Suedia. Turcii, care atâta aşteptau, sunt imediat de acord şi astfel se face că, la 17 octombrie 1714, regele trecea Dunărea pe la Rusciuk la Giurgiu şi era atât de grăbit, încât celor care-l însoţeau obişnuiţi să guste din plăcerile unei călătorii nu le venea să creadă. Cronicarul Muste menţionează că drumul era făcut în mare taină, regele nefiind primit, unde se oprea, cu prea multă pompă: „Cei ce mergeau înainte la conace dau veste că soseşte Craiul, iară cei ce veneau mai pre urmă la conac ziceau că au trecut Craiul înainte.”. Peste două zile, la 19 octombrie, însoţit de boierii „rânduiţi” de către domnitor: vornicul Radu Popescu, Drăghici Strâmbeanul şi Gligorie căpitanul, Carol al XII-lea ajunsese la Piteşti, unde se întâlni cu ostaşii rămaşi la Nistru, aduşi de generalul Axel Sparre. Cele „15 cete de vreo sută de oameni” plecară apoi, pe alte drumuri, prin Dragoslavele, spre Transilvania şi, apoi, spre Suedia.

Reproducând relatarea fostului ministru al Suediei la Bruxelles, Burenstam, din «Retour de la Turquie de Charles XII et des troupes suédoise» [Bruxelles, 1876]: „Oprindu-se 15 zile la Piteşti, Majestatea Sa se duse şi rămase două zile într-o casă dintr-o localitate aflată în afara itinerarului, nu departe de oraş”; se presupune că regele Suediei ar fi fost găzduit la Goleşti, întrucât, izolat între zidurile sale, conacul oferea un loc propice pentru trecerea cât mai neobservată a acestuia. Va fi fost Carol al XII-lea găzduit de spătarul Radu în conacul Goleştilor ?... Consemnările documentare lasă loc unui răspuns echivoc. Însuşi excelentul biograf al Goleştilor, George Bengescu, preferă o formulare ambiguă: „Nu este imposibil ca, timp de două zile, monarhul suedez să fi fost, cu suita sa, oaspetele spătarului Radu Golescu, la Goleşti.”. Îl îndemna la această supoziţie relatarea diplomatului sudez menţionat.

Tradiţia orală zonală pledează pentru un alt spaţiu mult mai izolat destinat celebrului oaspete al Piteştiului: conacul Budiştenilor de la Budeasa din apropierea oraşului de pe Argeş. O placă memorială fixată pe peretele frontal al conacului „confirmă” tradiţia, infirmând, însă, adevărul istoric despre situaţia reală a „oaspetelui”: „Carol al XII-lea, regele Suediei, fugărit de vrăjmaşi, s-a ascuns şi odihnit aici.”.

„În noaptea de 8 spre 9 noiembrie 1714, se despărţea de suita suedeză, un ofiţer în haină brună şi cu perucă de culoare castanie” – nimeni altul decât aventurosul rege al Suediei travestit, care lua drumul Câmpulungului spre Braşov.

Prezenţa regelui Suediei, Carol al XII-lea, la Piteşti suscita interesul evident al diplomaţiei europene, de vreme ce, la 5 noiembrie 1714, De

Torcy, secretarul Afacerilor externe al Franţei, era informat, din Pitestz, de către un „anonim", evident, spion, că „Maiestatea Sa a sosit aici la 19 octombrie şi a rămas până în prezent, în aşteptarea reîntoarcerii unui curier trimis la Viena; peste 10 zile, vor sosi la Piteşti cei 1.500 de ostaşi de la Bender (Tighina), iar, din Piteşti, vor pleca pe căi diferite.". O scrisoare ulterioară, datând din 10 noiembrie 1714, expediată din Pitestz, anunţa pe acelaşi ministru francez că regele Suediei a plecat spre Transilvania, în noaptea de joi 9 spre vineri, 10 noiembrie 1714, degizat şi în „desăvârşit secret". Conform unei alte surse documentare, Carol al XII-lea ar fi plecat din Piteşti, în noaptea de 5/6 noiembrie 1714, spre Turnu Roşu, în compania colonelului Düring şi a generalului adjutant von Rosen, sub identităţi false, cei trei dându-se drept căpitanii suedezi: Peter Frisch, Johan Rohn şi Erik Ungarn. [Iorga N. – *Acte şi fragmente privitoare la istoria românilor*, vol. I, Bucureşti, 1895, p. 127].

Prezenţa lui Carol al XII-lea, şi, în special, a trupelor suedeze în oraş, precum şi în zona limitrofă a contribuit la pauperizarea locuitorilor, obligaţi să asigure hrana pentru ostaşi, dar şi pentru caii acestora, în condiţiile în care recoltele de cereale fuseseră afectate considerabil de o secetă cumplită. De aceea, plecarea oaspeţilor nedoriţi a stârnit un sentiment de uşurare, dar şi o stare de spirit potrivnică Porţii otomane care a decis ca cheltuielile de întreţinere să fie incluse în haraciul Ţării Româneşti, iar domnitorul Ştefan Cantacuzino nu a despăgubit pe „cei păgubiţi care au rămas toţi cu lăcrămile pe obraz şi alt n-avea ce face ce făr' numai aceea ce au obiceiu neputincioşii de blestemă şi ei încă blestemă", potrivit consemnării Anonimului brâncovenesc. [*Cronicari munteni*, II, p. 348].

1714• Contele italian **Luigi Fernando Marsigli** [1658-1730], geolog, matematician şi botanist, fondator al Institutului de ştiinţe şi arte din Bologna, vizitează sud-estul european, semnalându-şi prezenţa la Piteşti, în calitate de general al Imperiului Romano-German, ca participant la trasarea frontierelor dintre Imperiul Otoman, Imperiul Romano-German şi Republica Veneţiană. Memoriile sale de călătorie constituie esenţa volumelor: «Osservazioni intorno al Bosforo Tracio» [Roma, 1681], şi «L'Etat militaire de l'empire ottoman, ses progrès et sa décadence» [Amsterdam, 1732].

1724• Medicul de origine engleză **John Solomon** a consemnat, de asemenea, în memorialul de călătorie, prezenţa sa în oraşul Piteşti. [*CS*, VIII, p. 253].

1746, iulie 7• Mitropolitul Neofit al Mirelor [?-1753], originar din insula Creta, a devenit, în Ţara Românească, duhovnic al domnitorului Constantin Mavrocordat şi „dascăl de elinească al lui beizadea Alexandru, fratele, şi al domniţei Sultana, sora domnului". Ales mitropolit al Ungrovlahiei, la 26 noiembrie 1738, promovează reformele din

«Constituţie», contribuie la desfiinţarea „rumâniei" în 1746, remarcându-se ca un adept al instruirii clerului ortodox şi al editării tipăriturilor religioase în limba română. În anul 1746, întreprinde o călătorie de inspecţie la aşezămintele religioase din Ţara Românească, relatarea sa în limba greacă, constituind un considerabil „izvor istoric", întrucât include inscripţiile transcrise de el de pe pisaniile unor biserici vizitate care au dispărut între timp. Consemnarea în limba română a celei de-a doua călătorii efectuate prin eparhie, în anul 1747, aparţine unui arhidiacon din suita mitropolitului.

În 7 iulie 1746, mitropolitul vizitează, potrivit «Condicii mitropolitului Neofit» [ms., 1746], oraşul Piteşti, unde ecourile luptelor Războiului austro-ruso-turc din 1736-1739, încheiat prin pacea de la Belgrad, în urma căreia Imperiul Habsburgic restituie Oltenia, care va fi realipită Ţării Româneşti, persistau încă: „În acest oraş Piteşti, menţiona mitropolitul Ungrovlahiei, s-a purtat, în timpurile trecute, războiul dintre turci şi catanele nemţeşti (austrieci); şi turcii au avut drept conducător pe Murtaza, paşă cu două tuiuri, iar austriecii, pe un colonel oarecare şi pe fiul unei contese [locotenentul conte Bárkozy trimis cu 600 de oameni la Piteşti]. Şi în acest război, au biruit turcii şi colonelul a fost ucis şi capul său a fost adus la Bucureşti şi l-am văzut şi noi şi încă două-trei căruţe de capete de-ale catanelor. A fost rănit uşor şi fiul contesei, însă a fugit.". [*CS*, IX, p. 173].

Referindu-se la oraşul vizitat, mitropolitul Neofit consemna: „Piteştiul este aşezat pe un loc şes, la dreapta râului Argeş, ce curge în jos spre miazăzi. În acest oraş, se află neguţători mulţi şi vreo şapte-opt biserici de piatră domneşti, boiereşti şi negustoreşti; şi noi am slujit acolo două zile sfânta liturghie. Se află o biserică domnească cu hramul sfântului mucenic Gheorghe, clădită de răposatul Constantin Şerban Basarab voevod, ctitorul Mitropoliei din Bucureşti, în anul de la Adam 7164, nezugrăvită încă. Mai este şi o altă biserică ce se numeşte Biserica din Greci, cu hramul Bunei Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu, ce a fost clădită de Iovan, mare logofăt în zilele lui Petru Vodă, fiul lui Mircea Vodă, la 7072 de la Adam. Mai sunt şi alte diferite biserici de piatră precum am spus mai sus.". Sâmbătă, 19 iulie 1746, mitropolitul Neofit îşi continuă călătoria spre Curtea de Argeş. [*CS*, IV, p. 543; IX, 344-345.].

1776• Franz Ioseph Sulzer [1735?-1791], istoric, muzician austriac de origine elveţiană, căpitan magistrat [1759-1773] în regimentul austriac Latterman care staţiona în Transilvania, devine, în 1776, consilier şi secretar personal al domnitorului Alexandru Ipsilanti; moare, la Piteşti, în cursul unei confruntări militare dintre austrieci şi turci, în august 1791, fiind îngropat în cimitirul catolic din oraş. În principala sa operă cu caracter geografico-istoric, concepută în trei volume «Geschichte des trans-alpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens. Im Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen»

(Istoria Daciei transalpine, adică a Valahiei, Moldovei și Basarabiei. În legătură cu istoria restului Daciei, ca încercare de a scrie o istorie generală, cu libertate critică), [Wien, 1781/1882], el susţine teza eronată a originii romano-slave a românilor, care s-ar fi constituit ca popor în sudul Dunării, de unde ar fi imigrat la nord de fluviu, Franz loseph Sulzer fiind unul dintre principalii precursori ai teoriei imigraţioniste a românilor promovate de istoricul Eduard Robert Rösler [1836-1874].

Istoria Daciei Transalpine reprezintă o amplă descriere critică a Ţărilor Române cu referire în special la: administraţie, politică, originea şi limba locuitorilor, educaţie şi obiceiuri tradiţionale. Informaţiile despre etnocultura poporului român, despre muzica românească din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea inserate în operă, culegerea şi notarea în sistem occidental a zece melodii populare româneşti conferă, printre altele, scrierii menţionate un autentic caracter documentar.

În «Geschichte des Transalpinischen Daciens...», Franz loseph Sulzer menţiona Piteştiul ca „Sediu de isprăvnicat, aşezare prosperă cu târg; un târguşor cu opt biserici, o mănăstire, mai multe case boiereşti şi locuinţele ispravnicilor de district. Este situat pe malul de vest al râului Argeş, având o frumoasă poziţie. Nu departe se află dealurile cu vii. În aceste locuri, ar fi trebuit să existe vechea Argidava. Oraşul ar fi putut avea o situaţie mult mai bună, dacă n-ar fi suferit de pe urma războaielor ruso-turceşti.". [CS, X, vol. I, p. 279.].

1778• Friedrich Wilhelm von Bauer (Bawr) [1731-1783], general rus de origine austriacă, participant la războiul ruso-turc din 1768-1774, sub comanda mareşalului rus Rumianţev, include, în volumul «Memoires historiques et géographique sur la Valachie avec un prospectus d'un atlas géographique et militaire de la derniere guerre entre la Russie et la Porte Ottomane» [Francfort/Leipzig, 1778], informaţii de un real interes vizând Ţara Românească şi Moldova. Judeţul Argeş avea – potrivit Atlasului geografic şi militar al lui Wilhelm von Bauer – şapte plăşi, printre care şi plasa Piteşti formată din nouă sate şi oraşul Piteşti, în care se aflau „o mănăstire şi nouă biserici". [Georgescu Dumitru V., Georgescu George – *Judeţul Argeş la 1778, după memoriile generalului von Bauer*, SCMJA, 1995, p. 73-78].

1780, mai 29• Arheologul şi numismatul italian **Domenico Sestini** [1750-1832] şi-a consemnat impresiile sale din timpul popasului la Pitescty, în «Viaggio curioso scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria, fino a Vienna» [Florenţa, 1815]. Domenico Sestini însoţea, în calitate de secretar particular şi preceptor al copiilor domnitorului Alexandru Ipsilanti [1774-1782; 1796-1797], pe Constantino şi Carlo di Ludolf, fiii ambasadorului Regatului celor Două Sicilii la Istanbul, şi pe cavalerul de Saint-Priest, fratele ambasadorului regelui Franţei Ludovic al XVI-lea pe lângă Poarta otomană, în călătoria lor spre Viena. La Piteşti, „unde se află cetatea dacică Argedava", au fost primiţi, la 29 mai 1780, de

către unul dintre cei doi ispravnici, care „le-a dat o locuinţă destul de bună" şi i-a ospătat regeşte, cu „vinuri alese din podgoriile învecinate", italianul simţindu-se excelent în „Pitescty – cioè città", fiindcă au fost „întreţinuţi pe cheltuiala comunităţii": „Ne-am oprit într-un loc unde se afla o cârciumă pe malul râului... Părăsind cârciuma, a trebuit să trecem prin vad râul Argeş, care se desfăcea în trei braţe foarte largi şi mari, părând chiar a fi trei râuri deosebite şi trecerea este primejdioasă pe timpul revărsării apelor, încât nimeni nu se încumetă să-l treacă. După această trecere, se văd Piteştii, care este un wrasce, adică oraş, alcătuit din 250 de locuinţe cu şapte biserici sărăcăcioase şi câteva mănăstiri şi este aşezat pe un deal în judeţul Argeş şi acolo îşi au reşedinţa cei doi ispravnici sau administratori ai acestui judeţ, cu subalternii sau slujitorii lor, adică un fel de delegaţi. În această localitate, se găsesc, de asemenea, diferite case boiereşti. Aşadar, aici ni s-a dat de către ispravnicul locului o locuinţă destul de bună şi pe deasupra ne-a oferit vinuri alese din podgoriile învecinate, dulciuri, făcându-ne o vizită, pe care ne-am grăbit să i-o întoarcem, cu toate mulţumirile cuvenite pentru atenţiile pe care ni le arătase.".

„Obiceiul urmat de toţi românii" al punerii „a câte două ramuri de fag la toate porţile caselor" de sărbătoarea religioasă a Sf. Gheorghe a fost remarcat de Domenico Sestini, care precizează semnificaţia acestuia: „urare pentru ca oamenilor să le meargă bine tot anul". Italianul este surprins de unele aspecte juridice inedite, referindu-se la uciderea din gelozie a unui piteştean de către un prieten localnic, vinovatului – judecat, în ultimă instanţă, de domn „dându-i-se o amendă care, fiind foarte mare şi vinovatul neputând găsi bani pentru a o plăti, a urmat ca să stea retras la mănăstire şi poate cu timpul să se facă preot pentru a se elibera de tot. Opinia era cu totul în favoarea acestui deţinut; chiar era lăudat de mulţi care spuneau că făcuse foarte bine şi că lăsase urmaşilor un mare exemplu, asupra căruia nu aş vrea să mă pronunţ fiind vorba de o faptă cutezătoare, precugetată şi executată cu viclenie.". Pe 30 mai 1780, după şapte ore de călătorie, se aflau la Curtea de Argeş. [*CS*, X, I, p. 344-345.].

1782, iulie 21• Ignaz Stefano Raicevich, [1739-1792], medic, devenit agent comercial şi diplomatic al Austriei în Ţara Românească [1782], preceptor al fiilor domnitorului Alexandru Ipsilanti [1774-1782] şi secretar al acestuia, publică, în anul 1788, la Napoli, «Voyage en Valachie et en Moldavie», operă în care omul de cultură raguzan formulează observaţii istorice şi politice asupra Valahiei şi Moldovei, referindu-se la evenimentele importante ale secolului al XVIII-lea din istoria Ţărilor Române. În raportul din 25 iulie 1782 către cancelarul von Kaunitz la Viena, Ignaz Stefano Raicevich insera, printre altele, impresiile sale despre oraşul Piteşti: „Un oraş mare (grossi Borgo), cu o poziţie foarte frumoasă, fiind situat lângă râul Argeş; în partea stângă, se vedeau dealurile frumoase acoperite cu vii şi pomi fructiferi, ici şi colo, câte o

căsuţă de ţară, iar în dreapta, o câmpie imensă ce se întinde până la Dunăre.". Consulul, care venea dinspre Sibiu, prin Curtea de Argeş, a sosit la Piteşti, în 21 iulie 1782, fiind însoţit, de la trecerea peste râul Olt, de către însuşi ispravnicul judeţului Argeş. [*CS*, X, I, p. 509.].

1783, iulie 10• Căpitanul austriac **Karl Dominik Redange von Titelsberg** [1739-1793] întreprinde, din dispoziţia împăratului Austriei Iosif al II-lea [1780-1790], o explorare a braţului Chilia şi a malului Mării Negre până la Akkerman (Cetatea Albă). Revenind spre Viena, a trecut prin Piteşti, la 10 iulie 1783, în condiţii cu totul speciale, pe care le consemnează în opera sa memorialistică: „La 12, am trecut peste râul târgului; este un râu repede şi când se umflă, se trece pe o plută cioplită din copaci; la stânga, este aşezat orăşelul Piteşti.". [*CS*, X, p. 640.].

1786, iulie• Lady **Elisabeth Craven** [1750-1828], soţia markgrafului de Anspach, după o vizită la Constantinopol, unde asistă la ceremonialul de învestire a domnitorului Nicolae Mavrogheni, întreprinde un voiaj de agrement în spaţiul nord-dunărean, interesându-se, în special, de aspectul edilitar, dar şi social-cultural al locurilor vizitate. Femeie distinsă din înalta aristocraţie engleză, cu gusturi muzicale extrem de rafinate, scriitoarea Elisabeth Craven fusese nevoită să suporte „concertul" dat în favoarea sa la curtea domnitorului Nicolae Mavrogheni [1786-1790], remarcând, în pauzele zgomotului „diabolic" al alămurilor meterhanelei turceşti, „melodiile absolut încântătoare ale ţiganilor". Soţia domnitorului, Mărioara, pe care a cunoscut-o personal, a impresionat-o prin fizicul ei: „o femeie foarte frumoasă, cu piele albă şi părul blond", dar şi prin adoptarea unor obiceiuri orientale de protocol: „sta aşezată turceşte"... În drumul său de la Bucureşti spre Sibiu, poposeşte, în iulie 1786, la Piteşti, fiind sensibilizată puternic de pitorescul locurilor, dar şi de starea mizeră a ţăranilor supuşi la biruri imense de către autorităţile feudale, pentru strângerea tributului sporit impus de Poarta Otomană, aceştia „fiind nevoiţi să fugă de pe moşii pentru a scăpa de dările împovărătoare". [*CS*, X, p. 1229].

1786, septembrie 2• Wenzel von Brognard [?-1788] este un diplomat austriac, extrem de activ în ampla operaţiune informativă iniţiată de consilierul Cancelariei Curţii din Austria, von Lenisch, pentru „culegerea ştirilor cât mai exacte referitoare la provinciile europene ale Imperiului Otoman", misiune implicând deplasarea în zonele controlate de otomani, inclusiv în Ţara Românească. În cadrul acestui program „diplomatic" minuţios conceput, după primirea extrem de agreabilă în palatul din Bucureşti al domnitorului Nicolae Mavrogheni, călătoreşte, în august 1786, spre Transilvania, oprindu-se şi la Piteşti.

Referindu-se, în raportul său, în special la „calitatea" drumurilor parcurse: „Drumul de la Bucureşti până la Piteşti este foarte deluros şi extrem de mlăştinos, datorită numeroaselor pâraie şi torente, care brăzdează întreaga Ţară Românească. De la Piteşti până la Curtea de

Argeş, drumul este grozav de muntos, iar de acolo, acesta este încă mult mai rău până la Câineni, astfel că la trăsura, pe care mi-o dăduse domnitorul pentru călătorie, s-au rupt rând pe rând toate cele patru roţi.". [*CS*, X, I. p. 759].

1786, septembrie 15• Membru al echipei de instructori militari solicitate de Imperiul Otoman pentru a inspecta fortificaţiile sale de la Marea Neagră, inginerul francez **Joseph-Gabriel Monnier de Courtois** [1745-1818] propune, în iulie 1784, după evaluarea militară a acestora, edificarea altor fortificaţii mai sigure şi, profitând de prezenţa sa la Constantinopol, vizitează monumentele istorice din oraş.

Intenţionând, după aproape doi ani de şedere în Turcia, să-şi facă un concediu în Franţa, trece, în septembrie 1786, Balcanii, ajunge în Bucureşti, este primit de domnitorul Nicolae Mavrogheni, căruia îi formulează propunerea ca, prin amenajări, Dâmboviţa să fie navigabilă până la Dunăre, apoi, se îndreaptă, prin Floreşti şi Găeşti, spre Piteşti, unde soseşte la 15 septembrie 1786, fiind găzduit de ispravnicul grec Frangopol. În memorialul său de voiaj intitulat «Călătoria prin Ţara Românească, Transilvania şi Banat, în septembrie 1786», Monnier notează: „Piteşti este un târg, unde am petrecut noaptea la Frangopol, grec catolic din insula Naxos, ispravnic al unui district al Ţării Româneşti. Aici e o staţie de poştă.". Joseph Gabriel Monnier îşi continuă, prin Curtea de Argeş, Sălătruc şi Câineni, călătoria spre Transilvania. [*CS*, X, I, p. 787.].

1786, decembrie 18• Consulul austriac în Ţara Românească, **Freyherr von Metzburg** [1735-1798], exagera evident în raportul înaintat cancelarului W.A. von Kaunitz, la 18 decembrie 1786, descriind contactul său nemijlocit cu realităţile româneşti; drumul de la Turnu-Roşu până la Piteşti a fost parcurs cu extremă dificultate: „Prima jumătate a drumului, trecea fără întrerupere peste culmile cele mai înalte şi mai abrupte; în mai multe locuri, nici nu-ţi vine să crezi că se poate merge călare sau pe jos; din cauza primejdiei ameninţătoare, am fost silit să fac împreună cu oamenii mei drumul pe jos, iar copiii mei au trebuit să fie purtaţi în braţe, în timp ce arnăuţii şi sătenii duceau carele pe umeri.". Bagajele au fost transportate în „căruţe trase fiecare de doisprezece cai, ori, în unele locuri, erau înjugaţi şase perechi de boi; numeroşi săteni le însoţeau între staţiile de poştă pentru a evita răsturnarea lor. Se călătorea între orele 5 dimineaţa şi 18-19 seara. Călătoria între Turnu Roşu şi Bucureşti a durat opt zile.". [*CS*, X, p. 856.].

1792• William Hunter [?-1796], celebru voiajor englez, în notele sale de călătorie intitulate «Travels in the year 1792, through Frances, Turkoy and Hungary, to Wienna», [London, 1796], satisfăcut de călătoria întreprinsă, în anul 1792, cu poştalionul, consemnează: „Drumul până aici [Piteşti], fără a datora prea mult intervenţiei omului, era totuşi destul de bun şi surugiii ne-au adus cum nu se poate mai bine.". Observaţiile sale se

extind asupra aspectului peisajului: „Pământul este vălurit şi, în unele locuri, muntos, dar foarte mănos şi bogat în păduri şi păşuni bune.”. Piteştiul, în care soseşte la 19 iunie 1792, „este un orăşel plăcut, aşezat pe malul apusean al râului Argeş”, unde ispravnicul îl tratează, „după obiceiul ţării, cu cafea şi zaharicale”. El nu va fi surprins cum, după acelaşi „obicei al ţării”, „când ne-am luat rămas bun, servitorul a mers după noi până la trăsură cu un caş şi două pâini, pe care le-am primit fără nicio ceremonie”. Călătorul era, probabil, un gurmand, întrucât se aprovizionează, de la o dugheană din oraş, cu alimente suficiente „pentru un drum lung”. [*CS*, X, II, p. 1106.].

1794, mai 1• Ambasadorul Angliei la Poarta Otomană, sir **Robert Liston**, în drum spre Constantinopol, trece prin Piteşti, la această dată, împreună cu botanistul şi medicul **John Sibthorp** [1758-1796], care va menţiona, în memoriile sale de călătorie, referitor la acest moment, următoarele: „Am călătorit spre Piteşti, peste un câmp acoperit cu pâlcuri de pădure deasă şi fâşii de teren cultivat. Am fost primiţi de autorităţile judeţului care ne-au tratat cu o cină rece aleasă. Printre felurile de mâncare, am avut melci şi o salată de calce (Caltha palustris).“. [*CS*, X, II, p. 1206-1207].

1794• În suita noului ambasador englez la Constantinopol, se afla şi teologul clasicist şi editorul de texte antice **James Dallaway** [1763-1834], care, la 2 mai 1794, va detalia, în relatările sale personale, contactul cu oraşul de pe Argeş: „Am fost primiţi cu politeţe de doi dregători ai oraşului, care ne pregătiseră o locuinţă şi ne-au oferit o cină à la grecque. Am fost serviţi pe rând cu multe feluri de mâncare, însă cu unul singur în acelaşi timp, şi am fost extrem de înclinaţi să lăudăm bucătăria. Am dormit pe covoare întinse pe o platformă ridicată. La răsăritul soarelui, am fost treziţi în modul în care grecii «ortodocşii ?» moderni sunt chemaţi la rugăciune. Din moment ce turcii au aversiune faţă de clopote şi nu le suportă în locurile stăpânite de ei, soluţia practică s-a găsit printr-o bucată de scândură agăţată în clopotniţă în care se loveşte cu două ciocane, care produc un sunet puternic şi variabil ce poate fi auzit de la o mare distanţă (toaca, n.n.). Unii dintre ei, mai experţi, produc un fel de muzică, ce nu este deloc neplăcută.“. James Dallaway consemnează, în opera sa «Călătoriile prin Banat, Transilvania şi Ţara Românească», că populaţia majoritară din provinciile menţionate „este scoborâtoare din coloniştii lui Traian, şi ei încă îşi zic români”. [*CS*, X, II, p. 1214-1215].

1794, iulie 8-9• O informaţie agreabilă şi, evident, agreată referitoare la Piteşti, relevând gradul de cultură al autorităţilor oraşului, este inclusă în notele de călătorie ale studentului englez la Cambridge, **John B. S. Morritt of Rokeby** [1772-1843], viitor prieten cu celebrul romancier Walter Scott. El menţionează, că, în zilele de 8-9 iulie 1794, a cunoscut pe „ispravnicul oraşului – autorul unei scrisori de recomandare către Alexandru Moruzi, domnul Ţării Româneşti [1793-1796;1799-1801] – care vorbea bine

franţuzeşte şi era foarte politicos; în Piteşti, se aflau nişte dughene ţinute de greci" – element notabil pentru precizarea gradului de angrenare a străinilor în comerţul local. John B. S. Morritt era însoţit, în călătoria sa, de pictorul evreu din Viena, **Luigi Mayer** [1755-1803], realizatorul unor stampe inspirate din oraşele româneşti vizitate, desene, însă, nu extrem de fidele realităţii, pe care le va publica la Londra, în 1801, în albumul «Views in Turkey in Europe and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestine, Selected from the Collection of sir Robert Ainslie, Drawn by Luigi Mayer and engraved by William Watts», volum editat de sir Robert Ainslie, ambasadorul englez la Poarta otomană, pe care cei doi l-au întâlnit la Piteşti, demnitarul englez revenind în Marea Britanie după încheierea misiunii sale diplomatice la Constantinopol. Stampa cu imaginea Piteştiului era adnotată cu un text explicativ, aproximativ exact, precum însuşi desenul: „Piteşti este un oraş neînsemnat, (dar) plăcut, aşezat într-un ţinut romantic şi roditor, oferind o mare varietate de privelişti frumoase şi felurite. Este plasat pe drumul de la Sibiu la Bucureşti, la vreo 10 poşte germane sau 120 de mile engleze spre nord-vest de acest din urmă oraş şi aproape în centrul principatului Ţării Româneşti. Argeşul, care izvorăşte din munţii ce despart (de) Transilvania, şerpuieşte pe la poalele oraşului şi îi înfrumuseţează mult poziţia. Acest râu, după ce se uneşte cu Dâmboviţa, se varsă în Dunăre cam în faţa satului Turtucaia din Bulgaria.". [*CS*, X, II, p. 1229.].

1801• Publicistul şi matematicianul german **Friederich-Wilhelm-August Murhard** [1779-1853] întreprinde, în cursul anilor 1799-1801, o lungă călătorie în Turcia, Asia Mică şi Arhipelagul grecesc, impresiile sale cu evident caracter documentar fiind consemnate în volumele: «Gemoelde von Konstantinopol» [Leipzig, 1824] şi «Tableux de l'archipel grec» [Berlin, 1807]. Referindu-se la oraşul de pe Argeş, Murhard consemnează: „Bazarul de la Piteşti este un târg permanent; este locul unde se adună toate mărfurile şi se strâng toţi vânzătorii şi ucenicii negustorilor.". [*CS*, X, vol. II, p. 1338.].

1806• Scriitoarea franceză **Cristina Reinhard**, soţia diplomatului acreditat de Paris în capitala Moldovei, Charles Frédéric Reinhard, remarca, în memoriile sale din acest an, că, deşi fuseseră informaţi că Piteştiul se înscrie printre oraşele importante ale Ţării Româneşti, era, de fapt, „un târguşor cu străzile înguste", o consemnare semnificativă prin raportarea ansamblului urban medieval Piteşti la criteriile de apreciere occidentale ale epocii. Ea manifestă o atitudine de un subiectivism „feminin" evident, menţionând, printre altele, că „tinereţea şi frumuseţea se ofilesc repede în această ţară, iar femeile bătrâne sunt cu totul respingătoare". [*CS*, I serie nouă, p. 286].

1813, aprilie• Contele **Auguste de Lagarde**, emigrant francez aflat în slujba Rusiei, surprinde, în memorialul personal de călătorie

intitulat «Scrisori către Jules Griffith» [1813], aspecte inedite ale mediului protipendadei fanariote din perioada domniei lui Ioan vodă Caragea; este impresionat de portul boierilor după moda orientală cu calpac pe cap – „un fel de băşică în formă de pară, acoperită cu blană de miel de culoare cenuşie sau neagră"; remarcă, însă, că „boieroaicele se îmbrăcau în ton cu moda de la Paris sau Viena", fiind efectiv cucerit de dansul străvechi „Romeika" destinat exclusiv femeilor „ce fluturau, în timpul jocului, deasupra capului, batiste brodate", dans pe care cu siguranţă avea să-l urmărească şi în mediul „înaltei societăţi" argeşene, unde îşi confirmă prezenţa în aprilie 1813. La Piteşti, în timpul popasului său în drum spre Baden, în compania generosului boier Dudescu, pare şocat, în însemnările sale de natură gastronomică, de bogăţia prânzului oferit de ispravnicul judeţului Argeş, Nicolae Golescu, văr cu Dudescu, constând, printre altele, din „cea mai frumoasă mămăligă fiartă în lapte", dar şi din „vutci şi dulceţuri". [*CS*, I serie nouă, p. 573].

1816• Pelerinul austriac **Ludovic Stürmer**, după ce parcurge, în 1816, traseul „clasic" al poştalionului spre Piteşti, trecând prin localităţile: Turnu Roşu, Câineni, Curtea de Argeş, Măniceşti, menţionând starea relativ bună a drumurilor, este interesat de configuraţia oraşului deloc spectaculos pentru el, situat, „în mijlocul unei câmpii cu lanuri de porumb şi orz, cu o mănăstire (Trivale), opt biserici şi multe case impunătoare, cu poduri pe străzi ca şi în celelalte oraşe". [*CS*, I serie nouă, p. 708].

1820• Scriitorul şi diplomatul francez vicontele **de Marcellus** [1795-1865], secretar al ambasadei Franţei la Constantinopol, însărcinat de guvernul francez pentru asigurarea transportului de la Istanbul la Paris a celebrei statui „Venus de Millo" destinate Muzeului Louvre fondat în 1793, consemna că a ajuns în Piteşti, în 1820, cu „o trăsură trasă de opt cai, starea drumului fiind îngrozitoare". [*CS*, I serie nouă, p. 909].

1820, noiembrie 23/24• Deşi extrem de sumare în sublinierea relaţiilor din domeniul cultural, consemnările călătorilor străini care au vizitat Ţara Românească facilitează, totuşi, enunţarea unor observaţii semnificative. Dincolo de imaginea stereotipă a unor provinciali „balcanizaţi", avizi şi avizaţi consumatori de vinuri, scrisoarea adresată baronului von Miltiz, secretar al legaţiei Prusiei la Constantinopol, la 14 decembrie 1820, de către consulul prusac în Ţara Românească, **Ludovic de Kreuchely**, care, relatând despre vizita sa la Piteşti din 23-24 noiembrie 1820, în calitate de însoţitor al contelui von Schladen, ambasadorul Prusiei în Imperiul Otoman, după ce consemna că a fost sedus de „la petite ville de Pitesti, très agréablement située sur une colline, dans un vallon fertile et entouré de vignoble parsemes de villages et de maisons de campagne assez jolies", („orăşelul Piteşti, foarte plăcut, situat pe o colină şi într-o vale fertilă, înconjurată de podgorii, presărate cu sate şi case de ţară destul de drăguţe"), evoca impresia extrem de favorabilă a acestui înalt demnitar

despre ispravnicul judeţului Argeş, Rasti: „qui est un homme très agréable, parle très bien l'allemand et plusieurs langues européennes“ („care este un om foarte plăcut, vorbeşte foarte bine germana şi multe limbi europene”) . [*CS*, I serie nouă, p. 909].

Ultrasensibil la frumuseţile feminine locale, baronul german remarca, insinuând: „De plus, il a le mérite d'avoir une femme charmant à tous egarde !“. („În plus, el are meritul de a avea o femeie încântătoare sub toate aspectele !”). Poliglotul boier piteştean Rasti va fi relevat de cărturarul Nicolae Iorga care îi atribuie unele traduceri în limba română din opera scriitorului francez Jean-Baptiste Poquelin Molière.

1824, mai 3• S-ar putea insinua, însă, că o asemenea autoritate administrativă ar fi fost o rara avis în peisajul urbei de pe Argeş, dacă un alt diplomat străin, **Clausewitz**, consilier al Legaţiei Danemarcii la Istanbul, n-ar fi consemnat, la rându-i, modul cum a fost primit la Piteşti, în ziua de 3 mai 1824, de şeful poştei, Steriopol, care „vorbea curent germana şi italiana“. Diplomatul danez observa că Steriopol avea „o casă frumoasă înconjurată de grădină, bine mobilată, având chiar un fotoliu englezesc”. Remarcând preocuparea şefului de poştă pentru asigurarea unor servicii corespunzătoare, Clausewitz notează: „Grajdul poştei, cu 80 de cai, este bine zidit şi întreţinut.”. Diplomatul este, printre altele, impresionat de „frumuseţea, eleganţa şi buna creştere” a femeilor din Ţara Românească. [*CS*, II serie nouă, p. 96].

1824• În drumul său de revenire în Anglia, englezul **R. Walsh** [1772-1852], capelan ataşat lordului Strangford, ambasador britanic la Istanbul, poposeşte în Piteşti, în anul 1824. Deşi oraşul era în carantină din cauza unei epidemii de ciumă, curierului diplomatic, oprit la bariera oraşului, i se aprobă, după confirmarea funcţiei sale, intrarea în „Petesh”. Interesat de noul său popas, capelanul este informat că localitatea avea aproape 1.000 de case, deci, circa 5.000 de locuitori, remarcând aspectul îngrijit al curţilor împrejmuite de garduri, pitorescul împrejurimilor oraşului cu „dealuri înalte asemenea munţilor, acoperite de păduri, printre care se zăreau castele, mănăstiri şi biserici”, dar şi tendinţa vestimentară a orăşenilor care renunţaseră la turbane şi bonete albe de postav în favoarea costumaţiei occidentale, ceea ce îl determină să releve existenţa unui mod de comportament de evidentă influenţă occidentală. [*CS*, II serie nouă, p. 105].

1827• Căpitanul din marina engleză **Charles Colville Frankland** [1737-1876] întreprinde o călătorie de „explorare” a Imperiului Otoman în 1827-1828. În memoriile sale, consemnează, printre altele, itinerarul parcurs pe ruta „argeşeană”: Turnu Roşu – Câineni – Curtea de Argeş – Piteşti; în oraşul de la confluenţa Argeşului cu Râul Doamnei, este impresionat, de „poduri”, de „casele bune boiereşti”, de „simptomele de comerţ”, de „castelul cu fazani în curte” aparţinând unei rude a ispravnicului din oraş, Steriopol. [*CS*, II serie nouă, p. 279].

1826-1830• Este incontestabil că, în oraşul medieval Piteşti, aparent sufocat de aerul său de târg balcanic, se puteau stabili relaţii interumane menite nu numai să prospecteze tranzacţii comerciale, ci şi să abordeze domenii comune ale spiritualităţii.

Diversitatea contactelor culturale consemnate în acest areal geografic este relevată şi în contextul acţiunilor iniţiate, de către cărturarul iluminist Dinicu Golescu, promotor, printre altele, al dezvoltării teatrului în limba naţională la Goleşti, în acest spaţiu de elevată cultură extrem de accesibil piteştenilor, situat la o distanţă de numai 10 km.

Reprezentaţia teatrală din 30 martie 1830 oferită spectatorilor de către elevii Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti a constituit, potrivit aprecierii lui Pompiliu Eliade din opera sa fundamentală, «Istoria spiritului public în România», un veritabil eveniment, întrucât, atunci, „un mic teatru naţional şi-a făcut apariţia la Goleşti". Elevii au prezentat în premieră tragedia «Regulus» scrisă de dramaturgul Heinrich Joseph von Collin [1771-1811], în traducerea poetului Iancu Văcărescu. Alegerea piesei scriitorului austriac nu fusese întâmplătoare, întrucât subiectul tragediei oferea o strălucită pildă de patriotism, Dinicu Golescu remarcând că „spectatorii vor să auză faptele cele virtuoase şi eroiceşti ale acelor mari şi de laudă oameni din vechime". Includerea piesei în reprezentaţia de la Conacul Goleştilor relevă pătrunderea literaturii de limbă germană în sferele culturale româneşti nu numai în capitala ţării, ci şi în provincie. De altfel, limba germană se bucura de o atenţie specială în programul Şcolii slobode de la Goleşti, unde copiii puteau învăţa, în afară de „limba rumânească, latinească, grecească, ori italienească, şi limba nemţească" !... Învăţarea limbii „nemţeşti" la Goleşti a fost determinată de necesitatea lărgirii orizontului cultural al elevilor, prin facilitarea accesului lor la o mare cultură europeană, dar şi de prezenţa la conducerea acestei prestigioase instituţii şcolare a eruditului dascăl ardelean Aaron Florian.

În acelaşi spaţiu cultural, sunt consemnate spectacolele oferite de orchestra organizată de către ilustrul cărturar român pe lângă şcoala sa înfiinţată la 1 mai 1826, la Goleşti. Orchestra formată iniţial din 12 muzicanţi avea rolul de a delecta pe copii, de a le dezvolta simţul muzical şi, implicit, de a facilita selecţionarea celor mai talentaţi instrumentişti din rândul elevilor.

Cronicar competent al epocii, scriitorul Ion Ghica menţiona, în scrisoarea sa către Vasile Alecsandri «Un bal, la Curte, în 1827»: „Dinicu Golescu, boier iubitor de progres, după ce înfiinţase sub direcţia distinsului profesor şi patriot Florian Aaron o bună şcoală românească la moşia sa din judeţul Muscel, adusese de la Sibiu şi un dascăl de muzică căruia încredinţase instrucţiunea instrumentală a 12 ţigănuşi, din care acel maestru formase: doi scripcari, doi flautişti, doi clarinetişti, un oboist, un fluieraş, doi trâmbiţaşi, un toboşar şi un ţimbalist, pe care îi învăţase câteva

arii, precum „O du lieber Augustin", cântecul popular „Was macht der Herr Papa", maestosul himn austriac, o căzăcească şi câteva ceardaşuri"...

Includerea în repertoriul tarafului lăutăresc de la Goleşti, pe lângă melodii româneşti, a unor arii germane şi a imnului austriac se explică prin originea prezumată a dascălului de muzică sibian, dar şi prin tendinţa manifestă a românilor spre un „festivism" balcanic atât de înrădăcinat în conştiinţa unui popor prin excelenţă ospitalier, în perspectiva stabilirii unor relaţii româno-germane cu evidente conotaţii culturale, dar şi economice, ori comerciale.

1835, decembrie 12• Agentul şi consulul general al Franţei în Valahia şi Moldova, din perioada anilor 1834-1839, **M. Cochelet**, este un european racordat la aspectele de civilizaţie inedite pe care le consemnează în memorialul propriu de călătorie «Itinerar în Principatele Valahiei şi Moldovei». Parcurgând traseul Sibiu – Bucureşti, spre sediul său diplomatic, trece prin: Turnu Roşu, Câineni, Curtea de Argeş, unde este fascinat de celebra biserică a lui Neagoe Basarab; sosirea la Piteşti, în 12 decembrie 1835, cu o trăsură la care „erau înhămaţi doisprezece dintre cei mai buni cai care se puteau găsi în Valahia" îi prilejuieşte întâlnirea cu „ispravnicul sau prefectul oraşului" de care pare a fi entuziasmat: „La Piteşti, n-am ajuns decât la ora două dimineaţa. Coborând din trăsură, am fost întâmpinat la scară de un bărbat cu înfăţişare plăcută, îmbrăcat în uniformă cu şapcă şi sabie ca a ofiţerilor noştri, cu excepţia broderiei care, în loc să fie o ghirlandă de stejar, era din ramuri de măslin, lucrată în argint asemenea uniformei consulilor francezi. Omul era ispravnicul sau prefectul Piteştilor. M-a primit la el în salon – menţionează M. Cochelet – unde am găsit o cină minunată, servită impecabil... Fiica sa, care vorbea destul de bine franceza, a făcut oficiul de interpret, atunci când i-am mulţumit tatălui ei pentru primirea îndatoritoare.". [*CS*, III, serie nouă, p. 448].

1839• Prinţul rus **Anatoli Nicolaevici Demidov** [1812-1870], considerat un fervent susţinător al artelor, autor al interesantului capitol „O călătorie în Principatele Române" din volumul apărut în 1839, la Paris, «O călătorie în Rusia meridională şi Crimeea, prin Ungaria, Valachia şi Moldova», operă care constituie o sursă informaţională reală referitoare la prospectarea unor nisipuri aurifere, pe Valea Argeşului, precum şi a mercurului descoperit pe lângă Piteşti „împrăştiat în picături, într-un strat orizontal, alcătuit din nisip şi argilă, ce se găseşte numai pe o mică întindere, căci făcându-se săpături în împrejurimi nu s-a mai aflat nimic". Relatările din periplul prinţului sunt cu atât mai interesante cu cât sunt completate de imagini aparţinând desenatorului, gravorului şi pictorului francez **Denis Auguste Marie Raffet** [1804-1860], care l-a acompaniat în voiajul prin Ţările Române, autor al unor remarcabile stampe publicate în album. [*CS*, III, serie nouă, p. 641].

1878• Publicistul şi omul politic francez, **Reinach Joseph** [1856-?], trimis, în 1878, într-o misiune în Orient, a scris, la întoarcerea sa din călătorie, opera memorialistică «Voyage en Orient» [Paris, 1879], relatând aspecte diverse din ţările vizitate, inclusiv referiri extrem de interesante despre oraşul de pe Argeş şi locuitorii săi: „La Piteşti, nimeresc peste un târg de cai… În afară de câţiva negustori de la Bucureşti, nu văd pe coasta pe care se întinde bâlciul decât valahi din câmpie. E o rasă de oameni mândri, înalţi, cu trăsăturile feţei regulate şi foarte fine, cu umeri delicaţi, cu plete pe spate, picioare şi mâini aproape feminine. Ai zice, nişte frumoase statui de bronz. Au atitudini de oameni ai antichităţii. Îmbrăcaţi în sarici, ei au păstrat îmbrăcămintea strămbunilor de pe columna lui Traian, cu cămaşă deschisă la piept, încinşi cu chimire. Duc o viaţă aspră, dorm pe paie, se hrănesc cu fructe şi sânt foarte sănătoşi.

…Femeile sânt graţia întruchipată, visătoare şi senzuale în acelaşi timp; foarte fine, dar trupeşe, încântătoare în costumul lor strălucit: o cămaşă largă, înfloratã, peste ea un ilic cusut cu fir de aur, cu fotă în roşu şi albastru, iar, în părul lor negru, bentiţe bătute cu bănuţi de aur şi argint.”.

1894, mai• Ziaristul italian **Roberto Fava** sosit în România ca observator la procesul memorandiştilor din mai 1894, este fascinat de peisajul românesc, dar, mai ales, de manifestaţiile de simpatie extrem de călduroase de care s-a bucurat la Piteşti, când, „din iniţiativa Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, s-a ţinut, în sala Uklar, o reuniune publică” proitaliană, asistenţa de „câteva mii de persoane” însoţindu-l pe ziarist la gară, „unde şeful gării a avut amabilitatea de a pune la dispoziţia delegaţiei italiene un vagon întreg de clasa I, până la staţia următoare”. Ospitalitatea piteştenilor va fi evocată cu simpatie de către Roberto Fava, autor al unor studii consacrate României sfârşitului de veac XIX.

Consemnările cu caracter memorialistic ale călătorilor străini constituie o sursă informaţională incontestabilă, întrucât vizează aspecte diverse de natură: socială, economică, politică, militară, culturală, religioasă etc., precum şi momente semnificative din istoria medievală şi modernă a oraşului de pe Argeş.

Oraşul Piteşti în documente cartografice

Determinarea etapelor evolutive ale Ansamblului urban medieval Piteşti este facilitată de consemnarea oraşului în documente externe (documente cartografice, memorii, note de călătorie, rapoarte diplomatice sau militare, corespondenţă aparţinând unor personalităţi etc.). Importanţa economică şi politică a oraşului Piteşti explică menţionarea sa în documente cartografice de referinţă ale Evului Mediu european.

Astfel, **Iacobo Gastaldo** (Giacomo Gastaldi) [1500-1566], originar din Veneţia, unul dintre cei mai mari cartografi ai epocii, autor a 109 hărţi, dintre care patru sunt consacrate spaţiului carpato-danubiano-pontic, menţionează oraşul Piteşti, sub forma „Pitiesd", pe harta «Descriptio Ungariae, Wallachiae, Moldoviae, Podoliae et circumiacentium regionum, ori Carta dei Paesi Danubiani» tipărită la Veneţia, în anul 1546.

Originar din localitatea transilvăneană Biertan, cartograful **Georg de Reichersdorf** (Rechersterffer) [circa 1495-post 1554], notar al oraşului Sibiu, secretar regal şi consilier al lui Ferdinand I de Habsburg, ambasador în Transilvania şi în Moldova, la Curtea lui Petru Rareş, şi-a propus să realizeze un studiu cartografic exact privind poziţionarea localităţilor, dar, din păcate, el transcrie eronat, după aprecierea unor specialişti, numele unor aşezări incluse în documentele cartografice redactate la Köln, de către Franz Hogenberg [1535-1590].

În «Chorographia Moldoviae, Chorographia Transilvaniae» [1550], „considerată prima hartă a Moldovei până la apariţia lucrării lui Dimitrie Cantemir", oraşul de pe Argeş este consemnat sub denumirea „Pitesi coenobium".

Oraşul este grafiat cartografic, sub denumirea „Pitesan", pe harta a XI-a, una dintre cele 13 hărţi din loggia Palatului Vaticanului de la Roma a celebrului pictor şi arhitect renascentist italian **Rafael Sanzio** [1483-1520].

Ioan Sambucus [1531-1584], francez de origine, născut, însă, în Ungaria, utilizează materialul cartografic colecţionat pentru realizarea hărţii Transilvaniei „după modelul lui Honterus". În harta elaborată de Sambucus şi tipărită la Viena în 1566, Piteştiul este menţionat sub aceeaşi structură toponimică: „Pitesi coenobium", preluată de la Reichersdorf, cartograful, potrivit unor cercetători ai domeniului, referindu-se, însă, la oraşul Curtea de Argeş, întrucât acesta ar fi fost unicul centru religios din zonă pentru

care determinativul „coenobium" reflecta o situaţie de facto, fiind sediul mitropoliei la începutul statului feudal Ţara Românească. Supoziţia specialiştilor este, însă, infirmată de plasarea pe hărţi, distinct, a oraşului Curtea de Argeş, la nord de Piteşti. Astfel că denumirile utilizate de către cartografi: „Pitesi coenobium" sau variantele: „Pitesi sinobium", „Pitesk sinobium" reprezintă cu certitudine oraşul Piteşti. Din raţionamentul enunţat, nu trebuie omisă realitatea istorică, întrucât oraşul era, în epoca menţionată, un important centru religios, prin existenţa, pe teritoriul său, ori în zona limitrofă, a unor biserici sau schituri. Un argument determinant îl constituie calitatea de notar al oraşului Sibiu a lui Reichersdorf, care, datorită funcţiei sale, dar şi relativei apropieri dintre Sibiu şi cele două oraşe argeşene, n-ar fi putut face o asemenea confuzie, mai ales că harta sa era dedicată umanistului Nicolaus Olahus, originar din zona munteană în discuţie. De altfel, traseul drumului comercial cartografiat, care unea Sibiul cu Piteştiul trecea prin Câineni şi Curtea de Argeş. Piteştiul reprezintă unicul oraş din Ţara Românească reprezentat cartografic cu determinativul „coenobium", atestând o evidentă tradiţie monahală în viaţa comunităţii locale.

În anul 1551, Piteştiul este menţionat pe harta redactată de cartograful austriac **Wolfgang Lazius** [1514-1565], sub forma grafică „Pitesk". La **Gerard de Jode** [1509-1591], editor, cartograf şi gravor din Anvers, oraşul apare, în harta din 1578, sub grafiile: „Pitesch" şi „Pitesk".

Peeter Heynes [1537-1598], originar din Ţările de Jos, este autorul operei «Le miroir du monde» [Amsterdam, 1598], în care este cartografiată „Ţara Walachii", cu oraşul „Pitesi coenobium", în capitolul «Transilvanie ou les Sept-bourgs». O nouă hartă, «Romaniae quae olim Trachia dicta vicinarumque regionum, uti Bulgariae, Walachiae», concepută, în anul 1584, de **Iacobo Gastaldo** (Giacomo Gastaldi) înregistrează poziţia oraşului „Pitiesd". Ştefan Constantinescu menţionează că Iacobo Gastaldo şi-a intitulat harta «Romaniae», „denumire ce se referă la Imperiul Bizantin, deoarece supuşii Imperiului îşi spuneau romaioi (romani), denumirea fiind folosită ulterior şi de alţii".

Gerhardus Mercator – numele latinizat al cartografului flamand Gerhard de Kremer [1512-1594], matematician şi cartograf, este realizatorul Proiecţiei Mercator [1554], constând din proiectarea globului terestru pe un plan (hartă), prin utilizarea liniilor drepte în reprezentarea latitudinii şi longitudinii, proiecţie importantă pentru navigaţia pe Terra, întrucât redă fidel unghiurile. În harta sa tipărită în 1595, Mercator insera oraşul de pe Argeş sub denumirea de „Pitesk".

În opera cartografică a lui **D. Custodis** din 1596, Piteştiul este menţionat sub grafia „Pitesc sinobium".

Abraham Ortelius [1527–1598], geograf şi cartograf flamand, autorul operei «Thesaurus Geographicus» [1603] şi al primului atlas geografic modern, «Theatrum orbis terrarum» [1570], redactat în

colaborare cu geografi contemporani, îşi realizează hărţile în sistem ptolemeic însoţite de texte în care se prezintă, printre altele, bazinul Dunării de Jos şi Marea Neagră, cartograful notând oraşul argeşean sub forma „Pitesi coenobium".

Hulsius Levinius [1546-1606] precizează, în harta sa referitoare la bazinul Dunării de Jos din «Novus opus geographicus», poziţia oraşului din Ţara Românească, indicat sub numele „Pitesk sinobium".

Alexis Hubert Jaillot [1632-1712] publică un «Atlas Nouveau» [1692], în care este redat cartografic şi spaţiul sud-est european: «Les Royaume de Hongrie et les Etats qui ont été unis à sa Couronne; Etats de l'Empire des Turqs en Europe»; în harta publicată la Paris, în colaborare cu Guillaume şi Adrien, fiii lui Nicolas Sanson, oraşul apare cartografiat sub forma de „Pitesti coenobium".

Constantin Cantacuzino [c. 1640-1716], eruditul istoric şi geograf român, reprezentant al umanismului în Ţara Românească, autor al operei «Istoria Ţării Româneşti dintru început», în care afirmă şi confirmă romanitatea limbii şi a poporului român, redactează «Harta Ţării Româneşti» tipărită la Padova, în 1700, în greceşte, menţionând şi oraşul de pe Argeş. În perioada anilor 1579-1700, aproximativ 50 de documente cartografice consemnează oraşul Piteşti, sub formele: Pitesi coenobium, Pitesi sinobium, Pitesck, Pitisck, Pitesch, Pitesk sau Pitest. Poziţionarea sa faţă de râul Argeş, confundat, uneori, cu Dâmboviţa, nu este întotdeauna exactă, oraşul fiind plasat pe partea dreaptă, dar şi pe cea stângă a râului.

Menţionarea oraşului medieval Piteşti pe importantele documente cartografice europene a facilitat, cu certitudine, includerea sa, sub aspectul relaţiilor comerciale, politice, militare şi culturale, în circuitul internaţional.

Bibliografie selectivă: Florio Banfy – *I Paesi Romeni nei monumenti cartografici italiani del Rinascimento*, extras din Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg, vol. II [1954], III [1955/1956], nr. 11, p. 45; Ştefan Constantinescu – *Litoralul românesc în documente cartografice. Perioada medievală,* 2007; Paul Dicu– cap. *Oraşul Piteşti în izvoare medievale externe,* din vol. *Piteşti 600. Pagini de istorie*, de Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, Piteşti, 1986, p. 74-77; D. Dem Dimancesco– *Monumenta cartographica Moldaviae, Valachiae et Transilvaniae,* San Francisco, 1933/1935, f. 28-29; Ion Dumitru-Snagov – *Imaginea teritoriilor româneşti în Loggia lui Rafael Sanzio*, Revista arhivelor, an LX., vol. XIV, nr. 3, Bucureşti, 1983, p. 245-256; Eugenia Greceanu– *Ansamblul urban medieval Piteşti,* Bucureşti, 1982, p. 55-59; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu – *De la statul geto-dac la statul român unitar, Bucureşti,* 1983, p. 168-169; M. Popescu-Spineni – *România în istoria catagrafiei până la 1600,* I, II, Bucureşti, 1938; M. Popescu-Spineni – *România în izvoare geografice şi cartografice,* Bucureşti, 1978, p. 89-209 passim.

Etape evolutive ale ansamblului urban

În analiza evoluţiei ansamblului urban medieval Piteşti determinată de amplasarea sa pe un teren impropriu unei extinderi necondiţionate, datorită existenţei unor terase paralele cu lunca Argeşului, stabilirea centrului gravitaţional al vetrei sitului este posibilă şi prin analiza schiţelor de plan ale aşezării incluse în diverse hărţi cu valoare documentară.

«Militairische Carte der Kleinen oder Oesterreichischen und grossen Walllachei» (Harta militară a Valahiei mici sau austriece şi a celei mari), redactată în 1790-1791, sub direcţia colonelului Specht, de către ofiţerii cartografi ai marelui cartier general austriac, reprezintă prima cartare a localităţii în desfăşurarea sa spaţială, facilitând, într-un mod relativ exact, perceperea: mărimii, formei, structurii şi texturii sale, precum şi a căilor de comunicaţie cu localităţile limitrofe, dar şi dimensiunea spaţială a pădurilor existente. Interpretarea modalităţii de reprezentare a Piteştiului pe Harta lui Specht oferă posibilitatea determinării zonelor cu locuire densă: axul nord-vest – sud-est, până la pârâul Geamăna; Calea Griviţei; Calea Smeurei, dar şi dispunerea reţelei stradale, principalele căi de circulaţie ramificându-se din piaţa centrală a oraşului identificată prin poziţionarea Bisericii «Sf. Gheorghe» în direcţiile: ***nord***: Curtea de Argeş – Sibiu, cu ramificaţie din Bascov, Dealul Negru, spre Râmnicu Vâlcea; ***sud-vest***: (Calea Craiovei) din care se bifurcă, după traversarea pârâului Geamăna Mică, Calea Giurgiului, cu orientare sud-est şi drumul spre sud-vest, în direcţia Roşiorii de Vede, Slatina, Craiova; ***est***: drumul spre Bucureşti; ***nord-est***: drumul spre Câmpulung – Braşov.

O detaliere comentată a planului oraşului consemnat de Specht este inclusă în volumul «Ansamblul urban medieval Piteşti» al arh. Eugenia Greceanu. Rectificări de rigoare au fost efectuate în «Harta rusă din 1835» [Karta teatra voinî Evropi 1828-1829 godov] şi «Harta Szathmary» din 1864.

Se precizau astfel: zona de ramificaţie a drumului Câmpulungului din Calea Bucureşti; calea rutieră Piteşti-Sibiu, via Curtea de Argeş, care trecea prin Căpăţâneni–Tiţeşti–Câineni; legătura cu Craiova efectuată prin Slatina, iar spre porturile de la Dunăre: Turnu Măgurele şi Zimnicea, prin Roşiorii de Vede; calea Gorjului parcurgând văile Dâmbovnicului şi Glavaciocului.

În «Harta rusă» din 1835, se localiza spaţiul unde se concentrase activitatea de schimb a produselor agricole, proces în care erau antrenate localităţile de pe malul stâng al Argeşului.

Toponimul „Dealul Piteştiului" este atestat documentar printr-o cruce-hrisov de piatră din Ştefăneşti datând din perioada domniei lui Matei Basarab [1632-1654], al cărei text se referă la modalitatea de percepere a vinăriciului domnesc, întrucât monumentul epigrafic fusese amplasat în zona podgoriei, iar comerţul cu vin înregistra o pondere considerabilă în economia de schimb a oraşului.

Toponimul „Târgul din Vale", care denumea existenţa unui puternic centru de schimb în vatra oraşului, este replica toponimistică a „Târgului din Deal" situat, potrivit studiului «Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti», de I. Gr. Rădulescu, pe terasa cea mai înaltă a oraşului, lângă Calea Smeurei, prin care se asigura transportul produselor agricole din zona Drăgăşanilor şi a vitelor din zona deluroasă dintre Olt şi Argeş.

Căile de tranzit

Drumurile medievale din faza iniţială a evoluţiei urbane a Piteştiului pot fi stabilite pe baza documentelor cartografice menţionate şi a primului plan al oraşului din 1885, incluzând căile: spre ***nord***, drumul vechi către Curtea de Argeş–Sibiu (strada Poştei, actuala stradă a Victoriei); spre ***sud***: Calea Craiovei, din care se bifurcau, după traversarea pârâului Geamăna, Calea Giurgiului (spre sud-est) şi drumul către Ruşii de Vede–Slatina–Craiova (spre sud-vest); spre ***est*** – strada Sf. Vineri considerată „cel mai vechi drum de traversare a Argeşului în direcţia Bucureşti" (deplasat, ulterior, către nord). Tranzitul spre Bucureşti, cu ramificaţia pe malul stâng al Argeşului spre Câmpulung, a fost preluat, ante 1885, de strada Brâncoveanu (actuala strada Crinului) şi de strada Libertăţii (actualmente, Calea Bucureşti); spre ***vest***: strada Smeurei care asigura legătura cu drumul Topanei. Reţeaua drumurilor de tranzit din Piteşti s-a constituit anterior secolului al XIX-lea, zona de convergenţă a acestora fiind Piaţa Bisericii Domneşti.

Reţeaua centrelor de schimb

Dezvoltarea vieţii economice influenţată de intensificarea schimbului de mărfuri, dar şi de existenţa unei Curţi domneşti a determinat completarea, în secolul al XV-lea, a centrelor de schimb iniţiale (Piaţa Bisericii domneşti şi Târgul din Deal) cu „Târgul din Vale" menţionat în planul din 1885, sub forma „Târgul din Afară", datorită amplasamentului său pe malul Argeşului, la limita estică a oraşului. Specializat în comerţul cu făină, condiţionat de apropierea morilor de apă, va deveni, ulterior, târg de vite şi, implicit, de produse de tăbăcărie, strada

Tabaci (în prezent, Constantin Brâncoveanu) fiind zona de concentrare a atelierelor meşterilor tăbăcari, împreună cu: Industriei, Râurilor şi Sf. Vineri.

Întrucât, prin străzile Teiuleanu şi Târgu din Vale, se asigura legătura cu Piaţa Bisericii domneşti, şi, prin aceasta, cu drumurile de importanţă comercială spre Câmpulung–Braşov şi Bucureşti, precum şi spre Slatina–Giurgiu, noul centru de schimb va determina orientarea reţelei de circulaţie spre Calea Craiovei, prin străzile: Oborului, Banu Mărăcine, C. A. Rosetti şi Bolintineanu, iar, spre Calea Bucureştilor, prin străzile: Brâncoveanu şi Sf. Vineri.

Intensificarea activităţii meşteşugăreşti şi comerciale în secolul al XV-lea a implicat, printre altele, parcelarea zonei dintre străzile Domniţa Bălaşa şi Şerban Vodă, devenită centrul comercial de primă importanţă al oraşului, prin diversitatea produselor comercializate ce presupuneau un proces avansat de prelucrare.

În aceeaşi perioadă, se proiectează traseele celor două căi paralele axului comercial vechi al Piteştiului: „Uliţa grecilor" sau „Uliţa boierească" (actuala str. I. C. Brătianu) şi „Uliţa Schitului Buliga" (actualele străzi: Armand Călinescu şi Egalităţii) devenite zone rezidenţiale ale orăşenilor din afara ariei târgului.

Se atestă, de asemenea, pe baza unor documente cartografice (Harta lui Specht şi Harta Szathmary), precum şi prin hrisoave domneşti din secolul al XVI-lea privind proprietăţile Schitului Trivalea, traseul unei căi spre schitul menţionat.

Regulamentul Organic care a constituit, în esenţă, „o lege cvasi-constituţională", a facilitat crearea instituţiilor moderne în Principatele Române şi a favorizat dezvoltarea capitalistă a acestora. Promulgat de către autorităţile imperiale ruseşti de ocupaţie şi aplicat în Ţara Românească, de la 1/13 iulie 1831, Regulamentul Organic va deveni legea fundamentală a ţării până în anul 1858, cu excepţia perioadei revoluţiei de la 1848. Modernizarea aşezărilor urbane a implicat, şi în cazul Piteştiului, sistematizarea oraşului prin efectuarea unor lucrări vizând: lărgirea şi alinierea uliţelor, pavarea şi canalizarea acestora, construirea unor fântâni, amenajarea unei pieţe, asigurarea unui sistem de pază contra incendiilor etc.

În capitolul „Înfrumuseţarea oraşului Piteşti" din volumul său «Arhitectură românească veche», dr. arh. Andrei Pănoiu menţionează consecinţele imediate ale aplicării prevederilor Regulamentului Organic: „Chiar din anul 1831, s-au luat unele măsuri de aşezare de felinare pentru iluminarea oraşului, s-au meremetisit drumurile şi s-au aşternut cu piatră trei străzi.". Măsurile de modernizare preconizau: pavarea cu piatră a Uliţei Mari din mahalaua Sf. Gheorghe, aducţiunea apei în oraş prin captarea izvoarelor, alinierea gardurilor din spatele prăvăliilor, pentru a nu se afecta circulaţia pe uliţe, dărâmarea „samarelor" (iluminatoarele şi coşurile) aflate

deasupra acoperişurilor prăvăliilor. În vederea sistematizării oraşului, se întocmesc planuri topografice de către specialişti; inginerul Ioan Preditici concepe «Planul moşiei Stănceasca» [1834] din zona de vest a oraşului, moşie deţinută de Mănăstirea Cotmeana, terenul fiind lotizat, pe gospodării. Regulamentul de înfrumuseţare a oraşelor va fi aplicat şi la Piteşti, cu toate că măsurile draconice prevăzute erau respinse de către proprietarii unor clădiri cu „streaşini largi şi galerii (portice) pe stâlpi la intrare" – elemente constructive ce afectau circulaţia normală pe uliţe, deşi Uliţa Târgului din oraş avea o deschidere apreciabilă pentru acea epocă, permiţând „trecerea deodată a două-trei trăsuri". Negustorii piteşteni protestează, acuzând aplicarea fără menajamente a prevederilor regulamentului, întrucât „Arestanţi de la închisoarea oraşului, fără milostivire, cu securile au tăiat binalele, acareturile şi chiar prăvăliile ce din vechime le aveau clădite, astfel încât din loviturile lor s-au crăpat şi s-au smintit pereţii, acoperişurile, toate grinzile, stâlpii şi căpriorii, s-au stricat învelitorile.".

Ocârmuirea regretă că „povăţuirea" celor afectaţi de aplicarea legii nu s-a făcut în detaliu, dar felicită pe magistrat pentru fermitatea demonstrată în această acţiune soldată cu „case tăiate, cu învelişul podului însemnat pentru dărâmare şi 11 construcţii proptite pentru a nu se prăbuşi". Sub presiunea Regulamentului, unii proprietari procedează ei înşişi la „rectificarea" clădirilor impusă de autorităţi, iar poliţia finalizează „tăierea streaşinilor şi a şandramalelor însemnate", pentru a se asigura „lumina uliţei". Lărgirea uliţelor din Piteşti continua în anul 1840, prin desfiinţarea tuturor scosurilor (ornamente ieşite în afară pe suprafaţa unei construcţii) şi a pălimarelor care constituiau un pericol de incendiu şi un obstacol în „îndreptarea liniilor şi a caldarâmului".

În 1840, magistratul oraşului solicită Secţiei inginereşti realizarea unei pieţe centrale „pentru înfrumuseţare şi pentru a obştii odihnă şi mulţumire". Întrucât, în centrul oraşului, „deschiderea uliţelor era de şase stânjeni", locuitorii de la mahala solicită să li se aprobe construirea de case cu „închisoare" (curte), motivând că există spaţiu suficient pentru aceasta.

Acţiunea de „modernizare" a uliţelor înregistra succese evidente, de vreme ce, în anul 1843, Piteştiul avea „toate uliţele aşternute cu piatră, dar numai una singură care se luminează noaptea".

Cartierele de locuinţe (mahalalele)

Specificitatea dominantă de „târg" este conferită oraşului prin existenţa, în perimetrul său, a unor zone adecvate destinate comerţului. Centrul care polarizează activitatea de schimburi comerciale devine Piaţa Bisericii domneşti, unde se constată suprimarea cvasitotală a curţilor gospodăreşti (străzile: Şerban Vodă, Domniţa Bălaşa şi bifurcaţiile: Craiovei–Egalităţii–Sf. Vineri–Ţepeş Vodă).

În structura oraşului medieval, este vizibilă gruparea unor meşteşugari în diverse zone: tăbăcarii – în Tabaci; pescarii – pe strada Sf. Vineri; blănarii şi cojocarii – pe strada Craiovei. Exceptând „Uliţa grecilor" care, toponimistic, atestă o grupare pe criterii etnice, ansamblurile de locuinţe sau mahalalele unei populaţii urbane predominant româneşti gravitau în jurul bisericilor parohiale.

„Uliţa grecilor" sau „Uliţa boierească" (actuala stradă I. C. Brătianu) formată din curţi boiereşti este, sub raport toponimic, o dovadă elocventă a existenţei unei colonii greceşti atestate documentar la începutul secolului al XVI-lea, uliţă dominată de curţi boiereşti cu locuinţe incluzând, în structura lor, pivniţe înalte şi preluând, în configuraţia exterioară, elemente specifice arhitecturii tradiţionale populare, case edificate, mai ales, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Uliţa boierească nu oferea un caracter unitar sub aspectul locuinţelor, întrucât, între vastele curţi boiereşti, cu acareturi în incintă, se construiseră case de negustori şi meşteşugari, iar, la intersecţia cu strada Griviţei, existau chiar locuinţe vechi din secolele XVIII-XIX realizate în regim continuu.

Evoluţia ansamblului urban medieval Piteşti este reflectată, parţial, prin bisericile edificate în perimetrul său. Astfel, în contextul relaţiilor economice existente, puterea domnească era reprezentată prin Biserica «Sf. Gheorghe» înălţată pe o proprietate voievodală, de către un voievod – Constantin Şerban, în 1656, deşi se atestă documentar, existenţa, pe acelaşi loc, a unei biserici de lemn construite probabil în secolul al XV-lea şi refăcute de către Matei Basarab. Piaţa centrală a oraşului era dominată de ansamblul Bisericii domneşti, cu chiliile în care a funcţionat Şcoala domnească înainte de anul 1753 până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu un han şi cu prăvălii ce asigurau venituri substanţiale Episcopiei Argeşului.

În zona nordică a perimetrului central al oraşului, Biserica «Sf. Nicolae» constituia, simbolic, o replică pe plan arhitectural a comunităţii urbane în raportul inegal sub aspectul puterii economice faţă de construcţia ecleziastică reprezentând domnia. Demolată în anul 1963, Biserica «Sf. Nicolae» a fost edificată ante 1812 şi modificată structural în anul 1864.

În studiul menţionat, I. Gr. Rădulescu atribuie breslei pescarilor preocuparea pentru conservarea acestui locaş de cult, deşi argumentele invocate nu sunt convingătoare, întrucât strada Sf. Vineri, unde este amplasată biserica cu hram omonim, estimată a fi ctitorită în secolul al XV-lea, cu reparaţii între anii 1817-1827, refăcută integral în perioada 1904-1908, constituia zona rezidenţială a pescarilor piteşteni.

Dintre ctitoriile ecleziastice edificate de către negustori, Biserica «Sf. Ion» din strada Trivale a fost reconstruită în perioada anilor 1881-1888, pe fundaţiile altei construcţii religioase datând din 1806. O biserică de lemn cu acelaşi hram, amplasată în zona Foişorul de foc este atestată în anul 1728.

Din vasta incintă a Schitului Buliga, ctitorit în 1745 de negustorul Martin Buliga şi demolat în anul 1900, va fi afectat spaţiul necesar pentru amplasarea clădirii Prefecturii judeţului Argeş (actualmente, Muzeul judeţean Argeş), iar o parte din incintă va fi transformată în parc public încă din anul 1859, element notabil pentru datarea construcţiilor existente în zonă, infirmându-se, astfel, supoziţia unor istorici privind perioada relativ recentă a edificării ansamblului rezidenţial limitrof schitului.

Acţiunea ctitoricească a patriciatului format din negustorii de prim rang ai urbei este completată prin bisericile de breaslă, dintre care, Biserica «Sf. Ilie a cojocarilor» refăcută în anii 1826-1828, pe locul alteia din secolul al XVII-lea, denumită astfel, întrucât, în pisanie, se menţionează, printre ctitori, principalii meşteri cojocari din Piteşti.

Pe baza unui important document cartografic, Harta Szathmary, se afirmă, că, la intersecţia străzilor Craiovei şi Exerciţiului, ar fi existat o biserică de lemn a Schitului Măguricea, atestat documentar în anul 1685.

În zona centrală a oraşului, un alt edificiu ecleziastic, Biserica «Adormirea Maicii Domnului-Mavrodolu», care a fost refăcută în anii 1815-1818, pe fundaţiile unei biserici din 1752, se înscrie pe vechiul ax comercial principal al oraşului, constituind, de asemenea, o replică a capacităţii economice a patriciatului urban la Biserica domnescă «Sf. Gheorghe».

Bisericile „de obşte": «Sf. Vineri», «Maica Precistă din Coastă» (edificată în 1540, refăcută în 1754 şi apoi în prima jumătate a secolului XX), precum şi Biserica Grecilor punctează perimetrul estic al oraşului medieval Piteşti. Analiza atentă a apariţiei, sub raport cronologic, în peisajul arhitectural al oraşului, a bisericilor menţionate facilitează formularea unor ipoteze privind vechimea ansamblurilor rezidenţiale limitrofe monumentelor menţionate şi contribuie, alături de documentele istorice şi cartografice existente, precum şi de vestigiile unor construcţii medievale (în special, pivniţele unor clădiri de pe străzile: I. C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Constantin Brâncoveanu, Egalităţii şi Armand Călinescu) la delimitarea vetrei oraşului medieval Piteşti.

Reiterând concluziile arhitectei Eugenia Greceanu, competentă analistă a evoluţiei ansamblului urban medieval Piteşti, vatra oraşului medieval [sec. XIII-XVIII] era delimitată, la sud, de pârâul Geamăna, „retrăgându-se, însă, către târg în secolul al XVIII-lea, după dezafectarea curţilor domneşti"; limita nordică fiind constituită de pârâul Trivale; cea de nord-est, de gârla Mislea, „excepţie făcând doar prelungirea impusă de traficul comercial de pe strada Sf. Vineri". Spre sud-vest, limita naturală a fost constituită de malul relativ abrupt al celei mai înalte terase. În afara acestor delimitări, „dezvoltări tentaculare au existat de-a lungul străzii Sf. Vineri determinate de negoţul de tranzit".

Efectuarea unui studiu vizând, în cadrul temporal al Evului Mediu românesc, evoluţia oraşului Piteşti este de natură să clarifice, în limitele

surselor documentare existente, etapele dezvoltării uneia dintre localităţile de primă importanţă economică ale României contemporane.

În acest context, conservarea fondului de arhitectură medievală moştenit, mărturie incontestabilă a permanenţei comunităţii umane în spaţiul de muncă şi de spiritualitate al Piteştiului, reprezintă, pentru generaţia actuală, o motivată îndatorire de conştiinţă civică.

Pentru a se preîntâmpina dispariţia unor monumente de arhitectură medievală din perimetrul oraşului, specialiştii Oficiului judeţean Argeş pentru patrimoniul cultural naţional, colaborând eficient cu specialiştii în urbanism ai Institutului de proiectări Argeş, au elaborat, între anii 1988-1991, o documentaţie complexă privind cele mai reprezentative obiective de acest gen dispersate în teritoriul localităţii sau grupate în componenţa unor rezervaţii arhitecturale, pentru a fi protejate prin includerea lor în «Lista monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice din România», în intenţia de a se conserva integral ca o replică a centrului modern al Piteştiului, pentru a se putea releva astfel specificul oraşului în decursul evoluţiei sale istorice, pledându-se pentru reconstituirea atmosferei de epocă prin: menţinerea structurii stradale, redarea pe cât posibil a funcţiilor iniţiale ale clădirilor, restaurarea faţadelor, adoptarea unor sisteme de iluminat, pavaj, firme etc.

Integrarea armonioasă a fondului reprezentativ de construcţii medievale şi moderne în noile ansambluri arhitectonice, revitalizarea acestuia printr-o restaurare judicioasă corelată cu stabilirea unor funcţionalităţi corespunzătoare reprezintă o preocupare consecventă a celor care conferă unor nestemate ale spiritului naţional durabilitate, în speranţa că zestrea de valori arhitecturale din municipiu se va conserva nealterată, constituind o emblematică imagine a Piteştiului medieval şi modern în contextul evoluţiei sale istorice.

Elemente definitorii pe coordonatele urbanizării

Cadrul economico-social

La începutul secolului al XIX-lea, intensa activitate comercială în capitala judeţului Argeş este relevată de «Catagrafia negustorilor din Piteşti din 1811», elaborată de către autorităţile locale în perioada Războiului ruso-turc dintre 1806-1812.

Cei 98 de negustori piteşteni nominalizaţi erau încadraţi în 20 de specializări: cârciumari – 20, de braşovenii – 12, cojocari – 12, bogasieri – 11, mătăsari – 7, băcani – 6, abagii – 5, boiangii – 4, brutari – 3, cavafi – 3, lumânărari – 3, bărbieri – 2, lăcătuşi – 2, simigii – 2, argintar – 1, bumbăcar – 1, căldărar – 1, croitor – 1, işlicar – 1, sticlar – 1.

Sub raportul specializării negustorilor, Piteştiul se situa pe locul al doilea în Ţara Românească, după oraşul Bucureşti [59], iar ca număr de negustori, pe locul al treilea, după Bucureşti [3.238] şi Craiova [236].

Organizaţi într-o breaslă unică, o mare parte dintre negustori şi meşteşugari erau interesaţi în desfacerea produselor atelierelor lor pe piaţa internă şi externă. În «Catagrafia din 1820», alcătuită din raţiuni fiscale în perioada domniei lui Alexandru Şuţu, care „a găsit visteria goală după fuga în Austria a lui Ion Caragea cu banii ţării, în oraşul Piteşti, erau înregistraţi 43 de negustori. [Constantin Şerban – *Negustori argeşeni la începutul secolului al XIX-lea. Două documente inedite,* Argessis, V, 1980, p. 270-275].

Dezvoltarea urbanistică

Tratatul de la Adrianopol [1829] încheiat în urma Războiului ruso-turc din 1828-1829, prin prevederile sale referitoare la desfiinţarea monopolului asupra comerţului românesc, precum şi Regulamentul Organic, promulgat de către autorităţile imperiale ruseşti în Ţara Românească şi Moldova în 1831-1832 au contribuit, în urma reformelor iniţiate, la intensificarea relaţiilor de producţie capitaliste în economie.

Pe plan local, în Piteşti, se dezvoltă mica producţie de mărfuri şi, implicit, comerţul, într-un ritm accelerat, oraşul situându-se, în anul 1831, sub raportul numărului de meseriaşi şi negustori, pe locul al patrulea în Ţara Românească după Bucureşti, Craiova şi Ploieşti.

Apariţia unor unităţi de tip industrial acţionate prin forţa mecanică va crea premisele unei dezvoltări economice superioare producţiei manuale

generalizate şi, în consecinţă, intensificarea gradului de urbanizare a localităţii.

Conform prevederilor legislative ale Regulamentului Organic, se înfiinţează, în 1831, Maghistratul – organul cârmuitor compus din patru „mădulari" (membri), unul dintre aceştia fiind prezident, iar altul casier. Primul prezident al comunei urbane Piteşti va fi Mihai Popovici, ales de către Sfatul orăşenesc la 21 octombrie 1831. Ulterior, instituţia Maghistratului va fi înlocuită de cea a Primăriei comunei urbane Piteşti.

În anul 1832, oraşul Piteşti format din suburbiile: Galbenă, Neagră, Albastră, Roşie şi cătunele: Geamăna şi Prundu, înregistra 4 fabrici în Geamăna, 7 mori de apă cu câte o piatră, 6 „meşteri dă fier", 29 tăbăcării, 4 găitănării.

Catagrafia din anul 1832, redactată ca urmare a ordinului Vorniciei din Lăuntru, prezintă, în special, numărul animalelor înregistrate în oraşul Piteşti: 276 cai, 30 iepe, 221 boi de jug, 37 buhai, 180 vaci, 58 berbeci de rând, 125 oi ţigăi, 62 oi de rând, 92 capre, 185 râmători, 7 stupi. [Spiridon Cristocea – *Judeţul Argeş oglindit în Catagrafia din 1832*, Argessis, VII, 1995].

Un studiu analitic edificator

O atentă şi competentă analiză a situaţiei economice şi sociale locale, cu referiri sumare la momentele istorice care au marcat comunitatea piteşteană a fost întreprinsă, la mijlocul secolului al XIX-lea, de Ion C. Lerescu, economist şi jurist de excepţie, numit raportor de judeţ, de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, la propunerea ministrului de interne, N. V. Kreţulescu. Prin descrierea din 1860 a oraşului Piteşti, în raportul înregistrat, sub nr. 922, în secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, el realizează „un material documentar extrem de important". Autorul menţionează că „Piteştiul a devenit capitala districtului Argeş, sub domnia fanarioţilor" şi confirmă trecerea prin Piteşti a Domnului Tudor după arestarea sa la Conacul Goleştilor: „Sbirii lui Ipsilanti aduseră pe Teodor Vladimirescu de la Goleşti aici, de unde apoi îl duseră la Târgovişte, unde-l asasinară, casele care au servit de carcere eroului român sunt ale lui D. Pavel Rădescu.".

I. C. Lerescu consemnează, de asemenea, că, „la 1848, mulţi dintre localnici au fost arestaţi şi închişi la Mănăstirea Văcăreşti, de lângă Bucureşti".

Referindu-se la construcţiile existente în anul 1860, autorul preciza că oraşul Piteşti totaliza „1.239 clădiri, din care 12 biserici, una dintre ele armeană şi o sinagogă". El constata că Schitul Beştelei fusese închis de „călugărul grec care-l administra şi cheltuia veniturile acestuia nedând socoteală nimănui, nici chiar autorităţilor oraşului". Statistica oficială înregistra 1.239 clădiri, din care 1.212 private şi 27 publice, precum şi o populaţie de 7.229 locuitori, evident o creştere considerabilă, în comparaţie

cu anul 1832, când oraşul Piteşti „număra": 773 case, 853 familii şi 3.914 locuitori.

Sub raport demografic, autorul menţiona că majoritatea localnicilor erau români, coexistând cu: armeni, bulgari, germani, israeliţi, sârbi, unguri şi ţigani; preocupările locuitorilor erau extrem de variate, întrucât românii se ocupau cu specula de moşii luate în arendă, cu via, dădeau bani cu dobândă, vindeau produse coloniale sau practicau diverse „meserii: abagii, arendaşi, argintari, armurieri, băcani, bărbieri, boiangii, brutari, cămătari, cărămidari, cârciumari, cherestegii, cizmari, cojocari, croitori, curelari, dogari, fântânari, fierari, lăcătuşi, legători de cărţi, lumânărari, măcelari, morari, negustori de vite şi de producte, pescari, pictori de icoane şi biserici, rachieri, simigii, sticlari, şepcari, tabaci, tăbăcari, tâmplari-dulgheri, zidari; germanii erau: ceasornicari, cizmari, comercianţi, croitori, lumânărari, săpunari, tâmplari; ungurii erau: dogari, fierari, funieri; israeliţii cumpărau ouă de găină, piei de iepure şi erau: arendaşi, croitori de dame, negustori de vite, pietrari de construcţii, samsari, speculanţi, sticlari, tinichigii; armenii: cafegii, lipscani, tutungii; ţiganii: lăutari, dulgheri, fierari-potcovari, servitori.".

Observând cu obiectivitate „moravurile şi năravurile" piteştenilor, juristul I. C. Lerescu se confesa că a fost frapat de „serviabilitatea practicată de sârbi, bulgari şi albanezi. Ce pierdem, ziceau ei, de a coconi pe unul şi pe altul; românilor plăcându-le tămâia (linguşirea) ne dă ce cerem pe dată ce-i linguşim.". Informaţiile furnizate de raportor sunt de o diversitate impresionantă: transportul era efectuat cu caleşti şi droşti trase de cai proveniţi din Transilvania sau de la herghelia lui Teodor Brătianu din Tigveni. Sunt abordate probleme edilitare de perspectivă: deschiderea unei noi străzi de la podul de peste Argeş spre centrul oraşului, precum şi a unei grădini publice, proprietarul Dem Drăgănescu fiind dispus să ofere primăriei „fără plată" terenul necesar amenajării acesteia.

Considerând că „proasta stare a drumurilor este o piedică mare în dezvoltarea comerciului", Lerescu pleda pentru modernizarea drumurilor existente spre centrele urbane învecinate din: Muntenia, Oltenia şi Transilvania, dar şi pentru efectuarea unor lucrări de canalizare a râului Argeş spre a deveni navigabil până la Dunăre.

Informaţiile de natură economică furnizate de I. C. Lerescu sunt confirmate parţial prin «Condica patentarilor din stărostia meseriaşilor din oraşul Piteşti la anul 1860, luna iulie».

Constituind o autentică „frescă a epocii", manuscrisul lui I. C. Lerescu reprezintă o sursă complexă de informaţii referitoare la societatea piteşteană de la mijlocul secolului al XIX-lea. Autorul surprinde obiceiuri tradiţionale locale, relevând originea acestora: „În sărbătorile Rusaliilor, vin ţiganii, dănţuiesc în strade, având pinteni la opinci, ei se numesc căluşari şi iau plată pentru danţul lor. Aceştia, se zice, urmează jocurile romanilor comemorând răpirea Sabinelor. Datine proprii nu au cetăţenii piteşteni.".

O atitudine critică vizând moralitatea societăţii piteştene este vizibilă în consemnările analistului: „Femeile se prefac, sunt ipocrite. În absenţa soţilor lor, ce mai ordinar sunt ocupaţi pe la bodegă şi pe afară, ele se desdăunează cu prisos de impuse constrângeri.”.

Caracterul lacunar al informaţiei este, totuşi, confirmat de menţiunea sa: „Monumente vechi în Piteşti nu se află”, deşi majoritatea bisericilor din oraş înregistrau o existenţă multiseculară. [Constantin Şerban – *Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a oraşului Piteşti din 1860,* Argessis, X, 2001].

Surse documentare diverse completează tabloul situaţiei economico-sociale a Piteştiului în perioada istorică evocată.

Menţinerea breslelor ca forme de organizare a producţiei meşteşugăreşti facilita efectuarea unui control sever al exercitării profesiilor, implicit controlul fiscalităţii impuse prin lege.

«Condica patentarilor» cuprinde lista nominală a meseriaşilor din oraş care practicau 66 de meserii diverse. Consemnarea lor selectiv, sub raport numeric, în ordine alfabetică, relevă diversitatea meseriilor practicate şi implicarea unor locuitori ai oraşului în efectuarea acestora: abagiu–19, arhitect–1, băcan–2, bărbier–11, birjar–2, bogasier–2, boiangiu–36, bragagiu–2, brutar–14, butar–1, cafegiu–4, caldarâmgiu–4, calpacciu–1, cazangiu–1, căegiu–1, cărămidar–6, cârciumar–7, ceaprazar–1, cercevar–1, cizmar–112, cobzar–1, cofetar–4, cojocar–93, croitor–42, curelar–3, cuţitar–1, dogar–1, dulgher–1, fierar–9, frânghier–2, giuvaergiu–2, jimblar–1, lăcătuş–6, lăutar–4, lemnar–1, lumânărar–4, marchidan–1, măcelar–7, muscalagiu–2, pantofar–4, pălărier–1, pescar–8, piuar–1, plăpumar–3, potcovar–4, rotar–1, simigiu–6, şepcar–2, tabaciu–1, tapiţer–5, tâmplar–25, tinichigiu–7, tutungiu–1, viorist–2, zidar–7, zugrav–3.

Din totalul celor 583 de meseriaşi, 511 locuiau în oraşul Piteşti, divizat administrativ, în 1860, în culorile: albastră, neagră, galbenă şi roşie.

Raportat la populaţia totală a oraşului de circa 7.000 de locuitori în anul 1859, estimată cu ocazia vizitei domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Piteşti, revenea, în medie, un meseriaş la 12 piteşteni. [Teodor Mavrodin – *O condică necunoscută a patentarilor piteşteni din iulie 1860,* SCMP, V, 1980].

Apariţia întreprinderilor industriale

Procesul de dezvoltare urbanistică din secolul al XIX-lea şi începutul secolului XX, determinat şi de creşterea numerică a populaţiei va include diverse domenii de activitate: învăţământ, cultură, sănătate publică. Se vor accentua relaţiile pe multiple planuri cu principalele centre economice ale Ţării Româneşti, dar şi cu Braşovul şi Sibiul, oraşele importante din sudul Transilvaniei, menţinându-se, astfel, vie, conştiinţa unităţii naţionale a neamului românesc.

Vizitând, în anul 1904, oraşul Piteşti, cărturarul Nicolae Iorga semnala efervescenţa vieţii locale, observând că „La Piteşti, încotro te uiţi,

vezi hărnicie şi pricepere" – element de notorietate ce releva progresul înregistrat de către locuitorii urbei de pe Argeş în context naţional.

Evidenta evoluţie a oraşului reprezintă consecinţa directă a dezvoltării industriei şi a comerţului, deşi procesul a fost, totuşi, extrem de lent, motivat prin precaritatea unui suport financiar local comparativ cu alte centre de interes economic din România.

Apariţia întreprinderilor industriale în Piteşti, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, a fost favorizată de înfiinţarea, la 1 mai 1879, a Societăţii economice Argeşul, al cărei obiectiv principal îl constituia „acela de a ajuta prin credite pe românii care ar întreprinde vreo industrie sau comerciu naţional".

Un factor esenţial în dezvoltarea industrială a oraşului l-a constituit darea în folosinţă, în anul 1872, a liniei ferate care unea Piteştiul cu capitala ţării şi cu Oltenia.

Statistica oficială confirma existenţa a 69 stabilimente de tip industrial în oraş, cu toate că acestea constituiau simple ateliere meşteşugăreşti în care „se folosea mâna de lucru salariată, dar munca se făcea manual".

Deşi Fabrica de bere Carolina Fuks, înfiinţată în 1866, şi Fabrica de frânghii Johan Gangl, datând din 1895, îşi etalaseră, pe clădirile proprii, firme „pompoase", ele nu depăşeau stadiul de ateliere meşteşugăreşti, întrucât aveau doar 4 şi, respectiv, 11 muncitori care executau exclusiv manual operaţiile specifice de producţie.

În anul 1885, se înregistrau, în economia locală, 26 de unităţi cu profil meşteşugăresc în care erau angajate 176 de persoane specializate în producerea unor mărfuri diverse: ţesături, încălţăminte, produse alimentare, obiecte de uz casnic, materiale de construcţie etc.

O fază tranzitorie spre unităţile de tip industrial o reprezintă fabricile înfiinţate post 1880: Fabrica de pâine Constantin Bogdan – acţionată cu aburi, având o forţă motrice de 70 CP şi 33 de lucrători, şi Fabrica de făină Florian Cerbu – cu o putere instalată de 46 CP şi 24 lucrători. În peisajul „industrial" al Piteştiului, apar ulterior: Fabrica de talpă „Schic şi Paneth" [1895] cu o forţă motrice de 25 CP şi 100 de salariaţi, o manufactură de pânză [1897] cu 41 lucrători, Fabrica de făină Vasile Pencu [1900] cu o forţă motrice de 16 CP şi 6 lucrători.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, suprafaţa de aproximativ 5 km^2 a oraşului Piteşti era delimitată la est – de râurile Argeş şi Doamnei, la vest – de comuna Smeura, la nord – de Găvana şi, la sud – de comuna Prundu, reţeaua stradală înregistrând 33 km.

În această perioadă, dezvoltarea industrială a oraşului a fost facilitată de apariţia unor instituţii de credit, precum: Agenţia Băncii Naţionale [1896], Banca Populară [1897], Banca Piteşti [1909], Banca Albina [1911], Banca Trivalea [1912], Banca Comerţului şi Industriei [1914], dar şi de

introducerea în circuitul feroviar naţional a liniei ferate Piteşti–Curtea de Argeş [1899].

Se înregistrau, în Piteşti, 12 întreprinderi de tip industrial, care erau acţionate prin forţa aburilor sau a cailor: „4 mori, un abator, o brutărie, o fabrică de talpă, una de încălţăminte, una textilă, una de butoaie, una de poduri de cale ferată pentru întreaga ţară şi o societate de electricitate.". Conform statisticilor oficiale, în afara fabricilor menţionate, existau 130 de ateliere meşteşugăreşti şi se atesta existenţa, în 1908, a 1.369 meseriaşi care practicau 61 de meserii diverse. Expansiunea industrială va diminua considerabil importanţa meşteşugurilor, unele dintre acestea dispărând efectiv din viaţa economică a oraşului Piteşti.

În anul 1906, s-au înfiinţat: moara sistematică şi abatorul din Târgu din Vale, brutăria populară [1908] – „întreprinderi cu capital autohton încurajate de stat şi care foloseau după sezon între 200 şi 1.200 muncitori".

Sectorul industrial înregistra, în anul 1908, circa 400 de ateliere cu caracter economic divers: boiangerii, cojocării, croitorii, fierării, tâmplării etc., în care erau angajaţi peste 1.300 de lucrători, iar, în domeniul alimentar, se detaşau, prin capacitatea lor de producţie: Moara „Progresul" din proprietatea lui Hugo Mrazek, construită în Târgu din Vale, Brutăria populară şi Fabrica de mezeluri în care se prelucra industrial carnea animalelor sacrificate în Abatorul comunal.

Dezvoltarea industrială a oraşului continuă într-un ritm ascendent, prin apariţia unităţilor: Ţesătoria Română [1907] – societate pe acţiuni, cu capital belgian, fondată de Grigore Golescu, Artur Henry Raes şi dr. Edmond Landauer, cu 250 salariaţi şi o producţie anuală în valoare de 800.000 lei; Fabrica de butoaie [1910] – cu circa 80 lucrători; Societatea anonimă de electricitate [1912]; Atelierele centrale de poduri pentru calea ferată [1915]; Fabrica de încălţăminte [1913] – jaloane industriale definitorii ale oraşului până la declanşarea Primului Război Mondial. [Gh. Deaconu, Nicolina Coman – *Dezvoltarea meseriilor şi industriei la Piteşti în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului XX*, SCMP, V (1980)].

Prin construirea fabricii Ţesătoria Română, realizată sub coordonarea inginerului piteştean Dimitrie Dima, şi prin edificarea, în anul 1914, a întreprinderii Textila Românească, oraşul Piteşti devenea un important centru al industriei uşoare naţionale.

Introducerea intensă a mecanizării proceselor de producţie în atelierele meşteşugăreşti existente, mai ales, în cele specializate în prelucrarea pieilor a determinat creşterea producţiei de mărfuri şi, implicit, a comerţului, fenomen cu consecinţe favorabile în angrenarea unor locuitori ai oraşului în activităţi economice.

Se înregistrează apariţia unor ateliere de prelucrare a metalelor în care se utiliza energia electrică, inclusiv renumitul Atelier de reparat unelte

agricole şi de turnat piese din fier şi fontă aparţinând întreprinzătorilor locali Gotwald Nicht şi Mihai Popovici, înfiinţat în anul 1900.

Organizarea, în 1915, la Piteşti, a Atelierelor centrale de poduri pentru căile ferate reprezintă un moment de referinţă în dezvoltarea industrială a oraşului, prin numărul apreciabil al muncitorilor angajaţi – 120, dar, mai ales, prin forţa motrice utilizată – 60 CP, impresionantă în epocă, atelierul specializându-se în efectuarea unor lucrări care presupuneau aplicarea unei tehnici superioare în construcţia şi repararea podurilor din reţeaua feroviară naţională.

În dezvoltarea edilitară a oraşului, se consemnează realizări semnificative de interes urban. Gradul de urbanizare se accentuează considerabil o dată cu adoptarea, de către Consiliul comunal Piteşti, la 28 aprilie 1911, a sistemului generalizat de iluminare a oraşului prin constituirea Societăţii anonime de electricitate Piteşti, sursa de producere a energiei electrice fiind uzina construită, la 25 mai 1912, în apropierea Gării CFR Sud, de către ing. Dimitrie Dima în colaborare cu prof. univ. Constantin Buşilă, preşedintele Uniunii generale a inginerilor români (UGIR), şi acad. ing. Nicolae Vasilescu-Karpen, un specialist în domeniu; uzina va începe să producă energia electrică necesară iluminării oraşului la 15 decembrie 1913.

Inginerul piteştean Dimitrie Dima, având o vastă experienţă în domeniul construcţiilor, organizase, încă din anul 1908, împreună cu inginerii Tiberiu Eremie şi Gogu Constantinescu, Societatea de construcţii beton şi fier, care va asigura materialul necesar edificării unor clădiri de interes public în oraş.

În anul 1912, Primăria urbei aprobă proiectul ing. H. W. Schmidt pentru fluidizarea circulaţiei, regularizându-se traseul bulevardului central Gară Sud–Găvana, prin secţionarea Grădinii publice. La elaborarea proiectului menţionat, o contribuţie substanţială a avut prof. Nae G. Dumitrescu, senator, prezident al Băncii româneşti din Piteşti şi membru fondator al Ateneului popular „Gh. Ionescu-Gion", care, în calitate de primar al oraşului, în 1907-1911 şi 1918, s-a preocupat şi de construirea Teatrului piteştean şi a Băii comunale.

Omagiind memoria prefectului de Argeş, Mihail Manolescu, autor al proiectului spaţiului de agrement Parcul Trivale, mort în anul 1914, Primăria urbei Piteşti alocă fondurile necesare edificării, în parc, a unui monument în onoarea acestuia.

Realizarea, în anul 1914, a unui lac de acumulare în Parcul Trivale destinat, vara, pentru plimbări cu barca şi, iarna, pentru amenajarea unui patinoar, arendat, prin licitaţie publică, comerciantului piteştean I. G. Buţănescu, a eşuat, întrucât lacul s-a colmatat, din cauza aluviunilor, contractul fiind reziliat în anul următor.

Alimentarea cu apă potabilă a oraşului Piteşti a fost asigurată prin Staţia de pompare de la Gropeni dotată cu două motoare de 50 c. p. şi unul de 5 c. p., apa captată din izvoarele subterane fiind refulată în rezervorul de pe Dealul Cimitirului, al cărui debit era de 3.600 mc/zi, necesarul de apă pentru consum completându-se din fântâni publice sau particulare.

Băile comunale, edificate în anul 1912, au fost utilizate până în 1914, întrucât „superficialitatea tradiţională a funcţionarilor autohtoni" a provocat declanşarea unui incendiu distrugător.

Construirea Abatorului comunal în 1912 a determinat contrareacţia măcelarilor „conservatori" care se opuneau măsurilor stricte de igienă impuse prin lege, declanşând o grevă, iar, ulterior, furând pârghia cântarului, pentru a face inoperantă utilizarea acestei „măcelării" moderne.

Producţia industrială locală era destinată consumului intern prin reţeaua comercială a magazinelor concentrate în zona centrală a Piteştiului, pe străzile: Târgu din Vale, Teiuleanu, Şerban Vodă, Doamna Bălaşa, Craiovei, dar şi reţelei comerciale naţionale, circulaţia mărfurilor fiind facilitată de transportul tot mai intens pe calea ferată spre centrele economice importante ale României.

Un rol considerabil în efectuarea comerţului revenea băncilor – instituţii financiare care efectuau operaţii de plată şi de credit, dintre acestea, remarcându-se prin ponderea operaţiunilor specifice: Agenţia Băncii Naţionale, Banca populară, Creditul ţării, Banca federală Argeş.

Aspectul edilitar al oraşului se va particulariza prin edificarea unor construcţii reprezentative de interes comunitar: Foişorul de foc sau Turnul pompierilor [1877], Hanul Gabroveni [1877], Primăria comunei urbane Piteşti [1886], Palatul administrativ al Prefecturii de Argeş [1899], Spitalul urban Piteşti [1908], Teatrul comunal [1910-1914], Tribunalul de Argeş [1912-1914], Banca populară, Şcoala primară Nicolopol, Şcoala primară Nicolae Simonide, Liceul de băieţi ş. a.

Extinderea considerabilă a reţelei stradale a fost urmată de modernizarea sistemului local de canalizare şi de introducere a apei potabile, iar spaţiul de promenadă al Piteştiului, Pădurea parc Trivale, dominată de Schitul Trivalea, a înregistrat amenajări corespunzătoare.

Intensa activitate politică locală a fost dominată de organizaţia Partidului Naţional Liberal, fieful electoral al liberalilor situându-se, nu departe de Piteşti, la Florica, locul de unde Ion C. Brătianu [1821-1891] coordona propriul partid şi, implicit, destinul în epocă al României. Importantul om politic român Ion C. Brătianu, fondator al Partidului Liberal [1875], a devenit ministru şi preşedinte al Consiliului de Miniştri. Preocupat de studierea istoriei naţionale, el este autorul volumelor: «Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la Question d'Orient» [1855], «Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le Traité de Paris» [1857], «La

question religieuse en Roumanie» [1866], «Discursuri» [1912], fiind ales membru de onoare al Academiei Române [1885].

Febra disputelor politice din oraş era susţinută şi de Clubul Partidului Conservator, delegatul acestuia, Take Ionescu, candidând cu succes la alegerile parlamentare. Tache Ionescu [1858-1922] organizase, în anul 1908, Partidul Conservator-Democrat, impus în viaţa politică a României, printr-o campanie electorală abilă, susţinută şi de celebrul dramaturg Ion Luca Caragiale, care l-a acompaniat în turnee electorale pe viitorul prim-ministru al României.

Angrenat activ în lupta politică, învăţătorul Constantin Dobrescu-Argeş [1859-1903], originar din Muşăteşti, a înfiinţat, în 1895, împreună cu Vasile M. Kogălniceanu, prima organizaţie politică a ţărănimii, Partida Ţărănească; el conduce şi editează mai multe publicaţii, printre care săptămânalul «Gazeta ţăranilor» [1892], organ al Asociaţiei pentru cultura ţăranilor din Muşăteşti, continuator al periodicului «Ţăranul» [1881], tipărit în tipografia sa din Muşăteşti şi, ulterior, la Piteşti.

Apariţia proletariatului în contextul evoluţiei industriale a Piteştiului a avut ca efect, pe plan politic local, răspândirea, în acest mediu, a ideilor socialiste şi, implicit, tendinţa de organizare a mişcării muncitoreşti în oraş şi în zona Argeşului istoric.

Oraşul Piteşti în contextul istoriei naţionale

Revoluţia de la 1821

Cunoscutele „întâmplate răzvrătiri" din 1821 aveau să poarte spre Bucureşti, paşii celui care „îmbrăcase cămaşa morţii" întrebându-se, pe câmpia Padeşului, în numele obidiţilor: „Pre balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre bisericeşti, cât şi cele politiceşti, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi ?... Până când să le fim robi ?" şi îndemnând poporul la luptă, cu convingerea că „Nici o pravilă nu opreşte pre om de a întâmpina răul cu rău !"...

La 19 ianuarie 1821, în drum spre Oltenia, „pentru ridicarea poporului la arme", Tudor Vladimirescu, în fruntea unei cete de arnăuţi, trecuse prin Piteşti, unde i se confirmă vestea despre moartea ultimului domn fanariot, Alexandru Şuţu [1818-1821].

Făclia revoltei lui Tudor Vladimirescu aprinsă în Padeşul Gorjului, la 23 ianuarie 1821, va fi purtată de mâinile viguroase ale pandurilor spre Bucureşti. Dinicu Golescu, în a cărui inimă ridicarea la luptă a Vladimirescului avu un ecou ce se va amplifica în «Însemnare a călătoriei mele» – „cartea de căinţă, de durere pentru suferinţa omenească, de ruşine pentru barbaria românească" – precum o definea cărturarul Nicolae Iorga, îi va ieşi în întâmpinare, la Ciorogârla, ca delegat al boierilor, „urându-i bun venit şi poftindu-l să intre cât mai grabnic în Bucureşti, înaintea eteriştilor lui Ipsilanti".

În încercarea de asigurare a ordinii pe teritoriul Ţării Româneşti, în cursul marşului oştirii sale spre Bucureşti, Tudor Vladimirescu a „rânduit", şi în Piteşti, la 7 martie 1821, peste 100 de panduri călări sub comanda lui Simion Mehedinţeanu.

Un document din 8 aprilie 1821 este relevant pentru atitudinea piteştenilor faţă de revoluţie: „Noi, lăcuitorii ce ne aflăm cu locuinţa aici şi alţii cu orice stare şi breaslă, încredinţăm prin aceasta că, pentru cheltuielile ce au urmat cu hrana şi mulţămirea dumnealui căpitan Simion şi a ostaşilor dumnealui, ce au fost rânduiţi de Theodor Vladimirescu, ne-am învoit cu toţii între noi să plătim până la un ban analoghia ce va ajunge la

fieştecarele, după starea şi puterea sa.". [Constantin Florea, Petre Popa – *Piteşti. 1388-1968. 580 de ani de existenţă documentară*, Argeş, an III (1968), nr. 5 (24)].

În aceeaşi zi, arnăuţi ai Eteriei de sub comanda căpitanilor Iordache Olimpiotul şi Farmache vor trece prin Piteşti, „în urmărirea unor turci care au tăiat pe negustori, la Ruşii de Vede".

Dezavuarea de către ţarul Rusiei, Alexandru I Pavlovici Romanov, a mişcării revoluţionare care zguduise, din diverse centre protestatare, Ţara Românească, atribuite iniţial focarului de antiotomanism promovat de Imperiul ţarist, a dus, şi datorită existenţei unor obiective diferite, la îndepărtarea Eteriei de „insurecţiunea care luase avânt însemnat prin puternicul concurs al lui Vladimirescu, om de arme, energic şi foarte influent". În atmosfera apăsătoare de anarhie care domnea în ţară, când „şefii se urau şi se pizmuiau între dânşii, când amândoi, şi Tudor, şi Ipsilant, porunceau, orânduiau în slujbe şi ridicau dări", Tudor Vladimirescu luă cunoştinţă, prin intermediul secretarului consulatului austriac la Bucureşti, Udriski, de noua atitudine a ţarului, şi se grăbi să-i asigure pe turci de loialitate, dezvăluindu-le adevăratul scop al ridicării poporului la luptă: înlăturarea de la putere a fanarioţilor şi a ciocoilor.

Iminenta intervenţie otomană, ca şi temerea că Tudor Vladimirescu este înţeles cu paşa de la Silistra determină pe Alexandru Ipsilanti, coordonatorul Eteriei, să-şi retragă grosul oştirii, cu intenţia de a se organiza pentru apărare pe linia Ploieşti–Târgovişte–Piteşti. Grecul lăsă, totuşi, pe generalul eterist Sava Fochianos, alias Bimbaşa Sava, la Bucureşti, „ca să supravegheze mişcările şi faptele lui Tudor".

După ruperea relaţiilor diplomatice ale Rusiei cu Imperiul otoman, turcii, având „mână liberă", trimit pe Cara Mustafa cu circa 10.000 de ostaşi să ocupe Bucureştiul, pentru a potoli răscoala. Eteriştii lui Bimbaşa Sava dau bir cu fugiţii şi se opresc numai în oraşul Târgovişte, unde era comandamentul lui Alexandru Ipsilanti.

Tudor Vladimirescu nu putea şi nu voia să înfrunte, în Bucureşti, oastea turcească şi, pentru că îşi dorea un spate sigur, hotărî, în ziua de 15 mai, să se retragă în Munţii Gorjului, pe calea Piteştilor, prin Bolintin, spre Oltenia... Molipsiţi de jafurile zavergiilor lui Ipsilanti, cu moralul zdruncinat de întorsătura evenimentelor, pandurii lui Tudor Vladimirescu par, în retragere, o palidă umbră a oastei de viteji care trecuse Oltul la Slatina...

Însuşi Domnul Tudor încerca să-şi ascundă teama prin măsuri drastice de disciplinare a celor 4.500 de panduri, împuşcând sau spânzurând din Bucureşti până la Goleşti, 26 de ostaşi de-ai săi învinuiţi de jaf şi de nesupunere. Pe Tudor, îl irită somaţia lui Iordache Olimpiotul de a se opri la Găeşti... Nu vru să facă vărsare de sânge, deşi era mai puternic, şi ceru căpitanilor să-i jure supunere oarbă, pentru că simţea plutind în aer primejdia trădării... Patru dintre căpitanii săi, pentru care jurământul faţă de domn nu era o vorbă în vânt, nu se prind să-l urmeze pe Tudor în toate...

Aşezându-şi tabăra la Goleşti, după o falsă înţelegere, la 19 mai, cu Iordache Olimpiotul, de a se sprijini reciproc în eventualitatea unui atac turcesc, crezându-se iarăşi stăpân pe sine, Tudor Vladimirescu coborî din foişorul Conacului Goleştilor şi, o dată cu căderea nopţii, socotind că a sosit ceasul răfuielilor, ordonă spânzurarea, de creanga unei plute de pe marginea drumului care duce spre conac, a căpitanului Ioniţă Urdăreanu – cel mai devotat lui dintre conducătorii oastei de panduri, sub învinuirea că ostaşi din detaşamentul său jefuiseră bunuri de la săteni în calea spre Goleşti. Cu greu a fost scăpat, de către panduri, căpitanul Iancu Enescu, care fusese sortit de Tudor să împărtăşească soarta căpitanului Urdăreanu.

Bănuindu-i intenţiile, Ion Oarcă şi Ghiţă Cuţui dispăruseră în noapte.

Umplându-se paharul nemulţumirilor, incitaţi de Dimitrie Macedonschi şi Hagi Prodan, căpitanii trimiseră pe cel dintâi la Iordache Olimpiotul care sosi, la Goleşti, împreună cu Farmache, Mihali şi Ghencea şi cu o escortă cam subţire, totuşi, de numai 25 de arnăuţi. Învinuit de spânzurarea lui Urdăreanu, Tudor Vladimirescu se semeţi şi-i spuse grecului că se află „cu sabia sa, în ţara sa" !... Era 21 mai 1821... Zadarnic, însă, fiindcă soarta îi fusese pecetluită !...

Scrisorile sale către paşa din Silistra căzute în mâna eteriştilor îl învinuiau de trădarea legământului cu Alexandru Ipsilanti...

„De la Goleşti, unde se închisese în curte ca într-o cetate" – precum consemnează cărturarul Iordache Golescu în succinta sa cronică asupra evenimentelor din 1821 – „câţiva arnăuţi, prinzând pe Tudor, îl duseră în fiare la Târgovişte şi acolo îl sugrumară, iar craii lui se risipiră...".

Pe drumul spre tragicul său sfârşit, Tudor Vladimirescu este dus iniţial la Piteşti, în casele boierului Iancu Mavrodolu, unde era încartiruit Iordache Olimpiotul... Episodul dramatic al arestării Domnului poporului este relatat în opera sa consacrată evenimentelor – «Istoria revoluţiunii române de la 1821» – de către istoricul câmpulungean Constantin D. Aricescu: „Soarele apunea după dealurile ce adăpostesc capitala Argeşului, când căpitan Iordache pornea pe Tudor la Piteşti pe un cal ai cărui dârlogi îi ţinea Ghencea, Tudor ţinând căpăstrul, iar vreo 20 de arnăuţi însoţeau pe prizonier...". Aghiotantul lui Tudor Vladimirescu, Mihai Cioranu, „află pe Tudor pe pat, imputându-le lui Ghencea, „care îl păzea cu puşca încărcată, şi lui Iordache, care se plimba pe gânduri prin cameră", actul lor de trădare... Cuvintele de atunci ale lui Tudor i se vor întipări în minte pandurului rămas credincios Domnului său: „–Ce vreţi de la un om pe care, după vicleniile ce aţi urmat şi aţi întors chiar oştirea lui de l-au dat chiar în mâinile voastre... Vreţi să mă omorâţi ?... Eu nu mă tem de moarte !... Eu am înfruntat moartea în mai multe rânduri; mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii !...".

De la Mavrodolu, Tudor Vladimirescu „a fost trimis, apoi, prin Câmpulung, la Târgovişte, unde va fi ucis; trupul său ciopârţit cu iataganele fiind aruncat într-o fântână părăsită de la marginea oraşului".

La 25 mai 1821, pandurii lui Vladimirescu părăseau oraşul Piteşti, îndreptându-se spre Oltenia…

„Sacrificiul lui Tudor Vladimirescu – observa scriitorul Ion Ghica – a fost un act de cel mai mare patriotism… El a început ca un erou şi a sfârşit ca un martir, deschizându-ne calea către redobândirea drepturilor naţionale.".

Revoluţia de la 1848

Animat de deviza: „libertate, fraternitate, egalitate", spiritul revoluţionar care bântuia Europa a declanşat în Ţările Române mişcări de protest contra feudalismului considerat, de către burghezia în ascensiune, o frână în dezvoltarea capitalismului. Revoluţia de la 1848 avea, prin programul său, ca obiective prioritare: dezvoltarea social-economică a ţării, realizarea unităţii statale şi a independenţei naţionale.

Printre purtătorii de stindard ai ideilor revoluţiei paşoptiste în zonă se aflau „Fraţii Goleşti": Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru, vărul acestora, Alexandru Golescu-Arăpilă, şi istoricul Nicolae Bălcescu care constituiseră, la Conacul Goleştilor, un veritabil centru revoluţionar. Propagandă eficientă în favoarea revoluţiei desfăşurase C. A. Rosetti, şef temporar al poliţiei din Piteşti. De altfel, unii dintre ei se vor regăsi şi în componenţa viitorului Guvern provizoriu instalat la Bucureşti în ziua de 14/26 iunie 1848.

Evenimente revoluţionare în zonă s-au declanşat iniţial la Conţeşti, în 29-31 mai 1848, din iniţiativa piteşteanului Toma Conţescu, locotenent în rezervă, „care a pus în lucru izbucnirea revoluţiei acolo".

Locotenentul revoluţionar „A invitat pe clăcaşii din Racoviţa şi alţi alăturaţi lăcuitori la răzvrătire, făgăduindu-le arme, bani şi apărare de toate datoriile săteşti şi proprietăriceşti, după care, puindu-se în capul lor, înarmaţi fiind cu ciomege, au mers de au călcat tahtul [sediul, n.n.] subcârmuirii şi le-au zis sătenilor ca să nu mai primească în satele lor pe nici un dregător al stăpânirii.".

Manifestări stradale iniţiate în scopul împroprietăririi ţăranilor au antrenat, în zilele de 29, 30 şi 31 mai 1848, numeroşi cetăţeni din Piteşti şi din localităţile limitrofe, ecoul lor reverberându-se pe întregul teritoriu al judeţului Argeş.

Având misia de a răspândi ideile Revoluţiei burghezo-democratice de la 1848 în rândul cetăţenilor din urbea Piteştilor şi din judeţul Argeş, comisarii de propagandă: Tache Antonescu, Nicolae Balotă, mic proprietar de pământ; Costache Catina, Nicolae Coculescu, Stoian Crăciun, Toma Furduiescu, Ioan Hristopol, Nicolae Gălăşescu, M. Marghiloman, Ion Mihăianu, Nicolae Nanu, Gheorghe Negulescu, Partenie ieromonah,

avocatul Gheorghe Petrescu, Ioan Petrescu, Andrei Pretorian, funcţionarul Ilie Trifonescu, Nae Trifonescu, Demostene Turnavitu, Scarlat Turnavitu, Ştefan Turnavitu au impulsionat şi coordonat acţiunile participanţilor la revoluţie. Numele unora dintre coordonatorii mişcării au fost inscripţionate, „spre neuitare veşnică", pe o placă memorială fixată pe peretele frontal al clădirii din str. Constantin Brâncoveanu, nr. 25, textul evocând contribuţia lor la evenimente: „În amintirea luptei duse de locuitorii / oraşului Piteşti în timpul revoluţiei de / la 1848 şi a militanţilor revoluţionari / din acest oraş: fraţii Scarlat, Ştefan şi / Demostene Turnavitu, Toma Furduiescu, / Ion J. Mihăianu, profesor Andrei Pretorian / şi Ilie Trifonescu.".

Majoritatea comisarilor de propagandă participaseră anterior la întrunirile cu caracter politic organizate în cazinoul înfiinţat la Piteşti, din iniţiativa unor adepţi ai revoluţiei burghezo-democratice, printre care se aflau: C. A. Rosetti, şef al poliţiei locale, şi, desigur, „fraţii Goleşti", precum şi vărul lor, Arăpilă, iar participarea lui Nicolae Bălcescu asigurase un climat propice pentru declanşarea revoluţiei.

Clubul revoluţionar organizat în 1848, la Piteşti, în clădirea noului cazinou, sub coordonarea „prezidentului" Nicolae Coculescu, format iniţial din 20 de membri, având ca secretar pe „scriitorul tribunalului", Tache Grigoriu, va contribui la intensificarea propagandei revoluţionare, mobilizând orăşenii la „cauzele" revoluţiei. «Gazeta de Transilvania» – primul ziar politic şi informativ al românilor din Ardeal, apărut la Braşov, sub redacţia lui George Bariţiu, devenise organul de presă predilect al participanţilor.

La 10 iunie, cetăţenii oraşului, într-un număr impresionant, au manifestat pe străzi. A doua zi, profesorul propagandist Constantin Catina declara, surprins de participarea masivă a piteştenilor la mişcare: „La 11 iunie, am văzut revoluţia izbucnind în acest oraş, pe uliţe.".

Victoria revoluţiei de la 1848 a determinat Guvernul provizoriu să numească administratori pentru aplicarea programului revoluţionar, iar, pentru atragerea poporului la mişcarea revoluţionară, să desemneze comisari de propagandă.

Piteştenii care au aderat conştient la revoluţie considerau că se impunea înlăturarea întregului aparat de stat feudal, solicitând, astfel, la 17 iunie 1848, de „a se schimba toţi slujbaşii atât judecătoreşti, cât şi administrativi şi a se alege şi a se orândui alţii, pe care-i vor voi".

Intervenţia lui Nicolae Simonide pentru calmarea spiritelor a atenuat furia protestatarilor, care s-au mulţumit, pentru moment, cu îndepărtarea din slujbă a poliţaiului şi înlocuirea acestuia cu „un slujbaş devotat revoluţiei". [Vasile Novac, A. Popovici – *Anul 1848 în judeţul Argeş. I. Desfăşurarea,* în Argeş, an III (1968), nr. 4 (23)].

Eliminarea din administraţia locală a cârmuitorului judeţului Argeş, a şefului poliţiei locale, „precum şi a unor amploiaţi care li s-au părut a nu

corespunde duhului revoluţionar" au fost acţiuni imediate vizând consolidarea revoluţiei în Piteşti, acţiunea fiind urmată de constituirea, la începutul lunii iunie 1848, a Gărzii naţionale, care îşi propunea apărarea revoluţiei paşoptiste, Garda fiind formată din şase companii sau „roate" cu un efectiv total de 751 de membri. Înlăturarea vechii administraţii ostile ideilor revoluţionare a fost efectuată la 17 iunie, promovându-se în conducerea urbei „oameni aleşi din popor".

Concomitent, s-a procedat la recrutarea de „volintiri" pentru tabăra de la Râureni organizată şi coordonată de generalul Gheorghe Magheru, o contribuţie semnificativă având revoluţionarii Tache Antonescu şi Ilie Trifănescu, care „au făcut o sumă de volintiri şi i-au trimis Magherului listă"... În 27 iunie 1848, oraşul Piteşti a fost inclus, la propunerea lui Christian Tell, în planul strategic de apărare a ţării.

Andrei Pretorian, profesorul de la Şcoala publică din Piteşti, contribuie, prin articolele sale publicate în «Pruncul român», la intensificarea activităţii propagandistice în favoarea ideilor paşoptiste.

Astfel, în 6 iulie 1848, referindu-se la manifestarea de sărbătorire a Constituţiei, la actul aderării conştiente a piteştenilor la principiile formulate prin aceasta, autorul menţiona: „Ce sunt steagurile ce fâlfâie deasupra capetelor noastre ?... Ele sunt semnele Constituţiei noastre... Patria, fraţii mei, mama noastră a gemut aşa de lung de atâtea veacuri sub legea cea nedreaptă... Avem Constituţia, Constituţia e a noastră, dată de noi, adică de popor... Prin noua Constituţie, omul devine un adevărat fiu al patriei şi patria, ca o mamă a noastră, a tuturor, dă fieştecăruia ce este al său.".

Un moment memorabil în desfăşurarea evenimentelor revoluţionare din Piteşti l-a reprezentat depunerea jurământului pe noua Constituţie de către funcţionarii publici după oficierea sfinţirii stindardelor libertăţii. Rostirea textului Jurământului: „Jur că voi fi credincios sfintei noastre Constituţii şi că-mi voi vărsa sângele până la cea din urmă picătură, pentru patria noastră, România" a constituit un „act maiestuos" pentru piteştenii prezenţi la solemnitate, potrivit corespondentului local al ziarului «Pruncul român» din 6 iulie 1848.

Autorităţile revoluţionare vor acţiona cu evidentă dificultate pentru a diminua efectele unui incendiu devastator declanşat în noaptea de 18/19 august, care a provocat daune materiale considerabile fondului constructiv al urbei. Conform consemnării administratorului Episcopiei de Argeş, „A izbucnit un foc prăpăditor în mijlocul oraşului Piteştilor, care, în trei ceasuri, au mistuit tot târgul, trei biserici, câteva mahalale şi o mulţime de case, între care s-au ars şi metohul episcopiei, consistoria şi canţelaria, cu tot ce s-a aflat într-însul.". [Arh. St. Fil. Argeş, *fond Episcopia Argeşului*, dosar 74/1848, f. 1]. O relatare detaliată a sinistrului eveniment aparţine iconomului Gheorghe de la Biserica «Sf. Gheorghe»: „Leat 1848, august 18, miercuri la trei ceasuri din noapte, au luat foc oraşul Piteşti şi au ars tot târgul, trei

mahalale şi trei biserici: Sfântu Nicolae, Sfântu Gheorghe şi Maica Precista zidită de Ioan Mavrodolu, cea mai frumoasă biserică din acest oraş; însă, în Sfântu Gheorghe, n-a intrat focul şi nimic n-a vătămat, numai învelişul şi clopotniţa au ars, iar celelalte două biserici au ars desăvârşit. Cea mai mare parte din negustori s-a stins cu desăvârşire, arzându-li-se prăvăliile şi marfa, casele, mistuind iuţeala focului tot în patru ceasuri, neputând sta împotriva focului nici un fel de ajutor.".

Locotenenţa domnească a intervenit imediat pentru ajutorarea sinistraţilor, decizând „a se strânge a zecea parte din leafa de la toţi amploiaţii statului, bisericeşti, civili, militari, judecătoreşti, pe două luni, adică septembrie şi octombrie, într-ajutorul incendiaţilor din Piteşti".

La 23 august 1848, ziarul «Popolul suveran» anunţa „fatala calamitate ce au cufundat în doliul ruinelor una din cele mai vechi capitale ale României, Piteşti", publicând scrisoarea fratelui lui Nicolae Bălcescu, C. B. Bălcescu, prin care acesta solicita redactorului ziarului iniţierea unei liste de subscripţie, pe care el însuşi o deschidea, contribuind cu suma de 300 lei „în favorul celor atinşi de nenorocire". Printre persoanele care au subscris cu diverse sume, se aflau: Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, I. C. Brătianu, Radu Rosetti, ofiţeri ai Regimentului I, în frunte cu colonelul Pleşoianu; soldatul Stratinescu contribuia cu 9,92 lei, sumă ce reprezenta leafa sa pe o lună.

Membru al Locotenenţei domneşti, Ion Heliade-Rădulescu, vine la Piteşti pentru „mângâierea nenorociţilor arşi de foc". Locotenenţa domnească se preocupă de reconstrucţia oraşului, dispunând, printr-un decret, „numirea unui arhitect pentru ca locuitorii să reconstruiască, după un plan regulat, casele". [Vasile Novac – *Incendiul de la Piteşti din august 1848*, în SCMP, V, 1980].

Momentul fulminant al revoluţiei în Piteşti îl constituie participarea masivă a populaţiei oraşului la începutul lunii septembrie, la actul simbolic al arderii Regulamentului Organic (lege organică cvasi-constituţională adoptată, în anii 1831-1832, de către autorităţile imperiale ruseşti în Ţara Românească şi Moldova) şi Arhondologiei (o cronică a rangurilor boiereşti din Valahia), acţiune coordonată de către preoţii Toma Popescu şi Dincă din Muşăteşti, când, în centrul oraşului, „s-a săvârşit această ardere, cu participarea a 6 propaganţi, 5-600 săteni şi orăşeni, precum şi soldaţi şi ofiţeri"...

Revoluţionarul paşoptist piteştean Gheorghe Petrescu, interogat în cursul detenţiei de la Mănăstirea Văcăreşti din Bucureşti, declara, la 30 noiembrie 1848, referindu-se la actul arderii Regulamentului Organic în Piteşti: „Într-una din zilele lunii septembrie, care, nu ţiu minte, cârmuitorul Hristopolu, dimpreună cu Nanul comisarul, au povăţuit pă popi şi pă norod ca să vie la cârmuire şi prin înfricoşări să ceară Regulamentul să-l arză. Şi aşa au şi urmat, popii şi poporul arzându-l în curtea părintelui Samoilă

[Samuil Tărtăşescu, egumenul Schitului Buliga, n.n.], după ce acesta l-au blestemat.".

Intervenţia armată a imperiilor ţarist şi otoman a determinat reprimarea Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, detaşamente ale armatei otomane îndreptându-se spre Piteşti, cu misiunea de „a restatornici liniştea şi comunicaţiile între amândouă Valahiile". Ulterior, oraşul va fi ocupat de către armata ţaristă.

După înfrângerea revoluţiei, la 19 septembrie, în Piteşti, au fost instalate oficialităţi servile dublei ocupaţii ruso-turce, iar coordonatori ai revoluţiei locale, care nu s-au refugiat în judeţele vecine sau peste graniţele ţării, au fost arestaţi, reţinuţi la Închisoarea Văcăreşti, judecaţi şi condamnaţi. Represiunea a vizat şi învăţământul piteştean, Şcoala naţională fiind închisă, profesorii suspendaţi sub acuzaţia de participare activă la evenimentele revoluţionare, iar sediul acesteia pus sub jurisdicţia trupelor ocupante.

În pofida măsurilor represive iniţiate de către noile autorităţi, oraşul de pe Argeş a oferit găzuire temporară unor lideri ai revoluţiei din Transilvania, printre care se afla şi cărturarul Gheorghe Bariţiu, astfel că „propaganda continua în taină printre locuitorii din Piteşti", concentrându-se, în acest context, pe ideile generoase ale Unirii Principatelor şi independenţei naţionale a poporului român.

Unirea Principatelor Române: Moldova şi Ţara Românească

Unirea – „naţiunea a făcut-o", afirma conclusiv, în şedinţa parlamentului, conştient de veridicitatea aserţiunii sale, Mihail Kogălniceanu. În Ţările Române, populaţia a purtat în suflete idealul Unirii, încă de la Unirea vremelnică realizată de Mihai Viteazul în anul 1600, nutrind permanent speranţa realizării unităţii naţionale a neamului românesc.

Contextul social-economic şi politic devenise, în deceniul următor revoluţiei paşoptiste, favorabil înfăptuirii acestui deziderat multisecular. Dezvoltarea industrială continuă facilita efectuarea unor schimburi de mărfuri tot mai intense cu locuitorii de dincolo de Milcov, dar, mai ales, cu cei de dincolo de Carpaţi şi, implicit, intensificarea schimbului de idei vizând unitatea de origini şi de limbă a populaţiei provinciilor româneşti.

În această perioadă, la Piteşti, au apărut diverse unităţi industriale, iar comerţul s-a diversificat. Amenajarea Oficiului poştal al oraşului în anul 1853, recondiţionarea drumului transcarpatic Rucăr–Bran în anul 1854, extinderea legăturilor telegrafice cu oraşul Sibiu reprezintă etape importante în acest demers, iar presa locală constituia o tribună de difuzare a ideilor de unitate naţională. În periodicul «Vocea Argeşului», piteşteanul Ion C. Fundescu [1836-1904], publicase poezia «Cântecul unui român de

pe malul Argeşului», versurile „Frate sunt cu moldoveanu / şi văr bun cu ardeleanu" devenind extrem de populare în oraş.

Piteştiul înregistra o populaţie de circa 7.000 de locuitori şi dotări urbanistice semnificative: şase şcoli, un spital, amenajări de străzi, un centru civic conturat prin clădiri reprezentative pentru arhitectura caracteristică epocii. De altfel, în 1850, Departamentul trebilor din lăuntru aprobase «Planul de reaşezare a zonei centrale a urbei Piteşti», plan implicând regularizarea pâraielor „care umblau prin oraş", demolarea „maghernițelor" din centru, alinierea străzilor şi, implicit, a caselor.

Învăţământul local revenea la statutul consacrat anterior Revoluţiei de la 1848, prin redeschiderea oficială, la 23 octombrie 1851, a Şcolii naţionale, cu profesorii A. Oncescu şi D. Ştefănescu, şcoală în care îşi va desfăşura activitatea didactică temporar, între 1853 şi 1858, celebrul institutor ardelean Basile Drăgoşescu, dascălul de la Ploieşti al lui Ion Luca Caragiale evocat admirativ, pentru patriotismul său, în schiţa «Peste 50 de ani». Reale perspective pentru o dezvoltare culturală semnificativă a urbei oferea Casa Novacovici fondată în 1852 (ulterior, Librăria Staicu), specializată în activităţi poligrafice.

Importanţa politico-administrativă a Piteştiului ca reşedinţă a districtului Argeş era evidentă, oraşul fiind, în contextul Războiului Crimeii [1853-1856] dintre Rusia şi Turcia sprijinită de Anglia, Franţa şi Regatul Sardiniei, locul în care domnitorul Barbu Ştirbei, determinat să părăsească ţara, a dat, în timpul retragerii sale spre Viena, o proclamaţie către popor, la 17/29 octombrie 1853, decis să nu renunţe la tronul Ţării Româneşti. Domnitorul va reveni de la Viena la 23 septembrie/5 octombrie 1854. De altfel, la Piteşti, în perioada iunie 1854-martie 1857, vor fi încartiruite detaşamente militare austriece, pentru asigurarea ordinii în zonă.

Conform prevederilor Convenţiei de la Balta Liman [1849], Barbu Ştirbei, domn al Ţării Româneşti [1849-1853; 1854-1856], aflat în vizită la Piteşti, anunţă, la 21 iunie 1856, printr-un Ofis special, că abdică de la domnie în favoarea caimacamului Alexandru D. Ghica.

Congresul de pace de la Paris, încheiat la 30 martie 1856, decide, printre altele, consultarea poporului român asupra organizării viitoare a celor două principate dunărene: Ţara Românească şi Moldova, prin convocarea de adunări (divanuri) ad-hoc. În consecinţă, la Piteşti, se organizează, în anul 1857, alegeri, oraşului revenindu-i, în Divanul ad-hoc, un loc de deputat. Pe lista electorală, au fost nominalizaţi 114 cetăţeni cu drept de vot: 78 proprietari de case din cele 10 mahalale (cartiere) ale oraşului, 30 de negustori patentari din „deosebite clase", un staroste de meseriaşi, doi meseriaşi delegaţi, serdarul Ioan Levaditu, pitarul Nae Apostolescu, profesorul statului Dimitrie Şerbănescu. Ca reprezentant al piteştenilor în Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti a fost ales cu unanimitate de voturi, la 17 septembrie 1857, Dumitru C. Brătianu, născut la Piteşti, în

anul 1818, unul dintre coordonatorii revoluţiei de la 1848 din oraş. Un alt fruntaş al revoluţiei paşoptiste din judeţ, Scarlat Turnavitu, va fi ales ca deputat al micilor proprietari din Argeş, ambilor revenindu-le, la 30 septembrie 1857, funcţia de secretari ai Divanului ad-hoc din Ţara Românească întrunit la Bucureşti. Dumitru C. Brătianu va fi ales şi în Adunarea electivă care, la 24 ianuarie/5 februarie 1859, se va pronunţa pentru alegerea ca domn al Ţării Româneşti a lui Alexandru Ioan Cuza, act prin care se realiza unirea de facto a celor două Principate Române.

Propaganda pentru Unire se efectua constant prin presă, dar şi prin manifestări culturale cu ecou vizibil în rândul populaţiei locale. În contextul politic al pregătirii actului Unirii Principatelor, teatrul românesc a reprezentat o arenă semnificativă de propagare a ideilor unioniste, istoricul câmpulungean Constantin D. Aricescu [1823-1886] scriind piesele de teatru: «Trâmbiţa Unirii» prezentată în premieră la Câmpulung-Muscel, în iunie 1857, şi «Sărbătoarea Naţională. 24 ianuarie 1859» reprezentată iniţial la Piteşti, în interpretarea unor artişti amatori din localitate: C. Ionescu, Gh. Hristescu, Elena Albescu, Gh. Tâmpescu, Ion Nanu ş. a. Piesa se încheia cu un cor mobilizator: „Fraţilor, pentru Unire, / ură, patimi să uităm; / şi-ntr-un gând, într-o-nfrăţire, / mari şi mici toţi să strigăm: / Să trăiască România, / mama noastr-a tuturor / şi, între români, frăţia / să domnească-n viitor !”. [Ion M. Dinu – *Luptători argeşeni pentru Unire. C. D. Aricescu*, în Argeş, an II (1967), nr. 1(8)].

Reprezentarea în premieră a piesei «Sărbătoarea Naţională» a avut loc la Piteşti în iulie 1857, iar, în 1858, se bucura de un real succes în oraş spectacolul cu «Trâmbiţa Unirii», pledând pentru înfăptuirea imediată a acestui important deziderat naţional.

Atitudinea piteştenilor devenise tot mai favorabilă Unirii, iar conştientizarea importanţei acestui act politic era evidentă; astfel, ei solicitau, printr-un «Protest», puterilor europene semnatare ale Tratatului de pace de la Paris, în 1858, „respectarea drepturilor teritoriale tradiţionale asupra Basarabiei”, şi îşi exprimau, prin scrisori publice, adeziunea totală faţă de susţinerea argumentată a Unirii Principatelor Române exprimată de deputatul liberal William Ewart Gladstone [1809-1898] în Camera comunelor, camera inferioară a Parlamentului englez, în mai 1858, anterior desfăşurării pe această temă a Conferinţei de la Paris.

Entuziasmul provocat de alegerea, la 5 ianuarie 1859, a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei a fost exuberant, la „adunarea cu alai şi torţe” din 10 ianuarie 1859, participând majoritatea locuitorilor oraşului de pe Argeş. Începerea lucrărilor Adunării elective de la Bucureşti a declanşat aceeaşi stare de spirit, piteştenii jucând, în centrul urbei, «Hora Unirii», pentru a-şi manifesta solidaritatea cu reprezentanţii argeşenilor în Adunarea electivă din Bucureşti: Nicolae Golescu, Dumitru C. Brătianu şi Ion C. Brătianu, care au votat pentru alegerea domnului Moldovei,

Alexandru Ioan Cuza, şi ca domn al Ţării Româneşti: „Mulţimea a ieşit pe străzile oraşului cu torţe aprinse în mână şi s-a prins să joace, cu mic cu mare, «Hora Unirii», la 24 ianuarie 1859.”.

Sosirea în Bucureşti, la 8 februarie 1859, a domnitorului Alexandru Ioan Cuza a fost întâmpinată cu entuziasm de către delegaţii oraşelor din Ţara Românească, printre care se aflau şi reprezentanţii piteştenilor, Nicolae Coculescu şi Eftimie Nicolau.

Cuvântul de primire rostit, în numele Adunării elective, de deputatul Ion C. Brătianu a fost fulminant: „Măria Ta, cinci milioane de români te-au ridicat, prin puterea sufletelor lor, prin puterea credinţei lor naţionale, pe scaunele întrunite ale lui Ştefan cel Mare şi ale lui Mihai Viteazul; cinci milioane de români au simbolizat, în Măria Ta, independenţa naţională.

Astăzi, România întreagă şi-a oprit răsuflarea şi aşteaptă de la Guvernul Măriei Tale acte de acelea care să-i însemne, în trăsuri mari, drumul cel nou pe care este gata să se arunce cu entuziasmul, cu devotamentul unui popor a cărui credinţă naţională, moştenire strămoşească, a crescut şi s-a întărit prin atâţia secoli de suferinţe.

Prin iubirea tuturor românilor, Măria Ta eşti unul dintre suveranii cei mai tari; fă ca actele Guvernului Măriei Tale să corespundă cu această putere, ca astfel generaţiunile viitoare să se înşiruiască binecuvântând numele Măriei Tale.”.

Evident emoţionat, domnitorul Alexandru Ioan Cuza rostea, la rându-i, un jurământ istoric adresat naţiunii române: „Jur în faţa Ţării că voi păzi cu sfinţenie drepturile şi interesele Principatelor Unite; că, în domnia mea, voi priveghea la respectarea legilor pentru toţi şi că nu voi avea înaintea ochilor mei decât binele şi fericirea naţiei române.”.

Jurământul va fi respectat întocmai de către domnitorul Unirii; Alexandru Ioan Cuza realiza, în cursul celor şapte ani de domnie [1859-1866], reforme radicale în toate domeniile, intrând, astfel, în istoria neamului românesc, ca un autentic fondator al statului român modern.

Nu întâmplător, vizitele domnitorului Principatelor Române Unite la Piteşti constituiau un prilej de manifestare sinceră a adeziunii populaţiei locale faţă de domnie. Astfel, la 19 iunie 1859, Alexandru Ioan Cuza soseşte de la Câmpulung la Piteşti, unde, la intrarea în oraş, au fost ridicate impresionante arcuri de triumf. Din dispoziţia Administraţiei judeţului Argeş, au fost aduse „vreo 40 căruţe cu frunză de pe moşia oraşului spre a se pune pe pod, şosea şi pe străzile principale, precum şi una de flori de câmp pentru arcurile de triumf”.

Gheorghe Enescu, prezidentul Consiliului local, a rostit un cald cuvânt de bun-venit: „Locuitorii piteşteni, aflându-se în deplină sănătate şi bucurie pentru venirea Domnului lor constituţional în oraşul lor, vă aduc, prin organul municipal, felicitaţiile şi urările sale. Totodată, consiliul vă

înfăţişează cu respect, prin alăturatul tablou, starea populaţiei oraşului şi a finanţei acestei municipalităţi.".

Informarea cu caracter general se referea la situaţia localităţii argeşene împărţită în patru vopsele, cu circa 1.000 de case şi 7.000 de locuitori, cu şcoală normală în limba română, două şcoli private: una germană şi una elină, un pension de fete în limbile franceză şi germană, zece biserici ortodoxe, o biserică armenească, o sinagogă, un spital comunal cu 30 de paturi ş. a.

Solicitând o lege electorală care să permită convocarea unei adunări naţionale reprezentative, 506 piteşteni, cărora li se alătură preşedintele consiliului oraşului, Nicolae Coculescu, şi secretarul I. Conciu, îi adresează lui Alexandru Ioan Cuza, la 20 iulie 1861, o scrisoare edificatoare prin mesajul de adeziune totală faţă de actul Unirii şi devotamentul sincer pentru domnitor: „Unirea românilor din Moldova şi Valahia într-un singur stat a fost totdeauna dorinţa cea mai de căpetenie; această mare dorinţă naţională manifestată la toate ocaziunile, ai fost chemat Măria Ta s-o înfăptuieşti. Unirea desăvârşită la 24 ianuarie este singurul temei al suferinţelor noastre de tot felul şi numai această unire poate aduce încrederea, stabilitatea şi autoritatea în stat, liniştea şi tăria în naţiune... Naţiunea română roagă fierbinte pe Măria Ta ca să întrunească cât mai curând ministerele şi adunările, spre a ne da o lege electorală în temeiul căreia să se poată convoca o reprezentaţiune în adevăr naţională care să înţeleagă şi să exprime dorinţele şi trebuinţele naţiunii.".

O primire extrem de călduroasă i se rezervă Doamnei Elena Cuza, care a fost găzduită la Piteşti în zilele de 3 şi 4 octombrie 1863, în cursul călătoriei sale spre Craiova. Mihail Kogălniceanu vizitează, în calitate de prim-ministru, la 12 august 1864, oraşul Piteşti, analizând împreună cu edilii acestuia perspectivele de dezvoltare urbanistică, fiind solicitat să intervină pe lângă domn pentru aprobarea transformării unei clădiri în sediu al administraţiei locale şi pentru crearea Grădinii publice a oraşului pe un teren secularizat care aparţinuse Schitului Buliga. Şeful de cabinet al principelui Alexandru Ioan Cuza, Baligot du Beyne, va fi el însuşi oaspetele oraşului argeşean în aprilie 1865.

Piteştiul este racordat constant acţiunilor iniţiate de către domnitor vizând modernizarea statului român.

Unificarea administrativă şi legislativă din 24 ianuarie 1862 este primită cu deplină satisfacţie de către populaţia oraşului; actul din 2 mai 1864 al dizolvării Adunării legiuitoare care se opunea reformei agrare şi celei electorale, apreciat a fi o lovitură de stat – act indispensabil adoptării noii Constituţii şi Legii electorale – a fost salutat de către oficialităţile şi populaţia oraşului, ca, de altfel, şi Legea administraţiei promulgată anterior, la 11 martie 1864, prin care Piteştiul devenea comună urbană

independentă cu: primărie, buget, sigiliu, primar şi consiliu propriu compus din 11 persoane.

La 10 mai 1864, Alexandru Ioan Cuza este asigurat solemn de sprijin total în acţiunea de modernizare a statului printr-o scrisoare semnată de 207 persoane din Piteşti, scrisoarea fiind autentificată de către consiliul local. Mesajul adresat domnitorului este concludent: „Prea Înălţate Doamne, marele şi patrioticul act săvârşit de Înălţimea Voastră la 2 mai au produs în inimile tuturor orăşenilor cea mai vie mulţumire, ca unul ce se vede menit a întări autonomia şi prosperitatea României. Depunându-Vă dar, Prea Înălţate Doamne, ale noastre vii recunoştinţe, rugăm pe Atotputinte să dăruiască Înălţimii Voastre şi Măriei Sale Doamna, ani îndelungaţi ca să puteţi ajunge la scopul ce V-aţi propus d-a conduce România pe calea fericirii. Să trăiţi Măria Voastră. Să trăiască România !.".

Secularizarea domeniilor mănăstireşti din 1863, Legea rurală din 1864, care prevedea desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea ţăranilor, sunt susţinute de către populaţia oraşului care a votat cu entuziasm şi plebiscitul organizat în 10-14 mai 1864 privind noua Constituţie a ţării.

Oraşul beneficiază, prin decrete emise de domnitor, de avantaje evidente: în 5 august 1864, devine sediul unei circumscripţii din cele 12 pe ţară, pentru întreţinerea drumurilor şi podurilor; la 30 septembrie 1864, se înfiinţează Camera de comerţ şi industrie, iar, la 3 iulie 1865, Piteştiul este inclus în Camera de comerciu Turnu Măgurele formată din judeţele: Argeş, Muscel şi Teleorman.

Populaţia oraşului înregistra, în anul 1865, 7.259 de locuitori, situându-se pe locul al nouălea între cele 38 de localităţi urbane din ţară. Dezvoltarea continuă a localităţii a implicat: realizarea Planului oraşului Piteşti [1859-1863] de către topograful Ion Doda, instalarea telegrafului pe linia Piteşti–Bucureşti [1859], modernizarea staţiei de poştă, diligenţă şi olac care efectua legătura cu oraşele: Bucureşti, Câmpulung, Craiova şi Râmnicu Vâlcea [1861], amenajarea drumului Piteşti–Bucureşti, sub coordonarea ing. Spiridon Yorceanu [1859-1867], canalizarea subterană a străzilor centrale: Doamna Bălaşa şi Şerban Vodă [1863], amenajarea grădinii publice şi a pieţii comerciale [1861-1864], inaugurarea, la 15 septembrie 1860, sub egida Aşezămintelor Brâncoveneşti, a primei Şcoli primare destinate fetelor având două clase şi 255 de eleve, deschiderea Şcolii primare de băieţi nr. 2 [1866], înfiinţarea Gimnaziului de băieţi [1866] ş. a., confirmându-se, pe plan local, tendinţa de modernizare a ţării.

Prin reformele structurale efectuate, prin adoptarea unor legi fundamentale: secularizarea averilor mănăstireşti, reformele: agrară, administrativă, a armatei, justiţiei, învăţământului şi bisericii, introducerea sistemului metric şi alfabetului latin obligatoriu, domnitorul Alexandru Ioan Cuza punea bazele statului român modern. Astfel, Legea asupra instrucţiunii din 5/17 decembrie 1864 reglementa „instruirea la toate

nivelurile, acordându-se o atenţie specială învăţământului primar prin stabilirea principiului de gratuitate şi obligativitate, învăţământul devenea unitar în întreaga ţară, stabilindu-se anii de studiu: primar – patru ani, secundar – şapte ani şi universitar – trei ani.

Sărbătorirea anuală fastuoasă a actului Unirii din 24 ianuarie 1859 a contribuit considerabil la consolidarea sentimentelor patriotice, la dezvoltarea continuă a conştiinţei naţionale a poporului român, la generalizarea dorinţei de obţinere a independenţei naţionale, prin eliminarea suzeranităţii otomane.

După abdicarea forţată a domnitorului Unirii la 10-11 februarie 1866, însă, acelaşi entuziast electorat piteştean care părea dedicat trup şi suflet lui Alexandru Ioan Cuza va fi de acord, într-o majoritate covârşitoare, prin plebiscit, cu aducerea prinţului străin Carol de Hohenzollern, pe numele său complet: Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen în România... O tempora, o mores !...

Războiul pentru Independenţă

Proclamând Independenţa de stat a României, ministrul de externe Mihail Kogălniceanu, declara solemn, la sesiunea extraordinară a Adunării deputaţilor din 9/21 mai 1877: „Sântem independenţi, sântem naţiune de sine stătătoare, sântem o naţiune liberă şi independentă !”... Prin moţiunea votată, se consacrase oficial „rezbelul între România şi Turcia, ruperea legăturilor cu Poarta şi independenţa absolută a României”. Actul istoric fundamental al obţinerii independenţei naţionale a reprezentat visul de secole al patrioţilor români înfăptuit prin jertfa uriaşă de sânge, pe câmpurile de bătălie, a eroilor neamului, printre care se aflau şi militari piteşteni, încadraţi în structurile Regimentului nr. 4 Dorobanţi Argeş, Escadronului 2 Călăraşi, Batalionului nr. 4 Vânători (Compania a 3-a), ori în Bateria „Independenţa” a pompierilor militari, incluzând şi 15 pompieri militari argeşeni de sub comanda căpitanului Nicolae Puică.

Sub aspectul organizării militare, Piteştiul reprezenta un important punct strategic relevând o capacitate remarcabilă în acţiunile de mobilizare, organizare şi instruire a trupelor disponibile, în asigurarea aprovizionării frontului cu alimente şi muniţii, precum şi în spitalizarea răniţilor de război, ori escortarea în siguranţă a detaşamentelor de prizonieri spre lagărele special amenajate.

Importanţa sa strategică era conferită şi de accentuata dezvoltare, sub raport social-economic, a oraşului în perioada ulterioară Unirii Principatelor din 1859.

Prin Decretul 1193/1866 aprobat de principele Carol, Consiliul de Miniştri a încheiat un contract cu Eugeniu Gavand pentru proiectarea căii ferate Bucureşti–Piteşti, creându-se, astfel, premisele asigurării unei

legături feroviare directe cu Capitala. În anul 1868, oraşul era inclus în Legea pentru construirea căii ferate Bucureşti–Piteşti–Craiova–Vârciorova, care urma să fie executată de consorţiul prusac al dr. Bethel Henry Strousberg. La 13 septembrie 1873, linia de cale ferată Piteşti–Bucureşti era dată oficial în folosinţă, iar la 3 ianuarie 1875, se definitiva legătura dintre Piteşti şi Vârciorova, prin Costeşti–Slatina–Piatra Olt–Craiova–Turnu Severin. Ulterior, oraşul va deveni nod feroviar prin construirea traseelor de cale ferată: Goleşti–Câmpulung şi Piteşti–Curtea de Argeş. În oraş, se amenajează, în 1875, Depoul CFR şi Atelierul pentru revizia de vagoane.

Reţeaua stradală urbană înregistrează modificări structurale, prin „modernizarea" Bulevardului Elisabeta (actualmente, Bulevardul Republicii) între Gara-Sud şi Grădina publică a oraşului extinsă în 1869, pe terenul secularizat care aparţinuse Schitului Buliga.

Populaţia urbei crescuse considerabil, atingând, în 1872, circa 8.400 de locuitori şi, în consecinţă, perimetrul oraşului se va extinde. O accentuată dezvoltare industrială se consemnează statistic, prin existenţa a 70 de unităţi cu peste 180 de lucrători în anul 1880. Industria locală producea: ţesături, articole chimice, mărfuri alimentare şi de uz gospodăresc. Corporaţiile meşteşugăreşti au fost reorganizate, fiind grupate în zece starostii, în funcţie de specificul meseriilor predominante din oraş, organisme desfiinţate, însă, odată cu crearea Camerei de comerţ şi industrie locale.

În acest context economico-social, participarea piteştenilor la Războiul pentru Independenţă a implicat efectuarea anticipată a unor acţiuni de interes operaţional: în aprilie 1877, în vederea aprovizionării trupelor angajate pe front, au fost construite, în apropierea Gării-Sud, 24 de cuptoare de pâine cu capacitatea de a produce 30.000 de pâini zilnic; la 10 mai, concomitent cu declararea Independenţei de stat a României, s-a stabilit, în oraş, un Cartier General Militar; în iunie, s-au organizat, în Piteşti, cinci spitale militare pentru tratarea răniţilor din război; a continuat strângerea, de către Comitetul doamnelor din oraş, înfiinţat la 20 mai 1877, a fondurilor necesare înzestrării cu echipament şi armament a Armatei Române mobilizate pe frontul din sudul Dunării, dar şi de cadre didactice care, prin reprezentaţii teatrale, au colectat suma de 300 de lei pe care au depus-o, în acest scop, la Prefectura judeţului Argeş.

Regimentul nr. 4 Dorobanţi Argeş reprezenta cea mai puternică formaţie militară a judeţului, o unitate operativă etalon, înfiinţată la 1 februarie 1877, sub comanda locotenent-colonelului August Gorjan.

Compania a 3-a din regimentul argeşean era formată în totalitate din piteştenii mobilizaţi pentru campania antiotomană.

După forţarea trecerii Dunării la Zimnicea de către armata rusă, în 14/26 iunie 1877, întrucât rezistenţa opusă de inamic era extrem de puternică, marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatelor ruseşti,

în evidentă dificultate, solicită insistent, printr-o telegramă, principelui Carol ca armata română să intre imediat în acţiune. Textul telegramei este semnificativ pentru starea de spirit a comandantului rus: „Les Turcs ayant amassé les plus grandes masses a Plevna, nous abiment. Prie de faire fusion, demonstration et, si posible, passage du Danube que Tu desires faire. Entre le Jiul et Corabia cette demonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements.". („Turcii au adunat cele mai mari mase la Plevna, ceea ce ne îngrijorează. Rog faceţi fuziune, demonstraţie şi, dacă este posibilă trecerea Dunării; ce vrei să faci. Între Jiul şi Corabia, această demonstraţie este indispensabilă pentru a facilita mişcările mele. ".

Iniţial, participarea efectivă a Regimentului 4 Dorobanţi Argeş la Războiul pentru Neatârnare a constat în misiunea organizării apărării liniei Dunării în faţa cetăţii Vidin; după solicitarea comandamentului rus, s-a stabilit ca obiectiv implicarea ostaşilor în luptele directe cu forţele otomane la sud de Dunăre, în operaţiuni militare vizând cucerirea localităţilor fortificate Vidin şi Rahova. Ostaşii piteşteni din Regimentul 2 Călăraşi s-au distins, prin eroismul lor, în luptele de la Smârdan, punct important al sistemului de apărare al Vidinului, şi Inova, alături de alte unităţi militare.

Batalionului 4 Vânători i-a revenit misiunea de a păzi frontiera Dunării în zona limitrofă localităţii Calafat, ostaşii acestuia participând, apoi, la luptele pentru cucerirea cetăţii Plevna.

Argeşenii au dovedit un spirit de sacrificiu exemplar relevat prin ordine de zi ale comandanţilor militari de pe front. Astfel, după cucerirea Rahovei (Orjahovo) – important punct strategic inamic, colonelul George Slăniceanu, comandantul corpului de armată dintre Vidin şi Isker, se adresa, prin ordin de zi, ostaşilor de sub comanda sa, incluzând dorobanţi şi călăraşi piteşteni, pentru a evidenţia eroismul lor exemplar: „Înainte de a mă despărţi de voi, iubiţii mei camarazi cu care am împărtăşit toate privaţiunile şi primejdiile războiului, îmi fac cea de pe urmă datorie a vă conjura să persistaţi în a vă îndeplini şi pe viitor, cu tot atâta sfinţenie, datoriile voastre către Patrie, fără a uita de a aduce omagiile noastre şi a perpetua în inimile noastre suvenirul bravilor noştri camarazi, care şi-au dat viaţa pentru consacrarea gloriei dobândite.".

Pentru extremul devotament dovedit în cursul luptelor, 14 ostaşi ai escadronului Argeş din Regimentul 2 Călăraşi au fost distinşi cu Ordinul Virtutea militară.

Locuitorii Piteştiului, mândri de eroicii luptători din unităţile militare amplasate pe teritoriul oraşului lor, au solicitat autorităţilor, ca, la întoarcerea de pe front, „Ostaşii care au câştigat glorii pe câmpul de război să fie cartiruiţi în locuinţele orăşenilor.".

In timpul conflictului militar, în Piteşti, Garda Civică reorganizată în 1866, Comenduirea Garnizoanei, Depoul Batalionului 4 Vânători au avut misiunea de apărare a teritoriului, de instruire a trupelor rămase în

localitate, de amenajare a spitalelor destinate răniţilor de război, de centralizare a ajutorului material zonal acordat frontului de la sud de Dunăre. Rolul strategic al oraşului prezenta o importanţă evidentă, întrucât a fost inclus în aliniamentul de organizare militară Craiova–Slatina–Piteşti–Târgovişte, iar Divizia a 4-a a fost cantonată în localitate.

Succesele militare repurtate de Armata română pe frontul din Bulgaria sunt sărbătorite cu entuziasm la Piteşti: căderea Rahovei, la 13 noiembrie, şi, ulterior, capitularea Plevnei. Principele Carol al României, sosit la Piteşti, în 29 aprilie 1878, trece în revistă, în ziua următoare, trupele participante la Războiul pentru Independenţă, cu mult înaintea intrării triumfale a acestora, la 8/20 octombrie 1878, pe Podul Mogoşoaiei din Bucureşti, denumit ulterior, în amintirea evenimentului, Calea Victoriei.

Festivitatea din Piteşti se desfăşoară pe platoul dominant al oraşului –actuala str. Exerciţiu–, prin faţa suveranului, defilând succesiv Regimentul 6 Dorobanţi, o brigadă de Roşiori, Regimentul 2 şi 8 Călăraşi, Regimentul 4 Artilerie, domnitorul deplasându-se, apoi, la Slatina, pentru a inspecta Regimentul 4 Dorobanţi Argeş dislocat în oraşul de pe râul Olt.

La 9 mai 1878, principelui Carol i se înmânează, la Cartierul general din Piteşti, Marele cordon al Ordinului Tacova din partea principelui Milan, conducătorul Serbiei, de către agentul diplomatic al acestei ţări, recunoscându-se astfel contribuţia sa substanţială la victoria asupra armatelor otomane. În expozeul de la dineu, principele român a elogiat patriotismul, spiritul de sacrificiu pe care piteştenii l-au demonstrat în cursul războiului pentru neatârnarea neamului românesc.

Principele Carol emite, la Piteşti, în 10/22 mai 1878, un Ordin de zi către armată şi semnează Decretul de promulgare a legii prin care toţi rezerviştii participanţi la război erau scutiţi pe viaţă de contribuţiile obligatorii către statul român.

În semn de omagiu pentru victoria repurtată împotriva oastei inamice, pentru a releva eroismul combatanţilor români, drapelele unităţilor militare participante la lupte au fost decorate cu medalia „Trecerea Dunării".

Congresul internaţional de la Berlin din 1/13 iunie - 1/13 iulie 1878 revizuieşte Tratatul de pace ruso-turc de la San Stefano, recunoaşte independenţa României şi dreptul său asupra unui străvechi teritoriu românesc, Dobrogea, dar, din păcate, judeţele basarabene: Bolgrad, Cahul şi Ismail sunt rupte din trupul Moldovei şi încorporate în Imperiul ţarist.

Trupele amplasate în zona oraşului fortificat Piteşti sub comanda generalului Eraclie Arion au fost dislocate la garnizoanele de care aparţinuseră, pentru ca, apoi, să fie demobilizate.

În oraş, continuă să funcţioneze cele cinci spitale militare, Spitalul Crucii Roşii şi Spitalul civil, unde sunt trataţi, într-un spirit nediscriminatoriu, răniţi de război români, ruşi, dar şi turci, de către medicii: Marin Florescu,

Radu Ionescu, Ioan Şerbănescu, Nicolae Codreanu şi alţii, care, pentru profesionalismul lor, au fost distinşi cu importante ordine militare.

În memoria celor care s-au jertfit în luptele pentru neatârnarea României, din iniţiativa Societăţii veteranilor de război „Coroana de oţel" grade inferioare, a fost înălţată, în 1 octombrie 1906, la intersecţia bulevardului central cu str. Craiovei, Statuia Independenţei – operă a sculptorului Dumitru Pavelescu-Dimo, reamplasată, în 1969, din raţiuni de sistematizare a reţelei stradale, pe str. Crinului.

Numele eroilor argeşeni căzuţi la datorie în lupta pentru independenţa statală a ţării vor fi înscrise în monumentalul volum «Argeş. Cartea Eroilor» apărut în 1984, sub îndrumarea ştiinţifică a prof. dr. Petre Popa, preşedintele Comitetului judeţean Argeş pentru cultură şi educaţie socialistă, şi în redactarea prof. Grigore Constantinescu, coordonator al Oficiului judeţean Argeş pentru patrimoniul cultural naţional.

Obţinerea independenţei de stat a României a constituit un moment determinant în dezvoltarea accentuată a patriei, un important imbold în lupta pentru desăvârşirea unităţii naţionale, prin făurirea României Mari la 1 decembrie 1918.

Salutând cu entuziasm obţinerea neatârnării, marele poet naţional Mihai Eminescu releva necesitatea reîntregirii pământului străbun şi îşi exprima încrederea deplină în destinul „ferice" al românilor: „E mică ţărişoara noastră !... Îi sunt strâmbe hotarele, greutăţile vremurilor au ştirbit-o; dar această ţară e ţara noastră, e ţara românească, e patria iubită a fiecărui suflet românesc. S-o facem mare !" îndemna genialul poet, reamintind compatrioţilor nobleţea seminţiei lor: „De când este suflet de român pe faţa pământului, românul a fost mândru de a fi român şi chiar atunci când lumea îl privea cu dispreţ, el îşi cânta doina şi, în conştiinţa puterilor pe care le purta în sine, privea mândru împrejurul său. Sămânţa din care a răsărit acest popor e nobilă şi poporul nu va pieri decât atunci când românii vor uita nobleţea seminţiei lor !"...

Campania din 1913

Declanşarea celui de-Al Doilea Război Balcanic la 16/29 iunie 1913 între Bulgaria, pe de o parte, şi: Grecia, Serbia şi Muntenegru, pe de altă parte, a avut consecinţe directe şi pe plan local, întrucât, la 27 iunie/10 iulie, România intră în conflictul balcanic, declarând război Bulgariei. Decretarea anticipată a mobilizării din noaptea de 2/3 iunie, a implicat, printre altele, decizia deplasării imediate a Regimentului 4 Dorobanţi din Piteşti spre Turnu Măgurele, unde staţionează la 28 iunie, pentru ca, la 2 iulie, să treacă fluviul Dunărea, în Bulgaria, pe un pod de vase. Regimentul va campa, între 15 iulie şi 1 august 1913, la Dermantez, fără să fie implicat în operaţiuni militare directe. Din păcate, o epidemie de holeră va secera, însă, şi din rândurile

regimentului piteştean, vieţile a 20 de militari care vor fi înmormântaţi în pământ bulgăresc.

În urma conferinţei de pace de la Bucureşti din 16/29 iulie - iulie 28/august 10, României îi va reveni Cadrilaterul – zona de sud a Dobrogei (judeţele Durostor şi Caliacra) până la linia Turk–Smil–Ekrené, reprezentând circa 7.700 km^2 şi peste 425.000 de locuitori.

Revenirea în Piteşti, la 15 august 1913, a Regimentului 4 Dorobanţi, dar şi a Regimentului 6 Artilerie, coparticipant la această misiune, va constitui un moment solemn de exprimare publică a sentimentelor patriotice provocate de întregirea teritoriului românesc cu ţinutul Cadrilaterului.

În memoria celor ucişi de holeră pe frontul balcanic, va fi înălţat, la intrarea pe strada Trivale, un impresionant obelisc al cărui plan conceput de ing. Dimitrie Dima a fost executat de către sculptorul Luigi Arganini, monument care va fi, însă, deteriorat în cursul bombardamentelor aviaţiei inamice din anul 1944.

Primul Război Mondial

Idealul de veacuri al poporului român: unirea într-un singur stat naţional avea să se înfăptuiască în condiţiile istorice excepţionale generate de Primul Război Mondial, care va modifica considerabil harta Europei. Participarea României la război a fost determinată de necesitatea eliberării teritoriilor locuite de români aflate sub dominaţie străină, act absolut indispensabil realizării Marii Uniri.

În 4/17 august 1916, după o perioadă de neutralitate activă [1914-1916], România aderă, prin Tratatul de alianţă semnat, la Bucureşti, cu Franţa, Marea Britanie, Rusia şi Italia, la Antanta formată iniţial din: Franţa, Imperiul britanic şi Imperiul rus, cărora li s-au asociat: Statele Unite ale Americii, Italia şi Japonia. Ţara noastră intra, astfel, în conflict direct cu Puterile Centrale (Germania şi Austro-Ungaria), susţinute de Bulgaria şi Turcia, implicit în marea conflagraţie mondială declanşată încă din anul 1914. În 14/27 august 1916, România decreta mobilizarea generală şi declara război Austro-Ungariei, pentru ca, în 17/30 august 1916, Germania să declare război României.

Unităţile militare din Piteşti: Regimentul nr. 4 Infanterie şi Regimentul nr. 6 Artilerie sunt în alertă maximă; Batalionul II al Regimentului de Infanterie, inclus în Grupul operativ Bran, atacă armatele invadatoare din Transilvania, acţionând prin defileul spre Zărneşti. O concentrare maximă de forţe militare piteştene la Bran, atestată la 21 august 1916, implica prezenţa Regimentului nr. 4 Infanterie şi a unor subunităţi din Regimentul nr. 6 Artilerie, cu misiunea de contracarare a atacurilor armatelor inamice, remarcându-se prin eroice fapte de arme în luptele de la: Şercaia, Bethlen, Calbor, Cincu Mare, Mohu, Sânpetru, Predeluş, Stevia, pentru ca, spre sfârşitul lunii noiembrie 1916, ostaşii

argeşeni să participe, la luptele de la Inoteşti şi Breaza din judeţul Prahova, iar, la 25 decembrie 1916, la bătălia de la Schitul Tarniţa din Vrancea.

La 21 februarie 1917, Regimentul nr. 4 Infanterie, staţionat la Mărăşti, număra 70 de ofiţeri şi 1.662 ostaşi. Participarea la luptele din zona Mărăştilor, de la Poiana Calului şi Dealul Porcului, împotriva armatelor invadatoare, între 9/22 iulie 1917 şi 19 iulie/1 august 1917, în cadrul Armatei II Române, sub comanda generalului Alexandru Averescu, a fost încununată de victorii decisive elogiate prin Înaltul Decret nr. 928/21 august 1917, semnat, la Iaşi, de către regele Ferdinand şi de ministrul de război Iancovescu, prin care se conferea Ordinul militar „Mihai Viteazul" clasa a III-a Drapelului Regimentului nr. 4 Argeş, din rândul căruia căzuseră la datorie 1.059 eroi.

De asemenea, din aceleaşi raţiuni, se conferea Ordinul militar „Steaua României" cu spade în grad de cavaler cu panglică de „Virtutea militară", Regimentului nr. 6 Artilerie care a pierdut în lupte doi ofiţeri şi 272 de subofiţeri şi soldaţi, mulţi dintre aceştia fiind originari din Piteşti.

După încheierea ostilităţilor pe frontul moldav, Regimentul nr. 4 Dorobanţi Argeş trece Prutul, la 24 februarie 1918, în Basarabia, pentru asigurarea ordinii în perioada adoptării Hotărârii Sfatului Ţării din 27 martie/9 aprilie 1918 referitoare la Unirea Basarabiei (circa 44.500 kmp şi peste 3.200.000 de locuitori) cu Statul român. Regimentul piteştean va staţiona în Basarabia până la 24 aprilie/7 mai 1918, când va reveni în zona de cantonament din Moldova.

În memoria eroilor căzuţi pe front, se va înălţa, la Piteşti, în anul 1926, în apropierea regimentului piteştean, din iniţiativa comandantului acestuia, colonelul Barbu Pârâianu, un monument comemorativ unic în România prin concepţia arhitecturală – Poarta eroilor.

Oraşul sub ocupaţie

În luptele grele purtate de armata română în zona Carpaţilor Meridionali, în defileul Oltului, ori pe Topolog şi Argeş, au fost angrenaţi şi ostaşi originari din judeţul Argeş, inclusiv din Piteşti, care, după o scurtă ofensivă victorioasă în Transilvania, au fost nevoiţi să se retragă, opunându-se cu eroism contraatacului armatelor Puterilor Centrale superioare sub raport numeric şi prin tehnica de luptă utilizată.

În luptele de pe frontul din Transilvania şi din zona Carpaţilor, s-au remarcat, prin dârzenia cu care şi-au apărat pământul strămoşesc, ostaşii Regimentului nr. 4 Argeş.

Frontul de operaţiuni se apropia, însă, vertiginos de oraşul de pe Argeş. La 9 noiembrie 1916, aviaţia germană a bombardat Piteştiul – important punct strategic în concentrarea şi dirijarea unor mari unităţi combatante, şase persoane fiind rănite, concomitent cu producerea unor substanţiale pagube materiale.

Iminenta cucerire a Piteştiului de către armatele inamice a determinat, la 12 noiembrie 1916, Consiliul local şi pe primarul Alexandru Fostiropol, să accepte ocuparea fără lupte a oraşului, autorităţile fiind preocupate să prevină distrugerea localităţii în eventualitatea transformării acesteia în câmp de bătălie, deşi un Ordin de zi emis de Statul Major încredinţa apărarea oraşului Grupului militar condus de generalul Constantin Prezan din cadrul Armatei I Române.

Ocuparea de către trupele Puterilor Centrale a Piteştiului la 16 noiembrie 1916, fără a se opune o rezistenţă armată din partea Regimentului 77 Infanterie al Armatei Române în retragere, a fost urmată de devastarea de către ocupanţi a localului primăriei transformat în comandament militar. Populaţia locală şi-a manifestat puternic ostilitatea faţă de invadatori, dar represiunea a fost imediată, principalii instigatori fiind arestaţi în Depoul CFR din localitate.

Sub ocupaţie, populaţia oraşului a fost supusă unui regim sever de austeritate: limitarea libertăţilor, efectuarea unor prestaţii în muncă, rechiziţii, încartiruirea obligatorie a militarilor inamici în casele particulare, persecuţii de natură etnică, lipsă acută de alimente, medicamente şi de produse industriale, închiderea şcolilor şi transformarea acestora în spitale militare de campanie etc. Imensele pagube materiale produse oraşului Piteşti într-o perioadă de numai doi ani [1916-1918] vor fi consemnate detaliat într-un memoriu al Primăriei Piteşti.

Un eveniment special pentru ocupanţi l-a constituit trecerea împăratului Wilhelm al II-lea al Germaniei [1888-1918], prin Staţia CFR Piteşti, spre Curtea de Argeş, unde, confirmându-se că „sângele apă nu se face", a depus o coroană de flori la mormântul regelui de origine germană, Carol I al României, înmormântat în Biserica Mănăstirii Argeşului, celebra ctitorie a voievodului cărturar Neagoe Basarab.

Pentru aprovizionarea trupelor de pe front cu alimente, ocupanţii germani dau în folosinţă, la Piteşti, o fabrică de marmeladă, întrucât zona pomicolă din vecinătatea oraşului asigura integral materia primă necesară producerii acesteia.

În Piteştiul sub ocupaţie, Comisia interimară care coordona administraţia locală, compusă şi din reprezentanţi ai trupelor inamice, decide contractarea unui împrumut de 200.000 de lei pentru instalarea unei conducte în vederea alimentării cu apă a oraşului de la uzina din Gropeni.

Au fost efectuate urgent operaţiuni corespunzătoare de transformare a unor instituţii de interes public: Şcoala primară nr. 2 de băieţi, Şcoala primară nr. 3 de băieţi, Institutul Urlăţeanu şi Şcoala Camerei de comerţ în spitale militare temporare. [Gheorghe Şovar – *Aspecte privind situaţia edilitară din Piteşti în preajma primului război mondial*, Argessis, X, 2001].

Amploarea conflictului dintre beligeranţi în cursul Primului Război Mondial a implicat participarea tuturor unităţilor militare situate pe teritoriile

judeţelor istorice Argeş şi Muscel, ale căror comandamente se aflau la Piteşti sau în Câmpulung-Muscel: Regimentul 4 Dorobanţi Argeş, Regimentul 30 Dorobanţi Muscel, Regimentul 44 Infanterie, Regimentul 70 Infanterie, Regimentul 6 Artilerie, Regimentul 15 Artilerie, Batalionul de Miliţii Argeş, Batalionul de Miliţii Muscel.

Revenirea de pe front a trupelor a reprezentat un prilej pentru autorităţile locale şi cetăţenii din Piteşti de a-şi manifesta admiraţia pentru eroismul dovedit de către ostaşi în război. Astfel, la grandioasa manifestare din 13 noiembrie 1918, ocazionată de defilarea trupelor în Bucureşti, participă şi garda cu drapelul Regimentului 4 Dorobanţi Argeş din Piteşti.

La 20 decembrie 1918, au fost primite cu un fast impresionant primele subunităţi ale Regimentului 4 Dorobanţi Argeş care au debarcat în Gara Sud, venind din Moldova, din zona Huşilor.

Operaţiunile de refacere a obiectivelor distruse în timpul războiului demarează prin refacerea podurilor de peste râul Argeş şi Râul Doamnei.

Bilanţul „pagubelor suferite de Primăria oraşului Piteşti şi serviciile pendinte, pe urma armatelor inamice care au ocupat oraşul" a fost detaliat în «Memoriul Primăriei Piteşti» înaintat Ministerului de Interne în februarie 1921. Memoriul prezintă iniţial contextul istoric al ocupării Piteştiului de către trupele inamice: „În ziua de 12 noiembrie 1916, Consiliul comunal al oraşului Piteşti a hotărât, faţă de împrejurări, predarea oraşului Piteşti, spre a nu fi distrus de inamic, pentru care s-a constituit o comisie compusă din membrii acestui consiliu, care au rămas în localitate, şi din mai multe persoane cu vază din toate naţionalităţile. În zilele de 13 şi 14 ale acestei luni, autorităţile au părăsit oraşul, plecând în Moldova. În ziua de 16 noiembrie 1916, orele 9 dimineaţa, trupele duşmane germane au luat oraşul în primire, care a fost predat de menţionata comisie.".

După acest preambul, «Memoriul» inserează punctual pagubele provocate de către armatele inamice: **1**– ocuparea localului primăriei şi instalarea Comandaturii Germane nr. 272, urmată de distrugerea arhivei şi a mobilierului prin foc sau furt, primăria fiind nevoită să închirieze, în timpul ocupaţiei, un alt local; **2**– distrugerea mobilierului şcolar al şcolilor primare nr. 1, 2 şi 3 de băieţi şi nr. 1 şi 2 de fete care au fost rechiziţionate de inamic şi transformate în spitale sau pentru cartiruire; **3**– deteriorarea imobilului Şcolii primare nr. 3 de fete transformat în birouri şi distrugerea mobilierului; **4**– preluarea cu forţa de la Serviciul de salubritate şi secţia de pompieri a următoarelor bunuri: 25 de cai, furajul integral (150.000 kg fân, 45.000 kg ovăz), o trăsură „Victoria", 20 hamuri noi, 10 perechi boi şi căruţe, distrugerea echipamentului de intervenţie pentru stingerea incendiilor al secţiei de pompieri; **5**– distrugerea gheretelor şi basculelor din oborul şi târgul de săptămână; **6**– distrugerea a circa 1.200 m. l. din împrejmuirea cimitirului oraşului; **7**– tăierea unor arbori din zăvoaiele comunei; **8**– distrugerea parţială a pădurii Trivale şi deteriorarea pavilionului-bufet; **9**–

distrugerea planului oraşului şi preluarea instrumentarului Serviciului tehnic comunal; **10**– distrugerea steagurilor tricolore şi a sculelor specifice din dotarea Serviciului tehnic al comunei; **11**– trupele germane au instalat ateliere de fierărie şi potcovărie în atelierul Serviciului apelor, preluând integral intrumentarul acestuia; **12**– distrugerea a două motoare Diesel şi a pompelor fântânelor comunale din dotarea Uzinei de pompare a apei; **13**– distrugerea străzilor asfaltate ale oraşului, datorită neimpunerii unor restricţii de circulaţie pentru autocamioanele supraîncărcate; **14**– distrugerea parţială a abatorului nou şi a aparaturii moderne de tăiere; **15**– instalarea unui birou de oficiu poştal inamic în Judecătoria ocolului urban Piteşti şi deteriorarea localului acesteia; **16**– distrugerea aparaturii Serei de flori a comunei; **17**– ocuparea băilor comunale, distrugerea unor maşini şi ridicarea mobilierului; **18**– ridicarea aparaturii frigoriferelor şi fabricii de gheaţă, precum şi distrugerea unor gherete din Hala de alimente din piaţă şi piaţa oraşului. Totalul valoric al pagubelor suferite numai de primărie în timpul ocupaţiei inamice a fost estimat la suma de 2.290.553, bani 45, potrivit expertizei inginerilor Florian şi Bunescu, delegaţi de către instituţia piteşteană. [Arhivele Statului Piteşti, dosar 22/1918].

Unirea naţională a românilor din 1 decembrie 1918

Contextul istoric extrem de favorabil desăvârşirii procesului de făurire a statului naţional unitar român după înfrângerea militară, în Primul Război Mondial, a Puterilor Centrale ostile realizării acestui deziderat multisecular al neamului românesc, prin dezmembrarea imperiilor multinaţionale austro-ungar şi ţarist, considerate a fi adevărate „închisori ale popoarelor subjugate" din componenţa acestora, a determinat intensificarea luptei pentru înfăptuirea Marii Uniri.

În demersul continuu de unificare a românilor într-un singur stat naţional, s-a făcut consistent simţită şi prezenţa activă a piteştenilor.

Intensificarea relaţiilor economice tradiţionale cu oraşele mari din Transilvania, în special, cu Braşovul şi Sibiul, prezenţa, în Piteşti, a unor români ardeleni refugiaţi din cauza conflictelor interetnice, participarea militarilor piteşteni în campania din Ardeal stabilindu-se, astfel, legături de suflet cu populaţia românească din zonă, consolidarea continuă a contactelor politice şi culturale ale intelectualilor piteşteni cu intelectualii români din Transilvania au menţinut permanent vie în conştiinţe „ideea unităţii în cuget şi simţiri a românilor de pretutindeni".

O activitate prodigioasă, pe plan local, în favoarea Unirii a desfăşurat Filiala piteşteană a Ligii culturale constituite în 1891, care a salutat cu entuziasm, printr-un mesaj, pe participanţii la Congresul românilor de peste hotare aflători în ţară, întrunit la Bucureşti, în 15 martie

1915, exprimându-se solidaritatea faţă de adoptarea programului de realizare a Unirii tuturor provinciilor româneşti într-un singur stat.

Grupul ardelenilor stabiliţi în Piteşti va susţine cu ardoare acţiunile iniţiate de către militanţii pentru Unire din Transilvania printr-un mesaj telegrafic transmis lui Simion Mândrescu, intelectual remarcabil provenit din mediul ţărănesc transilvănean: „Românii ardeleni din Piteşti vă roagă să fiţi interpretul sentimentelor lor de solidaritate cu toţi fraţii lor pentru realizarea idealului lor naţional. Socotim momentul prielnic pentru a vedea Transilvania, Banatul, Crişana şi Maramureşul împreună şi nedespărţite de Regatul român.". Simion Mândrescu va fi delegatul românilor la Congresul popoarelor asuprite din Imperiul Austro-Ungar, care a avut loc la Roma, în 8 aprilie 1918.

Speranţa în iminenta înfăptuire a actului istoric al Unirii constituia laitmotivul articolelor apărute în presa piteşteană consacrate Adunării naţionale convocate la Alba Iulia în 1 decembrie 1918. «Vocea Argeşului» din 16 septembrie 1918 o exprima direct: „De veacuri, neamul românesc hrăneşte un vis, vis frumos, pentru realizarea căruia, în cursul vremurilor, acest neam mult s-a zbătut, s-a muncit şi sânge din belşug a vărsat... Românii vor alcătui un singur stat în care vor putea găsi o viaţă fericită şi vrednică. Ceasurile pe care le trăim sânt cele mai mari şi mândre din cele pe care le-a trăit neamul nostru. Ceea ce pentru multe generaţiuni n-a fost decât un vis, în a cărui împlinire au murit sperând, pentru noi este fericita realitate.". Satisfacţia realizării acestui vis a fost imensă. «Lumea nouă» – influent organ de presă local, consemna, la 2 decembrie 1918, într-un editorial: „Unirea este un act înfăptuit de poporul şi neamul nostru. Ţara noastră renaşte astăzi în străbunele hotare ale Daciei romane.".

În periodicul «Vocea Argeşului», profesorul din Piteşti, Nicolae Brânzeu, ardelean de origine, exulta: „Azi putem privi ca fapt împlinit leagănul neamului nostru, mama noastră comună unită pentru totdeauna... La 1 decembrie, în vechea capitală a Transilvaniei, Alba Iulia, în prezenţa a cel puţin 100.000 de români, s-a hotărât în unanimitate Unirea cu România. Ei au propus, ca principii fundamentale ale Marii Românii, deplină libertate tuturor locuitorilor, confesiunilor religioase şi naţiunilor conlocuitoare, vot universal, reforma agrară. Principiile democratice cele mai alese au fost conducătoarele acestei mari şi distinse Adunări naţionale. Salutăm cu un deosebit entuziasm acest act unic în istoria neamului nostru şi suntem mândri că am trăit şi mulţi am muncit să-l vedem înfăptuit. Depinde de vrednicia noastră să-l păstrăm, să-l realizăm până în cele mai mici amănunte.".

Unirea Transilvaniei cu România fost sărbătorită cu un entuziam de nedescris în Piteşti. La 1 decembrie 1918, „în oraş, au avut loc întruniri şi manifestări în catedrala plină până la refuz; s-a oficiat un Te-Deum. Cuvântarea lui Nicolae Brânzeu a entuziasmat şi mai mult sufletele

ascultătorilor. Pe străzile pline, oameni de toate categoriile îşi manifestau marea bucurie. Seara, s-a făcut o retragere cu torţe, iar populaţia Piteştiului şi-a dezlănţuit toată bucuria.". [Dumitru Tudor – *Adeziunea piteştenilor la Unire*, Argeş, anul III (1968), nr. 12 (31)].

Adunarea publică de la Teatrul Comunal din 1 decembrie 1918 a constituit un moment solemn pentru evocarea rădăcinilor milenare ale neamului românesc şi a luptei seculare a românilor pentru Unire, a contribuţiei partizanilor actului Unirii din Basarabia [27 martie/9 aprilie 1918] şi Bucovina [14/27 octombrie 1918], dar, mai ales, a corifeilor transilvăneni ai Unirii, fiind urmată de o manifestaţie grandioasă sub faldurile tricolorului românesc desfăşurată pe principalele străzi ale oraşului, vădindu-se intensitatea sentimentelor patriotice ale piteştenilor faţă de acest eveniment crucial în istoria neamului românesc.

1 Decembrie 1918 !... La adunarea de pe Câmpul lui Horea de la Alba Iulia, peste 100.000 de participanţi aclamă cu entuziasm Unirea Transilvaniei cu Ţara. „În ziua aceea, mărturisea poetul Lucian Blaga, am cunoscut ce înseamnă entuziasmul naţional, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv !... Dacia străbună îşi unea pentru totdeauna fiii în graniţele de odinioară !".

Anticipând, „în cuget şi-n simţiri", Marea Unire din 1918, poetul nepereche al neamului, Luceafărul care a luminat şi va lumina întru eternitate, prin versurile sale, pământul românesc de la Nistru pân' la Tisa, Mihai Eminescu, închina vizionar patriei reîntregite, un imn al speranţelor într-un destin de glorii „triumfând falnic sub steagul tricolor": „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, / ţara mea de glorii, ţara mea de dor ?... / Braţele nervoase, arma de tărie, / la trecutu-ţi mare, mare viitor !... / Viaţa în vecie, glorii, bucurie, / arme cu tărie, suflet românesc, / vis de vitejie, fală şi mândrie, / dulce Românie, asta ţi-o doresc !"...

Uniţi „în cuget şi-n simţiri", cu gândul de-a pururea la Alba Iulia – inima eternă a ţării, leagănul nepieritor al latinităţii noastre, se cuvine să închinăm, în ziua sfântă a neamului românesc, un prinos de veşnică recunoştinţă făuritorilor României Mari, eroilor care s-au jertfit, sub steagul sfânt al patriei prin timp durate, pentru a putea sărbători în libertate ziua naţională a poporului român, ziua-simbol a unităţii noastre, 1 Decembrie !...

Coordonate locale de cultură şi civilizaţie

Oraş cu o economie prosperă, în continuă evoluţie, determinată de prezenţa numeric semnificativă a negustorilor şi a meşteşugarilor în structura populaţiei, Piteştiul era, sub aspect cultural, racordat la un sistem organizat de şcolarizare publică, impus de necesitatea asigurării, printre altele, a posibilităţii de efectuare în condiţii optime de către membri ai comunităţii locale a tranzacţiilor comerciale cu parteneri de afaceri din principalele oraşe ale Ţării Româneşti, dar şi din importantele centre urbane ale Transilvaniei. Administrarea unui oraş medieval de dimensiunile Piteştiului implica introducerea unor acte fundamentale de interes local, precum: registre de stare civilă, variate contracte între orăşeni, acte testamentare, procese verbale de vânzare-cumpărare care, deşi redactate de grămătici specializaţi, purtau semnături de confirmare aparţinând unor orăşeni de profesiuni variate atestând, în esenţă, numărul considerabil al ştiutorilor de carte din localitate.

Cultura medievală piteşteană

În epoca medievală a Piteştiului, un real interes a prezentat activitatea copiştilor călugări de la Schitul Trivalea. Egumenul Ioan Cantacuzino, menţionat, în documente, sub numele de „egumenul Ioan ot Trivalea" sau „Ioan ieromonahul ot Bistriţa", transcria, în anul 1682, versiunea în limba română a operei lui Gavriil Protul, «Viaţa şi traiul sfinţiei sale, părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului, care au strălucit între multe patemi şi ispite în Ţarigrad şi în Ţara Muntenească». Invitat, în calitatea sa de conducător al comunităţii călugărilor de la Muntele Athos, de către voievodul cărturar Neagoe Basarab, la oficierea sfinţirii celebrei sale ctitorii de la Curtea de Argeş în 15 august 1517, Gavriil Protul, „mai marele Sfetagorei", va scrie, „din poruncă domnească", în perioada anilor 1517-1521, această operă hagiografică, cu pronunţat caracter politic, constituind un panegiric al domniei lui Neagoe Basarab, comparativ cu

domniile voievozilor Ţării Româneşti: Radu cel Mare [1495-1508], Mihnea cel Rău [1508-1510] şi Vlad al V-lea [1510-1512].

Însemnarea finală din anul 1682 a copistului, pe manuscrisul de la Trivalea, confirmă actul său cultural: „Să se ştie că la această carte m'am ostenit eu, Ioan ieromonahul ot Bistriţa; am scris când am fost egumen la schitul părintelui Varlaam mitropolitul, care schit să cheamă Trivalea, de lângă Piteşti; noiembrie 4 leat 7191.". Considerat „cea mai veche şi completă versiune cunoscută până acum", manuscrisul a fost publicat de către Bogdan Petriceicu-Hasdeu în anul 1865 şi reeditat de mitropolitul Tit Simedrea în 1937, sub titlul «Viaţa şi traiul Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului».

Întrucât se menţionează documentar existenţa, în 1697, la Schitul Trivalea, a încă unui grămătic, Nicula, aşezământul monahal devenise un centru de copişti cunoscut în epoca medievală, alături de Mănăstirea «Negru Vodă» din Câmpulung, Mănăstirea Aninoasa, în care este atestat copistul Necolai Piteşteanul, Curtea de Argeş, Robaia, Rucăr şi Cotmeana.

În mediul monahal cu susţinute preocupări cărturăreşti de la Schitul Trivalea, Necolai Piteşteanul, „fiul răposatului biv vtori comis Manul Piteşteanul", termina de copiat, la 22 august 1782, «Cronica medelnicerului Dumitrache», cuprinzând, potrivit lui V. A. Urechia, „istoria evenimentelor din Orient, cu referinţă la principatele Moldova şi Valahia din anii 1769-1774"; în cronică, se relatau principalele operaţiuni militare ale războiului între Rusia şi Imperiul otoman încheiat cu pacea de la Kucik-Kainargi [iulie 1774], întrucât autorul participase, în calitate de călăuză a boierilor români, în tabăra mareşalului rus Rumianţev.

Şcoala domnească

Deşi, în documentele medievale cunoscute până în prezent, nu se atestă existenţa unor şcoli în cursul secolelor XVI-XVII la Piteşti, „Numărul însemnat al ştiutorilor de carte semnalaţi, intensa activitate culturală a domnitorilor: Neagoe Basarab, Matei Basarab, Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, activitatea vie desfăşurată în oraş sunt mărturii care confirmă prezenţa unor centre de instruire în această localitate, în secolele amintite.". [C. Dumitrescu, E. Răcilă – *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti (până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, SCMP, II, 1969].

În cursul secolului al XVIII-lea, au funcţionat, în oraş, două şcoli organizate pe lângă instituţii de cult locale. Importanta instituţie ecleziastică piteşteană, Biserica «Sf. Gheorghe» a constituit un centru de iradiere culturală, prin Şcoala domnească organizată în incinta sa, atestată documentar iniţial în 1753, într-o „scrisoare de mărturisire" referitoare la Anica, văduva negustorului Martin Buliga din Piteşti, confirmându-se existenţa unui dascăl al şcolii, „Ianache biv vătaf de copii". Întrucât numele acestuia apare precedat de determinativul biv (fost), se poate afirma cu certitudine că Ianache învăţase copiii de aici anterior anului menţionat.

Vechile cărţi ritualice din patrimoniul locaşurilor de cult din Piteşti oferă, prin frecventele însemnări atribuite unor slujitori ai bisericilor din urbe, informaţii referitoare la manualele şcolare utilizate, la dascălii şi elevii acestei şcoli. Astfel, pe penultima filă a unui «Penticostarion» [Bucureşti, 1743], aparţinând iniţial Bisericii «Sf. Ion», este menţionat un dascăl al şcolii din anul 1764: „Să se ştie că am cântat eu, Ioan vătaful ot Şcoala domnească ot s(fe)ti Gheorghe vechi, în ziua de sfeti Ioan, cân(d) au fost hram. 1764, mai dni 8.".

O consemnare de pe forzaţul «Mineiului lunii august» tipărit în 1780, la Râmnic constituie o sursă informaţională complementară: „Aici au însemnat robu(l) lui Dumnezeu, Ioan, dascăl de Piteşti, fiindcă am învăţat copii din oraş şi am făcut şcoală aici în oraş. S-a pus aici, ca să fie spre încredinţare la cei ce vor citi cum că aşa au fost. Iar cel ce nu va crede pârâşi să aibă pe Sfinţi(i) Îngeri şi pre Marele Mucenic Gheorghie, a căruia pomenire săvârşim şi iaste hram aici la această Sf. Biserică Domnească. Şi eu am învăţat copii aproape de această sf(ântă) biserică, în casa Manului Coj(ocaru). Deci am scris, ca să să ţie minte, aicea într-această foaie. 1784 aug(u)s(t) 6.". Se atestă, astfel, funcţionarea, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, a Şcolii domneşti în casa lui Manu Cojocaru, precum şi existenţa unui dascăl al acesteia, Ioan, copistul prezumtiv al manuscrisului utilizat ca manual şcolar «Dialogurile morţilor» de Lucian [c.120-180], „cu însemnări interliniare destinate să faciliteze procesul de predare şi de însuşire a limbii greceşti vechi".

Informaţii referitoare la amplasamentul şcolii rezultă dintr-un act important – «Condica de acte vechi a bisericii», prin care Marin Iota se angaja, în anul 1841, să plătească embatic bisericii, întrucât una dintre prăvăliile cumpărate fusese construită parţial pe locul deţinut de către instituţia religioasă. În delimitarea spaţiului prăvăliei lui Garabet Venicolu, se menţiona: „clădirea ei călcând şi pă locul sfintei Biserici domneşti, hramul «Sf. Gheorghe», însă (şi anume) din gârla ce curge pă supt prăvălii, până în zidul odăilor care este şcoala, este locul sfintei biserici. De aceea, pentru această călcare de clădire şi cu curticica ce este din odaie şi până în zidul chiliilor şcolii, m-am învoit cu epitropii aceştii sfinte biserici ca să dau pă fiecare an embatic câte lei noozeci". [M. Branişte – *Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti*, MO, nr. 3-4/1965].

În perioada Regulamentului Organic, procesul verbal de inspecţie din 1838 al inspectorului Şcolii naţionale, Nicolae Simonide, făcut învăţătorului Nicolae Mitilineu, conţine elemente de referinţă „asupra structurii învăţământului şi a manualelor folosite, asupra populaţiei şcolare şi a mediului social din care provin elevii".

Dintre manualele şcolare utilizate în procesul instructiv-educativ, se păstrează, în biblioteca bisericii, următoarele volume, care conferă, prin însăşi titulatura lor, o imagine a diversităţii cunoştinţelor predate în această

importantă instituţie de învăţământ locală: «Istoria bisericească» de Filaret Scriban [Iaşi, 1838]; «Enciclopedia» în limba greacă de Ştefan Comita [Viena, 1814]; «Învăţături», un miscelaneu din anul 1811 al lui Pelimon Contu Ioannitul, tradus din greceşte de Nicodim Grecianu şi episcopul Iosif al Argeşului; «Istoria lumii» a lui Aaron Florian [Bucureşti, 1847]; «Datorii ale omului», tratat de morală, în traducerea lui P. Matascopulo [1847]; «Istorie sfântă» de Victor Durui; «Istoria universală» de Ion Nandiescu; «Istoria universală antică» de M. Michaiescu [1878].

Funcţionarea continuă a şcolii de la Biserica domnească din Piteşti până în deceniul al şaptelea al veacului al XIX-lea subliniază rolul acestei importante instituţii în generoasa operă de ridicare a nivelului cultural al locuitorilor oraşului.

Odată cu reorganizarea învăţământului din Ţara Românească în spiritul legislaţiei impuse de Regulamentul Organic, „Şcoala de la Sf. Gheorghe va fiinţa ca şcoală particulară, cu profil grecesc, sub controlul Şcolii naţionale din Piteşti.”.

Prin şcoala în care predaseră „învăţătură de carte copiilor” prestigioşi dascăli precum: Ianache, Ioan, Nicolae Mitilineu, Marcu Marinescu ş. a., dar şi prin activitatea caligrafilor autori ai unor miscelanee teologice, Biserica domnească din Piteşti constituie, în istoria învăţământului românesc, un reper important în organizarea şi evoluţia şcolilor din mediul urban, care funcţionau pe lângă instituţii de cult.

Şcoala de la Schitul Buliga

Spre deosebire de Şcoala de la Biserica domnească, destinată copiilor proveniţi din familii de boieri şi negustori, Şcoala românească de la Schitul Buliga, atestată în documentele epocii sub denumirea de „Şcoala spre învăţătura copiilor de pomană”, era accesibilă „tuturor copiilor indiferent de originea lor socială”, justificându-şi, astfel, numele. [Arh. St. Buc., *fond MCIP*, dosar 4137/1831, f. 3].

Preocupat intens de răspândirea ştiinţei de carte în mediul urban piteştean, negustorul Martin Buliga, ctitorul schitului din centrul oraşului, îşi manifesta, prin testamentul său din 26 mai 1751, intenţia de a organiza „o şcoală românească pentru învăţătura copiilor, plata dascălului urmând să se facă din prisosul venitului acelui schitişor”. Deoarece învăţământul în Şcoala de la Buliga era complet gratuit, accesul copiilor aparţinând unor pături mai puţin înstărite ale populaţiei urbane fusese, în acest mod, pe deplin asigurat.

Condica domnească nr. 7 din 1778 conţinând lefurile dascălilor din Ţara Românească prevedea, pentru oraşul Piteşti, 10 taleri pe lună, reprezentând leafa a doi dascăli – element informaţional probatoriu pentru existenţa celor două şcoli, întrucât fiecare şcoală avea numai un dascăl.

Copiii familiilor înstărite din Piteşti se instruiau, în special, la „şcoli înalte" din: Bucureşti, Craiova, Sibiu, ori în şcolile consacrate ale centrului şi vestului Europei. Se confirmă documentar că negustorul Grigore Drugănescu din Piteşti şi alţi comercianţi locali „îşi trimiteau fiicele la mănăstirea din Sibiu, pentru învăţătură plătind 1.000 de groşi anual de persoană, plus 8 funţi de cafea şi 8 funţi de zahăr". [RA, an VIII, nr. 1, 1965].

Fiii cărturarului iluminist Constantin Radovici din Goleşti, Radu şi Alexandru, urmau şcoli „superioare" la München, iar Ştefan şi Nicolae, la Geneva.

Întrucât accesul în şcolile organizate în Piteşti la începutul secolului al XIX-lea era, sub raport numeric, limitat, mulţi copii din oraş au fost înscrişi la Şcoala începătoare organizată de Radu Golescu în incinta Conacului Goleştilor.

Şcoala slobodă obştească de la Goleşti

Banul Radu Golescu [1746-1818], „apreţuitor al învăţăturii", deschide larg porţile conacului său celor dornici de lumina cărţii. „În viaţă fiind, părintele mieu – consemna Dinicu Golescu – s-au aşezat dascăl la moşia Goleşti pentru învăţătura copiilor satului în limba românească. Această şcoală s-au urmat şi după ce au venit această moşie în moştenirea mea, până în vremea cunoscutelor întâmplate răzvrătiri" din anul 1821. Pe temeiul luminii şcolii începătoare de limbă românească întemeiate de tatăl său, cărturarul iluminist Dinicu Golescu ctitorea, la 1 mai 1826, Şcoala slobodă obştească de la Goleşti.

Caracterul larg democratic al şcolii – elevii fiind recrutaţi dintre „fiii nobleţii, ai norodului şi măcar şi robi", întinsul diapazon educativ cu care învăţatul ardelean Aaron Florian, şcolarhul (directorul şcolii), acorda sufletele copiilor la simţămintele patriotice, pe care el însuşi le nutrea, conferă Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti un loc important în dezvoltarea învăţământului românesc. Întemeietorul acesteia, cronicar competent, prin educaţie şi autoinstruire, al realităţilor din „Evropa luminată" consemnate nu fără a le fi comparat cu cele din patria sa, în «Însemnare a călătoriii mele», „adunând binele", precum mărturiseşte, cu dorinţa de „a-l sădi în pământul nostru, spre rodire înmulţită", a adus, prin programul său vizând progresul social, o contribuţie esenţială la făurirea României moderne.

Ctitor de şcoală şi, implicit, ctitor de vieţi care s-au bucurat de lumina învăţăturii, datorită râvnei manifestate de către cărturar pentru luminarea poporului, Dinicu Golescu avea să lase posterităţii un program generat de experienţa sa europeană, program socotit a fi un adevărat testament pedagogic: «Înştiinţare pentru Şcoala din satul Goleşti ce să află în judeţul Muscelului, către părinţii cei ce vor voi să înveţe copii(i) dumnélor limba rumânéscă, nemţéscă, grecéscă, latinéscă şi italienéscă şi mai

vârtos să înveţe cel dintâi temeiu al omului pentru care învăţătură să şi typăresc cărţile céle trebuincioase».

Partea introductivă a «Înştiinţării» relevă contribuţia „la obştească fericire" a tatălui său, banul Radul Nicolaevici Golescu. În concepţia sa, acţiunea educativă a Şcolii slobode obşteşti consta în cultivarea unor virtuţi specifice poporului: „de a aduce cinste către toţi bătrânii; de a-şi săvârşi fieşcare, măcar de orice treaptă va fi, slujba sa cu credinţă, cinste şi vrednicie şi de a nu fi niciunul leneş în lucrările sale, căci lenevia este cea mai mare pagubă şi vrăjmaş al omului". Orientarea spre un învăţământ aplicativ, impusă de necesităţile vieţii constituie o latură a gândirii pedagogice a cărturarului iluminist: „Aşijderea şi fetele bez învăţătura cărţii, vor asculta şi cum li se cuvine să să poarte la întrebuinţarea lucrurilor celor casnice, spre odihna părinţilor, cum şi pentru vrednicia şi economia ce trebuie să aibă când să vor căsători. Şi învăţătură de câte lucruri sunt cuviincioase a şti o muiare, cum de a împleti, de a coase şi alte asemenea.".

Accesibilitatea învăţământului îmbracă nu numai un aspect social, ci şi unul material; deschisă tuturor categoriilor sociale, Şcoala de la Goleşti asigura elevilor o instrucţie „făr' de nici o plată". Generozitatea ctitorului acestui locaş de lumină se reflectă şi în hotărârea sa de a pune „făr' de nici o plată" la dispoziţia elevilor şcolii „pentru lăcuinţa lor, toate odăile ce sunt înaintea bisericii, cum şi casa cea mare împrejurată cu zid şi alte multe odăi împrejurul curţii", iar, pentru unele aplicaţii practice, „toată grădina cu felurime de pometuri, unde să lucreze pentru însănătoşirea trupului, având toate câte sunt într-însa spre întrebuinţare lor", urmând, însă, ca pentru „hrană, spălătură i îmbrăcăminte", elevii să se tocmească cu „şcolarhul".

Actul educativ este un act complex care implica unitate de vederi între factorii educaţionali, şcoala şi familia: „De aceia – susţine Dinicu Golescu –, în veci povăţuirile părinţilor către fiii lor să le fie a da ascultare dascălilor în câştigarea bunelor năravuri.". Colaborarea părinţilor cu şcoala presupunea o participare activă a acestora: „Când şi când, cercetând învăţătura lor faţă de şcolarh", urmată, în mod excepţional, de stimulativa acordare a unor recompense băneşti „acelora pentru care şcolarhul să va mulţămi, un leu sau jumătate sau măcar de o para după puterea fieşcăruia părinte". Dinicu Golescu se declară pentru o atitudine fermă a părinţilor faţă de copiii care fac „necuviincioase fapte" şi crede că puterea exemplului este un mijloc eficace de înrâurire a comportamentului acestora.

Considerând că îndeplinirea preceptelor sale pedagogice va contribui la „câştigarea învăţăturii şi a bunelor moravuri", Constandin Radovici din Goleşti îşi exprimă nădejdea că „va izbuti gândul cel folositoriu", iar „cheltuiala şi strădania" deschiderii Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti nu vor fi fost în zadar.

«Înştiinţarea», circulând sub formă de broşură, a luminat o epocă prin îndemnul adresat contemporanilor de a ajuta „la cea dintâiu facere de bine către Patrie: obştească învăţătură". Se orânduise „şcolarh", la Goleşti, învăţatul ardelean Aaron Florian, care era pe deplin convins că „iubirea patriii şi dorirea cea necurmată de a mişca fericirea naţiii românească" călăuziseră pe „boiarul Constantin Golescu, marele logofăt al Prinţipatului Valahiei, de au întemeiat şcoală în limba naţională, la moşia dumnealui Goleşti". Îl îndemnase, la aceasta, dorinţa sa de a întipări „în minţile tinerilor, dreapta creştere, iubirea adevărului şi propăşirea spre deprinderea virtuţii".

În Annunciatio, Aaron Florian preciza amplul program de învăţământ eşalonat pe şase ani, în două cursuri: gimnasticesc şi filosoficesc, prevăzându-se predarea în „limba românească" a următoarelor obiecte de studiu: Istoria universală, Geografia continentelor, Poesia, Mithologia, Logica, Algebra, Geometria, Fizica, precum şi predarea limbilor: „nemţească, grecească, latinească şi italienească" – materii importante care confereau Şcolii slobode de la Goleşti profilul unei instituţii pedagogice de nivel superior.

Popasul acestui discipol de seamă al Şcolii ardelene la Goleşti se va dovedi rodnic. Rezultatele examenelor de sfârşit de an erau extrem de concludente pentru relevarea osârdiei dascălului. „Numărul şcolarilor care s-au cercetat – îşi informa cititorii, la 29 aprilie/13 mai 1829, «Curierul românesc» – au fost de 30, cari, la toate întrebările, au răspuns cu mare îndrăzneală şi înlesnire... Niciodată bucuria în Ţara Românească n-a avut prilejul să tragă atâtea lacrimi de mulţumire ca în ziua aceasta, când nişte copii şi fetişoare încredinţa un oraş întreg că drumul cel d'a dreptul care poate duce la desăvârşirea cea moralicească şi la fericire este numai acela de a împărtăşi cunoştinţele în limba patriei.". Evident, „oraşul întreg" despre care scrie «Curierul românesc» nu putea fi altul decât Piteştiul situat la circa 10 km de conacul Goleştilor !...

O menţiune similară relevând importanţa Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti este inclusă într-o relatare apărută în «Curierul românesc» din 12 ianuarie 1830: „Dinicu Golescu a întemeiat şi ţine cu a sa cheltuială o şcoală la moşia sa Goleşti pentru învăţătura copiilor sărmani, al căriia spor dovedesc ecsaminile ce s-au făcut, la care s-au cercetat copiii la Grămatică, Geografie, Aritmetică, Istoria sfântă şi universală, Istoria naturală şi la Limba latină, care ştiinţe s-au învăţat cu atâta înlesnire în limba românească.".

Metoda de predare utilizată în Şcoala slobodă obştească de nivel superior de la Goleşti era metoda lancasteriană ce se va folosi frecvent şi în şcolile publice din oraş, metodă care presupunea existenţa unui mobilier adecvat, compus din: bănci şi semicercuri metalice ce se fixau în pereţii clasei (creându-se, astfel, spaţii de învăţare pentru grupuri restrânse de elevi), „ladă cu nisip, masă, scaun, doniţă cu apă şi cană de băut". În

spaţiul interior al semicercurilor, pe perete, se fixau tabele lancasteriene pe care erau tipărite vocalele, consoanele, precum şi modalitatea de asociere a acestora pentru formarea cuvintelor.

Pentru a putea preda concomitent, în acelaşi spaţiu, elevilor din ani de studiu diferiţi, şcolarhul se folosea de un „sistem monitorial", desemnând, dintre elevii avansaţi la învăţătură, un „monitor", care se ocupa de ceilalţi elevi, mai puţin pregătiţi. În acest mod, într-o încăpere, şcolarhul putea lucra cu două sau mai multe clase simultan: o clasă învăţa la semicercuri, după tabelele lancasteriene, sub îndrumarea monitorului, iar elevii din celelalte clase îşi rezolvau temele date, stând în bănci şi scriind.

Repartizarea în bănci era condiţionată de nivelul de cunoştinţe acumulat, elevii fiind controlaţi de către „monitorul clasei", care ocupa locul din capătul băncii întâi, şi de „monitorul băncilor", căruia i se rezerva locul din capăt al băncilor respective.

Lecţiile iniţiale de scriere se efectuau la lada cu nisip (o ladă de formă dreptunghiulară, umplută cu nisip fin) şi, ulterior, pe tăbliţe dreptunghiulare de ardezie, înrămate în lemn, pe care se scria cu un condei special din piatră, „care lasă urme albe pe tăbliţă, fără să o zgârie". După ce învăţau să scrie, în acest mod, elevii treceau la deprinderea scrierii pe caiete. Faza următoare însuşirii scrisului la lada cu nisip o reprezenta scrierea cu o cretă albă pe o tablă de lemn dreptunghiulară, de dimensiunile 100 x 74 cm, fixată pe suport din lemn cu trei puncte de sprijin. Pe o parte a tablei vopsite în negru, erau trasate, cu vopsea maronie, pătrăţele pentru aritmetică, iar pe cealaltă parte, liniuţe pentru litere. Materialele didactice necesare în procesul de învăţământ erau: „cărticica de silabisit, rugăciuni, scriptură (culegeri), geografie potrivită tabelelor, aritmetică, caligrafii cu tot felul de scrieri".

Educaţia moral-religioasă a elevilor se asigura prin participarea şcolarilor duminical şi în sărbătorile ortodoxe mari, la slujbele religioase în biserică, învăţătorul „ţinând isonul", împreună cu corul copiilor.

Pentru a se constata nivelul de însuşire a cunoştinţelor predate, anul şcolar se încheia cu un examen public oral, desfăşurat în prezenţa părinţilor, verificându-se nivelul pregătirii elevilor prin întrebări puse de şcolarh care vizau materiile predate: citire, aritmetică, istorie, religie etc. Elevilor remarcaţi la examen li se ofereau, de către administraţia locală, premii modice în bani.

Şcoala naţională din Piteşti

Organizarea învăţământului în limba naţională a fost legiferată prin aplicarea «Regulamentului şcoalelor publice» redactat de Eforia şcoalelor naţionale, în baza Regulamentului Organic, care reprezenta o veritabilă constituţie a Ţării Româneşti.

Prevederile Regulamentului Organic din anul 1831 referitoare la învăţământ aveau un caracter obligatoriu pe întreg teritoriul ţării: „Se vor întocmi şcoale începătoare pentru amândouă secsurile în fieşcare căpetenie de loc a judeţului, unde să vor învăţa cunoştinţele elementare după metodul lui Lancaster. Cursul învăţăturii va urma în limba rumânească, nu numai pentru înlesnirea şcolarilor şi desăvârşirea limbii ţării, ci încă şi pentru toate trebile publice a să tracta în această limbă, care este cea ce să întrebuinţează şi întru toate slujbele sfintei credinţe.”.

Eforia şcoalelor naţionale solicita Marii vornicii din lăuntru, la 5 septembrie 1831, înfiinţarea şcolilor naţionale în fiecare capitală de judeţ. Reorganizarea sistemului de învăţământ public în Piteşti a fost impusă, aşadar, prin aplicarea prevederilor «Regulamentului şcoalelor publice din Principatul Ţării Româneşti» care stipula „înfiinţarea unei şcoli începătoare cu durata de trei ani, în oraşele capitală de judeţ”.

Programa şcolară elaborată de Eforie prevedea: Citirea după tabele care cuprindeau maxime morale şi religioase; scrierea după modelul de caligrafie; catehismul legii creştine; aritmetica elementară; lucrarea pământului şi economia casei. Pentru organizarea învăţământului primar, se stipula obligativitatea ca „Orice şcoală să posede următorul mobilier didactic: o tablă de aritmetică lungă de 4 palme şi lată de 3 palme; o tablă mai mică, pentru litere de 3 palme lungime şi 2 lăţime; un scaun pentru învăţător; un dulap; scaune pentru şezutul copiilor şi semicercuri, câte vor încăpea în clasă; 81 table mucava pentru a se lipi tabelele de hârtie tipărite; o putină pentru apă de băut. Pentru o încăpere de mărime mijlocie erau necesare 5 bănci cu 5 semicercuri. În total, mobilierul unei asemenea şcoli costa 250 lei.”.

Eforia şcoalelor naţionale solicită Sfatului oraşului Piteşti, la 23 noiembrie 1831, stabilirea unui spaţiu corespunzător pentru şcoală „în folosul orăşenilor care îşi văd copiii învăţaţi şi deştepţi prin învăţătură, ce este cea dintâi podoabă a omului simţitor”, întrucât „tinerimea îşi pierde vremea şi dascăli sunt a sosi şi într-acel oraş”. Aşadar, Eforia se angaja să trimită în Piteşti un dascăl „şcolit” spre a asigura desfăşurarea procesului de învăţământ în sistem lancasterian.

Reprezentând autoritatea publică în oraş, magistratul comunică oficial Eforiei şcoalelor din Bucureşti, la 26 noiembrie 1831, că preconizata Şcoală începătoare sau naţională cu durata de trei ani poate funcţiona în condiţii corespunzătoare în chiliile Schitului Buliga, precizându-se că, anterior, funcţionase, în spaţiul menţionat, „o şcoală spre învăţătura copiilor de pomană”. [Arh. St. Bucureşti, fond MCIP, dosar 4137/1831, f. 3].

Întrucât egumenul Schitului Buliga s-a opus afectării spaţiului necesar pentru funcţionarea Şcolii naţionale din Piteşti, Eforia şcoalelor reproşează magistratului oraşului, la 4 aprilie 1832, că „numai acel oraş – Piteşti – ce

este mai înfrumuseţat şi mai împuternicit a rămas până acum fără şcoală". [Arh. St. Buc., fond MCIP, dosar 4137/1831, f. 19].

Şcoala se va deschide la 20 iulie 1832, într-o casă închiriată „cu contract pe un an de zile" de la Anica Enghel, casă situată pe actuala str. I. C. Brătianu. Dotarea cu mobilier şi inventar specific (bănci, semicercuri, table de tinichea, cârlige de fier, scaune, putini pentru apă, topor ş. a.) va fi asigurată prin contribuţia financiară a orăşenilor şi prin transferarea mobilierului Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti.

Eforia şcoalelor naţionale contribuie financiar la amenajarea spaţiului didactic prin donarea „unui semicerc şi a două table de tinichea" şi încunoştiinţează pe magistrat, la 15 ianuarie 1833, că „se orânduieşte profesor pentru şcoala începătoare dintr-acel oraş dl. Nicolae Simonide".

Nicolae Simonide, primul profesor al Şcolii naţionale din Piteşti, informa, la 22 ianuarie 1833, că „băncile aduse de la Şcoala din Goleşti înfiinţată de Dinicu Golescu, care a funcţionat până în anul 1830, sunt «nepotrivite» pentru şcoala din Piteşti" şi, în consecinţă, cerea o suplimentare de scânduri. [Arh. St. Buc., fond MCIP, dosar 4137/1831, f. 43].

Deschiderea festivă a cursurilor „oficiată" de către remarcabilul profesor câmpulungean Nicolae Simonide [1804-1866], care absolvise cu rezultate excepţionale celebra Şcoală «Sf. Sava» din Bucureşti condusă de cărturarul ardelean Gheorghe Lazăr, a avut loc la 5 februarie 1833, în casele protopopului Zamfir de pe Uliţa boierească, în prezenţa „cârmuitorului oraşului, a nobleţei, sfatului orăşenesc, neguţătorilor şi preoţilor". [Arh. St. Bucureşti, fond MCIP, dosar 4137/1831, f. 46].

Cursurile au început în 6 februarie, cu participarea celor 50 de elevi înscrişi, care fuseseră recrutaţi „dintre odraslele boiereşti de la şcoala grecească", numărul acestora ridicându-se, după numai câteva luni, în octombrie, la 167 (72 în clasa I, 50 în clasa a II-a şi 45 în clasa a III-a), mulţi dintre aceştia fiind transferaţi de către părinţi de la şcolile particulare.

La examenul susţinut în 15 septembrie 1833, de către cei 167 de şcolari „în faţa dumnealor, boierilor, negustorilor din oraş", părinţi ai elevilor, „toţi s-au mirat de îndeletnicirea şcolarilor, care au răspuns după cuviinţă" şi „au dat slavă lui Dumnezeu, cum şi cinstitei Eforii mulţumire, fiindcă au îngrijit şi s-au silit cu dinadinsul pentru luminarea tinerimii".

La 4 octombrie 1833, Nicolae Simonide, primul profesor al şcolii, solicita Eforiei numirea unui al doilea profesor, invocând numărul în continuă creştere al elevilor.

Petrache Poenaru, unul dintre organizatorii învățământului național românesc – celebrul inventator, în 1827, al tocului rezervor –, a vizitat, în zilele de 14-16 mai 1834, Şcoala naţională, apreciind eforturile autorităţilor în „sprijinirea învăţământului local în limba românească".

În anul 1838, Şcoala naţională din Piteşti, devenită Şcoală normală, va deschide un curs special destinat pregătirii candidaţilor de învăţători pentru şcolile săteşti din judeţul Argeş.

În toamna aceluiaşi an, circa 100 de absolvenţi ai Şcolii normale a lui Nicolae Simonide vor pune bazele învăţământului în satele judeţului, astfel că, în martie 1839, funcţionau deja în satele argeşene 135 de şcoli.

La 2 mai 1840, Nicolae Simonide solicită magistratului 48 de bănci, semicercuri, tablă de aritmetică, tăbliţe şi alt material didactic.

Invocând lipsa unui spaţiu corespunzător pentru desfăşurarea procesului de învăţământ: „întrucât şcolarii, peste 160, împărţiţi în deosebite clasuri şi încăperi, nu pot fi prididiti", profesorul Nicolae Simonide solicita edificarea unui local conform planului-model elaborat de Eforia şcoalelor naţionale.

Cu eforturi financiare substanţiale, clădirea şcolii, proiectată a avea şase săli de clasă spaţioase, cu dimensiunile maxime: 13,5 m lungime şi 7,8 m lăţime, era definitivată în decembrie 1840, Nicolae Simonide informând autorităţile locale că „Astăzi, 21 decembrie, sloboz tinerimea pe la ale sale până să vor transporta mobilierul din închiriata încăpere în cea într-adins clădită, să vor meremetisi şi să vor aşeza pe locul lor.". Construirea localului de şcoală a fost posibilă, datorită lansării unei liste de subscripţii, stolnicul Dincă Brătianu contribuind cu 10.000 ocale de var, 20.000 de cărămizi şi 500 lei. [Gh. M. Franţescu – *Câteva pagini din trecutul Şcolii primare domneşti*, Piteşti, 1936].

Nicolae Simonide va înfiinţa, în acest spaţiu, prima bibliotecă şcolară din Piteşti, Departamentul pricinilor din lăuntru atenţionându-l, prin adresa 213/1840: „cărţile hotărâte a se înfiinţa în biblioteca şcolii normale să se înscrie într-un catalog ce se va da în primire profesorului şcoalei sub iscălitură". [Arh. St. Argeş, fond Maghistratul oraş Piteşti, dosar 13/1840, f. 63].

Manualele şcolare utilizate în şcolile de acest tip erau: «Abecedar înlesnitor pentru învăţătura copiilor» de Grigore Pleşoianu, «Abecedar» de Dumitru Jianu, «Izvoade de scriere frumoasă» de Grigore Pleşoianu, «Gramatica românească» de Ion Heliade-Rădulescu, «Istoria Principatului Muntean» de Aaron Florian, «Abecedarul în table din 1838», «Povăţuitor către aritmetică sau învăţătura numelor spre folosul şcoalelor româneşti» şi altele.

În sala mare a Şcolii naţionale din Piteşti, se prezentau spectacole teatrale pentru publicul piteştean încă din anul 1841.

Întrucât profesorul Nicolae Simonide a fost promovat în „aparatul de stat", el va fi înlocuit, după anul 1840, de către Andrei Pretorian. Şcoala naţională funcţionează până în 1846 cu un singur profesor care preda simultan în sistem lancasterian elevilor din cele trei clase existente. [Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăuntru, dosar 5390/IVA/1838, f. 222].

Creşterea considerabilă a numărului elevilor determină Eforia şcoalelor să numească, la 3 martie 1846, pe I. Rădulescu ca ajutor de profesor la clasele I-II.

Participarea cadrelor didactice piteştene la evenimentele revoluţionare de la 1848 a fost de o importanţă remarcabilă, întrucât Nicolae Simonide va fi numit, la 14 iunie 1848, administrator al judeţului Argeş, iar Andrei Pretorian – comisar de propagandă al revoluţiei.

Cuvântarea rostită de Andrei Pretorian cu ocazia sfinţirii steagurilor în Piteşti şi a depunerii jurământului pe Constituţie, cuvântare publicată în «Pruncul Român» din 6 iulie 1848, a înflăcărat spiritele celor care au aderat la programul revoluţionar. În calitatea sa de comisar de propagandă, Andrei Pretorian a contribuit efectiv la „apropierea duhurilor atât cu vorbirea prin sate către ţărani, cât şi prin scrieri", conform acuzelor aduse de Comisia de cercetare în 7 martie 1849, el fiind arestat după înfrângerea revoluţiei şi „depus" la Închisoarea Văcăreşti.

Printre patrioţii care s-au situat în fruntea revoluţiei din Argeş, au fost fraţii Turnavitu, Toma Furduiescu şi alţii, unii dintre aceştia fiind absolvenţi ai Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti.

La 1 noiembrie 1848, regimul politic contrarevoluţionar instaurat după înăbuşirea revoluţiei a decis închiderea pentru o perioadă nedeterminată a tuturor şcolilor. Eforia şcoalelor naţionale motiva închiderea şcolilor, „din lipsă de localuri şcolare care erau ocupate de trupele intervenţioniste, precum şi din lipsă de profesori care fuseseră suspendaţi din posturile lor pentru participarea activă la evenimentele revoluţionare". [C. Dumitrescu, E. Răcilă – *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti (până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, SCMP, II, 1969].

Şcoala normală din Piteşti avea să fie închisă, la 1 noiembrie 1848, ca măsură represivă pentru participarea profesorilor ei la revoluţia burghezo-democratică, instituţia fiind considerată „un izvor de aţâţare a mişcării în oraş". [****Anul 1848 în Principatele Române*, tom 5, Bucureşti, 1904, p. 334].

Închiderea Şcolii normale a incitat spiritele orăşenilor interesaţi de continuarea studiilor copiilor lor, actul în sine reprezentând „o mare pagubă adusă tinerimii". [Arh. St. Bucureşti, fond MCIP, dosar 2260/1850, f. 27].

În iulie 1851, populaţia din Piteşti solicită domnitorului Barbu Ştirbei redeschiderea şcolii. Domnitorul aprobă cererea orăşenilor, astfel că, la 23 octombrie 1851, şcoala cu cele trei clase ale sale va fi redeschisă pentru cei 202 elevi înscrişi. În anul şcolar următor, va funcţiona cu o clasă în plus, profesorii: Toma Serghiescu, I. Rădulescu şi Andrei Pretorian continuând cu aceeaşi ardoare opera instructiv-educativă a predecesorului lor, Nicolae Simonide.

Redeschiderea Şcolii normale a constituit un eveniment memorabil pentru oraş, întrucât, deşi era destinată exclusiv băieţilor, au fost înscrise şi 32 de fete, decizie contestată vehement de Eforia şcoalelor, care, prin

Ordinul 381/27 februarie 1852, considerând că este „împotriva bunei orânduieli ca sexul femeesc să fie împreună cu partea bărbătească", a solicitat să fie îndepărtate din şcoală fetele care participau la cursuri". [V. A. Urechia – *Istoria şcoalelor de la 1800 la 1864,* vol. 3, Bucureşti, 1892].

Localul şcolii va fi transformat, în perioada ocupaţiei austriece [iunie 1854 – martie 1857], în spital militar, clădirea deteriorându-se, iar mobilierul fiind distrus, astfel că profesorul V. Urzescu solicita autorităţilor „a face de a se curăţi tot edificiul şi a-l aduce în starea de a putea fi locuit spre a intra elevii într-însul imediat după sărbătorile Paştelor", fiindcă „Nimic din câte ne sunt necesarii, acum la intrarea elevilor în şcoală, nu avem în fiinţă.". Concomitent, se cerea asigurarea unui spaţiu locativ pentru doi profesori, întrucât cel de-al treilea, directorul, locuia în clădirea şcolii.

Dezvoltarea învăţământului local

Preocuparea pentru extinderea şi diversificarea reţelei şcolare s-a concretizat prin înfiinţarea unor şcoli organizate în domeniile ecleziastic şi privat, de către persoane particulare implicate financiar în dezvoltarea învăţământului cu plată din urbe: Şcoala particulară organizată în incinta Bisericii Mavrodolu cu 50 elevi, Şcoala de băieţi «Preot Teodor Popescu», Pensionul de băieţi «Carol Bucholtzer» condus de Andrei Ipolit Rovada, Şcoala «Vasile Urzescu», Şcoala «Dumitru Rumânişteanu», Şcoala pentru fete coordonată de Apostol Pelinescu, Institutul de fete condus de Louise Meunier, Şcoala de limbă germană coordonată de Peter Jekel, Şcoala în limba maghiară condusă de Imre Mico. Din iniţiativa Aşezămintelor Brâncoveneşti, a fost înfiinţată, în Piteşti, la 15 septembrie 1860, prima Şcoală primară de fete.

Mesajul domnitorului Alexandru Ioan Cuza din 6 decembrie 1859: „Eu ţin numaidecât ca fiecare să ştie în curând a scrie şi a citi" a devenit parţial posibil prin Legea asupra instrucţiunii din 8/16 decembrie 1864, care a pus bazele învăţământului românesc modern; învăţământul naţional va fi unitar, stabilindu-se obligativitatea şi gratuitatea învăţământului primar de patru ani, precum şi înfiinţarea învăţământului secundar cu o durată de şapte ani. Legea instrucţiunii publice din 1864, considerată, de către ministrul Titu Maiorescu, „fundamentul instrucţiei publice într-un stat care trebuie să înainteze cu paşi repezi în cultură", a avut consecinţe favorabile în dezvoltarea învăţământului piteştean, determinând extinderea reţelei şcolare din oraş; în anul şcolar 1866/1867, se înfiinţează Şcoala primară de băieţi nr. 2 în incinta Bisericii Mavrodolu, institutor fiind Barbu Cristescu, pentru ca, în anii 1867-1871, să predea şi institutorul N. Urzică; în 1884, şcoala s-a mutat în localul nou de pe str. Egalităţii. [Arh. St. Piteşti, fond Primăria oraşului Piteşti, dosar 15/1866].

Şcoala primară de băieţi nr. 3, înfiinţată în anul 1882, şi-a desfăşurat cursurile în casele lui Iancu Minovici până în 1884; ulterior, s-a transferat în casele Teodorei Hacula din strada Craiovei.

Şcoala de fete organizată în anul 1860 a avut iniţial trei clase cu trei institutoare, pentru ca, în anul şcolar 1869/1870, prin unirea primelor două clase, numărul institutoarelor să se reducă la două. Întrucât numărul elevelor înscrise (140) depăşea posibilităţile instituţiei de învăţământ de a asigura un spaţiu adecvat, s-a solicitat înfiinţarea clasei I sucursală, care, prin ordinul 10.926/1867, va deveni Şcoala primară de fete nr. 2, sub conducerea institutoarei Maria Urzescu, instituţia funcţionând în clădirea construită prin donaţia Nicolopol. [Arh. St. Buc., fond MCIP, dosar 331/1867, f. 17]. În perioada anilor 1879-1882, şcoala a funcţionat, în casele lui Petre Nănescu, apoi, în casele cumpărate de la Florea Tomescu, care nu întruneau, însă, condiţii normale desfăşurării procesului de învăţământ, localul constituind „o curată nenorocire pentru eleve şi profesori". [Arh. St. Argeş, fond primăria Piteşti, dosar 8/1891, cf. Sevastian Tudor – *Învăţământul în Argeş şi Muscel între anii 1864-1892*, Argessis, X, 2001].

Dezvoltarea şi diversificarea continuă a învăţământului şcolar piteştean au determinat înfiinţarea unei Şcoli de meserii cu secţii de fierărie, tâmplărie şi rotărie în anul 1882, pentru amenajarea căreia Consiliul general al judeţului Argeş a afectat suma de 30.000 lei; închisă, în 1892, din lipsa fondurilor necesare funcţionării ei, şcoala se va redeschide în anul 1900, cu ateliere de: lăcătuşerie, tâmplărie şi tinichigerie. [Arh. St. Piteşti, fond Primăria oraşului Piteşti, dosar 14/1900].

Camera de comerţ Piteşti deschide, în 1899, o Şcoală comercială cu o singură clasă formată din 19 elevi, întrucât nu beneficia de o bază materială satisfăcătoare, primăria intenţionând, totuşi, „să încurajeze o instituţie la care cursurile se predau în mod gratuit şi în folosul general". În 1906, şcoala s-a transformat oficial în Şcoala elementară de comerţ gradul I, reprezentând o formă superioară de învăţământ specializat în domeniul comercial. [Arh. St. Piteşti, fond Primăria oraşului Piteşti, dosar 14/1899].

La solicitarea primăriei, s-a aprobat, de către Ministerul instrucţiunii publice, în 1 septembrie 1897, crearea Şcolii profesionale de fete din Piteşti, finanţată iniţial de familia Teiuleanu care a donat în acest scop o moşie de 800 de pogoane şi o pereche de case situate în oraş; de aceea, şcoala va purta, până la reforma comunistă a învăţământului, numele Mariei Teiuleanu. În atelierul de ţesătorie al acestei şcoli, elevele vor fi iniţiate în tainele artei populare naţionale şi ale industriei casnice, lucrând scoarţe, covoare, tricotaje ş. a.

Activitatea meşteşugărească în oraş se relansează prin reînfiinţarea Gimnaziului industrial din Piteşti cu contribuţia financiară a Camerei de comerţ şi industrie locală, elevii fiind pregătiţi în domeniile: ţesătoriei, broderiei naţionale şi tricotajelor. [Arh. St. Piteşti, fond Şcoala primară de băieţi nr. 1 Piteşti, dosar 3/1911].

Din iniţiativa prof. Nae Dumitrescu, în prezenţa ministrului instrucţiunii publice, Spiru Haret, se va pune, la 24 august 1908, piatra fundamentală a noului local al Şcolii primare de băieţi nr. 1 «Nicolae Simonide» care va fi inaugurat în octombrie 1909, în prezenţa unui fost elev eminent al acesteia, Ion C. Brătianu.

Un moment important în istoria învăţământului piteştean l-a constituit înfiinţarea, la 1 octombrie 1915, a Şcolii normale de învăţători, devenite, ulterior, de învăţătoare, şcoală care a funcţionat pentru început în spaţii închiriate.

Gimnaziul teoretic din Piteşti

Conformându-se prevederilor legii, autorităţile piteştene se preocupă continuu de dezvoltarea învăţământului public local, demers implicând, printre altele, „deschiderea, la 20 iulie 1866, a clasei gimnaziale", pentru care erau necesare 20 de bănci, două catedre şi două table; materialele menţionate realizându-se pe bază de licitaţie.

Inaugurarea, la 6 septembrie 1866, a Gimnaziului teoretic din Piteşti, actualmente, Colegiul naţional «I. C. Brătianu», destinat „tinerilor din district cât şi celor din districtele învecinate", a constituit un moment de referinţă în istoria învăţământului secundar din zonă. Gimnaziul îşi începe activitatea cu o clasă formată din 12 elevi, având ca profesor pe N. I. Micescu. În noiembrie 1870, s-au construit două încăperi pentru două clase gimnaziale, iar, pentru funcţionarea celei de-a treia clase, s-a închiriat, de către primărie, un spaţiu într-un local învecinat. În anul şcolar 1873-1874, gimnaziul dispunea de patru clase, predarea cursurilor fiind asigurată de şase profesori, pentru ca, la 1 aprilie 1877, numărul profesorilor subvenţionaţi de la bugetul statului să crească la nouă. Concomitent cu înfiinţarea clasei a V-a, în anul şcolar 1894/1895, se solicită transformarea gimnaziului în liceu, precum şi acordarea numelui revoluţionarului paşoptist şi luptătorului pentru Unirea Principatelor Române, Ion C. Brătianu, născut în 1821, la Piteşti, în semn de omagiu pentru contribuţia acestuia la dezvoltarea României moderne.

Înfiinţarea, în anul şcolar 1896/1897, a clasei a VII-a a determinat Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice să oficializeze transformarea Gimnaziului teoretic de băieţi în Liceul clasic modern «I. C. Brătianu».

În 1897, s-a înfiinţat, din iniţiativa viitorului poet Ion Minulescu, elev în clasa a VI-a, Societatea de lectură «Junimea» a elevilor din cursul superior. [V. Tamaş – *O aniversare*, Argeş, an III (1968), nr. 3 (23)].

Impunătorul local al liceului, precum şi ansamblul de construcţii aferente au fost edificate conform proiectului arhitectului Alexandru Băicoianu, în perioada anilor 1897-1899, cu cheltuiala Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice coordonat de ministrul reformator Spiru Haret. Ca director al instituţiei de învăţământ piteştene, a fost numit reputatul profesor

de geografie Nicolae (Nae) Dumitrescu, licenţiat la Sorbona, un excepţional manager care a coordonat realizarea acestui obiectiv de referinţă al şcolii naţionale româneşti.

Liceul «I. C. Brătianu» a constituit, în viaţa cultural-ştiinţifică a oraşului Piteşti, o instituţie model a învăţământului secundar, reunind, în cadrul colectivului său didactic, prestigioşi profesori formaţi în importante centre universitare europene: bizantinologul Nicolae Bănescu, doctor în litere şi filozofie la München, viitor membru titular al Academiei Române; doctorul în ştiinţe fizico-chimice, viitor profesor universitar, Emil Ludwig; istoricul literar Nicolae Apostolescu, doctor în litere la Sorbona, cu teza «L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine»; Ion Tutuc, doctor în matematici, profesor universitar, autor de manuale şcolare; pictorul Nicolae V. Serafim cu studii superioare la Paris; scriitorul Ioachim Botez, profesor de limba şi literatura franceză, autorul volumelor în proză «Însemnările unui belfer», «Şcoala de altădată» ş. a.; Petre Vintilescu, viitor profesor universitar, şi mulţi alţii.

Celebra instituţie şcolară piteşteană a fost „laboratorul spiritual" în care s-au format personalităţi ale vieţii publice din România modernă situate, prin apreciabila şi apreciata lor activitate, între protagoniştii unor diverse domenii de interes naţional; în literatură, s-au remarcat, prin operele lor: poetul şi matematicianul Ion Barbu/Dan Barbilian; cronicarul literar şi prozatorul Alexandru Bădăuţă; scriitorul medic George Dinizvor/Gheorghe Marinescu; poetul Ion Minulescu; poetul Ion Pillat; istoricul literar Dan Simonescu; istoricul şi criticul literar Nicolae Iordache, cunoscut în literatură sub pseudonimul Vladimir Streinu; jurnalistul şi scriitorul Tudor Teodorescu-Branişte; criticul literar Ion Trivale; scriitorul medic George Ulieru ş. a. Dintre absolvenţii liceului, în domeniul artelor, au excelat artiştii plastici: Costin Petrescu – remarcabil pictor, realizatorul compoziţiei «Marea frescă a neamului» din Ateneul român; Rudolf Schweitzer-Cumpăna – pictor prolific, profesor la Institutul de arte plastice din Bucureşti.

În domeniul învăţământului superior naţional, vor preda varii discipline absolvenţi ai liceului piteştean deveniţi profesori universitari: Ion N. Angelescu, rector al Academiei comerciale din Bucureşti; Eftimie Antonescu, la Universitatea din Bucureşti; juristul Mihail Ghelmegeanu, la Universitatea din Bucureşti; juristul Istrate Micescu, „autorul" Constituţiei din 1938, la Universitatea din Bucureşti; Nicolae Petculescu, la Şcoala politehnică Bucureşti; Ioan Gh. Popescu, decan la Facultatea de farmacie din Bucureşti; Constantin Stătescu, la Universitatea din Bucureşti; Marius Teodorescu, la Facultatea de medicină şi farmacie din Bucureşti; germanistul Virgil Tempeanu, la Universitatea din Bucureşti.

În domeniul militar, se vor remarca, dintre absolvenţii liceului, prin coordonarea unor operaţiuni decisive pe fronturi: Petre Antonescu –

general, comandant de divizie pe frontul antihitlerist; Constantin Cristescu – general de corp de armată, comandant al Academiei militare din București [1910-1912]; iar, în domeniul politic, Armand Călinescu, care va deveni prim-ministru al României, asasinat de legionari la 21 septembrie 1939.

Reţeaua şcolară piteşteană a fost completată, în perioada de la sfârşitul secolului al XIX-lea până la începutul Primului Război Mondial, cu noi şcoli primare de stat şi private în cartierele oraşului. Şcolile nou create, cu un profil diversificat au asigurat instruirea şi educarea nu numai a copiilor piteştenilor, ci şi a fiilor de ţărani din satele limitrofe oraşului.

Activitatea editorială în învăţământul piteştean a înregistrat succese evidente: Mihail D. Ghiţescu publică, în 1888, «Cursu de geografia judeţului Argeşiu» de 190 de pagini, la Editura Librăriei I. Racoviceanu, iar C. G. Mielcescu şi G. Păunescu editează manualul «Geografia judeţului Argeş» pentru clasa a II-a primară, în 1891, la Tipografia „Em. Popescu"; Ion Cuţui, profesor de limba latină la Liceul «I. C. Brătianu», a redactat volumul «Mitologia şi cultul» destinat elevilor clasei a VI-a, manual extrem de apreciat în epocă prin analiza pertinentă a civilizaţiei romane.

O operă sintetică de interes naţional intitulată «Studii etnografice asupra neamului românesc. Istorie, filologie, statistică», elaborată de I. M. Dumitrescu, a fost publicată în anul 1910.

Dezvoltarea învăţământului piteştean a contribuit considerabil la propagarea culturii în zonă, la accentuarea gradului de civilizaţie urbană, la consolidarea sentimentelor patriotice şi a conştiinţei naţionale a tuturor celor care s-au bucurat de lumina binefăcătoare a ştiinţei de carte.

Personalităţi ale culturii piteştene

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi în primele două decenii ale secolului XX, cultura locală se manifesta tot mai evident în varii domenii de interes public. În panteonul personalităţilor piteştene care au marcat, în această perioadă, viaţa spirituală a oraşului, îmbogăţind, prin opere de referinţă, patrimoniul cultural naţional, se află oameni de cultură, ştiinţă şi artă menţionaţi într-o convenţională ordine cronologică:

Ioan Lerescu [c.1830-1895], avocat, profesor, dramaturg; redactor la revistele: „Farul român" [1866-1867], „Strechea" [1867-1869], „Vespea" [1868]; autor al volumelor: «Manualŭ de istoria comerciului, a industriilor şi economiei politice», «Propunere pentru crearea de biblioteci în tóte comunele României» [1868], «Compendiu de istoria universală. Istoria antică» [1877];

Ioan Valentineanu [1834-1898], istoric şi traducător, fondatorul ziarului „Reforma" [1856-1888]; autorul scrierilor: «Biografiea oamenilor

mari scrisă de un omŭ micŭ» [1859], «Din memoriile mele» [1896] ş. a.; traducător al «Misterelor Londrei», de Paul Féval;

Ioan Fundescu [1836-1904], poet şi folclorist; inspector al Comitetului teatrelor din România; culegător de folclor pe care l-a publicat sub titlurile: «Basme, poezii, păcălituri şi ghicitori» [1875], «Anecdote, păcălituri, basme, creaţii şi ghicitori»; autor al volumelor de versuri: «Vocea Argeşului» [1859]; «Flori de câmp», «Poesii nuoi»; al scrierilor în proză: «Un bal la Călăraşi», «Memoriile unui tartan», «Negoiţă» şi al romanului «Scarlat»;

Nicolae Dumitrescu [1857-1948], studii de specialitate la Sorbona-Franţa; profesor de geografie la Liceul «I. C. Brătianu» timp de 45 de ani; director al liceului menționat [1897-1900, perioadă în care se construieşte noul local; 1901-1905; 1907]; primar al orașului Pitești [1907, 1911, 1918], preocupat de construirea Teatrului, a Băii populare și de redactarea Planului de sistematizare a oraşului, în colaborare cu ing. H. W. Schmidt; contribuie substanțial la modernizarea orașului (asfaltare străzi, canalizare pe bulevardul central, trotuare); implicat în viața politică, senator, prezident al Băncii româneşti din Piteşti şi al Societăţii «Electrica-Piteşti»; membru fondator al Ateneului popular «G. Ionescu-Gion»;

Gheorghe Ionescu-Gion [1857-1904], publicist şi istoric, autor al unor scrieri ample: «Istoria Bucurescilor» [1899], 818 p., considerată „capodopera sa istorică", «Manual de poetică română» [1888], «Istoria naţională în istoria universală» [1889], «Elementul pitoresc în cronicile române» [1885], «Cum vorbim» [1891], «Din istoria fanarioţilor» [1891], «Portrete istorice» [1894], «Istorice» [1894] ş. a.; membru corespondent al Academiei Române [1889];

Nicolae Brânzeu [1869-1939], profesor de latină și germană; prefect al județului Argeș; studii și articole în periodicele: „Tribuna" (Sibiu), „Gazeta Transilvaniei" (Brașov), „Tribuna" (Arad), „Familia" (Oradea), „Gazeta poporului", „Argeșul", „Naționalul", „Glasul țărănimii"; distincții: Răsplata muncii pentru învățământ, Ordinul Coroana României;

Alexandru Bogdan-Piteşti [1870-1922], publicist, critic şi colecţionar de artă; colaborator la publicaţiile: „Ileana" [1900], „Secera" [1913-1914], „Facla", „Liga literară", „Viaţa nouă", „Revista modernă"; iniţiator al primei expoziţii internaţionale de artă din România şi colecţionar de: pictură, sculptură, grafică, etnografie, bibliofilie; colecţia sa de artă cuprindea 1.260 de tablouri, desene şi sculpturi, 97 obiecte de artă feudală autohtonă şi 62 piese de artă populară;

Virgil Lupescu [1870-1948], profesor, autor de manuale şcolare; operă de evocare istorică: «Viaţa publică la romani» [1910], «Antichităţi publice romane» [1915], «Istoria patriei» [1919] ş. a.;

Costin Petrescu [1872-1954], remarcabil pictor, profesor la Şcoala de belle arte din Bucureşti; a pictat Catedrala Alba Iulia, portrete («Eroul sergent instructor Tilică Alexandru din Regimentul 4 Argeş»), peisaje («La grădină», «Misitul» ş. a.), compoziţii cu subiecte istorice («Marea frescă a neamului» din Ateneul român-Bucureşti);

Nicolae Apostolescu [1876-1918], profesor, ilustru istoric literar comparatist; doctorat la Sorbona, cu teza «L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine» şi «L'Ancienne versification roumaine» [1909]; profesor de limba română şi franceză la Liceul «I. C. Brătianu» Piteşti [1899-1918]; operă de referinţă: «Studii. Literatură, estetică, filologie» [1916], «Studii şi portrete literare» [1903], «Schitul Trivalea» [1902], «Cetăţuile lui Negru Vodă şi a lui Vlad Ţepeş. Valurile romane, brasde şi troiane. Sisteme de apărare în trecut» [1910], «Descoperiri istorice româneşti» [1915] ş. a.; colaborator la revistele: „Convorbiri literare", „Gazeta Transilvaniei", „Literatură şi artă română", „Revue de Roumanie", „Românul literar"; redactor la „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" [1909-1918];

Dimitrie Dima [1876-1923], inginer constructor, diplomat al Universităţii tehnice ducale Darmstadt din Germania; coordonează construirea Bisericii «Sf. Vineri» din Piteşti [1908-1912], a Uzinei de alimentare cu apă de la Mărăcineni, a podurilor de la: Piteşti peste Râul Doamnei şi râul Argeş [1912-1915], Tupilaţi peste râul Moldova, Rogoza, Răcăciuni şi Adjudul Vechi peste râul Siret ş. a.;

Remus Macarie [1878-1925], profesor de ştiinţele naturale; important constructor de viori (76 viori, 4 viole şi 4 violoncele); în 1913, a înfiinţat un cvartet de coarde, prima formaţie instrumentală de muzică cultă din Piteşti. Piesele instrumentale construite de Remus Macarie sunt expuse în muzeul Colegiului «I. C. Brătianu» din Piteşti;

Ştefan Chicoş [1881-1963], economist, istoric al vieţii economice; autor al volumelor: «Monografia stării meseriilor în Piteşti» [1909], «Bogăţiile miniere ale României» [1925], «Politica exportului şi producţiunea naţională» [1925] ş. a.;

George Vâlsan, pseudonimul lui Marinescu [1885-1935], geograf, scriitor; profesor la Universitatea Iaşi; autorul volumelor: «Câmpia Română - contribuţiuni de geografie fizică» [1915], «Povestea unei tinereţi» [1924], «Grădina părăsită» [1925], «Sur l'evolution de la plaine roumaine entre les rivières Olt et Argeş»; poezii: «Din înălţimi», «Murmurul pădurii», «În umbra pădurii», «Scrisoarea munţilor», «Ţara mea», «Colinda» ş. a.;

Ion Trivale, pseudonimul literar al lui Iosif Netzler [1889-1916], important critic şi istoric literar; discipol al lui Mihail Dragomirescu; debutează în revista „Convorbiri critice"; analize de pe poziţii clasicizante în opera sa fundamentală «Cronici literare» [1915]; remarcabil analist al

pieselor de teatru: «Apus de soare» de Barbu Delavrancea, «Letopiseţi» de Mihail Sorbul şi «Cocoşul negru» de Victor Eftimiu; critic raţionalist extrem de personal în aprecierea viabilităţii unor opere literare, sedus de creaţia poetică a lui: Grigore Alexandrescu, Panait Cerna, Şt. O. Iosif; moare tânăr, pe front, la Zimnicea, „sublocotenentul erou piteştean Netzler apărând cu mitraliera liniştea creaţiei unor literaţi poate mai puţin talentaţi decât el".

Personalităţile menţionate relevau, printr-o activitate susţinută, un ataşament inimaginabil pentru oraşul natal, erau constant prezente în periodicele piteştene, conferind, prin articole inspirate, un plus de interes presei locale care beneficia de existenţa unui public cititor avizat, implicat direct în activităţi comerciale, patronale, instructiv-educative, culturale, dar, mai ales, în tumultoasa viaţă politică a epocii.

Presa piteşteană

Apariţia primelor tipografii şi publicaţii care au contribuit semnificativ la circumscrierea oraşului de pe Argeş în contextul centrelor urbane din România în plină expansiune economică şi, implicit, culturală se înregistrează în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea. Seria imprimeriilor publicistice de tip industrial din Piteşti va fi deschisă de Tipografia «Gheorghe Popescu» [1872] şi de «Noua tipografie Niţă Rădulescu», în care s-au tipărit importante publicaţii periodice locale.

Apariţia cvasiconcomitentă, în primăvara anului 1876, pentru o scurtă perioadă de timp, a primelor ziare locale: «Deşteptarea», «Salvarea» şi «Argeşul» a constituit un factor determinant în acţiunea concertată de informare a piteştenilor despre diversele evenimente din ţară, din capitala şi din localităţile judeţului Argeş. Subtitlurile acestora relevă profilul relativ identic al publicaţiilor menţionate: „Argeşulu – diuariu judiciaru, comunalu, administrativu şi comercialu"; „Deşceptarea – diar politic, literar şi comercial"; „Salvarea – diar politic, literar şi comercial".

Prima publicaţie periodică din Piteşti, «Deşceptarea», apărută la 21 martie 1876, justifica, într-o manieră proprie, prin „Programmu" său, tergiversarea ieşirii de sub tipar a săptămânalului, în editare duminicală: „Argeşul – patria atâtor iluştri bărbaţi de stat – nu putea să rămâie în urma celorlalte judeţe şi dacă până acum s-a abţinut de a-şi crea un organ al său, n-a făcut-o din apatie sau indiferenţă, ci pentru că el şi-a manifestat toate opiniunile şi credinţele prin aceşti demni bărbaţi, expresiunea întregii ţării trimeţându-i în Corpurile legiuitoare.".

Programul „primului şi singurului organ politic ce apare pe arena publicităţei în judeţul Argeşiul", semnat de „Comitetul diriginte", viza instrucţiunea, industria şi justiţia, precizându-se, printre altele: „Vom cere emanciparea femeii, a i se acorda drepturi politice, conform cerinţelor secolului.". Orientarea politică de tendinţă conservatoare a săptămânalului

«Deşceptarea» apărut în săptămâna premergătoare campaniei electorale din alegerile pentru senatul României va determina o contrareacţie imediată a liberalilor aflaţi în opoziţie, finalizată prin lansarea pe piaţa publicistică a săptămânalului «Salvarea» în ziua de 18 aprilie 1876. Programul său „politic, literar şi comercial" semnat de Radu Mihai şi N. Dimancea îşi propunea „salvarea omului pe care-l vom susţine cât ne vor permite forţele noastre".

Un alt periodic important, «Argeşiulu», va fi imprimat la Tipografia «Gheorghe Popescu» din Piteşti, în martie-aprilie 1876. Periodicele piteştene prezintă un conţinut specific publicaţiilor similare din ţară, oglindind situaţia politică din România, cu prioritate, însă, din Argeş, dar oferind şi informaţii din varii domenii ale vieţii sociale şi culturale locale.

Analizând, sub raport tematic, articolele publicate, se remarcă preocuparea constantă a editorilor periodicelor menţionate pentru promovarea literaturii originale, „cu priză la public", întrucât, în «Deşceptarea», apărea o poezie patriotică având un titlu omonim, semnată de Constantin Săgeată, în timp ce «Salvarea» publica o schiţă captivantă, «Ultimele momente ale unui sinucis», de Leon I. Duculescu.

Deşi, în programul «Deşceptării», se propunea ca obiectiv: „Lupta contra inamicilor comunei, ai societăţei, contra fariseilor, contra acelora care înghit cămila şi strecoară ţânţarul, popularizarea industriei, singura sorginte a independenţei individuale", posibila influenţă exercitată de către primele periodice apărute în Piteşti asupra evoluţiei urbei de pe Argeş nu poate fi evaluată într-o manieră absolut convingătoare, întrucât, din săptămânalul «Deşceptarea» nu s-au păstrat, în fondul special al Bibliotecii Academiei Române, decât primele două numere, iar, din «Salvarea», exclusiv numărul iniţial al acestui săptămânal piteştean.

Un organ de presă al opoziţiei, «Vocea Argeşului» [1881-1882], este de o extremă virulenţă. În articolul redacţional din 25 februarie 1882, se condamnă „toate destrăbălăturile pe care le vedem astăzi cocoţate atât în Bucureşti, cât şi în districte în capul afacerilor cele mai importante, parvenite acolo graţie ignoranţei poporului român".

Relevând rolul presei în viaţa urbei argeşene, organul independent «Piteşteanul» [1882-1883] recurge la o comparaţie extrem de sugestivă: „Presa joacă în viaţa publică acelaşi rol ca şi soacra în familie. Toţi se tem de ea; nimeni n-o iubeşte... Pe cât timp nu face decât a aproba, a fi respectată; îndată ce începe să mustre, toate partidele sânt de acord în a zice să o ia dracu de soacră...".

Programul «Luceafărului» [1888], „organ independent", se constituie într-o autentică „profesiune de credinţă", întrucât îşi propune să devină „ecoul trebuinţelor poporului român", să fie „devotat oricărui partid democratic progresist", motivându-şi „principiile programatice": „ţinem cu

fanatism la egalizarea completă, în drepturi şi datorii a claselor societăţii române".

Periodicul «Luptătorul» [1888], „organ al opoziţiei din Argeş", îşi stabilise ca obiectiv esenţial: „răsturnarea bandei de la cârmă", luptând „contra actualului guvern executor al tuturor mişeliilor".

«Ciocanul» [1888] – organ de presă „independent" – se declară, prin programul său iniţial, „fără culoare politică": „Vom căuta a spune adevărul, susţinând dreptatea.". În periodicul menţionat, se critică vehement abuzurile administraţiei locale piteştene.

Apărut iniţial în anul 1890, ziarul «Scânteia» va fi prezent, după o scurtă întrerupere, în presa urbei din 1895-1896, sub deviza: „apărarea intereselor şi legilor ţării". Referindu-se, în numărul din 7 aprilie 1896, la disensiunile reale dintre cele două mari partide politice, Ion N. Rădileanu constata cu obiectivitate că „ambele partide politice nu din convicţie şi dor de binele ţării se ceartă şi îşi aruncă reciproc învinuiri unii altora, ci pentru singurul şi simplul motiv: de ce tu şi nu eu; ori mai bine-zis, mai scoală tu, că şezi de mult, ca să stau şi eu în locul tău !"...

Ziarul naţional liberal de opoziţie «Voinţa Argeşului» [1895] combătea „oligarhia guvernului", militând consecvent pentru „dezvoltarea libertăţilor publice, a ideilor democratice şi a independenţei naţionale". În articolul «Gogoşi ciocoieşti», celebrul publicist argeşean Constantin Dobrescu-Argeş felicita pe redactor pentru „humorul şi energia cu care biciuiţi cadavrele ambulante, slăninile cu ochi şi parveniţii".

Seria periodicelor piteştene se va completa, până la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu: «Salvarea» [1876], „«Cultura» [1878-1882], «Argeşanul» [1881-1882], săptămânal de informaţie şi opinie, «Cetăţianul» [1883], «Argeşul» [1883], «Muncitorul» [1883], «Piteştii» [1884-1885], «Talpa ţării» [1885], «Dorinţa Argeşiului» [1886-1888], «Steaua Argeşului» [1888], «Imparţialul» [1888-1889], «Alarma Argeşului» [1891-1892], «Virtutea» [1891], «Piteşteanul» [1894], «Argeşiul» [1898], «Gazeta Argeşului» [1899], «Argeşeanul» [1899].

În ziarul «Muncitorul» din 27 aprilie 1883, se detalia modalitatea „sistematizării verticale" a terenurilor aferente Grădinii publice a oraşului.

Cu valenţe sociale pronunţate, militând constant pentru rezolvarea „cauzei ţăranilor", organul de presă al Comitetului ţărănesc, «Ţăranul», apărut, la Piteşti, în perioada anilor 1881-1884, sub redacţia remarcabilului om de cultură argeşean Constantin Dobrescu-Argeş [1856-1903], institutor din Muşăteşti, va constitui o autentică tribună de luptă pentru apărarea acestei importante categorii sociale în permanent conflict de interese cu clasa conducătoare a societăţii româneşti.

Ziarul «Cultura» [1878-1882] a reprezentat un moment de referinţă în acţiunea de coordonare şi diversificare a manifestărilor cultural-artistice

locale. Orientarea spre articole cu caracter enciclopedic este evidentă în revista «Luceafărul» [1888].

Societatea literară «Junimea», organizată în cadrul Liceului de băieţi din Piteşti, va edita, începând cu anul 1897, o revistă cu titlu identic, care va înrâuri viaţa scriitoricească a oraşului, întrucât articolele publicate vor purta semnătura unor personalităţi în evidentă afirmare: Ion Minulescu, Istrate Micescu, Ioan Baiulescu, Ştefan Chicoş, Mihail Ghelmegeanu şi alţii. Sub direcţia prof. Virgil Tempeanu, publicaţia va înregistra o reală notorietate publică, iar, în perioada decembrie 1913 - iunie 1914, se va subintitula „Revista elevilor români de pretutindeni".

«Trivalea», un organ de atitudine, publica, în 30 decembrie 1903, articolul «Grădina publică, palatul administrativ şi parcul», atacând dur pe primarul Piteştiului, Nicolae Constantinescu, pentru modalitatea sistematizării perimetrului din faţa clădirii Prefecturii judeţului Argeş.

În Tipografia «Transilvania» a lui Iosif Schryer, apare, în ianuarie 1904, revista «Păstorul» de orientare religioasă, editată de Societatea «Frăţia» a clerului din judeţul Argeş. Un bilunar evocator al eroismului piteştenilor, «Coroana de oţel a României», apărea în 1906, la Piteşti, sub redacţia lui Gheorghe Drăghescu, veteran al Războiului pentru Independenţă din 1877-1878, admirabil prezentat de Tudor Teodorescu-Branişte în memorialistica sa. Ecouri ale activităţii sportive din oraş şi din judeţul Argeş se regăsesc în «Sportul», periodic apărut în 1908.

Asociaţia învăţătorilor din judeţul Argeş, preocupată de situaţia învăţământului argeşean, va edita, în 1908, revista proprie, «Învăţătorul satelor», periodicul schimbându-şi numele în «Învăţătorul», în anul 1911.

Atitudinea responsabilă a ziariştilor locali faţă de viitorul României se va manifesta cu o remarcabilă evidenţă în cursul Congresului naţional al tuturor corespondenţilor de ziare din ţară şi de peste munte, organizat la Piteşti, în zilele de 21-23 mai 1913, participanţii susţinând la unison ideea unirii tuturor românilor din provinciile istorice ale patriei.

Formarea României Mari prin Unirea Transilvaniei cu patria-mamă va fi salutată cu entuziasm de publicaţia locală «Vocea Argeşului» din 16 noiembrie 1918, iar, la 2 decembrie 1918, în ziarul piteştean «Lumea nouă», se elogia Marea Unire din 1 decembrie 1918, argumentându-se marile avantaje ale acestui important act istoric pentru viitorul neamului românesc.

Tipografii locale

Componentă semnificativă a culturii naţionale, activitatea tipografică a asigurat posibilitatea multiplicării cărţilor: „aceste urne sacre – în viziunea aforistică a inegalabilului prozator Mihail Sadoveanu – în care poeţii şi cugetătorii şi-au închis inimile, unde găsim acea putere fără moarte, care mişcă umanitatea înainte în progresul ei necontenit"…

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, la Piteşti, intră în funcţiune presa rudimentară a asociaţilor Alexandru Al. Grecescu şi Gheorghe Popescu.

Proprietar de tipografie în urbe, Gheorghe Popescu îşi va transfera, în anul 1885, „instalaţia de imprimare a hârtiei" la Câmpulung, iar, la Piteşti, vor funcţiona imprimeriile: «Artistica» a lui Petrache Mitu din str. Şerban Vodă, nr. 150, «Ion I. Iotta» din str. Doamna Bălaşa nr. 55, «Liga Poporului», «Progresul», «Iosif Schreier», «Ştefan I. Voiculescu» din centrul oraşului.

Referindu-se la istoria tiparului argeşean, istoricul literar Augustin Z. N. Pop releva preocuparea constantă manifestată de „întreprinzătorul şi activul tipograf Gheorghe Popescu pentru ucenicia cadrelor din viitoarele imprimerii ale oraşului".

Tipografia lui Mihail Lazăr – „venit, se pare, din Polonia, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a devenit nerentabilă, determinându-l să deschidă, pe aceeaşi stradă, o librărie, care va funcţiona, după moartea lui, prin grija urmaşului direct, sub firma «Mihail Lazăr-Fiu». Inginerul Dimitrie Dima, împreună cu fratele său, Apostol, a achiziţionat tipografia, în anul 1919, înregistrând-o sub denumirea de «Liga Poporului», sub coordonarea tipografului Ion I. Iotta. Constatând nerentabilitatea ei, Banca tehnică argeşeană, în curtea căreia se mutase, o vinde lui Ion Iotta care o conduce până în 1946, când moare.

Participant, în anul 1869, ca specialist, la executarea căii ferate de către grupul Strussberg-Oppenheim, germanul Schreier s-a stabilit cu familia în Piteşti, orientându-şi fiul, pe Iosif Schreier, spre arta imprimeriei, însuşită de la tipograful Gheorghe Popescu care, mutându-se din oraş, îi va încredinţa acestuia atelierul său de pe strada principală.

Un alt tipograf, Ştefan I. Voiculescu, iniţiat de către acelaşi Gheorghe Popescu, şi-a cumpărat, din Viena, maşinile necesare înfiinţării unei tipografii proprii, instalându-le într-o clădire din zona actualului local „Argeşul".

După Primul Război Mondial, activitatea tipografică în Piteşti a devenit tot mai intensă. Analizând, într-o sinteză pertinentă, evoluţia culturii piteştene, Augustin Z. N. Pop constata: „Piteşti, nod important la drumurile negustoreşti către Craiova, către Râmnicu Vâlcea, către Curtea de Argeş, către Câmpulung, către Bucureşti, s-a bucurat mai târziu de cultură şi decât capitala Muscelului şi decât Curtea de Argeş.".

Biblioteca publică urbană

O primă bibliotecă a fost organizată în Piteşti, în cadrul Şcolii primare naţionale, ante 1843, an în care directorul acesteia, profesorul Nicolae Simonide, a fost numit revizor şcolar. O bibliotecă al cărei fond de carte era preponderent religios aparţinea

arhiereului Samuil Tărtăşescu, care coordona, la mijlocul secolului al XIX-lea, Şcoala de candidaţi de la Schitul Buliga.

Biblioteca publică a oraşului – importanta instituţie culturală – va debuta, însă, pe scena vieţii urbane a Piteştiului aflată în plin proces de modernizare abia în anul 1880.

Iniţiativa aparţinuse familiei Stephu care a donat, prin Testamentul nr. 15/1869, autentificat la Tribunalul Argeş, 200 de galbeni austrieci pentru înfiinţarea acesteia: „...Vor fi datori moştenitorii mei, menţiona testamentara Paraschiva Ştefu, să dea 200 galbeni austrieci pentru infiinţarea unei biblioteci în acest oraş, publică, pentru instruirea poporului; această sumă de galbeni 200 se vor depune de către moştenitorii mei în termen de un an după decedarea mea, primăriei, spre a executa imediat a mea dorinţă, fără a fi permis a se urma altfel.".

Întrucât Paraschiva Ştefu s-a stins din viaţă în cursul aceluiaşi an, executorul – Ş. George Ştefu – a procedat la aplicarea prevederilor testamentare, depunând, în 20 februarie 1870, la primărie, suma de 2.350 lei noi (echivalentul celor 200 de galbeni), cu menţiunea: „Scopul pentru care mătuşa mea face această donaţie primăriei este de a se forma o bibliotecă publică, care să poarte numele Ştefu.". [***– *Piteşti, mărturii documentare, I*, Bucureşti, 1988, p. 206].

Primăria a tergiversat acţiunea de organizare a bibliotecii publice până în 1879, când, la intervenţia fermă a ministrului instrucţiunii publice, a fost iniţiată o licitaţie, cu participarea tuturor librarilor piteşteni şi a Librăriei «Socec» din Bucureşti, pentru procurarea celor 175 de titluri de volume indicate pe o listă întocmită de către profesorii gimnaziului din localitate. Câştigător a fost declarat librarul Raicoviceanu din Piteşti care, în vara anului 1880, a predat primăriei toate cele 300 de volume licitate, printre care se aflau: Bossuet – Opere; Buffon – Opere [6 vol.]; Chateaubriand – Opere complete [4 vol.]; Corneille – Opere complete; Dante – Divina comedie; Guizot – Opere [9 vol.]; Hegel – Opere complete [9 vol.]; Hugo – Opere complete [17 vol.]; Lamartine – Opere complete [20 vol.]; Racine – Opere complete; Shakespeare – Opere (3 vol.); Thiers – Istoria revoluţiei franceze (10 vol.), iar din literatura română, diverse opere ale scriitorilor: Dimitrie Bolintineanu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Filimon, Dinicu Golescu, Mihail Kogălniceanu, Constantin Negruzzi, Alexandru Sihleanu şi alţii.

Iniţial, biblioteca publică a funcţionat într-o cameră din sediul primăriei; ulterior, în 1886, fondul de cărţi va fi transferat la gimnaziul din localitate şi, printr-un regulament stabilit de comun acord de către primarul Nicolae Constantinescu şi directorul gimnaziului, administrarea bibliotecii va reveni gimnaziului, urmărindu-se ca instituţia să devină „cât se poate de folositoare publicului piteştean". În 1897, biblioteca va fi mutată în noul local al Liceului «I. C. Brătianu», iar fondul de carte se va mări considerabil, prin achiziţii cu contribuţia financiară a primăriei, donaţiile librarilor piteşteni, sau

ale unor oameni de cultură din oraş. Istoricul piteştean Gheorghe Ionescu-Gion va dona prin testament, în anul 1904, peste 1.000 de volume în limbile română, franceză şi latină din biblioteca sa, patrimoniul bibliofil al bibliotecii publice îmbogăţindu-se, astfel, substanţial.

Salvarea inestimabilului fond bibliofil în timpul Primului Război Mondial, atunci când trupele ocupante transformaseră localul liceului în spital de campanie, a fost posibilă, în special, prin acţiunea energică a profesorului Dimitrie Ghimpa, directorul liceului, care a transferat rapid, în spaţii închiriate din diverse case particulare sau repartizate în localurile altor şcoli, arhiva instituţiei, biblioteca şi parte din mobilierul şcolar, pentru ca studiile să poată fi continuate. După război, biblioteca va funcţiona în localul Ateneului «Gheorghe Ionescu-Gion» construit în 1928, din iniţiativa unor intelectuali piteşteni „sensibilizaţi" de institutoarea Tatiana Bobancu, autoarea unei interesante scrieri despre oraş: «Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric» [1933].

Evocând, în acest context, demersurile iniţiate pentru organizarea unor instituţii similare în zonă, se impune a se releva contribuţia remarcabilă a lui Constantin Dobrescu-Argeş, care, împreună cu intelectuali locali, fondează, în anul 1875, anterior, deci, organizării oficiale a Bibliotecii publice din Piteşti, primele biblioteci publice din judeţele istorice Argeş şi Muscel, la Muşăteşti-Argeş, comuna sa natală, şi în comuna Poenărei-Muscel, unde se stabilise, prin căsătorie, o soră a celebrului institutor argeşean...

Teatrul piteştean

Prima reprezentaţie teatrală la Piteşti a fost oferită unui public sedus de miracolul dialogului scenic de către elevii „Micului teatru naţional de la Goleşti", cu ocazia examenului de sfârşit de an susţinut la 30 martie 1830. Considerând teatrul un instrument eficace de „luminare a poporului", profesorul ardelean Aaron Florian [1805-1887] pregătea cu elevii săi de la Şcoala slobodă obştească din Goleşti spectacole teatrale menite să încununeze festivităţile prilejuite de susţinerea examenelor de sfârşit de an şcolar.

Actul de cultură în sine merită a fi consemnat pentru implicaţiile sale în procesul complex de formare a viitorilor absolvenţi. Ei deveneau, astfel, tribuni ai ideii răspândirii spectacolelor de acest gen în mase, promotori ai dezvoltării teatrului în limba naţională. S-ar părea că alegerea piesei «Regulus» de Heinrich Ioseph von Collin [1772-1811], în traducerea lui Iancu Văcărescu, piesă al cărei subiect oferea o strălucită pildă de patriotism, n-a fost întâmplătoare, Dinicu Golescu observând că „spectatorii vor să audă faptele cele virtuoase şi eroiceşti ale acelor mari şi de laudă oameni din vechime". O astfel de piesă de inspiraţie istorică netezea calea spre lucrări dramatice originale, pentru oglindirea trecutului glorios al patriei,

slujind luptei pentru libertatea socială şi naţională a poporului român. De aceea, reprezentaţia teatrală din anul 1830 de la Piteşti se înscrie ca un moment de seamă în istoria teatrului românesc cult. Relatarea unui martor ocular, publicată în „Curierul românesc" din 10 aprilie 1830, n-a lăsat să cadă cortina uitării peste spectacolul dat de elevii Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti, la 30 martie 1830: „Seara s-a urmat tot de aceşti copii reprezentaţia unei tragedii intitulată «Regulu». Nu poate cineva descrie mulţumirea privitorilor în care ei strămută declamarea unei copiliţe de 8 ani a domnului Grigorie Leurdeanul, ce juca rolul Marţii... Lacrimi de bucurie smulgea din ochii tuturor această copiliţă şi mie şi mai mult, văzând cât este de destoinic duhul românesc când ar fi lucrat şi bine pregătit.".

Comentând, peste ani, evenimentul, Pompiliu Eliade sublinia, în «Istoria spiritului public în România», că: „Un mic teatru naţional şi-a făcut apariţia la Goleşti.". Poate că orientarea elevilor Şcolii slobode obşteşti spre teatru îşi va fi găsit îndemnul şi de la vremelnicul profesor al şcolii, Ion Heliade-Rădulescu, care avea să i se destăinuie, mai târziu, scriitorului Costache Negruzzi: „Altă şcoală n-am văzut mai înlesnitoare decât o gazetă şi un teatru... Cel dintâi pentru cei ce ştiu a citi şi cel de-al doilea şi pentru unii şi pentru alţii". Refugiindu-se la Goleşti, în toamna anului 1827, din pricina epidemiei de ciumă care izbucnise în Bucureşti, Ion Heliade-Rădulescu împărtăşi cu generozitate experienţa sa didactică de la Colegiul «Sf. Sava» şcolarhului Aaron Florian, iniţiindu-l în tainele metodei de predare lancasteriene.

Organizarea unor minispectacole teatrale ale elevilor care susţineau examenele de sfârşit de an şcolar devenise o tradiţie în învăţământul piteştean. În vederea asigurării unor condiţii corespunzătoare pentru susţinerea reprezentaţiilor teatrale, la Şcoala publică din Piteşti, se amenajase, prin preocuparea profesorului Nicolae Simonide, o clasă specială, prevăzută cu scenă pentru montarea decorurilor pieselor din repertoriu şi cu sală destinată publicului. Existenţa acestei „săli de teatru" a facilitat prezentarea unor spectacole oferite de către un grup de actori francezi în anul 1841, dar şi de companii de teatru din Capitală în cursul turneelor organizate în provincie. O trupă de teatru locală va fi constituită în anul 1848, sub coordonarea dramaturgului Constantin Halepliu [1816-1873], trupă care, începând cu anul 1852, va prezenta cu regularitate spectacole în sala special amenajată din Şcoala publică. În această sală, au avut loc şi reprezentaţiile trupelor actorilor profesionişti: Costache Aristia, Iorgu Caragiale, Mihai Pascali în turneele acestora efectuate la Piteşti.

În oraşul de pe Argeş, se desfăşura, aşadar, o amplă activitate teatrală anterior inaugurării Teatrului naţional din Bucureşti [31 decembrie 1851-12 ianuarie 1852], însă, ulterior, inaugurării Teatrului naţional din Iaşi [1/13 februarie 1847].

Un teatru particular va funcţiona, în Piteşti, încă din anul 1858, sub direcţia animatorului Nicolae Coculescu, care asigura reprezentarea scenică a unui repertoriu dramatic selectiv, într-un local adecvat, angajând o trupă de actori retribuiţi din fonduri personale. Pasiunea pentru spectacolul teatral l-a determinat pe Nicolae Coculescu să copieze, pentru teatrul său piteştean, textele unor piese din repertoriul teatrelor româneşti. În periodicul «Naţionalu» din 27 noiembrie 1858, Ioan G. Valentineanu aprecia actul cultural al lui Nicolae Coculescu, „bravul român care, inspirat de nişte faimoase simţăminte, luă singur iniţiativa şi cu fondurile sale creă un teatru în oraşul său; izolat şi nesusţinut de compatrioţii săi cu mijloace", Nicolae Coculescu lăsă să cadă cortina peste acest demers notabil, însă actorul Slăniceanu „preluă direcţiunea şi reuşi cu multe dificultăţi a forma o trupă".

Potrivit istoricului de teatru I. Massof, la teatrul din Piteşti, ar fi fost antreprenor Ştefan Vlădeanu, iar regizor Constantin Halepliu.

Analizând repertoriul teatrului piteştean, se observă preferinţa pentru „comedii şi vodeviluri însoţite de o melodie veselă; cele mai multe fiind adaptate la moravurile din Principatul Ţării Româneşti", dar şi pentru piese din repertoriul universal. Repertoriul dramaturgic extrem de amplu (83 de lucrări) includea piese de: Vasile Alecsandri, Al. Pelimon, Labiche, Molière («Vicleniile lui Scapin»), Racine («Fedra»), Shakespeare («Machbeth»), Goldoni («Văduva vicleană»), dar şi piese de teatru din dramaturgia naţională: «Cumplitul amăgit», de Constantin Halepliu, «Sărbătoarea naţională sau 24 ianuarie 1859», de Constantin D. Aricescu.

În anul Unirii Principatelor Române, Constantin D. Aricescu punea în scenă, la Piteşti, piesa sa dramatică «Sărbătoarea naţională sau 24 ianuarie 1859» în interpretarea unui grup de tineri artişti amatori din Câmpulung, scriitorul şi istoricul muscelean apreciind rolul teatrului ca element informativ, dar şi formativ în viaţa unui popor: „Teatrul nu este numai spechiul (oglinda) societăţii, este, mai în seamă, unul din sorii civilizatori ai unei naţiuni.".

În istoria evoluţiei teatrului piteştean, deschiderea, post 1880, a Sălii Uklar, denumită, ulterior, Universala Lehrer, având şi grădină de vară, va reprezenta un moment semnificativ în asigurarea materială a prezentării corespunzătoare a unor spectacole teatrale la Piteşti.

În memoria iubitorilor de teatru din oraş vor rămâne peste ani: reprezentarea operei bufe în trei acte a compozitorului Jacques Offenbach, «La belle Hélène», de către actori ai Teatrului metropolitan din New York, în 29 iulie 1889, operetele italiene dirijate de Egizzio Massini, apariţiile scenice ale celebrului tenor Nicu Leonard [1886-1928], dar şi spectacolul cu piesa «Apus de soare», de Barbu Ştefănescu-Delavrancea în interpretarea celebrului actor Constantin Nottara.

Din raţiuni economice, după 1912, Universala Lehrer se va transforma, din păcate, în fabrică de butoaie. În perioada anilor 1912-1914, spectacolele teatrale se vor organiza în Sala Fostiropol (din actualul restaurant «Argeş»), sau în Sala Secărescu, situată în centrul oraşului.

Inaugurarea clădirii Teatrului comunal din Piteşti, în anul 1915, în antreprenoriatul lui Panait Constantinescu, un susţinător fidel al vieţii teatrale locale, va fi „oficiată" cu evidentă solemnitate prin reprezentarea comediei «O noapte furtunoasă», de Ion Luca Caragiale în interpretarea unor mari actori ai Teatrului naţional din Bucureşti: Ion Brezeanu, Iancu Petrescu, Nicolae Soreanu, Maria Ciucurescu şi Maria Giurgea.

În decursul existenţei sale, teatrul piteştean va dovedi, prin spectacolele de calitate oferite unui public avizat, că reprezintă „unul dintre sorii civilizatori" ai locuitorilor urbei de pe Argeş.

Viaţa muzicală piteşteană

Dezvoltarea continuă a activităţii cultural-artistice în Piteşti se reflectă pregnant în varii domenii de interes public. Viaţa muzicală locală a fost dominată de Societatea corală «Liedertafel», creată la 18 februarie 1866, din iniţiativa unui grup etnic de origine germană provenit din Banat şi Transilvania, în rândul căruia, se aflau şi oameni de cultură care se stabiliseră în Piteşti, grupul coral incluzând ulterior şi localnici amatori să-şi valorifice scenic talentul vocal în sala şi grădina de vară Uklar de pe strada Crinului.

Înfiinţarea unui cor la Biserica domnească «Sf. Gheorghe», de către diaconul Teodor Băjenaru în anul 1884, va reprezenta un model de organizare pentru formaţii muzicale locale cu ecou în epocă, precum: Societatea muzicală română «Dorul Carpaţilor», «Armonia» ş. a. Iniţiativa creării unor asemenea societăţi relevă nobleţea spiritului autorilor acestora.

Organizarea, de către profesorul Teodor Săvulescu, în 1908, a Societăţii corale «Farmecul» este pe deplin edificatoare pentru sublinirea obiectivelor urmărite de dirijorul ei: „Scopul societăţii corale este acela de a dezvolta şi răspândi gustul muzicii în toate stratele societăţii; a înlesni iubitorilor de muzică mijloacele de a se cunoaşte şi împrieteni; a contribui prin artă la cultivarea şi dezvoltarea sentimentului naţional.". În repertoriul curent al acestei societăţi, erau incluse piese corale compuse de compozitorii români: Gheorghe Dima [1847-1925], Eusebiu Mandicevschi [1857-1929], Timotei Popovici [1870-1950], Ion Vidu [1863-1931], dar şi de compozitorul italian Giuseppe Verdi [1813-1901].

Participarea formaţiilor corale piteştene la spectacolele de gen organizate în Câmpulung, Craiova sau Bucureşti a reprezentat o modalitate de afirmare artistică apreciată elogios în presa vremii.

Angajând un dascăl de muzică sibian, cărturarul iluminist Dinicu Golescu înfiinţase, anterior anului 1830, la Şcoala slobodă obştească de la Goleşti, o formaţie instrumentală compusă din: doi scripcari, doi flautişti, doi clarinetişti, un oboist, un fluieraş, doi trâmbiţaşi, un toboşar şi un ţimbalist, care avea, în repertoriu, printre alte piese muzicale: «O du lieber Augustin», cântecul popular «Was macht der Herr Papa», maestosul himn austriac, o căzăcească şi câteva ceardaşuri"...

Crearea primului cvartet instrumental de coarde la Piteşti, în 1913, a constituit un eveniment muzical, componenţii săi fiind cadrele didactice: Remus Macarie (vioara I), Stănescu Delar (vioara a II-a), Gheorghe Niţu (violă), Constantin Albu (violoncel), ultimul, profesor de muzică la liceu, fiind considerat „sufletul formaţiei" de muzică cultă.

Muzica lăutărească piteşteană devenise renumită în zona Argeşului prin familiile unor instrumentişti şi cântăreţi vocali celebri: Dinicu, Teodorescu, Dură, Dumitrescu ş. a.

Arta plastică: Pictura

În arta plastică medievală şi modernă piteşteană, este evidentă predominanţa picturii religioase concepute pe baza unor reguli stabilite prin erminii, constând din „bizantinizarea" personajelor biblice: figuri ascetice în poziţii rigide prezentate în realizarea programelor iconografice ale picturilor murale din bisericile ortodoxe, dar şi pe icoanele pictate care împodobeau interioarele locuinţelor piteştenilor.

Semnificativa dezvoltare a picturii religioase a fost determinată de existenţa unei renumite şcoli locale de zugrăvie, în care s-au format generaţii succesive de zugravi ce au înnobilat, prin arta lor, numeroase locaşuri de cult din Ţara Românească, dar şi din Transilvania.

Pictori peregrini argeşeni formaţi la Şcoala de zugrăvie din Piteşti s-au remarcat peste Carpaţi, demonstrând, prin creaţia lor, vitalitatea artei plastice din Ţara Românească, care a culminat în epoca brâncovenească.

Astfel, renumitul zugrav **Popa Simeon din Piteşti** definitivează, la 13 martie 1759, împreună cu ucenicul său, Nicolae, cel de-al treilea strat de pictură al Bisericii Mănăstirii Prislop conservat, actualmente, în pronaos, prin scene din «Acatistul Maicii Domnului» şi din ciclul hristologic. Pe registrul superior al iconostasului cu Crucea Răstignirii şi moleniile, păstrat din vechea biserică ortodoxă Reea, comuna Toteşti-Hunedoara, demolată în anul 1930, fusese consemnat autorul picturii: „smeritul popa Simeon zugravu ot Piteşti". În 1765, Simeon devine preot la Silvaşu de Sus, unde procură, pe cheltuiala sa, volume ritualice, pe care menţionează apartenenţa: „popa Simeon zugravu sin popa Simeon, protopop ot Piteşti". Împreună cu ucenicul său, Nicolae zugrav, pictează, la Biserica Ghelari, naosul şi altarul. El este autorul unor icoane pictate pe lemn la Ruda,

printre care un «Sf. Nicolae», iar, în 1776, „smeritul popa Simeon zugrav" repictează Biserica cnezială Cinciş-Cerna. Se conservă icoana «Iisus Hristos Deisis» semnată „popa Simeon zugrav, 1776", precum şi cea imaginând pe «Cuvioasa Paraschiva» pictată de Simeon pentru Biserica Chergeş. În anul 1779, el definitivează pictura murală a Bisericii «Înălţarea Domnului» din Nucşoara, iar, în 1783, pictura Bisericii Cetate.

Zugravul Popa Simeon pictează steaguri împărăteşti aflate în patrimoniul locaşurilor de cult de la: Zolt, Nucşoara şi Lugoj. Un «Deisis» se află în colecţia din Orăştie; o uşă împărătească zugrăvită în 1777, la Haţeg; un registru împărătesc, la Sânpetru. Se confirmă că pictorul piteştean a iniţiat o şcoală de zugrăvie în zona Hunedoarei, întrucât, icoana pe lemn «Sf. Nicolae» prezentând similitudini stilistice şi decorative cu icoanele sale, este semnată „Pascam zugrav, 19 august 1774". Dintre alte lucrări de referinţă ale pictorului piteştean, s-au păstrat: registrul împărătesc de la Cârneşti cu icoanele: «Sf. Nicolae» şi «Înălţarea Domnului», icoanele de la Păucineşti (comuna Sarmisegetuza): «Arhanghelul Mihail», «Iisus Hristos Învăţător», precum şi la Baru Mare, Râul Alb, Râu Bărbat, Poeniţa Tomii.

Perioada de maximă activitate a preotului zugrav piteştean Simeon [1759-1789] prezintă zone de referinţă: Prislop şi Densuş, deşi este semnalat, în 1792, la Râu Bărbat din zona Haţegului, iar, în 1795, pe Valea Jiului Superior, în Biserica «Sânionilor» din Petroşani, la Vulcani şi Uricani.

Motivaţia practicării artei iconografice este dezvăluită în pisania din 17 septembrie 1779 a Bisericii din Nucşoara: „Valuri multe ridică furtuna pe mare, mai vârtos gându' omului întru lucrare, nu atâta grija şi frica începutului, cât grija şi primejdia sfârşitului, fiece început de folos nevoinţa li se arată, dar sfârşitu' a tot lucru ia plată. Lăudat să hie a lui Dumnezeu putere care după începutu şi săvârşire şi popa Simeon cu a sa zugrăvire dă lui Hristos laudă şi mărire.".

Ucenicul lui Simeon în tainele zugrăvitului, **Nicolae din Piteşti**, a pictat împreună cu mentorul său, Biserica «Sf. Arhangheli» din Ghelari, unde semnează decoraţia altarului, precizându-şi originea: „Nicolaus pictor de Transalpina" (Nicolae zugrav din Ţara Românească). Nicolae este autorul picturii murale din 1765 a naosului Bisericii Gurasada-Hunedoara. În colecţia de bunuri patrimoniale de la Orăştie, se păstrează icoanele: «Arhanghelul Mihail» şi «Maica Domnului cu Pruncul» semnate, prin abreviere, în chirilică: PNZ (Popa Nicolae zugravul).

Numele unui **Grigorie zugrav** apare, în 1752, pe iconostasul Bisericii de lemn din Cheţani-Mureş, element argumentativ pentru asocierea artistului cu o icoană reprezentând pe «Maica Domnului cu Pruncul» din patrimoniul Bisericii Urlueşti-Cepari, judeţul Argeş, semnată „Grigorie zugravu" 7254 [1745-1746], confirmându-se, astfel, prezenţa unui alt pictor argeşean în Transilvania.

Exceptând seria „peregrinilor", alţi absolvenţi ai Şcolii de zugrăvie din Piteşti vor continua să lucreze în zonă, transmiţând, din generaţie în generaţie, arta lor în împodobirea picturală a bisericilor; dintre aceştia, se remarcă, prin frecvenţa lucrărilor, dar, mai ales, prin calitatea artistică, zugravii Voicu ot Piteşti şi Ilie zugravul ot Piteşti, consideraţi „adevăraţi dascăli de zugrăvie bisericească".

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, **Voicu zugravul** îşi dovedeşte măiestria sa în realizarea picturilor murale sau a icoanelor împărăteşti de la bisericile: Albota, Bascov, Călineşti, Piteşti (Sf. Vineri), Ştefăneşti-Vale, Vultureşti, Mănăstirea Valea şi altele, iar zugravul **Ilie Petrescu** în picturile murale atestate documentar, sau pe unele dintre icoanele existente din locaşurile de cult de la: Câmpulung (Biserica domnească), Deduleşti, Gruiu, Leiceşti, Lucieni, Negreşti, Oarja, Piteşti (Buna Vestire-Greci, Sf. Gheorghe, Maica Precista, Sf. Ilie, Sf. Ioan Botezătorul), Popeşti-Găleşeşti, Schitul Lacu Negru din Călineşti, Smeura, Turculeşti, Zgripceşti şi altele.

Notorietatea artistului depăşise limitele ţinutului natal, element informaţional confirmat documentar într-o misivă a Primăriei urbei Craiova din anul 1865, prin care „Zugravul Ilie Petrescu din Piteşti e poftit la cântărire cu a sa pricepere despre care i s-a dus faima până la Craiova, într-o zugrăveală bisericească pe care epitropii lăcaşului la care au trebăluit zugravii tocmiţi anume pentru asta, nu o mai vor, pentru că vopselele se cojesc şi dau să cadă de pe pereţii sfântului lăcaş.".

Descendent al unui renumit pictor de biserici, **Petre zugravul**, el însuşi fiu de zugrav, Ilie Petrescu va deveni starostele breslei zugravilor argeşeni, fiind unanim apreciat ca „meşter prima", completându-şi studiile de artă decorativă la Viena. Abordând pictura laică, va realiza un excelent «Autoportret» [1875], dar şi compoziţia istorică «Mihai Viteazul după lupta de la Călugăreni» [1867].

Printre ucenicii formaţi la Şcoala de zugrăvie din Piteşti, sunt menţionaţi, ca „ajutoare de gros" în realizarea unor picturi murale: **Vasile Alecsiu** (la Biserica Vultureşti), **Nicolae zugravu** (la Biserica Leiceşti), **Simion** (la Biserica Turculeşti-Călineşti).

Preluând creator tradiţia seculară a zugravilor de biserici, pictorii evului modern au realizat opere plastice de evident rafinament artistic interesând, în special, pictura laică.

Un rol important în dezvoltarea picturii laice din Piteşti revine pictorului câmpulungean **Ion D. Negulici** [1812-1851], participant la revoluţia paşoptistă din Ţara Românească, remarcabil prin portretistica sa inspirată de figuri reprezentative ale vremii: Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, C. D. Rosenthal, Cezar Bolliac, Costache Aristia, Iancu Manu, Alexandru Ghica, Matei Sturza ş. a. Excelând în pictura peisagistică, I. D. Negulici va

realiza, prin «Vedere din Câmpulung», „primul peisaj de referinţă în plastica românească".

Revenit în ţară de la Paris, în anul 1837, după absolvirea unor studii de specialitate în domeniul artelor plastice, Ion D. Negulici va înfiinţa, la Piteşti, un atelier de pictură clasică, la care se vor perfecţiona, în arta portretului şi peisajului, viitori artişti ai penelului.

Promovarea artei plastice locale reprezintă un obiectiv abordat consecvent de către profesorii gimnaziului piteştean. Astfel, începând cu anul 1872, **Nicolae V. Serafim,** absolvent al celebrei şcoli de pictură pariziene, pledează, de la catedra sa de desen, pentru o artă inspirată din realitatea vieţii urbane, el însuşi realizând picturi ce reprezentau peisaje citadine, tablourile sale intrând în colecţia Bibliotecii judeţene Argeş sau în colecţii particulare din oraş.

În galeria artiştilor piteşteni, se înscrie cu majuscule numele lui **Costin Petrescu** [1872-1954], asociat cu «Marea frescă a neamului» din sala de concerte a Ateneului român din Bucureşti, operă de interes naţional care îi încununează intensa activitate pe tărâmul artei plastice. Fiu al zugravului Ilie Petrescu, Costin studiază, ca bursier, după absolvirea Şcolii de belle arte [1897] şi a Şcolii de arhitectură [1898] din Bucureşti, la Academié Julian din Paris cu pictorul Jean-Paul Laurens, perfecţionându-se în domeniul picturii, artă pe care şi-o însuşise în mediul familial, prin participarea, în calitate de ucenic, la realizarea picturilor murale din unele biserici ortodoxe din zonă. Arta sa impresionează, mai ales, prin portretistică şi compoziţii istorice, realizate într-o „manieră academică, serioasă, bine desenată, corectă, puţin rece şi fără străluciri coloristice". În perioada incipientă a activităţii artistice, Costin Petrescu realiza pictura murală a unor biserici din Piteşti, dar şi a bisericii din Miroşi [1905], iar, în 1912, „executa decorarea Teatrului comunal din Piteşti", în colaborare cu artista piteşteancă **Verginia Tomescu**, absolventă a Şcolii de arte frumoase din Bucureşti şi a Institutului de belle arte din Roma. Costin Petrescu este autorul picturii murale din celebra Catedrală de la Alba Iulia.

Născut la 3 mai 1886, în Piteşti, în familia unui modest funcţionar al Societăţii forestiere «Aref» din Cumpăna, **Rudolf Schweitzer**, care îşi va adăuga astfel, motivat, cognomenul **Cumpăna**, va deveni, după absolvirea studiilor de specialitate la Berlin şi Paris, un artist plastic de referinţă în pictura naţională. Revenind în ţară, în 1909, debutează, prin expoziţia personală amenajată la Librăria «Mihai Lazăr-Fiu» din Piteşti, dar este profund decepţionat, fiindcă expoziţia sa trecuse neobservată în urbe. Conştient de valoarea lui artistică, pictorul perseverează, însă, exersând, la Cumpăna, în portretistică şi natură statică.

Participarea sa la expoziţia organizată de Societatea «Tinerimea română» şi, ulterior, la Salonul oficial din anul 1912 va fi apreciată favorabil,

marele cărturar Nicolae Iorga remarcând picturile expuse de Rudolf Schweitzer-Cumpăna, ca fiind „pornite din simţământ, din inimă”...

Pictorul se dovedeşte extrem de activ, expediind, spre a fi vândute, unor negustori de artă din Bucureşti, numeroase tablouri în ulei, precum cele inspirate din zonă: «Ţăran din Piteşti», «Ţărăncuţă din Piteşti», «Potcovar din Piteşti», «Baci din Muscel», «Cap de ţăran din Argeş», «La moară în Argeş», «Măgar cu samarul», «Moară la Găvana», «Târg din Piteşti» ş. a.

Retrospectarea evoluţiei picturii medievale şi moderne din Piteşti într-o succintă viziune integratoare relevă locul şi rolul oraşului argeşean în domeniul atât de fascinant al artei plastice româneşti.

Sculptura

Ramură importantă a artelor plastice, sculptura reprezintă o modalitate de creare tridimensională a imaginilor, prin cioplirea sau modelarea unui material în scopul realizării formelor concepute opţional de autor. Sculptura în piatră sau în bronz a înnobilat spaţiul public piteştean, prin realizarea busturilor unor personalităţi locale, unele dintre operele de artă fiind amplasate, mai ales, în cimitirul principal al oraşului, lângă mormintele acestora.

La acţiunea de îmbogăţire a patrimoniului artistic al Piteştiului, au contribuit, în perioada premergătoare Primului Război Mondial, artişti plastici consacraţi, dar şi meşteri în dăltuirea pietrei, precum sculptorii bucureşteni: Jean Michelis, A. Schmidigen, G. Liritis, sculptorii piteşteni Ştefan Arganini şi N. Kagheorghis, dar şi arhitectul D. Sima.

Astfel, monumentul funerar realizat sub formă de baldachin, în memoria piteşteanului Matache Damian, mort în anul 1902, a fost inclus pe Lista monumentelor istorice şi de artă, ca, de altfel şi impresionantul monument funerar consacrat piteşteanului Ioan Theodoru, imaginat ca un baldachin fixat pe un soclu înalt, cu patru coloane unite prin arce supraînălţate de o cornişă, deasupra căreia este montată o cruce de formă latină; în spaţiul deschis dintre coloanele cu capiteluri amplu decorate, este amplasat bustul lui Ioan Theodoru, decedat în anul 1909.

Operele funerare menţionate se înscriu, prin modalitatea de realizare artistică, în spiritul mesajului sugerat de dictonul latin „Optima sapientia est meditatio mortis” (Cea mai bună înţelepciune este meditaţia asupra morţii), care domină atmosfera „tărâmului tăcerii” din Cimitirul «Sf. Gheorghe» al oraşului Piteşti.

Spaţiul public din localitate a fost înnobilat, în aceeaşi perioadă istorică, cu bustul lui Gheorghe Ionescu-Gion [1857-1904], publicist şi istoric piteştean, membru corespondent al Academiei Române.

Într-o scrisoare adresată, la 1 iunie 1911, profesorului şi istoricului literar Nicolae I. Apostolescu, sculptorul Frederic Storck îl informa că a realizat bustul din bronz al lui G. Ionescu-Gion, comandat în 1907, din iniţiativa unor intelectuali piteşteni. Amplasat iniţial, în anul 1911, în Grădina publică din faţa Prefecturii judeţului Argeş, bustul va fi reamplasat, în 1966, în curtea Liceului «I. C. Brătianu».

Un important monument comemorativ – Monumentul Independenţei dedicat eroilor din Piteşti care s-au jertfit în timpul Războiului pentru neatârnarea României din anii 1877-1878, a fost realizat, din iniţiativa Societăţii veteranilor «Coroana de oţel», după proiectul arh. Ion Troianescu, de către sculptorul Dumitru Pavelescu-Dimo, în anul 1907. În forma actuală, monumentul fixat pe o platformă în trepte este compus dintr-o coloană de 6.50 m înălţime, în vârful căreia, pe o sferă de piatră, este montat un vultur cu aripile larg deschise. Inscripţii: „Glorie eroilor din Regimentul 4 Dorobanţi Argeş căzuţi în războiul pentru independenţa României", nominalizându-se 43 de eroi morţi la Rahova. Amplasat iniţial la ramificaţia străzii Craiovei din Bulevardul principal al oraşului, monumentul a fost transferat, din raţiuni de sistematizare a centrului urban, pe amplasamentul actual, lângă fântâna din strada Crinului.

Sculptura în lemn a înregistrat o dezvoltare evidentă, în special, în dotarea cu mobilier cultic a interioarelor locaşurilor de cult piteştene, dar şi a unor instituţii publice. Dintre operele de artă autentică existente în locaşurile religioase din oraş cu rol de separare a spaţiilor cultice ale altarului de naos, se remarcă, prin amploarea şi varietatea decorurilor sculptate, acoperite cu foiţă de schlag-metal, iconostasul de lemn al Bisericii domneşti «Sf. Gheorghe», executat, în 1870, de către renumitul sculptor Babic, profesor la Şcoala de belle arte din Bucureşti.

Situaţia sanitară din Piteşti

Preocuparea pentru asigurarea sănătăţii locuitorilor oraşului este confirmată documentar, în epoca medievală, prin existenţa unui medic în Piteşti, în perioada domnitorului fanariot Ion Gheorghe Caragea [1812-1818], când Ţara Românească a fost afectată de epidemia de ciumă bubonică din 1813-1814, cunoscută, în istorie, sub numele de „Ciuma lui Caragea". Se atestă documentar că Episcopia Argeşului îşi manifesta, la 15 aprilie 1815, interesul faţă de „şcoala şi dohtorul din Piteşti".

În timpul Războiului ruso-turc din 1828-1829, organizarea spitalicească avansată din oraş determina Vistieria să trimită, la 1 octombrie 1828, de la „spitalul oştenesc, 400 de răniţi spre a fi îngrijiţi la Piteşti". La 14 iunie 1829, a fost numit, de către Divanul săvârşitor al

Valahiei, clucerul Dincă Lerescu ca deputat la spitalul din Piteşti, în locul stolnicului Dincă Brătianu, care era bolnav.

Pericolul izbucnirii unei noi epidemii de ciumă este semnalat de către acelaşi Divan, la 11 noiembrie 1829, solicitându-se asigurarea unei „cuviincioase curăţenii prin spălare la casele celor molipsiţi, ca, după săvârşirea termenului carantinii, întorcându-se la casele lor, să poată locui făr' de nicio grijă". De asemenea, la 15 decembrie 1829, „se cerea stolnicului Dincă Brătianu şi vistierului Petrache Tigveanul să ia măsuri pentru curăţirea molimii".

Divanul poruncea boierilor ispravnici ai judeţului Argeş, la 9 decembrie 1829, să repare hanul stolnicului Socolescu care fusese transformat în spital pentru ostaşi, deoarece un incendiu îi distrusese complet acoperişul.

Primul spital civil din Piteşti a fost organizat în spaţii închiriate de la Constantin Rătescu, în anii 1837-1838, având o capacitate de 30 de paturi, deşi un nucleu al acestuia fusese, cu certitudine, constituit anterior. Spitalul piteştean se va extinde cu timpul, înregistrând 35 de paturi, în 1867.

Demersurile iniţiate de Comisia administraţiei districtului Argeş şi Consiliul oraşului Piteşti, în martie 1859, către Comitetul sanitar din Principatele Unite pentru amenajarea unei clădiri neterminate închiriate de la moşierul Ghiţă Lerescu nu se finalizează, întrucât presupunea efectuarea unor lucrări complexe de reabilitare a spaţiilor existente.

Preocupat de asigurarea unui amplasament corespunzător pentru spitalul oraşului, fostul primar Theodor Naum lasă „comunei", prin testament, la 26 februarie 1874, „două pătrimi din averea sa şi una pereche de case pentru facerea şi dotarea unui spital", donaţia fiind estimată la peste 10.000 de lei vechi. O donaţie extrem de generoasă, în valoare de 20.000 de lei, va fi cea a moştenitorilor lui Ioan T. Purcăreanu din 27 aprilie 1896 destinată „întreţinerii paturilor spitalului", presupunând: cumpărarea de paturi, lenjerie, hrană şi medicamente pentru bolnavi, donaţie condiţionată de afişarea, pe paturile respective la loc vizibil, a textului: „Aceste paturi se întreţin din fondul dat comunei de copiii lui I. T. Purcăreanu din Piteşti în memoria tatălui lor.".

În cursul Războiului pentru Independenţă, s-a organizat în oraş, la 22 mai 1877, un spital special pentru ostaşii ruşi răniţi pe front; întrucât numărul răniţilor depăşea considerabil posibilităţile de cazare, guvernul rus închiriază casele proprietarilor piteşteni: Robescu, Iosif Iohanescu (proprietarul Hotelului Europa), Andrei Ştefănescu, Pavalache Negru, Tache Hagi, Petrică Popescu, în care vor fi instalate 210 paturi destinate, în special, ofiţerilor ruşi.

O dată cu terminarea războiului, continuă demersurile vizând extinderea capacităţii spitalului orăşenesc, care avea, în 1879, doar 50 de paturi, în care fuseseră trataţi, în decurs de numai un an, 1.067 de bolnavi.

Se impunea urgentarea procurării mobilierului necesar, a instrumentarului medical, a medicamentelor, dar şi asigurarea unui personal medical competent.

În 1891, Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti se angajează să susţină financiar înfiinţarea a zece paturi în cadrul spitalului piteştean, asigurând 500 de lei anual pentru fiecare pat; instalarea acestora presupunea obligaţia primăriei de a afecta o sală specială pentru ca Eforia să poată suplimenta, cu 2.500 lei, fondurile destinate achiziţionării de „mobilier, instrumente medicale, aşternuturi şi îmbrăcăminte".

Apreciind „lăudabila faptă" a Eforiei, Consiliul local Piteşti menţiona că, neavând propriul spital, subvenţiona spitalul judeţean cu 8.000 de lei anual pentru chirie, medicamente destinate bolnavilor săraci, plata personalului medical format din: un medic, un vaccinator şi trei moaşe, reparaţii etc.

Decizia Primăriei Piteşti din 1 aprilie 1892 de a înfiinţa un spital propriu cu 15 paturi, cărora li se adăugau cele 10 paturi al Eforiei, într-unul din pavilioanele spitalului judeţean a fost precedată de asigurarea dotării de către Eforie cu „paturi, îmbrăcăminte, mobilier, aşternuturi şi instrumente medicale (termometre, pense, sonde, tăvi, foarfeci, pulverizatoare etc.) şi medicamentele necesare eliberate de către farmacistul F. Zifft".

Inexistenţa unui local propriu constituia un impediment mereu invocat în contextul semnalării unor deficienţe în sistemul de asigurare a sănătăţii publice. Spitalul oraşului avea, în 1898, numai 45 de paturi, era slab utilat, deşi personalul medical era „bine pregătit".

În 1909, capacitatea spitalului crescuse la 100 de paturi şi se înregistra o diversificare a serviciilor medicale oferite de cele trei secţii noi, specializate în asigurarea unor tratamente medicale specifice diverselor categorii de bolnavi.

În secolul al XIX-lea, referirile documentare la personalul medical existent în Piteşti sunt extrem de parcimonioase.

Devenit, în aprilie 1831, medic al judeţelor Argeş şi Muscel, în conformitate cu prevederile Regulamentului Organic, Vasile Ananici va fi înlocuit, la 12 mai 1832, cu doctorul Carol Sekely.

Ocârmuirea judeţului Argeş orânduia, la 14 februarie 1832, numirea unor „vătăşei pe cele patru vopsele ale mahalalelor pentru cercetarea sănătăţii locuitorilor dimineaţa, iar seara, să aprindă felinarele din oraş". Vătăşeii aveau obligaţia de „a raporta pe toată ziua câţi bolnavi se află şi de ce boli, la ce vopsea şi la ce număr" – o măsură extrem de eficientă în depistarea unor posibile surse de epidemii locale.

Un medic piteştean, Constantin Iosif Beneş, se plângea, în 1835, Magistratului oraşului Piteşti de suma cu care era plătit anual pentru consultaţiile acordate bolnavilor. În 1857, practica medicina în oraş dr. Gheorghe Papadopol Chiriadzi, un singur post fiind, după aprecierea

autorităţilor locale, insuficient; în consecinţă, se solicita Căimăcămiei numirea şi susţinerea financiară a celui de-al doilea doctor, motivată prin „înmulţirea populaţiei oraşului". „Pentru îmbunătăţirea serviciului medical", era numit subchirurgul Sandu Vasile, prin decretul nr. 114/1861 al domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

În 18 ianuarie 1867, locuitorii cer numirea ca medic al oraşului a concitadinului lor, Gheorghe Alecsescu, „doctor în medicină la Berlin, care, prin probele ce ne-a dat, avem toată încrederea că bolnavii din comună vor fi mulţumiţi de cura unui român". Se atestă existenţa, în 1873, în această postură a dr. Radu Ionescu, ca medic al spitalului, a dr. Ion Meculescu, iar, ca medici primari, a doctorilor M. Florescu şi Friedrih Miler. Concomitent, se semnala prezenţa unor „babe vindecătoare", practicante ale medicinii empirice, care asistau femeile la naştere, în locul unor moaşe „diplomate".

În 1886, din dispoziţia ministrului de Interne Ion C. Brătianu, medicii erau obligaţi să acorde consultaţii gratuite populaţiei sărmane a oraşului, „fără excepţie de sărbători", consultaţiile efectuându-se în localul primăriei sau la spital, conform unui orar prestabilit. Măsuri profilactice severe erau prevăzute în cazul apariţiei unor boli contagioase, medicii fiind constrânşi să viziteze bolnavii acasă şi să dispună închiderea temporară a localurilor publice sau a şcolilor.

Se semnalau deficienţe în aprovizionarea cu medicamente a farmaciilor oraşului, dar şi contravenţii ale farmaciştilor în servirea populaţiei, prin vânzarea medicamentelor fără reţetă, la suprapreţ, ori mai puţine decât cele prescrise.

Măsurile de salubrizare şi igienizare a oraşului erau permanent de actualitate. În 1902, inginerul N. I. Rădulescu se oferă să construiască, pe gârla abatorului, la râul Argeş, un bazin de înot şi 24 de cabine separate pentru bărbaţi, femei şi copii, considerând că „Modul primitiv de a se îmbăia de până acum al populaţiei lasă foarte mult de dorit nu numai din punct de vedere higienic, dar şi din punct de vedere al moralităţii publice.".

Construirea Băii populare face obiectul contractului din 17 mai 1910, dintre Primăria oraşului Piteşti şi inginerii Virgil şi Pompiliu Ionescu.

Demersurile pentru construirea spitalului continuă, după ce, în 1906, piteşteanul Chiriac Vasiliu va dona primăriei, în acest scop, casele şi terenul aferent de 38.743,93 mp, din strada Brătianu colţ cu strada Cloşeneşti. În 1909, demarează lucrările care se vor finaliza prin realizarea unui spaţiu corespunzător funcţionării secţiilor de medicină internă, chirurgie şi boli contagioase.

Pe structura organizatorică a stabilimentului de campanie existent în cursul Războiului pentru Independenţă, stabiliment în care activase medicul de orientare narodnică Nicolae Zubcu Codreanu [1852-1878], se va organiza oficial, în 1881-1882, Spitalul militar din Piteşti care va deveni una

dintre instituţiile medicale renumite ale oraşului, prin calitatea profesională a personalului medical deservent.

Organizat, în 1883, ca spital al Diviziei a II-a, spitalul avea 22 de paturi şi o farmacie în spaţiul spitalului judeţean din strada Negru Vodă. Întrucât, în 1889, comandamentul diviziei a fost desfiinţat devenind „o infirmerie centrală de garnizoană", îşi reia denumirea de spital militar în 1896. Oferirea unui teren de circa trei hectare pe dealul Ceaprazar de către Consiliul oraşului Piteşti va determina Ministerul de război să construiască „în interesul comunei", în 1912, Spitalul Diviziei a III-a.

Preocuparea pentru sănătatea populaţiei oraşului se manifestă şi prin apariţia unor cabinete medicale particulare, numărul acestora ridicându-se, în anul 1912, la 20, iar al farmaciilor particulare, la 5.

Societatea filantropică «Matroana» înfiinţată din iniţiativa Anicăi Mălureanu, în 1914, sub iminenta ameninţare a declanşării Primului Război Mondial, a contribuit la ameliorarea situaţiei sanitare în localitate, prin „organizarea unui spital local, îngrijirea răniţilor, deschiderea unui curs public de pansament şi chirurgie practică, confecţionarea rufăriei pentru armată etc.".

În timpul războiului, vor funcţiona, la Piteşti, şapte spitale de campanie organizate de Comitetul central sanitar odată cu decretarea mobilizării, unele dintre acestea fiind preluate cu întreg inventarul lor de către forţele de ocupaţie inamice, neputând fi evacuate înainte de 14 noiembrie 1916, când spitalele 59, 64 şi 227 fuseseră transferate în Moldova, la Iveşti, judeţul Tecuci, sub numele de Spitalul 59 Piteşti, iar, la 21 decembrie 1916, evacuat în Şcoala primară «Vasile Alecsandri» din Iaşi.

Anterior apariţiei **farmaciilor**, se utilizau ca mijloace terapeutice eficiente: plantele medicinale, asistenţa sacerdotală, remedii oferite de către negustori ambulanţi, apele minerale. Se apela, în general, pentru ameliorarea suferinţelor fizice, la „practici tradiţionale iraţionale: descântece, amulete, călcătura ursului, trasul, jocul căluşarilor".

„Preparatori de medicamente" în zona Argeş-Muscel erau, la Piteşti, în 1825, „doftorul târgului", spiţerul Samuel Wolf, şi, ulterior, între 1831-1837, Nicolet Mavrolu, considerat doctor empiric. În congruenţă cu dezvoltarea acestor instituţii curativ-profilactice, se înregistrează apariţia „spiţeriilor", a farmaciilor specializate în prepararea, păstrarea şi vinderea medicamentelor necesare tratării diverselor boli.

Se consemnează în oraş, într-o ordine aleatorie, înfiinţarea unei spiţerii de către farmacistul bucureştean Friedrich Eitel, în 1839. Cea de-a doua farmacie înfiinţată în oraş, la 16 februarie 1840, Spiţeria «La Salvator», unde prepara medicamente farmacistul Johann Sonntag, aparţinea familiilor Tekel, Weinhold şi Sahirkanier. Farmacia lui Friedrich Eitel, trecută în proprietatea fratelui său, Iosif, şcolit ca „farmacist" la Pesta, îşi înceta activitatea în anul 1845.

Înfiinţarea farmaciilor în Ţara Românească era condiţionată de asigurarea raportului: o unitate farmaceutică la 5000 de locuitori, potrivit unui document din 14 august 1847 al protomedicului Nicolae Gusi. Farmacistul piteştean Ştefan Babic prepara medicamente, în 1869, împreună cu Andrei Şuster, la Spiţeria «La Esculap», pe care o deţinea Friedrich Sifft în 1874, iar, ulterior, Schiel. În 1891, medicul primar al judeţului solicita acordarea a câte 50 de lei din buget, pentru fiecare farmacie comunală, prin această denominaţie înţelegându-se „trusele de medicamente existente la primăriile din mediul rural".

Întrucât se înregistra o populaţie de 12.998 locuitori, se admitea existenţa legală a trei farmacii pe teritoriul Piteştiului. În 14 iulie 1897, Ministerul de Interne aproba, în temeiul legilor existente încă din 1836, înfiinţarea celei de-a treia farmacii în oraş. Astfel, Ştefan D. Orezeanu va deschide propria sa spiţerie «Moderna» la Piteşti, în anul 1898. Dezvoltarea reţelei farmaceutice în România, inclusiv la Piteşti, a fost accelerată de pregătirea farmaciştilor prin cursurile iniţiate de dr. Carol Davila la Şcoala de mică chirurgie din Bucureşti, devenită, în 1857, Şcoala naţională de medicină şi farmacie.

Sub impulsul dictonului latin extrem de uzitat în mediul intelectual al epocii: „Mens sana in corpore sano", din aceleaşi raţiuni de asigurare a sănătăţii locuitorilor oraşului Piteşti prin practicarea exerciţiilor fizice, se organizează Societatea de gimnastică şi sport «Aquila» la 11 septembrie 1900, sub coordonarea profesorului Vasile Mândru, care va iniţia diverse acţiuni cu caracter demonstrativ, pentru ca, ulterior, acestea să se transforme în activităţi sportive competitive.

Arhitectura urbană ecleziastică

Un monument medieval sacrificat: Biserica Schitului Buliga

Amplasată pe locul clădirii Prefecturii judeţului istoric Argeş (actualmente, sediul Muzeului judeţean Argeş), biserica, având ca patroni spirituali pe Sfinţii Voievozi Mihail şi Gavriil, a fost edificată din cărămidă, prin osârdia negustorului piteştean Martin Buliga, în anul 1746, pe vatra unei biserici de lemn „ruinate" datând din perioada domniei voievodului martir Mihai Viteazul [1593–1601].

Martin Buliga sau Martin cupeţul şi-a înzestrat noua lui ctitorie cu moşii situate în satele: Schiau, Ungheni şi Negreni–Olt, pe care le dobândise prin moştenire de la părinţii săi.

Textul inscripţionat pe piatra tombală a ctitorului conţine sumare elemente genealogice: „† Suptŭ acestă piatră / odihnescŭ oase/lă robu(lui) lui Dumne/zeu, jupan Martin / cupeţ, fecioru lu j/upan Pătru Buliga / şi al jupînesii A/nii, în zilele lui / Io Grigore Ghiga <sic !> voivodŭ în luna / lui mai, în 20 de zile, / în leat 7261[= 1753].". În Lapidariumul Muzeului judeţean Argeş, se conservă piatra de mormânt din anul 1718, a părinţilor ctitorului bisericii, grav deteriorată, cu dimensiunile de circa 130x44 cm, a cărei inscripţie excizată este încadrată de un decor format din motive vegetale: „Aici supt această piatră odih/nescu-se oasele răpo/satului robul lui Dum/nezeu, jupan Pătru Buliga / i jupîneasa dumnealui / şi coconi(i) dumnea/lor (I)on... (care) s-au p(ris)tăvit în zile(le) (lu)minatului domnŭ, Ion Ion / (Ale)csandru voevod vă m(e)s(e)/ţa fevruariŭ în 17 (v)ă leat 7226.".

Pisania bisericii

Relevând importanţa documentară a pisaniei bisericii pentru determinarea vechimii acesteia, cărturarul piteştean Dimitrie Butculescu [1845–1916] reproduce integral textul acesteia:

„† Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Duhului Sfînt, miluindu-ne bunul Dumnezeŭ, îndemnatu-ne-a de am zidit acestă sfîntă şi dumnezeiască biserică din temelie, eŭ, robul lui Dumnezeŭ, jupan Martin

sin jupan Pătru Buliga şi cu jupîneasa mea, Neacşa*, întru lauda şi cinstea preamarilor voevozi Mihail şi Gavriil şi a tuturor celorlalte făr' de trupuri [puteri], în zilele prealuminatului domnŭ Ion Constandin Niculae voevod, ca să fie noo şi părinţilor noştri de pomenire în veci, amin; sep(temvrie) 1 a zi, l(eat) 7254 [1746]". (*Soţia lui Martin Buliga era, însă, Aniţa !).

Biserica în viaţa comunităţii

Descriind acest important obiectiv ecleziastic, fostă reşedinţă a Episcopiei Argeşului în timpul arhiereului Samuil Sinadon Tărtăşescu, Dimitrie Butculescu consemna, în manuscrisul său din anul 1883, «Piteşti. Position géographique. Histoire. Les monuments. Son industrie», următoarele: „Configuraţia sa exterioară este de paralelogram cu absida în semicerc. Pridvorul este din cărămidă, iar tavanul boltit al acestuia se sprijină pe şase stâlpi de cărămidă.". Decorul pictural era impresionant: „Toate chenarele de frescă reprezintă vrejuri cu motive geometrice, roşii, brune şi negre", iar arta sculpturală remarcabilă: „ancadramentul intrării este din piatră pictată în verde, decorat cu un vrej de flori şi frunze intercalate.". Programul iconografic din 1745 cuprindea „scene biblice şi de persecuţii ale martirilor". În pronaosul Bisericii Buliga, erau reprezentate, pe latura vestică, portretele ctitorilor: „jupîneasa Elena, [jupan] Pătru Buliga; jupan Martin cupeţ; [Barbu]; [jupaniţa ego, Neacşa], jupîneasa Irina; iar, pe latura nordică, „diaconul Sima, care a fost ispravnic".

În inventarul bisericii, se aflau două clopote, cel mai mare fiind şi cel mai vechi, cu dimensiunile de 46 cm înălţime şi 55 cm diametru, având reprezentaţi sfinţii de hram ai bisericii – pe cei doi arhangheli Mihail şi Gavriil, un text inscripţionat: „Ioannes Georgius Angerer me fudit Graecii; 1746". [Ioan George Angerer m-a turnat la Greci; 1746], precum şi un text cu caractere chirilice, în partea inferioară: „Marătinŭ cupeţŭ; 7254". Clopotul a fost dăruit Bisericii «Sf. Ioan» din Piteşti, în anul 1900, păstrându-se acolo până în timpul Primului Război Mondial.

În patrimoniul locaşului de cult, se înregistra, de asemenea, o piatră de mormânt datând din 1754 [7263] septembrie 15, cu următoarea inscripţie: „† Suptŭ această pia/tră odihnescŭ oase/le răposatului ro/bul lu Dumnezeu co/conului Bărbuceanulŭ, / feciorul dumnealui / jupan Matei Ungurelu / vtori vistiernic; / s-au pristăvitŭ în zi/lele mării(i) sale, Io / Costandin Mihai Raco/viţă voevod, în luna / lu septemvrie în 15 / zile, leat 7263. / Au rămas de... / bucuria dumnealor /.../ s-au fă/cut de...".

Dintre egumenii care au slujit sfântul altar al Schitului Buliga, sunt atestaţi documentar: Ioanichie, urmat de Partenie Nica [1786–1827], un neobosit gospodar, care a întreprins măsuri substanţiale de restaurare, sub raport arhitectural şi patrimonial, a ansamblului monahal din Piteşti: refacerea pridvorului bisericii, pardosirea locaşului de cult cu lespezi de

piatră, construirea unor chilii, „ridicarea unei părechi de mori cu patru roate", refacerea viilor părăginite.

Preocupat de asigurarea unor condiţii corespunzătoare funcţionării şcolii organizate în chiliile schitului, Partenie Nica va construi, în anul 1790, două odăi destinate acestei instituţii de învăţământ primar din Piteşti. Atestată documentar la 25 mai 1791, „Şcoala de învăţătură românească" era subvenţionată din veniturile schitului. În „zapisul de închinare" adresat Mitropoliei din Bucureşti, fondatorul şcolii, Martin Buliga, expunea motivele demersului său ctitoricesc: „Am socotit să fie şi şcoală românească pentru învăţătura copiilor şi pentru chiverniseala vreunui sărac, care nu are unde să-şi plece capul, plata dascălului şi hrana săracilor să fie din prinosul acestui schitişor.".

În anul 1815, schitul a fost prădat, dispărând bunuri materiale, dar şi documente de o valoare inestimabilă: „o ladă de bani, hrisoave domneşti, cărţi şi zapise ale schitului, dar şi ale unor obraze boiereşti şi negustoreşti".

În timpul mişcării revoluţionare de la 1821, temându-se că schitul va fi deposedat de valorile deţinute, de către eterişti sau de pandurii lui Tudor Vladimirescu, egumenul Partenie Nica va expedia, la Sibiu, spre a fi în siguranţă, o ladă cu cărţi bisericeşti şi cu obiecte de cult, care, însă, nu au mai putut fi recuperate integral.

Un incendiu distruge parţial clădirile schitului în anul 1834, refacerea acestora fiind definitivată abia în 1839, prin grija neobositului egumen Samuil Tărtăşescu. Devenit episcop locotenent de Argeş [1845–1849], arhiereul cărturar revigorează viaţa monahală a Schitului Buliga. Egumenul Samuil Tărtăşescu înfiinţează o şcoală cu internat care avea să se transforme, din iniţiativa sa, în gimnaziu teologic destinat candidaţilor la preoţie. În această instituţie şcolară, învăţământul era absolut gratuit, candidaţii beneficiind de: găzduire, masă, cărţi şi îmbrăcăminte.

Ioan Hristopol, cârmuitorul judeţului Argeş, împreună cu comisarul de propagandă Nanu mobilizează pe piteşteni, în septembrie 1848, să participe la actul arderii Regulamentului Organic, „procesiune" efectuată în cadrul unei slujbe simbolice de înmormântare programate a se oficia în faţa Schitului Buliga.

În 12 august 1864, primul ministru Mihail Kogălniceanu vizitează Piteştiul, propunând domnitorului Alexandru Ioan Cuza ca administraţia primăriei locale să funcţioneze în două case ale Schitului Buliga, până la edificarea noului sediu al acesteia. După mutarea primăriei în noul sediu construit în anul 1886, conform planului arhitectului Ion N. Socolescu, spaţiul deţinut de Schitul Buliga, devenit liber, a fost afectat înfiinţării Şcolii de fete din Piteşti conduse de prestigioasa institutoare de origine germană Veldin.

Confiscarea proprietăţilor funciare ale aşezământului monahal, prin Legea secularizării averilor mănăstireşti din anul 1864, a constituit

începutul sfârşitului Schitului Buliga, care, în 1869, va fi deposedat de un spaţiu imens din proprietatea sa, pentru amenajarea Grădinii publice a Comunei urbane Piteşti. Devenit filială a Bisericii «Sf. Ion», din motive preponderent economice, schitul se va ruina în timp, istoricul Grigore Tocilescu menţionând într-un raport din 1885, printre altele, starea precară de conservare a monumentului. Totuşi, deşi zidurile de incintă şi clopotniţa se dărâmaseră, „Biserica îşi păstra nealterate caracterele medievale, în afară de turlele distruse de cutremure; avea decoraţii policrome, cu icoane de hram pe faţa de vest, pereţii exteriori prezentând două registre de panouri dreptunghiulare, delimitate prin ciubuce. Are o construcţie asemănătoare Bisericii Stavropoleos din Bucureşti, cu pictura sfinţilor din interior şi cu patru icoane împărăteşti, de când este biserica făcută. Este singura construcţie din oraşul Piteşti şi întreg judeţul Argeş cu pictura şi vechimea de aproape două secole, considerată monument istoric şi trebuie conservată în averea sa luată de stat în 1864.”.

Controversata demolare a locaşului de cult

Sub pretextul edificării, în acel spaţiu, a sediului Prefecturii judeţului Argeş, Comitetul executiv al judeţului a respins, în 1876, cererea cancelariei Episcopiei Argeşului ca imobilele Schitului Buliga – metoh al Sfintei Episcopii – să fie destinate organizării unei şcoli de muzică bisericească. Demersurile iniţiate, în anul 1878, de către preoţii: Ion Becescu, Ion Dragnea, Petre Georgescu şi Protopopescu împreună cu 15 enoriaşi pentru a se permite, în continuare, înmormântarea la Biserica Buliga rămân fără rezultat, prefectul opunându-se categoric, deşi exista terenul necesar, unde, potrivit petenţilor, comandantul Regimentului 4 Dorobanţi, Herfner, care îşi avea cancelaria în curtea bisericii, nu era preocupat de întreţinerea sa, întrucât „păşteau caii şi făceau necurăţenie în grădina sfântului locaş”.

Parohul Bisericii Buliga, preotul Ion Dragnea, se plângea, într-un memoriu adresat Episcopiei Argeşului, în 1882, că slujbele religioase sunt afectate de zgomotul infernal pe care îl fac soldaţii încartiruiţi în curtea schitului, care „suflă în trâmbiţe şi bat tobele”.

În iulie 1897, Protoieria Piteşti semnala Episcopiei Argeşului, printr-un raport incriminând atitudinea ostilă a autorităţilor judeţene, începerea lucrărilor la Palatul administrativ, precum şi demolarea caselor din incintă. Deşi Episcopia Argeşului s-a opus categoric dărâmării Bisericii Schitului Buliga, invocând statutul acesteia de monument public, la solicitarea Prefecturii judeţului Argeş, în ziua de 28 august 1898, Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice aprobă demolarea sfântului locaş, condiţionând ca, pe locul altarului, să se înalţe un monument comemorativ în care să se încadreze pisania originară, iar, sub aceasta, „să se pună oasele din moaştele ctitorilor şi deasupra lor piatra funerară; odoarele de preţ: chivotul

de argint suflat cu aur, potirul, discosul, steaua şi linguriţa idem, un candelabru-policandru cu trei alte candele ale sale tot de argint, evanghelia veche îmbrăcată cu argint, patru candele de argint, una cădelniţă idem, evanghelia din 1697 a lui Antim Ivireanu să fie date Muzeului naţional, ca şi clopotul dacă are inscripţiuni. Celelalte obiecte să fie puse la dispoziţia Episcopiei, spre a li se împărţi bisericilor sărace.".

Protestul vehement al parohului bisericii, preotul Ion Dragnea, care s-a opus demolării bisericii, invocând „vechimea, soliditatea construcţiei şi valoarea picturii", nu a fost luat în seamă, hotărându-se chiar ca materialele de construcţie rezultate din demolare să fie afectate construirii unui locaş de cult în satul Fleşci din comuna Bascov. Presiunile administraţiei judeţene erau de o duritate excesivă. Se solicita Episcopiei să dispună urgent suspendarea serviciului religios în biserica schitului. Deşi Episcopia Argeşului atenţiona autorităţile că, fără aprobarea Sf. Sinod, demolarea bisericii va fi considerată un act profanator, pedepsit conform legilor în vigoare, iar Sinodul Bisericii Ortodoxe Române hotăra, în şedinţa sa din 19 septembrie 1898, menţinerea Bisericii Buliga, Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice anunţa oficial, la 14 decembrie 1898, că Biserica schitului Buliga va fi demolată. Obiectele de cult inventariate în ziua de 15 martie 1899 urmau să fie transferate Episcopiei Argeşului, deşi Tache Ionescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, solicita expedierea acestora la Muzeul naţional din Bucureşti.

Sub pretextul frecvent invocat al pericolului iminent de prăbuşire, care ar putea pune în pericol vieţile unor trecători, Prefectura judeţului Argeş procedează, în iarna anului 1900, la demolarea din temelii a Bisericii schitului Buliga. Din dispoziţia prefectului de Argeş, Mihai Manolescu, s-a fixat, pe locul altarului, o placă de marmură cu inscripţia: „Aici a fost altarul Sfintei Biserici Buliga zidită în anul 1600 de Martin şi prefăcută de Petru Martin Buliga în anul 1700. Din cauza ruinei, s-a dărâmat în anul 1900, cu ocazia construirii palatului administrativ. Spre veşnică amintire, s-a ridicat această piatră. 1900 octombrie 1.". O cruce de piatră masivă cu candelă şi loc pentru aprinderea lumânărilor a fost înălţată în spaţiul sacru al fostei biserici delimitat printr-un grilaj metalic.

În acest controversat demers istoric pentru menţinerea Bisericii schitului Buliga, s-a scris cronica tristă a unui înălţător monument ecleziastic medieval sacrificat, din păcate, pe „altarul" modernizării brutale a celei mai importante comune urbane din Argeşul voievodal.

Bibliografie selectivă

Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte Marin – *Schitul Buliga, un metoc din Piteşti al Mitropoliei Ţării Româneşti*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII, 1966, nr. 1-2; Cristocea Spiridon, Măndescu Carmen – *Prima monografie a Piteştiului*, Argessis, XIII, 2004;

Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Ionescu Zicu – *Schitul Buliga din Piteşti – pagini de istorie uitate,* Argesis, XIV, 2005; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949,* Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I-Ţara Românească,* vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară, prezentate Ministerului Cultelor şi al Învăţământului Public*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom VIII, secţ. II, Bucureşti, 1887.

Biserica «Sf. Nicolae» - important monument ecleziastic medieval

Biserica cu ceas

Demolată în anul 1962, sub pretextul aberant al sistematizării centrului oraşului Piteşti, Biserica «Sf. Nicolae» şi «Sf. Pantelimon», supranumită «Biserica cu ceas», fusese ctitorită la leat 1812, pe fundaţia unui locaş de cult datând de la începutul veacului al XVIII-lea. Istoricul de artă medievală Nicolae Stoicescu sintetiza, în documentata sa bibliografie consacrată localităţilor şi monumentelor feudale din România, elemente informaţionale referitoare la acest important locaş de cult ortodox amplasat în centrul urbei: „Construită în secolul al XVIII-lea, biserica a fost dărâmată de cutremur în anul 1802; refăcută în 1812; arsă în 1848; refăcută şi zugrăvită în 1864.".

Referindu-se la Biserica «Sf. Nicolae» din Piteşti, istoricul, arheologul, epigrafistul şi folcloristul român Grigore Tocilescu [1850–1909], menţiona, în anul 1885, în «Raportul înaintat Ministerului cultelor şi al învăţământului public», că „datează în urma focului de la 1848", omiţând, însă, să reproducă informaţia furnizată prin textul pisaniei: „În anul 1812, s-au făcut precum se vede, cu cheltuiala mahalagiilor şi cu ajutorul creştinilor", deoarece „era înainte mai mică şi prăpădită de cutremur", aluzie evidentă la distrugătorul seism din 26 octombrie 1802 care a afectat structura de rezistenţă a majorităţii bisericilor din oraşul de pe Argeş.

Confirmarea pisaniei

Pisania bisericii din 1812 – document probatoriu al refacerii locaşului de cult, se păstrează în lapidariumul Muzeului judeţean Argeş. Textul pisaniei este revelator pentru detalierea fazelor de construcţie a edificiului: „Marile şi preaputernecu D(u)mnezeu, cu <a> sa purtare de grijă / toate le chivernisăşte şi le

săvîrşaşte <pr>ecum şi ceastă sfîntă / beserică, ce era mai-nainte mică şi prăpă<d>ită de cutremur, cu aj/utorul său şi al Sfîntului Ierarhu N<i>colae şi al Sfîntului / Pandeleimon, al cărora este hramu, s-au făcut precumŭ / să vede cu cheltuiala mahalagiilor şi al altorŭ cre/ştini şi s-au săvîrşit în domniia măr<iii sale, Io Gheorghie Ca>/ragea voevod, când ruşii s-au dus din ţară, făcînd pace, / într-al do(i)lea războiu, păstorindŭ pre norodu aceşti(i) epar/hi(i) prea(sfinţitul) iubitoru de D(u)m(n)ezeu, chirio chir Iosif, / întîiul episcop al aceşti(i) nooi episcopi(i) Argeş; 1812 oct(omvrie) 30.".

Semnificative repere cronologice

În «Catagrafia eparhiei Argeş la 1824», se înregistrau informaţii succinte referitoare la Biserica «Sf. Nicolae»: „De zid. Pe moşiea oraşului făcută de mahalagii, boeri i neguţători. Preoţi: Dimitrie, Teodor (35), Costandin (mirodot, protopop de Arif, 30 ani). Diaconi: David (sărac, beţiv, 45 ani), Costandin.". O catagrafie anterioară, datând din anul 1808, menţiona aceiaşi slujitori ai bisericii: „Preoţi: Dumitru, Teodor. Diaconi: David, Costandin.". Atestat ca diacon în catagrafii, David va deveni ereu, numele său fiind incizat cu această funcţie clericală pe un chivot aparţinând bisericii, databil 1830–1840, pe care era inscripţionat textul: „Crăciun, Simeon, Gheorghe, Maria, David ierei.".

Biserica «Sf. Nicolae», prăbuşită în cursul distrugătorului seism din 1802, refăcută integral de către enoriaşi în anul 1812, a fost afectată de incendiul care prefăcuse în scrum centrul urbei de pe Argeş, în 18 august 1848, dar „a renăscut, precum pasărea Phoenix", fiind restaurată de către credincioşii din parohie şi zugrăvită din nou în anul 1864. O nouă operaţiune de „renovare" a bisericii a fost efectuată peste trei ani, biserica fiind resfinţită la 30 noiembrie 1867.

Intenţia Primăriei urbei Piteşti de a instala, în anul 1876, „în turla ei, un observator care să anunţe apariţia unui foc în oraş" a fost respinsă vehement de episcopul Argeşului, Ghenadie, la solicitarea preoţilor bisericii, N. Matheescu şi V. Constantinescu, sub motivaţia că „facerea foişorului de foc deasupra bisericii" ar dăuna „respectului ce datorăm către biserică", iar, prin greutatea materialului folosit pentru construirea observatorului, ar cauza stării de conservare a locaşului de cult.

În istoria monumentului ecleziastic, ziua de 30 aprilie 1878 reprezintă un moment solemn, întrucât, acolo, în prezenţa Domnitorului Carol al României, s-a oficiat primul Te-Deum pentru glorificarea victoriei armatei române împotriva turcilor obţinute în Războiul pentru Independenţă. Domnitorul sosise la Piteşti, pentru a trece în revistă trupele participante la Războiul din 1877-1878, o operaţiune premergătoare intrării triumfale a acestora în Bucureşti. Atmosfera extrem de entuziastă este relatată de către directorul Şcolii de băieţi nr. 1, I. S. Teodorescu, prezent la eveniment:

„Lumea din biserică şi de afară se îmbrăţişa şi se săruta de bucuria izbânzii neamului românesc, când a sosit călare şi plin de praf Domnitorul Carol.”. Domnitorul şi-a stabilit temporar comandamentul militar la Piteşti. Nu întâmplător, pictura murală a pronaosului va fi dominată de portretele regelui Carol I şi al reginei Elisabeta.

Atmosfera interioară a bisericii excela prin valoroasa pictură murală realizată în maniera academismului italian şi a iconografiei tradiționale bizantine de către maestrul incontestabil al penelului, Gheorghe Tattarescu, prin splendoarea icoanelor pictate pe lemn de pe iconostas şi prin vitraliile viu colorate ale ferestrelor – o atmosferă de pură sacralitate îndemnând pe credincioşi la reculegere şi rugăciune.

Biserica «Sf. Nicolae» a avut, printre slujitorii săi, preoţi de o desăvârşită moralitate, predicatori cu har ai credinţei strămoşeşti, oameni cu un remarcabil spirit gospodăresc preocupaţi de îngrijirea locaşului de cult greu încercat de destin. Conform «Anuarului Eparhiei Argeşului din anul 1940», în „Parohia «Sf. Nicolae», se înregistrau 97 de familii cu 281 de suflete, iar biserica parohială refăcută din temelie şi târnosită la 30 octombrie 1812 se afla în stare mediocră. Preot paroh era Paraschiv Popescu, licenţiat în Teologie, iar cântăreţi: Dumitru Herescu şi Ioan R. Totan”.

Biserica «Sf. Nicolae» va fi iarăşi din greu încercată spre sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial, „În ziua de 6 mai 1944, la orele 11-12, în cursul unui atac cu bombe brizante şi incendiare de către aviaţia inamică, când, bombardându-se întreg oraşul Piteşti, de-a lungul său, de la nord-vest spre sud-est, s-au pricinuit stricăciuni unor clădiri publice cu caracter colectiv, printre care bisericile: «Sf. Ilie» – distrusă, «Sf. Nicolae», «Sf. Gheorghe» şi «Sf. Ion» – grav avariate”. [Arh. St. Argeş, Fond Primăria oraş Piteşti, dosar 39/1944]. Preocuparea perseverentă manifestată de slujitorii bisericii: preotul paroh Florian Sămărescu, împreună cu preotul Panţurescu şi diaconul Mişu Marinescu, de a colecta fondurile necesare refacerii integrale a construcţiei ecleziastice a determinat „vindecarea rănilor grave provocate Bisericii cu ceas din Piteşti prin bombardamentul aviaţiei anglo–americane”.

Evaluându-se, de către specialişti, importanţa acestei construcţii ecleziastice sub raport istoric şi arhitectural, dar şi remarcabila sa pictură murală, Biserica «Sf. Nicolae» a fost declarată monument istoric şi de artă, prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 160/1955.

Deoarece, de la altarul Bisericii «Sf. Nicolae», predicase cu devoţiune şi curaj credincioşilor din parohie, înfierând ostilitatea faţă de credinţa strămoşească manifestată de către regimul comunist instaurat în România, prin forţa armatei sovietice „eliberatoare”, preotul paroh Florian Sămărăscu avea să fie arestat în august 1959 şi condamnat la închisoare corecţională ca „duşman al poporului”.

Destin sumbru

Locaşului de cult îi va fi hărăzit, de către statul totalitar, un destin sumbru. La aproape un secol de la refacerea sa din anul 1864, biserica va fi supusă legilor draconice ale sistematizării localităţilor din România, pretext invocat de către regimul comunist ateu pentru a şterge, prin demolări, importante însemne creştine ale memoriei neamului românesc. Tăvălugul demolatorilor de credinţă şi de conştiinţe va face, aşadar, ca, în anul 1962, acest sfânt altar de închinăciune să fie ras de pe suprafaţa pământului. Actul demenţial al dărâmării bisericii a fost, în viziunea medicului istoric Zicu Ionescu, un adevărat „coşmar apocaliptic". În articolul său «Despre bisericile din Piteşti care nu mai sunt», autorul menţiona, printre altele, că „Dărâmarea Bisericii «Sf. Nicolae» a fost uvertura actelor barbare care s-au repetat de zeci de ori, mai ales, în Bucureşti.".

Investigând circumstanţele demolării locaşului de cult de către „dictatura comunistă antireligioasă şi antiumană", pe care autorul o considera „un mare blestem politic pentru România", dr. Zicu Ionescu relevă acţiunea perfidă a iniţiatorilor acestui demers criminal legiferat prin elaborarea Hotărârii Consiliului de Miniştri nr. 387 din 23 aprilie 1962 semnate de către Ion Gheorghe Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri, act al cărui unic articol prevedea: „Scoaterea din lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R. a Bisericii «Sf. Nicolae» din Piteşti", legiferându-se, de facto, demolarea acestui sfânt locaş de cult ortodox.

Astfel, „puterea democrat-populară" locală obţinuse la cerere, indirect, avizul de demolare, întrucât „scoaterea din listă" echivala, în limbaj birocratic, cu semnarea „condamnării la moarte" a importantului monument ecleziastic «Biserica cu ceas din Piteşti».

Justificarea demolării avea să fie „argumentată" prin Procesul-verbal de constatare din 29 iunie 1962, redactat de către o comisie compusă din: I. Rădulescu, preşedinte, Gheorghe Pescaru, secretar, Jana Osman, Petre Dinu, Ştefan Vidoni şi cpt. Cioromela, membri, care „deplasându-se la construcţia situată în str. Doamna Bălaşa, proprietatea Bisericii Sf. Nicolae, făcând constatările arătate în fişa tehnică anexată şi ţinând seama de prevederile HCM nr. 1 din 1959, consideră construcţia respectivă ca «rea» şi propune spre aprobare Comitetului executiv al Sfatului popular al regiunii Argeş această clasificare.". Astfel, împotriva evidenţei reale, iresponsabila comisie formată din „specialişti" decidea, printr-o fişă tehnică, starea de conservare „rea" a bisericii.

În baza avizului Secţiei de arhitectură şi sistematizare a Sfatului popular orăşenesc, Comitetul executiv Piteşti elibera, sub semnăturile preşedintelui, Marin Teodorescu, şi secretarului, Florian Popescu, Autorizaţia de demolare nr. 9 din 5 iulie 1962 privind Biserica «Sf. Nicolae», devizul operaţiunii de demolare estimându-se la suma de 50.000 lei.

Dintr-un cinism inimaginabil, specific autorităţilor comuniste, demolarea bisericii avea să fie săvârşită la 29 iunie, de ziua Sfinţilor apostoli Petru şi Pavel, o importantă sărbătoare din calendarul creştin ortodox…

În urma criminalei demolări a acestui monument religios, unele obiecte de cult din inventarul Bisericii «Sf. Nicolae» au fost repartizate, unor biserici de mir din judeţul Argeş: clopotul mare – la Biserica Podu Broşteni; sfeşnicele împărăteşti – la Biserica «Sf. Treime-Beştelei» din Piteşti; icoanele împărăteşti, un clopot şi policandrul cu textul gravat „În amintirea zilei întoarcerii acasă, după izbânzile din Bulgaria", donat de către principele Carol – la Biserica Enculeşti, iar ceasul dăruit, în anul 1873, de farmacistul piteştean Ştefan Babic şi soţia sa, Maria, orologiu imens care particularizase locaşul de cult în urbe, prin supranumele: «Biserica cu ceas» – la Muzeul judeţean Argeş. De dimensiuni impresionante, ceasul instalat în turla clopotniţei avea patru cadrane orientate spre cele patru puncte cardinale, fiind conectat cu clopotul bisericii, pentru „arătarea timpului, spre a nu-l pierde cetăţenii fără folos"…

În lapidariumul Muzeului judeţean Argeş, s-a păstrat, din biserica demolată, o piatră funerară datată 12 iulie 1708, al cărei text este încadrat de motive vegetale: „† Aici suptŭ această piatr/ă odihnescŭ oase/le răposatului robu lui Dum/nezău, Ion diaconul / puigiul care s-au pristă[vit în zilele prea lu]/minatului domnului, Ion / Costandin B(asara)b voivod, şi / jupîneasa dumnealui, / Catrina, şi coconi(i) dumn/nealor, Ion, Mira; iulie 12 d(ni) / leat 7216.".

Memento

Tardiva „demolare" a sistemului totalitar din România după evenimentele din decembrie 1989 a generat speranţa în revenirea la normalitate, implicând refacerea unor instituţii de cult distruse cu buldozerele de către regimul comunist. Se spera în reconstruirea din temelii a Bisericii «Sf. Nicolae», însă o parte din vechea fundaţie se află sub actualul hotel «Muntenia», iar o translare a planului spre est ar fi afectat considerabil, conform specialiştilor în urbanism, circulaţia în centrul oraşului. În contextul căutării unor soluţii viabile pentru menţinerea în conştiinţa publică a Bisericii «Sf. Nicolae», la 26 decembrie 2008, în spaţiul altarului bisericii demolate, a fost amplasată, cu un fast tipic oriental, o machetă din lemn acoperită cu tablă de cupru, de dimensiuni reduse (222 cm lungime, 120 cm lăţime şi 180 cm înălţime) imaginând în miniatură, cu extremă aproximaţie, locaşul de cult – opera sculptorului Ion Moise şi a artistei Raluca Mândiţă (autoarea vitraliilor), macheta fiind plasată pe un soclu de ciment înalt de 50 cm. Acest demers a constituit un paliativ eşuat, deşi s-a sperat, de către oficialităţi, că, astfel, actul criminal al regimului comunist va fi perceput în integralitatea sa, înlăturarea machetei fiind efectuată tacit, sub pretextul perisabilităţii materialului utilizat,

cu toate că se insinua tot mai insistent de către specialişti că macheta reprezintă o parodiere a monumentului dispărut.

Ştergerea definitivă din memoria localnicilor a existenţei impunătorului monument ecleziastic constituie un proces continuu care poate fi, însă, stăvilit printr-o operaţiune de minimă îndatorire morală şi de conştiinţă religioasă: după marcarea planului bisericii demolate pe locul unde consacrase un spaţiu de spiritualitate în care s-au creştinat generaţii succesive de piteşteni, s-ar impune consemnarea, pe o cruce de piatră implantată în aria sacră a fostului altar, a odioasei condamnări la dispariţie, de către autorităţile ateist–comuniste, a acestui important însemn de credinţă ortodoxă care dăinuise de secole în inima urbei de pe Argeş.

Bibliografie selectivă

*** *Anuarul Eparhiei Argeşului,* Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848),* Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric,* Piteşti, 1933; Diaconu Tudor – *Locaşuri de cult în municipiul Piteşti,* în „Păstorul Ortodox", an II (1996), nr. 1; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti,* Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Ionescu Zicu – *Despre bisericile din Piteşti care nu mai sunt,* în „Păstorul Ortodox", an I (1995), nr. 2; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea), vol. 2: M-Z),* Craiova, 1970; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară, prezentate Ministerului Cultelor şi al Învăţământului Public*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom VIII, secţ. II, Bucureşti, 1887.

Biserica «Sf. Treime»-Beştelei

Biserici anterioare

Construită iniţial, potrivit tradiţiei orale, în epoca de emulaţie religioasă din cursul domniei lui Mircea cel Bătrân [1386–1418], geneza aşezământului religios din Valea Scorobăii care străbătea inima oraşului medieval, este învăluită, însă, în incertitudinea unor mărturii folclorice neconfirmate prin consemnările probatorii ale textelor unor pisanii sau hrisoave.

Biserica actuală a fost durată în cursul veacului al XVII-lea, pe fundaţiile unei construcţii ecleziastice ruinate. Investigaţiile arheologice

întreprinse în interiorul bisericii, în anul 1975, sub coordonarea arhl. Gheorghe Cantacuzino de la Direcţia patrimoniului cultural naţional, implicând trasarea unei secţiuni longitudinale dispuse spre nord în raport cu axul construcţiei existente şi a unei secţiuni transversale în absida sudică, corelate cu sondaje exterioare au relevat fundaţiile unei biserici anterioare, databile în secolul al XVI-lea, de plan dreptunghiular, al cărei ax longitudinal era deviat faţă de axul actual al bisericii. Sondajele efectuate au stabilit elemente referitoare la planimetria fundaţiei în grosime de 0,80 m, realizate din bolovani de râu şi mortar, existenţa unui paviment de cărămizi dreptunghiulare, precum şi cauza distrugerii construcţiei: un incendiu catastrofal, depistându-se unui strat subţire de cărbune, atât în interior, cât şi în exterior.

Distrugerea pisaniei originare a locaşului de cult preexistent, cu ocazia refacerii bisericii de către Ianache vistierul, reprezintă un impediment considerabil în determinarea exactă a perioadei edificării construcţiei ecleziastice anterioare, amplasată, la rându-i, pe locul unei biserici de lemn, potrivit unei supoziţii nu întru totul convingătoare, perpetuate prin tradiţia orală: „În vremea tătarilor <sic !>, bisericuţa de lemn a fost arsă, însă o familie de prin partea locului a început imediat să ridice alta, de această dată din piatră, care a fost terminată în 1670. Din păcate, după aproximativ 50 de ani, biserica ajunsese în stare de ruină, ceea ce a determinat familia piteşteană Beştelei să refacă lăcaşul de cult aproape în totalitate. De aceea, se mai numeşte şi Biserica sau Schitul Beştelei.”.

Se consideră că, la originea Bisericii «Sf. Treime» ca, de altfel, şi a altor biserici din oraş, se află „tendinţa de afirmare a patriciatului local în structura urbană a ansamblului medieval al Piteştiului”, Ianache vistierul intenţionând să se impună atenţiei publice, prin rectitorirea acestui locaş de cult. Edificarea bisericii într-un context istoric de excepţie a reprezentat, pentru vistier, şansa de a i se perpetua amintirea, atribuirea „paternităţii” asupra construcţiei actuale nemaiputând fi, astfel, contestată.

Profitând de surghiunirea mitropolitului Varlaam al Ungrovlahiei, care se preocupase de strângerea materialelor de construcţie pentru viitoarea sa ctitorie, Schitul Trivale din Piteşti, Ianache vistierul, care se înrudea cu înaltul prelat ajuns în dizgraţia domniei, a preluat cărămida destinată schitului din pădurea Trivale utilizând-o în edificarea Bisericii schitului metoc din valea Scorobaia „în răstimpul anilor 1678–1694”, perioadă ce coincide cu anii îndepărtării din funcţia ierarhică a mitropolitului Varlaam.

Însuşirea de către Ianache, în acest context, a materialelor de construcţie de la Schitul Trivale a determinat intervenţia fermă a Domniei, vistierul fiind obligat, prin judecată domnească, să ofere drept despăgubire mai multe moşii. Potrivit ipotezei istoricului Nicolae Stoicescu, bazate pe documente de epocă, construcţia bisericii începuse în anul 1672, lucrările

fiind continuate până în anul 1688, când au fost definitivate de către Gavrilă paharnicul, nepotul vistierului, şi, ulterior, după moartea acestuia, de soţia lui, Aspra, în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino.

Iniţial, biserica, de plan trilobat, era surmontată de o turlă-clopotniţă din zid, având baza pătrată decorată cu firide, la care accesul se asigura pe o scară practicată în grosimea zidului nordic al pronaosului.

Beştelei – un ctitor de refacere

Asocierea, în denominaţia hramului, a patronimicului „Beştelei" a fost determinată de contribuţia esenţială a comanditarilor restauratori din anul 1732, negustorul piteştean Beştelei fiind principalul „osârduitor" al refacerii bisericii incendiate de către turci, dar şi al „înfrumuseţării cu zugrăveală a sfântului lăcaş". Schitul devenise, la o dată neprecizată documentar, metoc al Mănăstirii «Mihai Vodă» din Bucureşti, care a fost „închinată", în anul 1626, de către Alexandru Vodă Coconul dimpreună „cu toate moşiile sale", inclusiv cele ale schitului piteştean, Mănăstirii «Simonos Petras» de la Muntele Athos. Lipsit de venituri, Schitul Beştelei înregistrează o îndelungată perioadă de decădere economică, cu repercusiuni evidente în prezervarea locaşului de cult, ajuns, în anul 1862, într-o „îngrijorătoare paragină".

Referindu-se la starea precară de conservare a Schitului Beştelei „reparat – potrivit pisaniei din 2 noiembrie 1862 – în zilele luminatului domn Alexandru Ioan Cuza, de către cuviosul arhimandrit Policarp, egumenul Mănăstirii Mihai Vodă", istoricul Grigore Tocilescu menţiona că „biserica are trebuinţă de coperiş, căci plouă înlăuntru şi bolţile ameninţă să cază". Arhimandritul Policarp se înscrie în seria ctitorilor de referinţă, prin amploarea şi rigurozitatea operaţiunilor efectuate vizând consolidarea, precum şi „modernizarea" Bisericii «Sf. Treime»-Beştelei întreprinsă, potrivit aprecierii arhitectei Eugenia Greceanu, „cu temperare şi cu respect mai pronunţat pentru creaţia veacurilor precedente" comparativ cu alte obiective ecleziastice din Piteşti. Amplificarea spaţiului prin adăugarea unui pridvor închis precedat de un vestibul a impus străpungerea zidului exterior vestic realizată printr-o inedită deschidere treflată, portalul vestic originar fiind sacrificat împreună cu pisania bisericii. Pereţii au fost supraînălţaţi cu circa un metru, iar zidul separator dintre naos şi pronaos a fost desfiinţat.

„Armonizarea cu arhitectura anterioară" a obiectivului a constat, printre altele, din îndreptarea ciubucelor care nu erau perfect orizontale, operaţie condiţionată şi de lărgirea ferestrelor. Cornişele clasicizante cu denticuli au înlocuit cornişele originare formate din trei rânduri de cărămidă dispuse în zimţi, iar ciubucele au fost prelungite pe faţadele pridvorului alcătuind un brâu median. Spaţiul pridvorului a fost delimitat de un cafas

din lemn cu acces din pronaos, îngustat, ulterior, pe latura vestică, pentru degajarea accesului la scara clopotniţei.

Restaurarea bisericii puternic afectate de devastatorul cutremur din 23 ianuarie 1838 a impus, de asemenea, înlocuirea turlei–clopotniţă din cărămidă distruse de seism cu o clopotniţă din lemn învelită cu tablă, reproducând, ca proporţii, turla originară.

După secularizarea averilor mănăstireşti în anul 1864, Biserica «Sf. Treime»-Beştelei a devenit biserică de mir, schitul, condus de un arhimandrit, încetându-şi existenţa ca instituţie monahală de cult. În 27 februarie 1885, se consemna în «Inventarul bunurilor mişcătoare şi nemişcătoare ale bisericii», starea precară de conservare a ansamblului ecleziastic: „Biserica de zid are turlă de lemn, învelită cu tinichea, zugrăvită, pardosită cu piatră, cu catihumen de blăni şi scară, toate învechite şi în stare proastă, intră ploaia prin acoperiş /.../, o pereche de case jos în curtea bisericii, în stare de ruină, împrejmuirea lipsă.".

Planimetrie şi decoraţie

Biserica «Sf. Treime»-Beştelei se înscrie planimetric în categoria construcţiilor ecleziastice de „tip treflat cu abside laterale şi clopotniţă pe pronaos", absida altarului fiind decroşată, iar pronaosul lărgit prezentând, la vest, un pridvor deschis susţinut pe coloane de calcar. Spaţiul interior al bisericii este compus, potrivit ritualului bizantin, din altar, naos şi pronaos.

Altarul structurat în proscomidiar, la nord, şi diaconicon, la sud, prezintă o absidă semicirculară în interior şi pentagonală în exterior, fiind separat de naos printr-un iconostas de lemn subdimensionat pe verticală în raport cu arcul triumfal care îl surmontează. Luminarea interiorului altarului este posibilă prin fereastra amplasată pe axul estic al construcţiei, având ancadrament de piatră sculptată în motive ornamentale, la exterior, iar, la interior, glafuri terminate în treflă. O uşă practicată ulterior în zona diaconiconului asigură legătura directă a altarului cu exteriorul.

Naosul este dominat de bolta semisferică a Pantocratorului susţinută, prin intermediul pandantivilor, pe patru arce în plin cintru dispuse în direcţia punctelor cardinale şi descărcate, prin pile de zidărie, la colţuri. Absidele laterale ale naosului sunt acoperite cu semicalote. Interiorul este luminat prin ferestre identice, de factură arhaică, dispuse simetric, practicate în pereţii de nord şi sud. Naosul se separă de pronaos, printr-un arc dublou susţinut pe pilaştri.

Pronaosul – decroşat în exterior în raport cu naosul – era despărţit, anterior, printr-un zid cu deschidere centrală de acces în naos; bolta semisferică a pronaosului se sprijină pe patru arce laterale cu baza în consolă; lumina în interior este asigurată prin două ferestre practicate în pereţii laterali, cu ancadramente sculptate în calcar de Albeşti.

Într-o etapă constructivă ulterioară, plasată cronologic la mijlocul secolului al XIX-lea, pronaosul a fost extins cu un „al doilea pronaos" sau exonartex de dimensiunile 5,60 x 5,10 m, acoperit cu boltă semisferică susţinută pe patru arce descărcate pe pile de zid. În exonartex, a fost construit un cafas – balcon de lemn pentru cor – cu acces plasat pe peretele nordic. Accesul în biserică se efectuează printr-o uşă practicată în peretele vestic, precedată, anterior, de un pridvoraş susţinut pe doi stâlpi. Pronaosul se delimitează de exonartex printr-un zid gros decupat central sub formă de treflă.

În istoria monumentului, perioada anilor 1975–1980 considerată a fi etapa unei restaurări de proporţii a implicat consolidarea, dar şi redimensionarea monumentului, prin edificarea unui pridvor deschis cu balustradă, extins ca plan şi susţinut frontal pe patru stâlpi masivi din calcar de Albeşti uniţi, în partea superioară, prin arcade în mâner de coş, cu acoperiş realizat în maniera unei bolţi mănăstireşti aplatizate, înălţate central printr-o boltă semisferică. Inspirat din arhitectura bolniţei din incinta Mănăstirii «Negru Vodă» din Câmpulung-Muscel, pridvorul deschis conferă monumentului o proporţionalitate uşor sesizabilă.

Ancadramentele originare bine conservate ale ferestrelor au fost menţinute, cele degradate fiind înlocuite cu „tocuri" din calcar divers ornamentate. Portalul amplasat la accesul în exonartex a fost, de asemenea, recondiţionat.

Accentul vertical al monumentului este subliniat prin turla-clopotniţă de zid refăcută integral, de formă octogonală pe bază pătrată care surmontează pronaosul. A fost restaurată modenatura faţadelor, inclusiv cornişele, paramentul realizându-se în stilul epocii iniţiale. S-au înlăturat tencuielile soclului, precum şi trotuarul de beton, care contraveneau aspectului originar al locaşului de cult.

Decoraţia arhitecturală a paramentului, constând din arcaturi suprapuse panourilor dreptunghiulare de care sunt separate printr-un brâu format din cinci rânduri de ciubuce orizontale, completate de chenarele în acoladă ale ferestrelor cu modenatură diversă: baghete în stil gotic, rozete în motive variate sculptate în partea inferioară a tocurilor laterale, vechiul portal de intrare de pe latura vestică – decoraţie realizată cu o măiestrie remarcabilă, confirmă supoziţia unor istorici ai monumentului religios că lucrările decorative menţionate ar fi fost executate de către meşterul Stoica, autorul sculpturilor de la Conacul Goleştilor [1640] şi Biserica Goleştilor [1646], autorul inspirându-se din repertoriul ornamental al acestor construcţii reprezentative ale arhitecturii naţionale. În ampla decorare a portalului, ancadramentele reproduc motive caracteristice sculpturii în lemn.

Restaurarea iniţiată în anul 1975 de către Direcţia patrimoniului cultural naţional, pe baza planului conceput de arhitecţii Maria şi Alexandru Mulţescu de la Institutul de proiectare Argeş, a fost efectuată cu

preocuparea de a se menţine forma existentă a bisericii, nedându-se curs iniţiativei fals „puriste" susţinute, în principiu, de către arh. Radu Voinaroschi, care, sub pretextul unei restaurări „ştiinţifice" de revenire la o formă iniţială, de altfel, incertă, propunea demolarea pridvorului închis, considerând că el „constituie un dezagreabil obstacol în citirea proporţiilor unui monument într-adevăr valoros.".

Programul iconografic

Ampla acţiune de restaurare şi consolidare, sub raport constructiv, a bisericii a fost corelată cu restaurarea vechii picturi murale şi completarea programului iconografic în spaţiile degradate, operaţiune efectuată în 1987, cu un remarcabil spirit de discernământ, de către profesorul pictor Nicolae Sava din Bucureşti, specialist de notorietate în domeniul restaurării picturii murale bisericeşti.

Pictura murală în frescă executată în 1732 se conservă exclusiv, potrivit sondajelor artistului plastic Traian Trestioreanu, în absidele laterale ale naosului. Operă a „smeritului între zugravi C. Radu", fresca relevă, prin scenele biblice: «Cina cea de Taină», «Iisus la arhiereul Ana», «Răstignirea Domnului», «Punerea în mormânt a Mântuitorului», «Schimbarea la Faţă» sau «Coborârea la iad», calităţi portretistice remarcabile şi o sensibilă armonie cromatică. Pictura murală realizată în ulei, în anii 1862–1864, de Dimitrie Ion din Bucureşti, este, sub raport artistic, de o factură modestă, iar cea ulterioară din pridvor a fost concepută cu preocuparea evidentă de a se corela stilistic şi cromatic cu vechea frescă.

Restaurarea picturii a vizat fresca executată de C. Radu în secolul al XVIII-lea, „spălată" în anul 1838, precum şi pictura murală realizată la mijlocul secolului al XIX-lea, „spălată şi lustruită" în anul 1898.

Caracterizată printr-o monumentalitate evidentă conferită de personajele biblice reprezentate în contextul programului iconografic specific bisericilor de mir ortodoxe, prin expresivitatea figurilor acestora, prin gesturile cu semnificaţii particularizatoare, prin nota de simplitate a vestimentaţiei şi prin sobrietatea angelică pe care o degajă figurile sfinţilor, servită ideal de un desen sigur, de un decor arhitectural adecvat şi de o paletă de culori armonios concepută, pictura murală creează o atmosferă de religiozitate meditativă, de intensă comuniune spirituală între credincioşii participanţi la oficierea slujbelor cultice.

Desfăşurarea programului iconografic pictat din nou în spaţiul sacru al altarului bisericii constă din reprezentarea, pe boltă, a Maicii Domnului cu Pruncul încadraţi de arhangheli, imaginea lui Dumnezeu Savaot, a proorocilor David şi Solomon, a scenei jertfei lui Cain şi Abel, a lui Avram, iar, pe hemiciclu, sunt imaginaţi arhidiaconii Ştefan şi Laurenţiu, ierarhii: Grigore, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur şi Nicolae.

Pictura murală a naosului este dominată, pe boltă, de «Iisus Hristos Pantocrator», înconjurat de cete îngereşti şi de medalioane cu mucenici într-un cadru ornamental amplu. Absida nordică prezintă, pe concă, scena «Coborârii la iad», iar în registrul inferior, «Cina cea de taină», «Intrarea în Ierusalim», «Răstignirea Domnului» şi «Punerea în mormânt», precum şi mucenicii: Sebastian, Dimitrie, Gheorghe şi Mercurie. Pe absida sudică, programul iconografic se continuă cu scenele biblice: «Schimbarea la faţă», «Nunta din Cana Galileii», «Rugăciunea din Grădina Ghetsimani», «Ungerea cu mir», «Prinderea lui Iisus», iar, în partea inferioară, «Deissis», mucenicii Teodor Stratilat şi Teodor Tiron. Pe intradosul bolţii spre vest, sunt reprezentaţi martiri în medalioane, iar, pe pilaştri, mucenici, ierarhii Spiridon şi Vasile. Înspre pronaos, o pictură recentă dominată de scena «Botezul Domnului» şi arhanghelii Mihail şi Gavriil. Pe bolta pronaosului, este reprezentată «Maica Domnului Orantă», cu cete îngereşti şi melozi, pe pandantive, iar, pe arce, medalioane cu sfinţi. În partea superioară a peretelui nordic, se reia «Intrarea Domnului în Ierusalim» urmată de un registru cuprinzând scenele: «Marta şi Maria», «Femeia desfrânată spălând picioarele lui Iisus», «Apărarea femeii desfrânate», precum şi un grupaj de sfinte: «Cuvioasa Paraschiva», «Sf. Marina», «Sf. Varvara» şi «Sf. Filofteia». Peretele sudic oferă o succesiune de scene: «Naşterea Domnului», «Buna Vestire», «Tăierea pruncilor», «Fuga în Egipt», dar şi reprezentări ale sfinţilor: «Sf. Ierarh Nicolae», «Sf. Împăraţi Constantin şi Elena», «Sf. Ioan Botezătorul».

În exonartex, pe boltă, «Cina de la Mamvri» este încadrată de cete îngereşti, iar sfinţii melozi «Andrei Criteanul», «Teodor Studitul» împodobesc pandantivele; scenele inspirate din viaţa Maicii Domnului: «Naşterea Maicii Domnului», «Intrarea Maicii Domnului în biserică», «Întâlnirea Maicii Domnului cu Elisabeta» şi altele se continuă, la nord, cu sfintele cuvioase: Nimfodora, Mitrodora şi Teodora, iar, la sud, cu sfinţii cuvioşi: Anatolie, Iosif, Ioan, Simeon. Pridvorul este dominat, pe boltă, de «Iisus Emanuel» în ambianţa unor scene inspirate din «Imnul acatist al Maicii Domnului» şi «Scara» lui Ioan Scărarul. «Judecata de Apoi» completează programul iconografic al acestui spaţiu sacru.

Patrimoniul cultural

Inventarierea „bunurilor mişcătoare şi nemişcătoare ale Bisericii Sf. Troiţă", operaţiune efectuată la 27 februarie 1885 şi determinată de schimbarea paracliserului bisericii, Petre Gheorghiescu, cu preotul Gheorghe Miclescu, preciza „zestrea" mobilă a sfântului locaş din Scorobaia: „două clopote, un policandru de aramă ruinat, 10 candele de argint în stare de ruină; un potir, un disc, o stea, o linguriţă, toate de argint, poleite cu aur şi o copie de fier, bune; două cruci de argint, două cădelniţe – una de argint, una de alamă, două tăvi uzate, două icoane îmbrăcate cu

argint; 10 icoane împărăteşti mari şi bune, 12 prăznicare, 12 minee vechi, o evanghelie, un molitvelnic, 2 apostoli, 2 trioade, 2 liturghiere, 1 ceaslov mare, o psaltire, o cazanie – vechi şi uzate; 4 rânduri veşminte preoţeşti – vechi şi uzate, 5 procoveţe uzate, 1 stihar diaconesc uzat" – un inventar impresionant pentru o biserică de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

În patrimoniul cultural actual al bisericii, se conservă obiecte de cult şi cărţi ritualice de o importanţă incontestabilă pentru istoria monumentului religios din Piteşti. Astfel, icoana de lemn îmbrăcată în argint înfăţişând «Sf. Treime», cu dimensiunile de 30,5/24 cm, este datată şi semnată în câmpul inferior al piesei: „1807, Pandeleimon zograf, mai 15" – element informaţional, care, corelat cu inscripţia de pe zidul absidei naosului, în stânga ferestrei, deasupra stranelor, databilă 1807, deşi este considerabil deteriorată: „Pandel(eimon) /...ot.../ smeriţi între zo[gra]fi", confirmă participarea zugravului Pandeleimon la realizarea picturii murale a bisericii la începutul secolului al XIX-lea.

O piatră de mormânt datând din 1828, cu dimensiunile de 160/70 cm, amplasată în vechiul pronaos, este inscripţionată cu litere chirilice excizate: „Aci suptŭ această piiatră să o/dihnescu oasele răposaţi/lor robilor lu D(u)mnez(eu) Tranda/fil care dîndu-şi opştescul / sfî<r>şit la anu 1828, înpreună fiind ră/posaţi: Profil ?, Anghelina, / Iamandi, Dumitrie, Costandin, / Leţu ?, / Gheorghie, Spirea, Theodora, / Ecaterina, Zanfira, Ecaterina, / Ioan, Petre, Maria / şi cu tot neamu lor.".

Pe latura vestică a zidului de incintă, în interior, lângă accesul secundar, este încastrată, o cruce funerară de piatră, cu dimensiunile de 113/46 cm, datând din 7322 [1813 septembrie 1 – 1814 august 31], cu următorul text excizat, referitor la un călugăr slujitor al Schitului Beştelei: „Pomene/şte, D(oa)mne, Ionichie / monahŭ; / 7322.".

Ansamblul pictural mural al locaşului de cult a fost îmbogăţit prin excepţionalele icoane mobile: «Sf. Mina», «Înălţarea Sf. Cruci», «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul» ş. a., pictate pe lemn de către fiul zugravului piteştean Petre Gheaţă, renumitul pictor bisericesc Ilie Petrescu [1836–1889], cunoscut sub numele de Ilie zugravul, staroste al breslei zugravilor din oraş, şcolit în arta picturii murale, el însuşi dascăl de „şcoală de zugrăvie" la Piteşti, tatăl artistului plastic Costin Petrescu, autorul celebrei compoziţii «Marea frescă a neamului» de la Ateneul român din Bucureşti.

În zona de vest a incintei, este amplasată **Casa parohială** – edificată din cărămidă, la începutul secolului al XIX-lea, pe un plan rectangular format din trei camere cu acces direct dintr-un hol dispus central de-a lungul faţadei principale a clădirii. Funcţionalitatea iniţială destinată casei a fost de locuinţă a familiei preotului, iar, ulterior, ca sediu al Şcolii de cântăreţi bisericeşti, incluzând şi o bibliotecă religioasă pentru uzul cursanţilor.

Zidul incintei – de o masivitate impresionantă, a fost construit, în anii 1982–1985, din cărămidă în alternanţă cu piatră de râu, având firide practicate în grosimea zidului şi acoperiş de ţiglă glazurată cu olane; accesul se asigură pe o poartă masivă sculptată în lemn amplasată pe latura nordică a incintei, conturându-se, astfel, imaginea unei împrejmuiri fortificate specifice etapei de început a aşezământului religios. În zid, au fost încastrate unele cruci de piatră recuperate din vechiul cimitir al oraşului de pe Scorobaia – actuala stradă Exerciţiu – în perimetrul căruia a fost edificată Biserica «Sfânta Treime».

Slujitori ai locaşului de cult

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824», se specifica referitor la „Biserica Sf. Troiţă" din oraşul Piteşti: „De zid. Pe moşia oraşului făcută de vistierul Ianache. Preoţi: Matei Geambaşu, Gheorghie (sin popa Costandin Cioranu, 35 ani), Matei (sin popa Manea Borlescul, 30 ani). Diacon: Hrizea, zapciu preoţesc" (în ms. 3.525, este citat ca preot, de 30 ani). În anul 1808, se menţiona despre „Schitul Beştelei, metoh m-rii Mihai vodă, dar cu enorie, biserică de lemn. Monahi: Chesarie igumen. Preoţi de mir: Nicolae, Mihaiu.".

În anul 1925, când devenise biserică parohială, preotul Dumitru Georgian avea să intre în istoria orală a monumentului, potrivit informaţiei parohului actual al bisericii, preotul Cornel Ilie, printr-o revelaţie impresionantă: într-o noapte, a visat pe Maica Domnului care l-a îndemnat să caute în podul bisericii o icoană uitată acolo în timpul unei refaceri a construcţiei. Icoana cu chipul Maicii Domnului, icoană făcătoare de minuni, a fost descoperită printre diverse lucruri vechi, restaurată, îmbrăcată în argint şi expusă la loc de cinste în locaşul de cult, devenind „cel mai de preţ obiect al bisericii". Existenţa unui monument se asociază, întotdeauna şi pretutindeni, cu vrerea şi cu puterea ctitoricească a unor oameni pasionaţi, cu forţă materială, dar, mai ales, morală, decişi să învingă greutăţile inerente ale demersului lor conştient pentru dăinuirea unor creaţii care fac parte integrantă din însăşi fiinţa spirituală a neamului românesc. Un asemenea osârduitor pe tărâmul atât de fascinant, dar, în acelaşi timp, atât de solicitant al păstrării pentru viitorime a sfântului locaş din Piteşti s-a dovedit a fi prin excelenţă preotul Ion Teodorescu, parohul bisericii, care, într-un moment de cumpănă pentru însăşi existenţa monumentului, a continuat, cu eforturi demne de admiraţie, lucrările de restaurare abandonate, nu din vina lor, în 1975, de către specialiştii Direcţiei patrimoniului cultural naţional, salvând, astfel, de la o distrugere iminentă o capodoperă a arhitecturii religioase din România.

Revelarea cu devoţiune a învăţăturilor moral-religioase ale credinţei strămoşeşti în rândul enoriaşilor Bisericii «Sf. Treime»-Beştelei este oficiată cu har duhovnicesc de către slujitorii sfântului altar, vocaţie generată şi de remarcabila lor formare

intelectuală, însemn providenţial că biserica va dăinui peste veacuri în conştiinţa contemporană în ciuda vicisitudinilor acestor vremuri înveninate, pe plan spiritual, prin diversele concepţii antireligioase promovate de cei fără credinţă în Dumnezeu.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** - *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1948)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei" [MO], XXIII (1971), nr. 1-2; Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Treime-Beştelei" din Piteşti*, în „Lumină lină", an V [1994], nr. 3; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu I. – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824, cu prefaţă, indice şi o hartă,* Bucureşti, 1942; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949,* Piteşti, 2005; Odobescu Alexandru – *Beşteleiul,* în „Columna lui Traian", Bucureşti, 1873; Simionescu Petre – *Contribuţii la studiul monumentului Beştelei din Piteşti,* în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă" [RMM.MIA], an XVIII [1987], nr. 1; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea),* vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Uriţescu Grigore – *Schitul Trivalea din Piteşti*, MO, XVII [1965], nr. 3-4; Voinaroschi Radu – *Ce să se ştie despre Biserica Sf. Treime-Beştelei*, RMM.MIA, nr. 2/1976.

Biserica «Buna Vestire»-Greci

În peisajul arhitectural al oraşului medieval Piteşti, s-a înălţat, la mijlocul veacului al XVI-lea, Biserica «Buna Vestire»-Greci, ctitoria lui Ioan Norocea, marcând, prin însăşi existenţa sa în acest ansamblu medieval, încoronarea unei etape semnificative din evoluţia structurii urbane a localităţii de pe râul Argeş. Logofătul Ioan Norocea, alias Ivan logofăt, ctitorul principal al Bisericii Grecilor din Piteşti, intens implicat în activităţi diplomatice şi militare, a fost deţinătorul unor importante demnităţi în ierarhia feudală a Ţărilor Române.

Ctitorul bisericii

Originar din Răzvad-Dâmboviţa, Ioan Norocea s-a căsătorit cu domniţa Stana, fiica voievodului Mircea Ciobanul, cu care a avut doi fii: Adam şi Petru, şi două fiice: Velica, domniţă „prietenă" a lui Mihai Viteazul, şi Zamfira. Ioan Norocea a fost „sol în

Transilvania [1559–1560], mare postelnic [1561–1564], mare logofăt [1564–1568]; pribeag în Transilvania [1571] împreună cu fratele său, Gheorghe Pribeagul, intrând în slujba familiei Bàthory; reprezentant al Transilvaniei la Poartă şi sol, sub domnia rudei lui, Petru Schiopul, în Moldova, unde se mută după căsătoria fiicei sale, Velica, cu Vlad, fiul lui Miloş. Ajunge hatman [1593]; revine în Transilvania, participând la înfrângerea conspiraţiei lui Balthazar Bàthory, apoi, pleacă în Ţara Românească, cu intenţia de a converti pe locuitori la catolicism; mare vornic [1594–1597]. În luptele cu turcii, slujeşte „cu vărsare de sânge" pe Mihai Viteazul. Moare ante 1600 aprilie 14.". [Nicolae Stoicescu – *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova în sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 66].

Grecii piteşteni

Unitar, sub aspectul compoziţiei majoritar etnice româneşti a locuitorilor săi, Piteştiul medieval înregistra, la începutul secolului al XVI-lea, apariţia unei colonii greceşti care se va stabili în oraş, pe o uliţă centrală, devenită, în urma acestui important aflux demografic, „Uliţa grecilor".

Supranumele de „Biserica Grecilor", dat de către comunitatea urbană locaşului de cult, este întru totul motivat, întrucât pomelnicul ctitorilor cuprinde, în special, nume greceşti de persoane, dar şi prenume româneşti şi bulgăreşti, între donatorii ulteriori, menţionându-se comanditari precum: Sofocli, Casu, Zoi, Diamandi ş. a. Denominaţia de „greci", care apare ca determinant în titulatura acestei importante instituţii ecleziastice, este asociată cu această infuzie etnică în structura populaţiei autohtone, etnie care va gravita în jurul bisericii cu hramul «Buna Vestire».

Comuniunea confesională ortodoxă a acestui grup unitar etnic cu enoriaşii români, tendinţa lor de a se impune prin acte filantropice în Piteşti au avut repercusiuni previzibile, grupul integrându-se în obştea religioasă locală, iniţial, identificarea sa fiind asociată, în urbe, strict toponimic, ulterior, însă, şi sub aspect predominant financiar, cu ctitoria lui Ioan Norocea, zis şi „Cupeţul". Expansiunea economică a grecilor se confirmă prin comerţul efectuat încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea cu Braşovul, printre neguţătorii piteşteni care apăreau, în «Socotelile de venituri şi cheltuieli» ale oraşului transilvan, unii fiind inseraţi sub apelativul „grecus". Din cauza comerţului înfloritor cu oraşele din Transilvania, negustorii greci vor fi incluşi, probabil, în protipendada boierilor locali. Astfel, în «Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829», doi dintre cei 19 boieri înregistraţi la Piteşti aveau nume greceşti.

În jurnalul călătoriei pastorale la Piteşti a mitropolitului Ungrovlahiei, Neofit I [1738–1754], grec originar din Creta, se menţiona, printre altele: „Aici, se mai află şi o altă biserică care se numeşte biserica din Greci, cu hramul Bunei Vestiri şi este zidită de un Ioan Logofătul, în zilele lui Petru

Vodă, fiul lui Mircea Vodă la 7072 de la Adam (1564)". [BOR, an II, (1875-1876), p. 634.].

Situaţia economică

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la anul 1824», se consemna: „Biserica Buna Vestire. De zid. Pe moşia oraşului, făcută de Ivan cupeţul cu alţi mahalagii.". Ulterior, Bisericii «Buna Vestire»-Greci i se vor adăuga hramurile: «Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena» şi «Sfântul Mina». Ocupaţiile locuitorilor din perimetrul Parohiei Greci relevă diversitatea preocupărilor enoriaşilor săi, în special, a meşteşugarilor: abagii, bărbieri, căldărari, cizmari, croitori, măcelari, rotari, zăbunari etc., care, alături de grădinari, negustori şi viticultori reprezentau, prin puterea lor economică, o sursă sigură de venituri pentru biserică. Importante venituri suplimentare erau asigurate, în anul 1868, de cei 20 embaticari de pe uliţa Mislii din raza parohiei piteştene.

Situaţia economică prosperă a Parohiei Greci la mijlocul secolului al XIX-lea este consemnată în inventarul din anul 1868, în care se specifica averea imobiliară: „trei moşii la Şuica, Băiculeşti şi Izvorani; un loc slobod de dinaintea bisericii până în uliţă, o casă mică pe uliţa Grecilor, şapte odăi într-un acoperiş pe locul sfintei biserici (chiliile), două odăiţe vizavi de chilii".

Reconstituirea „documentară" a ansamblului arhitectural din incinta Bisericii Greci în a doua jumătate a secolului al XIX-lea este posibilă datorită inventarului menţionat. În zona centrală, era amplasată biserica încadrată de casa parohială, situată pe latura sudică, formată „din cele 7 odăi într-un acoperiş numite chilii", utilizate, în perioada anilor 1898–1905, ca săli de clasă pentru Şcoala de cântăreţi bisericeşti transferată de la Biserica «Sf. Treime»-Beştelei din Piteşti.

Conservarea locaşului de cult

Biserica a fost construită din cărămidă şi piatră. Aspectul exterior iniţial era conferit de alternanţa dintre cărămida aparentă şi asizele de mortar care imitau dalele din piatră. Construcţia prezintă un plan triconc, cu pridvor deschis pe latura vestică, fiind surmontată de două turle. Turla octogonală a Pantocratorului se sprijină pe patru arcade. Biserica are o simetrie originală, întrucât latura nordică nu corespunde dimensiunilor laturii de sud. În anul 1712, pronaosul, deasupra căruia se înalţă o turlă, a fost prelungit cu cheltuiala logofătului Rizea şi a soţiei sale, jupâneasa Ilinca. Pridvorul deschis de pe latura vestică a fost adăugat la o dată incertă.

De-a lungul secolelor, biserica a fost supusă unor ample operaţiuni de consolidare şi restaurare. Astfel, în perioada anilor 1868–1870, conform contractului din 25 martie 1868, meşterul Leopold Duchhalter a reparat zidăria exterioară, înlocuind „tencuiala burduşită" aplicată peste cărămida aparentă, a consolidat un tavan interior, a demolat tâmpla originară

construită din cărămidă înlocuind-o cu un iconostas de lemn, a refăcut uşile şi ferestrele, precum şi clopotniţa.

Iconostasul de lemn este opera sculptorului Ioniţă Bunulescu, care l-a ornamentat prin decoruri aplicate dăltuite în lemn de tei. Acelaşi meşter a reconstruit stranele şi jeţul arhieresc din lemn de stejar, a parchetat biserica, cu excepţia altarului pardosit cu lespezi de piatră „din cea veche, în fiinţă".

În 26 aprilie 1869, pictorul Iosif Materna din Piteşti a contractat repictarea bisericii, angajându-se ca „Toţi sânţii, precum şi istoria sacră să fie în tablouri zugrăvite cu văpsele bune şi cu oleiu, iar afară de tablouri, se va efectua toată arhitectura şi ornamentele cu văpsele bune, însă cu cleiu şi cu lapte, spre a nu se şterge.".

La 18 octombrie 1870, biserica a fost resfinţită de către protoiereul din Piteşti împreună cu un sobor de preoţi.

În anul 1872, pictorul Materna a fost, însă, dat în judecată la „procurator", fiind acuzat de modul de realizare a picturii: „portretele ctitorilor, garniturile tâmplei, dregerea portretelor icoanelor împărăteşti sânt rău lucrate, ca şi facerea icoanelor hramurilor în afara bisericii". S-a decis angajarea unui alt pictor, în cazul în care Materna nu ar respecta contractul încheiat cu „Parohia Grecilor".

Dezinteresul manifestat de pr. Neagu Braşov şi epitropii care „au risipit banii strânşi pentru repararea bisericii ajunse în stare de ruină, deoarece cade tencuiala pe afară, stranele sunt descheiate, tinicheaua de pe acoperiş găurită de grindină şi intră apa înăuntru" îl determină pe protopopul din Piteşti să ceară parohiei, în 7 iunie 1882, repararea imediată a bisericii sau închiderea ei.

Enoriaşii promit să o repare imediat, dar nu se ţin de cuvânt; de aceea, la 2 decembrie 1882, biserica va fi închisă prin hotărârea Episcopiei Argeşului. Puşi în faţa acestei decizii extreme, enoriaşii încep urgent lucrările care se vor finaliza în 8 septembrie 1890, prin repararea acoperişului, a stranelor şi a pardoselii şi, la 4 decembrie 1893, prin „terminarea zugrăvelii peste tot".

Pictura murală se va degrada în timp, impunându-se, peste două decenii, refacerea integrală a acesteia.

Repictarea bisericii a fost contractată de pictorul Gheorghe Belizarie din Domneşti-Muscel, la 2 februarie 1913, având termen de predare: 1 aprilie 1914. Pictura în ulei, realizată în stil bizantin, pe tencuială nouă, a fost inspirată, parţial, din decorurile şi arabescurile Bisericii mănăstirii Curtea de Argeş. Pictorul Gheorghe Belizarie a pictat din nou cele patru icoane împărăteşti de pe iconostas, uşile împărăteşti şi diaconeşti, «Crucea Răstignirii» cu moleniile, precum şi icoanele de hram: «Buna Vestire» şi «Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena», în exteriorul pridvorului.

Remarcabila pictură murală

Cercetarea atentă a structurii picturii murale a confirmat conservarea, în diaconicon, a unor fragmente de pictură veche: fresca originară din anul 1564, o altă frescă databilă în secolul al XVIII-lea suprapusă peste aceasta, precum şi pictura lui Iosif Materna din 1869. Pe stratul de pictură din secolul al XVI-lea, s-au depistat inscripţii şi grafite datând din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, unele scrise cu cerneală neagră: „Scris-am eu Ştefan să s(e) pomenească / nea[mu]lu şi Ion, Oprea, Ion, Sanda, / Despa Tofan, Tudora" – pe brâul decorativ de pe latura vestică; precum şi alte prenume semnalate passim: „Ioniţă, robul tău"; „eu, Simion"; „Gheorghi"; „eu, Natanailu"; „Dumitru"; „eu, Zgripţor"; „Atănase"; „eu, Radu, Cost[andin] diiaconu, Stanci(u)l"; „eu, copilu din Piteşti"; „Ion, Cost[an]dinu"; „Simion", precum şi inscripţia datată: „ap(rilie) / 7200, ot [p]ostu. Călin".

Descoperirea frescei originare – „cel mai vechi ansamblu de pictură murală din Piteşti", în 1984, de către prof. univ. Dan Mohanu, restauratorul picturii din diaconicon, l-a determinat pe preotul cărturar Gheorghe Chiriţescu să menţioneze, în articolul său «Biserica parohială Buna Vestire din Piteşti», că „Diaconiconul existent este un certificat de naştere pentru biserica noastră, iar fresca existentă trebuie socotită ca o adevărată comoară a patrimoniului cultural naţional care merită atenţie şi studiu.". Distinsul paroh consemnează, în continuare, că „pe bolta diaconiconului, Mântuitorul este înfăţişat ca «Înger de mare sfat» (Isaia) cu aripi, deasupra cu serafimi şi, împrejur, cu «îngerii domni» pe portativul de jos.".

Preocupări ctitoriceşti

În perioada anilor 1910–1914, se efectuează reparaţii generale: demolarea adaosului din 1712 şi refacerea sa completă împreună cu turla-clopotniţă; refacerea actualului pridvor ornamentat cu stâlpi din „calcar de Albeşti"; subzidirea bisericii cu şine de fier; demolarea turlei Pantocrator şi rezidirea acesteia cu cărămidă pe un tambur consolidat prin traverse metalice; „îngroşarea" zidurilor longitudinale de la nartex; tencuirea interioară şi exterioară a pereţilor, după decaparea tencuielilor anterioare, distrugându-se, astfel, din păcate, picturile existente; învelirea bisericii cu tablă zincată.

Operaţiunile enumerate au fost comandate de către preotul paroh Ioan Panţurescu, fost protoiereu de Argeş, şi efectuarea lor a fost coordonată de arhitectul N. Bacria-Tutănescu, antreprenor fiind Alexandru Zoltan. În anul 1913, meşterul Ion Achim, originar din Domneşti-Muscel, a refăcut integral iconostasul, precum şi: stranele, uşile împărăteşti şi diaconeşti, jeţul arhieresc, uşa masivă de la intrare, scara spre cor şi clopotniţă; de asemenea, a pardosit biserica cu duşumea de brad fixată pe

grinzi de stejar. În anul următor, a fost introdusă lumina electrică în locaşul de cult. Intervenţiile ulterioare au inclus: înlocuirea tuturor ferestrelor în anul 1949, reînvelirea bisericii cu tablă galvanizată şi introducerea încălzirii cu gaze în 1957.

Pictura murală a fost „spălată" în 1956, de către pictorul Vasile Ivănescu din Curtea de Argeş, iar, în acelaşi an, s-a construit un trotuar perimetral din dale de ciment. În 1968, a fost realizată împrejmuirea curţii bisericii (circa 45 m. l.) din plasă de sârmă fixată pe stâlpi metalici şi soclu de beton.

Afectată considerabil de cutremurul din 4 martie 1977, Biserica «Buna Vestire»-Greci a fost consolidată, inclusiv turla Pantocratorului, cu centură de beton armat şi tiranţi metalici în 1978–1980.

Restaurarea picturii murale în ulei a fost efectuată de către acelaşi Vasile Ivănescu, în anul 1983, concomitent cu înlocuirea stranelor existente cu cele realizate din lemn de stejar, sculptate în diferite motive ornamentale de meşterul argeşean Petre Donescu din Costeşti-Vâlsan.

Patrimoniu cultic

Inventarul de valori patrimoniale al bisericii include icoanele: «Naşterea Domnului» / «Botezul Domnului», pictată în ulei pe lemn, de Ghermano, în 1815; «Sfântul Ştefan», ulei pe lemn, opera renumitului Ilie Petrescu zugravul, din 1875; praporul de pânză, pictat în ulei, pe care sunt imaginate scenele biblice: «Buna Vestire» şi «Botezul Domnului»; policandrul mare din alamă, datând din anul 1869; iconostasul sculptat cu aplice din lemn de tei; piese de cult din argint: discos [1809], potir [1809], steluţă, ferecătură de Evanghelie [1840], cruce [1855], cădelniţă [1870]; ibric-tiplotă din metal alb [1837] etc. În patrimoniul bibliofil, se păstrează: «Mineiul pe luna ianuarie» [1779], «Mineiul pe luna decembrie» [1779], «Liturghier» [1787], «Psaltire» [1810], «Vieţile Sfinţilor» [1811].

Pe filele cărţilor vechi, sunt consemnate elemente informaţionale de real interes istoric. Astfel, pe «Mineiul lunii ianuarie», apărut la Râmnic, în 1779, se menţionează că „La leat 1832, iulie întîi, s-a început bòla holerii în Piteşti şi au murit mulţi oameni de acea bòlă, iar nu să molipsea de acea bòlă ce era primejdioasă cu dureri de inimă şi vărsături şi cu cîrcei ce-l apuca pă om şi n-au ţinut mai mult de două luni şi deacă s-au răcorit vremea, n-au mai făcut stricăciune şi o au însemnat aici ca să se ştie. Popa Costandin ot Biserica Grecilor". „În taleri 30, s-au cumpărat de popa Costandin aceste minee în număr de dosprezece pă fiecare lună. 1830 ghenarie 5". Pe o filă a «Liturghierului» apărut în 1787, se menţiona: „Această Laturghie <sic !> este a bisericii Greci din oraşul Piteşti cu hramu Buna Vestire şi Sfinţii Împăraţi s-au legat acuş la leatul 1848 mai. Preotul Pandele B. Greci.".

Dintre manuscrise, în inventarul bisericii, se află «Condica cu numele ctitorilor» datând din anul 1836. Unele dintre cele mai valoroase obiecte de cult oferite bisericii sunt inscripţionate cu numele donatorilor. Astfel, pe un potir şi pe un discos de argint, este gravat textul: „Mihalache Uiescu, Frusina Uiasca cu totŭ neamul lor. 1809, iuniu 3"; pe ferecătura de argint a unei Evanghelii, inscripţia: „1834"; cruci de masă din argint au fost donate de „Popa Neagu de la Greci"; o cădelniţă dăruită de „Pandelie protonotarie"; cutia pentru împărtăşanie de „Alexandra Putava"; pe un potir, este inscripţia: „Pomeneşte, Doamne: Bălaşa, Sanda, Riza, Matei"; un disc a fost donat de „protopopu Costandin Sachelarie"; o steluţă dăruită de acelaşi „Mihalache Uiescul", iar un miruitor de un „Nicolae".

Conform relatării istoricului Grigore Tocilescu, la Biserica «Buna Vestire»-Greci, exista, la începutul secolului al XIX-lea, un clopot inscripţionat cu textul: „Acest clopot s-au prefăcut cu toată cheltuiala / postelnicului Mihalache Oescu, / la hramul Bune<i> Vestiri, în Piteşt<i>. Epistat la aceasta / îndemnare, protopopu Şerban; 1804.".

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Chiriţescu Gheorghe – *Scurt istoric al bisericii „Buna Vestire"- Piteşti*, în „Studii şi comunicări. Muzeul judeţean Argeş", VII; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Mohanu Dan – *Lucrări de conservare-restaurare la cel mai vechi ansamblu de pictură murală din oraşul Piteşti, Diaconiconul Bisericii Buna Vestire*, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", XIX [1988], nr. 1; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară, prezentate Ministerului Cultelor şi al Învăţământului Public*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom VIII, secţ. II, Bucureşti, 1887; Totoiu Georgeta – *Rolul logofătului Ivan Norocea în viaţa politică a ţărilor române, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea*, Studii, 1963, nr. 2.

Capela Universităţii din Piteşti

Perioada edificării bisericii

Mărturie incontestabilă a artei constructive a meşterilor cruceri argeşeni, Biserica de lemn «Cuvioasa Paraschiva», strămutată din Cotmeana-Stolnici în incinta Facultăţii de teologie ortodoxă din Piteşti, a fost durată, potrivit tradiţiei orale, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, deşi o inscripţie incizată pe peretele sudic al naosului indica „leat 7317 [1809], în zilele lui Alexandru Pavlovici", aşadar, în cursul temporarei ocupaţii ruseşti a Ţării Româneşti.

Inscripţia excizată la est de deschiderea practicată în bârne pentru iluminarea naosului, în proximitatea articulării acestuia cu absida altarului, a fost, din păcate, distrusă în cursul operaţiunii de consolidare a bisericii efectuate cu cheltuiala parohiei Cotmeana în anul 1980. Datorită ignoranţei meşterilor care au dăltuit bârnele pentru a le regulariza în scopul prinderii unor şipci de lemn ca suport al tencuielilor pereţilor în exterior, s-a eliminat, astfel, această dovadă probatorie a perioadei edificării locaşului de cult.

Relevarea unei congruenţe planimetrice între structura Bisericii de lemn Cotmeana (fostă Căcărăzeni) şi cea a Bisericii de lemn Cotmeniţa–Băbana, a cărei datare „1773" este incizată la limita estică a peretelui sudic, în exterior, aproape în aceeaşi zonă, precum şi analiza ductului literelor incizate, ar genera supoziţia că ambele construcţii aparţin aceleiaşi formaţii de cruceri din Argeş. O inscripţie chirilică lacunară, din cauza degradării bârnei incizate din peretele sudic exterior al naosului, ar putea reprezenta, într-o interpretare incertă, consemnarea numelui unui meşter sau comanditar: „Să ştie /.../ Badea.".

Consemnări documentare

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824», se menţionează existenţa a două „biserici de lemn tare", având acelaşi hram: „Cuvioasa Paraschiva", amplasate pe teritoriul satelor Căcărăzeni şi Căcărăzenii de Sus − aşezări formate din 51 de case cu 187 „poporani" şi, respectiv, 20 de case cu 90 de „poporani", numărul celor de „parte bărbătească" depăşind nesemnificativ, în ambele situaţii, „partea femeiască". Slujitorii bisericilor din Căcărăzeni reprezentau, raportaţi la numărul „poporanilor", un procent apreciabil. Astfel, în satul Căcărăzeni, erau nominalizaţi trei preoţi (Gheorghe sin popa Ion, Mihai sin popa Nan,

Radu sin popa Gheorghe), cinci dascăli (Dumitru, Gheorghe, Pană, Călin şi Vasile) şi un paracliser (Gheorghe), iar, la Căcărăzenii de Sus, doi preoţi (fraţii Mihai şi Pârvu sin popa Dragomir) şi patru dascăli (Crăciun şi Andrei sin popa Dragomir, Irimia sin diacon Andrei şi Stan). Majoritatea deserventilor [10] din 13 descindeau din familii de preoţi [7] şi de cântăreţi [3], confirmându-se, şi în acest caz, intensitatea ereditarismului ecleziastic în mediul rural. Intenţia de a se perpetua pe plan familial o profesie respectată de către „poporani" este evidentă: copiii între 10 şi 18 ani ai preoţilor şi dascălilor din Căcărăzeni învăţau, în anul 1824: ceaslovul – 3 şi psaltirea – 5 (evident, cei avansaţi).

Sub raport statistic, se constată că un preot revenea la 55 de poporani, iar un dascăl, la numai 39, ceea ce este, incontestabil, cu mult peste „norma medie" actuală. Moralitatea slujitorilor bisericilor era, precum se consemnează în Catagrafie, „bună", exceptând cazul diaconului Dumitru sin Radu, despre care se menţionează sec: „beţiv" – element determinant pentru a-l individualiza în acest context.

Caracteristici arhitecturale

Condiţionat de programul imuabil al interioarelor bisericilor de rit greco-oriental, biserica prezintă un interior structurat în: altar, naos şi pronaos, segmentarea spaţiului fiind realizată, între pronaos şi naos, prin intermediul unui perete de lemn prevăzut cu o deschidere de acces şi, între naos şi altar, printr-un iconostas de lemn.

Sub raport planimetric, biserica este de formă paralelipipedică alungită cu absida altarului decroşată poligonal şi cu pridvor deschis pe latura vestică. Ataşarea unui pridvor construit din cărămidă cu arcade semicirculare adosate în zona de contact cu peretele pronaosului a modificat radical aspectul originar al monumentului. Element component al structurii caselor ţărăneşti, pridvorul reprezintă o modalitate constructivă de integrare plastică a bisericii în ansamblul constructiv tradiţional, el constituind „puntea de legătură" dintre interior şi natura ambientală.

Această operaţiune de extindere planimetrică a fost determinată de necesitatea efectuării unor servicii religioase speciale, conforme cu ritualul ortodox. Sub raport constructiv, biserica de lemn a prezentat, în forma sa iniţială, un soclu format din cărămidă cu liant din var „negru", pe care erau fixate „tălpile" de stejar, a căror lungime coincide cu dimensiunile longitudinale ale naosului şi pronaosului. Corpul construcţiei este realizat în sistemul Blockbau, prin suprapunerea cununilor din „ostreţe" de secţiune rectangulară, la care se racordează „în cheie" pereţii transversali şi, în „coadă de rândunică", pereţii absidei altarului.

Sistemul de acoperire interioară este realizat sub forma unei bolţi semicilindrice longitudinale din blăni de stejar prinse în cuie de lemn, bolta fiind susţinută, între pronaos şi naos, pe peretele despărţitor prevăzut cu o străpungere centrală de acces, ai cărei montanţi verticali amplu decoraţi

sunt fixaţi într-o grindă decupată în arcadă semicirculară. În naos, bolta semicirculară este sprijinită pe un arc dublou din stejar ale cărui capete se articulează pe cununa pereţilor longitudinali, în zona mediană a naosului; la altar, bolta se reazimă pe „capacul" iconostasului de lemn.

Registrul decorativ

Plastica ornamentală a monumentului este remarcabilă. Ancadramentul portalului bisericii excelează sub aspect decorativ, prin remarcabila compoziţie rezultată din asocierea unor motive frecvent utilizate în construcţiile ecleziastice din Argeş: rozete, dinţi de fierăstrău, torsade. Motivul astral – un motiv de sorginte populară folosit cu precădere în decorarea obiectelor de uz gospodăresc – conceput sub forma „roţii solare" incizate pe ancadramentul accesului din pronaos în naos prezintă, conform tradiţiei, o valoare magică, atribuindu-i-se un rol protector. Ornamentele geometrice formate din linii paralele sau întretăiate, realizate în tehnica inciziei, preluate de către meşterii cruceri din repertoriul decorativ al lacrelor ţărăneşti, sunt distribuite pe capetele în retragere ale consolelor, precum şi pe portalul menţionat, al cărui ansamblu ornamental este completat cu un alt element de decor – „dintele de lup", prin multiplicarea căruia se obţin surprinzătoare efecte artistice.

În aceeaşi gamă decorativă specifică inciziilor de pe obiectele de lemn, se integrează şi semicercurile intersectate de pe o grindă din pridvor.

De factură populară, motivul „capetelor de cai", ale cărui sensuri magice, apotropaice, de proteguire a construcţiei, îşi au originea în obiceiul străvechi de a pune scheletele capetelor acestor animale în parii din preajma staulelor pentru alungarea spiritelor malefice, apare stilizat, în special, la extremităţile grinzilor transversale.

Registrul elementelor de ornamentică este completat prin grilajele metalice ale ferestrelor şi prin crucile de fier fixate în coama acoperişului – piese remarcabile atestând gradul de dezvoltare a feroneriei populare.

Pictura murală

Pictura murală completa ansamblul decorativ al acestui important monument ecleziastic din lemn. Din păcate, strămutarea unui obiectiv de acest gen implică, sub aspectul conservării picturilor parietale, înregistrarea unor pierderi ireparabile, în ciuda efortului susţinut de recuperare a unor scene semnificative din ansamblul programului iconografic existent.

Datând din anul 1869, pictura murală de la Biserica de lemn Cotmeana, operă a unui zugrav talentat, Petre – al cărui nume a fost înscris pe filactera proorocului Ezechil reprezentat în galeria personajelor biblice de pe peretele exterior sudic – se caracteriza printr-o gamă cromatică relativ redusă. Sub raport stilistic, pictura se detaşa de tiparele

comune, prin ritmarea considerabilă a scenelor figurate, conferindu-se, în acest context, gesticii, o evidentă valenţă individualizatoare.

Imobilismului şi conceperii şablon a personajelor din pictura murală a unor biserici de lemn, se opune un dinamism exprimat plastic printr-o sugestivă gestică a mâinilor − element ce determina concentrarea atenţiei în zona centrală a imaginii. Proiectate pe un fundal de culoarea cobaltului, personajele erau puternic reliefate, zugravul acordând perspectivei cromatice un rol esenţial. Detaşarea de fond a oricăror elemente ornamentale se integra aceleiaşi viziuni plastice.

Zugravul Petre se dovedea, totuşi, tributar practicii condiţionate, în ornamentica populară, de frecventul „horror vacui", prin completarea spaţiului liber dintre personaje cu o amplă vegetaţie decorativă, concepută nu printr-o reprezentare naturală, copacii fiind redaţi − ca un ecou al artei bizantine − sub forma unor arbori exotici cu coroane suprapuse.

Pictura murală interioară din pronaos, executată direct pe peretele despărţitor de naos, a fost realizată, prin excelenţă, sub imperiul unui schematism atenuat, însă, prin tuşeuri.

Calota semisferică a pridvorului era dominată de reprezentarea lui Iisus Emanoil, într-un medalion circular, al cărui text: „Un(u)le născ(u)t, Fiule, şi cuvântul lui Dumnezeu, cela ce..." se păstra doar parţial, întrucât fragmente din suportul de tencuială al picturii se desprinseseră de pe şipcii din structura cupolei, în timpul seismului din 4 martie 1977.

În semicalote, Iisus era încadrat de scene religioase imaginând pe Maica Domnului, marcată circular de o inscripţie: „Pentru tine, Maică, cu osârdie, s-au mântuit..." (la nord) şi de medalionul circular înfăţişând pe Sf. Ioan Botezătorul (la sud), completat cu textul: „Mergător înainte, eară ţie destul în cete mărtur(is)ea Domnu'...". Deasupra accesului în biserică, erau zugrăviţi, în medalioane, patronii spirituali ai locaşului de cult: «Cuvioasa Paraschiva» şi «Sf. Nicolae», ultimul fiind adăugat, probabil, cu prilejul operaţiunii de extindere din anul 1869.

Scena «Maica Domnului cu Fiul» impresiona prin proporţii, dar şi prin cromatica utilizată: pe un fond cobalt de o prospeţime surprinzătoare, se proiectau personaje biblice redate într-o gamă cromatică dominată de ocru şi cărămiziu. Concepută la aceleaşi dimensiuni, scena pandant de pe latura nordică a peretelui de acces în locaşul de cult se depreciase considerabil, reprezentarea lui «Iisus Pantocrator» reducându-se la fragmente nesemnificative, datorită decapării masive a suportului de tencuială al picturii, ca efect al aceluiaşi distrugător seism.

Iconostasul construit din scânduri masive de stejar dispuse vertical şi fixate „pe cant" în cuie de lemn prezintă un registru decorativ schematic, completând, sub raport cromatic, partitura icoanelor împărăteşti mobile, sau a prăznicarelor. Spaţiul destinat uşilor împărăteşti, pe care este zugrăvită

scena «Buna Vestire», prezintă un coronament semicircular decorat în ample motive vegetale.

Patrimoniul iconografic

Patrimoniul Bisericii de lemn «Cuvioasa Paraschiva» s-a constituit prin preluarea unor icoane de la o biserică anterioară (edificată, probabil, tot din lemn) şi prin generozitatea ctitoricească manifestată de către comanditari creştini cu evidente posibilităţi materiale.

Icoana «Maica Domnului Ţelovanie» – operă a ilustrului pictor Stroe, exponent al renumitei şcoli de zugrăvie din Târgovişte şi autor al ansamblului de pictură murală de la Mănăstirea Arnota [1644], se integrează stilistic temei iconografice de veche tradiţie bizantină: «Maica Domnului Îndurătoarea», în care „Fecioara Maria este reprezentată cu Pruncul într-o compoziţie de tandră îmbrăţişare, cu obrajii alipiţi", fiind unică în tezaurul de valori al artei plastice bisericeşti din judeţul Argeş, prin particularizarea cu denominativul „Ţelovanie" (Dulce sărutare).

Consemnarea caligrafiată în partea inferioară a icoanei „Jupan Preda pos(telnic), jupan Vălsa(n), jupan Pan(ă). 7161. Stroe zug(rav)" precizează comanditarii, autorul şi anul zugrăvirii: 1652–1653. Inscripţia de pe icoana de lemn cu reprezentarea «Cuvioasei Paraschiva între arhanghelii Mihail şi Gavriil» datează din 1731–1732, indicând autorul: „Duminică zu(grav)", anul pictării: „7240" şi comanditarii: „Costadin, Nedelea, Stoica, Stana".

Pe icoana «Iisus Hristos Deisis», imaginând pe Mântuitorul încadrat de Maica Domnului şi Sf. Ioan Botezătorul, se nominalizează un „Popa Ion" – autor sau comanditar <?>, precizându-se anul zugrăvirii: „1803".

Strămutarea monumentului

Strămutarea Bisericii de lemn Cotmeana-Stolnici a implicat, în prealabil, o stăruitoare trudă pentru limpezirea minţilor credincioşilor din satul de obârşie al locaşului de cult care se străduiseră să întreţină bisericuţa durată de către strămoşii lor, pentru a-i asigura că, prin transferarea ei în incinta Facultăţii de teologie ortodoxă din Piteşti, va fi permanent sub îngrijirea atentă a celor pentru care va deveni o adevărată alma mater. Osârduitori în această generoasă acţiune iniţiată şi coordonată de către ierarhul Argeşului, Calinic Argatu, s-au dovedit a fi părintele Ion Marin, protopop al Protoieriei Costeşti, preotul paroh Valeriu Ionescu, consilierii şi o parte dintre enoriaşii bisericii din Cotmeana. Complexul proces tehnic de strămutare a fost dirijat cu maximă competenţă de către prof. Iulian Rizea de la Muzeul Goleşti, care acumulase o apreciabilă experienţă în acest domeniu, prin transferarea pe alte amplasamente a splendidelor biserici de lemn din: Drăguţeşti-Cotmeana, Drăghiceşti-Călineşti, Podu Broşteni şi Drăganu.

După trecerea sa în eternitate, definitivarea lucrărilor a fost coordonată de către pr. prof. univ. Gheorghe Gârbea, care îşi înscrie, astfel, numele în şirul noilor ctitori ai sfântului locaş, alături de meşterii „cruceri" de la muzeele din Goleşti şi Piteşti.

Biserica renăscută

În forma actuală, biserica de lemn prezintă modificări radicale în raport cu aspectul anterior operaţiunii de strămutare. Refacerea integrală a pridvorului deschis susţinut pe patru stâlpi frontali şi pe doi stâlpi laterali sculptaţi în variate motive ornamentale inspirate din vastul registru decorativ al bisericilor de lemn din zonă, stâlpi fixaţi pe temeie, iar, în partea superioară, în fruntarul cu decupeuri ample imaginând „flori de crin" şi decorat, prin incizie, în simboluri solare, a conferit plasticii arhitecturale a monumentului valenţe artistice remarcabile.

Excesul de decorativism este relevat şi prin utilizarea, ca „montanţi" ai deschiderii accesului în biserică, a „tocurilor" peretelui despărţitor dintre pronaos şi naos, care a fost, din raţiuni de extindere a capacităţii locaşului de cult, modificat structural, deschiderea fiind supradimensionată, pentru ca unghiul de vizibilitate spre altar să nu fie obturat.

Obiectivul strămutat este radical diferit sub aspectul elevaţiei amplificate prin construirea din scânduri groase de stejar a unei turle octogonale fixate pe un tambur pătrat deasupra pronaosului, prevăzute cu deschideri practicate în partea superioară pentru asigurarea iluminării interiorului bisericii. Octogonal la bază, acoperişul piramidal al turlei este marcat printr-o bandă decorativă realizată prin dispunerea unghiulară a şiţelor de brad, modalitate utilizată şi în zona poalei evazate a acoperişului.

Întrucât cadrul ambiental actual este defavorabil acestui obiectiv reprezentativ al arhitecturii ecleziastice a lemnului din judeţul Argeş, se impune amenajarea peisagistică a perimetrului în care este amplasată biserica. O perdea de verdeaţă ar masca peretele posterior al construcţiei pe care se proiectează, spre est, biserica, relaţia „conflictuală", sub raport vizual, în acest caz, dintre beton şi lemn fiind, astfel, parţial, diminuată.

Alma mater

Amplasarea bisericii de lemn în incinta Facultăţii de teologie ortodoxă din Piteşti a fost determinată de necesitatea asigurării participării studenţilor de la teologie, „nemijlocit şi sub totală supraveghere" la slujbele religioase, locaşul de cult constituind un extrem de util „laborator spiritual", în care profesorii îşi desăvârşesc, prin practica ritualică, lucrarea lor de şlefuire a sufletelor discipolilor, „laborator" unde se oficiază, sub însemnul harului divin, cu consecinţe benefice pentru practica liturgică a celor care şi-au ales calea slujirii cu credinţă a credinţei în Dumnezeu.

În seara zilei de 2 decembrie 1996, Biserica de lemn avea să fie vizitată de către patriarhul Teoctist, mitropolitul Daniel al Moldovei şi episcopul Gherasim al Râmnicului, la invitaţia ierarhului Calinic al Argeşului.

În inspiratul său cuvânt adresat participanţilor la acest autentic moment inaugurar, patriarhul României menţiona că „Acest mic popas în bisericuţa piteşteană este, pentru noi, ca o sfântă vecernie. Cel mai scump loc al adunării noastre de suflet este Biserica − poartă spre cer; în Biserică, s-au păstrat trecutul şi tezaurul de creaţie şi de cultură al poporului nostru. Existenţa acestei biserici de lemn − bunicuţa bisericilor noastre − este o mângâiere şi o încurajare pentru viitor.”.

Slujba de sfinţire a Bisericii de lemn «Cuvioasa Paraschiva» a fost oficiată joi, 5 decembrie 1996, de către episcopul Calinic împreună cu un sobor de preoţi, adăugându-i-se, cu acest prilej, hramul Facultăţii de teologie ortodoxă din Piteşti: «Sf. Muceniţă Filoteea».

Actualul paraclis al Universităţii din Piteşti completează şiragul de nestemate ale artei crucerilor din zonă, care vor dăinui reînnoite, ca altare ale credinţei strămoşeşti, în vatra de adâncă spiritualitate a Argeşului.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Constantinescu Grigore – *Capela Universităţii din Piteşti*, în „Lumină lină”, an VIII [1997], nr. 4; Creţeanu Radu – *Bisericile de lemn din Muntenia*, Bucureşti, 1968; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 1: A-L, (Craiova), 1970.

Biserica domnească «Sf. Gheorghe»

Monument reprezentativ al arhitecturii ecleziastice naţionale, unicul vestigiu conservat al Curţii domneşti din Piteşti, Biserica «Sf. Gheorghe» a fost durată într-un spaţiu sacralizat prin existenţa unor locaşuri de cult anterioare, în inima străvechii urbe Piteşti, localitate atestată documentar la 20 mai 1388, prin hrisovul emis de cancelaria domnească a marelui voievod Mircea cel Bătrân. Fastuos, prin proporţiile şi liniile arhitecturale, monumentul ecleziastic a intrat în conştiinţa localnicilor, care au plăsmuit, în jurul genezei sale, legenda potrivit căreia „pe când voievodul Constantin Şerban străbătea

Piteştiul călare, calul său era gata-gata să se afunde în mlaştinile formate din strânsura apelor scurse de pe dealuri şi atât s-a bucurat voievodul că a scăpat cu viaţă, încât, drept mulţumire, a ridicat lăcaşul acesta lui Dumnezeu.".

Poetul Vasile Militaru închină acestui nestemat arhitectural poemul «La aniversarea tricentenarului Catedralei Sf. Gheorghe», în care şi-l imaginează pe voievodul ctitor fascinat de apariţia unui înger învăluit în lumină străpungând, cu o suliţă de aur, un balaur, spre biruinţa eternă a Crucii, moment decisiv în hotărârea Domnitorului, „Ca, pe locu-n care harul / Cerului i-a stat în cale, / să ne-nalţe apoi măreaţă / crucea Sfintei Catedrale". Demersul ctitoricesc a implicat depăşirea unor adversităţi deosebite: „Vifore nimicitoare / ce cumplit au stat să urle / au trecut în aste veacuri / peste 'naltele ei turle, / căutând să le doboare / cu urgie grea, dar ele / s-au făcut mereu mai nalte, / ridicându-se sub stele !".

Deşi vestigiile unei biserici precedente nu au fost relevate în cursul investigaţiilor arheologice efectuate în perimetrul Curţii domneşti atestate documentar încă din anul 1481, în perioada domniei lui Basarab cel Tânăr-Ţepeluş, ansamblu rezidenţial de importanţă majoră sub voievodul-cărturar Neagoe Basarab [1512–1521], extins considerabil prin edificarea „unui palat cu dependinţe, curte şi grădină" în cursul domniei lui Constantin Şerban [1654–1658], tradiţia orală confirmă existenţa unui locaş de cult anterior. Susţinuta activitate ctitoricească a domnitorului Constantin Şerban care „a înfrumuseţat biserica din curtea sa de la Dobreni, a ctitorit Biserica «Sf. Împăraţi Constantin şi Elena» a Mitropoliei, de pe dealul unde s-a aflat schitul lui Oprea iuzbaşa din Bucureşti se atestă documentar.". [***– *Istoria românilor*, Bucureşti, 2003, vol. V, p. 169].

Este incontestabil că organizarea unui asemenea complex arhitectural medieval nu ar fi fost posibilă fără înălţarea unei biserici, întrucât instituţia religioasă reprezenta, în Evul Mediu, principalul reazem al autorităţii domneşti. De aceea, supoziţia, potrivit căreia, pe amplasamentul actual al monumentului, ar fi existat un locaş de cult contemporan atestării documentare iniţiale a Curţii domneşti [1481] are un evident temei istoric.

Pisania

Important document dăltuit în piatră, pisania din 13 mai 1656 [7164], înnoită în 7 iulie 1869, precizează comanditarii actualului locaş de cult, devenit catedrala municipiului Piteşti: „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului ş[i cu spo]rul Duhului Sfînt, îndemnatu-m-am şi eu cela ce sunt din[tru Domnul mieu], bun creştin, Constantin Şerban v<oe>v<o>d, şi cu bună creştina [doam]na [mea, Bălaşa, mil]uindu-mă Dumnezeu [cu cinstit] scaun[ul pări]ntelui meu, răpo[sat cre]ştin, Şerban v<oe>v<o>d, fiind eu domnul Ţării Rumâneşti, [văzî]nd că toate l[umeşti sînt] trecătoare, aducându-mi aminte, ne[voit]u-m-am a rădica această sfîntă biserică d[in

temelie] pînă în sfîrşit [în hra]mul şi l[auda mare]lui mucenic [Gheorghe], să ne fie aicea întru ajutor, iar în celălalt veac să ne fie în neam netre[cută], nouă şi părinţilor [noştri], în veci; mai 13, leat 7164.".

O pisanie ulterioară, executată în anul 1869, de către sculptorul Andrei Vidali, pe o placă de marmură, cu dimensiunile 131/55 cm, cuprinde, în afara textului pisaniei originare, următoarele: „Şi s-au săvârşit această sântă biserică în letulú celú mare 7164, maie 13, iar ei în liatulú de la Hristos 1656. Această pisanie s-a făcutú de-al doilea, subtú epitropie domnului Hagi Dimitri Petrescu. 1869, iulie 7. Şi sapati de Andri Vidali.".

Caracteristici arhitecturale

Ctitorită, potrivit pisaniei, de către domnitorul Ţării Româneşti, Constantin Şerban [1654–1658], şi de soţia sa, Doamna Bălaşa, în anul 1656, biserica actuală prezintă un plan triconc cu abside poligonale în exterior şi semicirculare, în interior, absida altarului fiind decroşată poligonal. O caracteristică planimetrică o constituie pronaosul supralărgit. Pridvorul dispus pe latura vestică este susţinut pe masive coloane şi semicoloane angajate, racordate, în partea superioară, cu arcade în plin cintru. Supraînălţarea pridvorului printr-un foişor pe coloane de cărămidă constituind clopotniţa reprezintă o modalitate arhitecturală utilizată pentru prima oară în Ţara Românească, la acest important edificiu religios.

Compartimentarea interioară a implicat, printre altele, separarea pronaosului de naos prin zid străpuns de trei arcade, iar, a naosului de altar, printr-un iconostas prevăzut cu un imens baldachin dăltuit în lemn de tei de către renumitul sculptor Babic, profesor la Academia de belle arte din Bucureşti, în cursul anilor 1875–1876.

Plastica monumentală a edificiului este completată de turla octogonală a Pantocratorului surmontând naosul şi de două turle mai mici, pe pronaos.

Reputatul istoric al arhitecturii naţionale româneşti, Grigore Ionescu, analizând caracteristicile arhitecturale ale monumentului ecleziastic din Piteşti, considera că „efecte izbutite de plastică monumentală, cu totul aparte, au fost obţinute prin mutarea clopotniţei de pe pronaos pe încăperea din faţă, încăpere care poate fi un pridvor sau un exonartex închis".

Biserica domnească din Piteşti reprezintă, în opinia arhitectului, exemplul cel mai vechi sub acest aspect, prin „pridvorul mărginit de şapte arcade în plin cintru sprijinite pe stâlpi robuşti de secţiune octogonală la parter şi o clopotniţă cu pereţii compuşi dintr-o serie de alte arcade asemănătoare cu cele ale pridvorului, dar mai mărunte şi mai zvelte la etaj". Originalitatea acestui element arhitectural este asociată de către specialist cu mobilitatea plasticii monumentale rezultată din existenţa a trei turle încă

din faza iniţială a edificiului: „una mare pe naos păstrată în formele ei originale şi două mici, pe pronaos". Modificările structurale survenite în perioada anilor 1864–1876, implicând construirea unui turn înalt, „în stil hibrid neogotic" sunt considerate de către arhitectul Grigore Ionescu ca fiind contrare unităţii stilistice a monumentului.

Decorul paramentului executat din cărămidă aparentă se accentuează prin firidele paralele arcuite din registrul superior şi prin cele dreptunghiulare, din cel inferior, separate de un brâu încadrat de cărămizi dispuse unghiular, profilatură echilibrată specifică monumentelor similare din secolul al XVII-lea. Portalul sculptat în piatră al accesului în pridvor amplifică decorul arhitectural al Bisericii domneşti.

Conservarea monumentului ecleziastic

În cursul existenţei sale multiseculare, această maiestuoasă ctitorie voievodală a suferit modificări esenţiale, datorită operaţiunilor de consolidare impuse de efectele distructive ale mişcărilor seismice, dar şi de puternicul incendiu din 18 august 1848, când „învelişul şi clopotniţa au ars complet".

Intervenţiile brutale efectuate în structura arhitectonică a bisericii, între anii 1864–1876, au constat din „unificarea pronaosului cu naosul, prin desfiinţarea zidului despărţitor cu arcade şi prin dărâmarea bolţilor pronaosului inclusiv cu cele două turle", înlocuindu-se, cu ziduri pline, arcadele, pentru supraînălţarea pridvorului etajat, în scopul asigurării unui suport rezistent pentru „turnul masiv, cu pinioane ce depăşeau cornişa Pantocratorului şi turlă de lemn îmbrăcată în tablă, încununată de o complicată învelitoare în formă de bulb, cu turnuleţ-lanternă". Ulterior, în 1883, s-a procedat la repararea pardoselii de lemn şi, în 1891, la tratarea iconostasului de lemn atacat de cari (mici insecte din ordinul coleopterelor dăunătoare lemnului) cu „baiţ compus din spirt de samioc cu şerlac". Modificarea considerabilă a aspectului exterior al Bisericii domneşti a creat o veritabilă modă în restructurarea înfăţişării locaşurilor de cult din Piteşti şi din împrejurimi, Biserica «Sf. Ilie» fiind, astfel, influenţată de configuraţia acoperişului realizat în urma restaurării din anul 1891.

Datorită amplasamentului său în zona administrativă a municipiului, Biserica domnească a fost în iminent pericol de a fi demolată din alte raţiuni decât cele vizând estetica ambientală, edificiul fiind considerat, de către autorităţile comuniste, „o pată neagră în cadrul ansamblului pieţei publice nou create". De altfel, decizia autorităţilor locale de a se demola locaşul de cult în anul 1963, în contextul lucrărilor de sistematizare a centrului urban Piteşti, era pe cale de a se săvârşi, procedându-se iniţial la demolarea antepridvorului şi clopotniţei, sub pretextul că sunt componente ulterioare ale construcţiei. Salvarea monumentului a fost consecinţa directă a unui sondaj efectuat de către specialişti, la solicitarea unor slujitori ai bisericii, în

urma căruia, s-a relevat că „Elementele aparţinând construcţiei vechi erau în majoritatea lor încă prezente sub straturile de tencuială, ceea ce confirma valoarea sa de unicat în cadrul arhitecturii epocii feudale româneşti.”.

În cursul amplei acţiuni de restaurare executate, în perioada anilor 1964–1968, de către Direcţia monumentelor istorice, sub coordonarea reputatului arhitect Ştefan Balş, intervenţiile semnalate care erau în evidentă contradicţie cu aspectul originar al monumentului au fost înlăturate integral, redându-se, astfel, „culturii româneşti un monument demonstrativ pentru inovaţia şi originalitatea prelucrării tradiţiilor bizantine în Ţara Românească”.

Pictura murală

Pictura murală din pronaos şi naos realizată în anul 1876, de către Gheorghe Stoenescu, elev al renumitului artist plastic Gheorghe Tattarescu, a fost restaurată în anul 1899, concomitent cu zugrăvirea integrală a pridvorului de către acelaşi pictor originar din Piteşti. În anul 1892, s-au întreprins măsuri de conservare a picturii murale, „pentru apărarea de fumul produs de lumânări”, procurându-se sfeşnice şi policandre de metal „în care se folosesc numai lumânări de ceară curată fabricate espre”, însă, doar după introducerea curentului electric în 1913, furnizat de Societatea anonimă de electricitate din oraş, pericolul afumării picturii murale şi a icoanelor a putut fi, parţial, stăvilit.

Restaurările ulterioare ale picturii murale efectuate de către pictorii: Gheorghe Belizarie şi Gheorghe Teodorescu din Curtea de Argeş [1925], Emil Ivănescu [1955] şi, relativ recent, de către Petre Achiţenie şi Melania Popescu au contribuit la conservarea parţială a valoroasei creaţii aparţinând lui Gheorghe Stoenescu, precum şi a celei din pronaos şi pridvor – opera artiştilor plastici Niculina Dona şi Gheorghe Popescu.

Patrimoniul bibliofil

În patrimoniul bisericii, se tezaurizează unele dintre manualele şcolare, precum şi cărţi ritualice cu importante consemnări referitoare la istoria oraşului Piteşti, expuse într-o vitrină, volume care conţin referiri la istoria monumentului, la donatorii de carte, la viaţa urbei de pe Argeş, consemnări publicate de preotul cărturar, slujitor al Bisericii domneşti, Marin Branişte, în studiul său «Însemnări pe vechile cărţi de slujbă de la bisericile din Piteşti». Astfel, «Liturghierul» apărut la Bucureşti, în anul 1833, a fost dăruit bisericii, potrivit unei însemnări, de către Sfântul Calinic de la Cernica.

O consemnare a protopopului iconom Gheorghe Coculescu de pe manuscrisul «Rânduiala hirotonicească» referitoare la incendiul din noaptea de 18/19 august 1848, care a distrus o mare parte din oraş, a fost reprodusă, pentru importanţa sa documentară, de către istoricul Grigore

Tocilescu în «Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară» [Bucureşti, 1887]: „Leat 1848, august 18, miercuri seara, pe la trei ceasuri din noapte, au luat foc oraşul Piteşti şi au ars tot târgul, trei mahalale şi trei biserici: Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe şi Maica Precista zidită de Ion Mavrodolu, cea mai frumoasă biserică dintr-acest oraş; însă, în Sfântul Gheorghe, n-a intrat focul şi nimic n-a vătămat, numai învelişul şi clopotniţa au ars, iar celelalte două biserici au ars desăvârşit. Cea mai mare parte de neguţători s-au stins cu desăvârşire, arzându-li-se şi prăvăliile, şi marfa, şi casele, mistuind iuţeala focului tot, în patru ceasuri, neputând a sta împotriva focului nici un fel de ajutor.".

O menţiune cu caracter istoric a protopopului Gheorghe Coculescu dintr-un «Molitfelnic bogat» [Buzău, 1835], pe o filă adiţională finală, relevă interesul suscitat, în Piteşti, de actul de la 24 ianuarie 1859: „La leat 1859, ghenarie în 24, s-a proclamat Unirea Principatelor Ţara Românească şi sora ei, Moldova, întrunindu-se amândouă într-un singur stat, făcându-se mare ceremonie în Bucureşti, unde a(u) venit mai mulţi oameni de-ai Moldovei... Asemenea şi aicea, în Piteşti, am slujit cu sobor la biserica Maica Precista, numită Catedrală, unde a(u) fost adunaţi mai toţi orăşenii şi 200 dorobanţi au defilat cu puştile împreună cu comandirul lor şi doi ofiţeri şi seara a fost luminaţie şi mese la dorobanţi.".

Pe un «Chiriacodromion» [Buzău, 1839] dăruit, în 19 iunie 1860, de dascălul Ierotei „profesorului de cântări, de gramatică şi de altele în Seminarul Sf. Episcopii Argeş, Matache", destinatarul donaţiei consemna pe ultima filă: „1862, august 6, luni, pe la 3 1/2 ore noaptea, a răposat socru-meu, protopopu(l) Costandin Brădeanul din Piteşti" şi „1862, octombre 8, luni pe la 11 ¼, a răposat preasfinţitul episcop al Argeşului D. D. Climentu, înainte de prânzu.".

Epitropul Hagi Dumitrache Petrescu nota pe «Mineiul lunii Ianuarie» [Râmnic, 1779], următoarele: „Din anul '852, ghenar, păstoresc Sfâ(n)t m(are) m(ucenic) Ghe(or)ghe cu epitropiia şi până astăzi, anu(l) '869. Şi de aci înainte, de cine să va mai păstori, să slujască după cum am slujit eu, nu mai mult; să fie lucrurile în bunăstare şi în adevăr. 1869, fevruarie 26. Epitrop Agi Dimitrie Petrescu.". Epitropul era un legător de carte specializat în asemenea operaţiuni, întrucât se apela la serviciile sale, în vederea recondiţionării volumelor degradate aparţinând fondului bibliofil al bisericii. «Mineiul lunii Ianuarie» conţine o consemnare edificatoare: „Acest minei de luna lui ianuarie anul 1869 să dărăpănase cu tot, nemaifiind de nici o stare. Şi văzându-l, subscriu ca să se lege de-al doilea, şi chibzuind mai bine a-l meremetisi. Şi s-au reparat şi poate a mai trăi încă ani. Şi, spre ştiinţă, s-au însemnat aici. 1869 februarie în 22. Epitrop agi Dimitrache Petrescu.". Conţinutul însemnării este reprodus într-o formulare cvasiidentică pe filele 46-49 verso: „Acest Minei fiind foarte derăpănat, foile rupte, scoarţile desfăcute de dânsu de nu să mai ţinea una cu alta şi văzându-l, ca epitrop,

l-am luoat şi reparat singur cu mâna mea, în anu 1869, februar în 12 şi poate mai ţinea multă vreme. Epitrop agi Dimitri Petrescu.".

Patrimoniul cultic

În tezaurul de valori al Bisericii domneşti, se află, printre altele: antimisul imprimat pe pânză, datând din anul 1692, de la Antim Ivireanul, cu textul următor: „Acest Dumnezeescu jertfelnic pre carele se săvârşeşte D(u)mnezeiasca cea făr' de sânge şi sfinţita slujbă, s-a blag(oslo)vit şi s-au sfinţit cu mâna preasfinţitului mitropolitu kyru Antim, în zilele prealuminatului şi de H(ristos) iubitor domnu Io Costandin Basarabu B voevodulu a toată Ţara Românească. Leat 7200 <1692>"; antimisul pe pânză de in, cu text identic, exceptând numele mitropolitului: Teodosie; antimisul imprimat pe pânză de in, datat 1742, cu numele mitropolitului Daniil; antimisele datate – în ordine cronologică: 1732, 1740, 1745, 1746 (2), 1771, 1773 (7), 1787, 1800, 1808, 1845, 1876 (2), 1902, 1930; bederniţa de catifea neagră, datând din 1874, al cărei text este cusut cu fir: „En memoria rapossatului Teodor Naum. 1874, februarie 7"; prapurele cu două feţe: «Sf. Gheorghe ucigând balaurul» / «Botezul Domnului» datat „anul 1841, ghenarie 1"; prapurele cu două feţe, prezentând scenele: «Îmbisericirea Fecioarei» / «Sf. Vasile» şi «Sf. Paraschiva», cu inscripţia: „Societatea bărbierilor Ghiţă Rădulescu, cavaf, Ghiţă Ionescu, Ioniţă Popescu, Ioniţă Stănescu, Anica Antonescu. Pictor Gh. Stoienescu. 1880, Piteşti.". De provenienţă necunoscută, un clopot din anul 1808 are, în partea superioară, excizat, textul în slavonă: „† S-a dăruit acest clopot bisericii din Voleavciu cu hramul Sfinţilor Arhangheli; 1808". Dintre obiectele de cult vechi din inventarul bisericii, un interes aparte prezintă, prin valoarea lor intrinsecă, dar şi documentar-istorică: potirul de argint aurit datând din anul 1795, potrivit inscripţiei incizate pe suportul acestuia: „† Ţenea Pătru, Velica Pătru, 1795 iulie 25; Acest potir i zvezda i disco(potir) sânt făcute cu toată cheltuiala jupâ(nului) Pătrului"; un chivot de argint datat „1811"; un potir de argint aurit incizat cu textul următor: „IVK. / Acest potir s-au făcut de robie lui Domnezău, Ioan şi Vitorie, la biser(i)ca sf(întul) marie mucenic Gheorghie, din satu, or<aşul> Piiteştie, la anul 1840 iuli 10"; crucea din argint filigranat, pe care sunt reprezentate scenele biblice: Botezul, Răstignirea şi Învierea sculptate în lemn, crucea fiind inscripţionată: „Această cruce s-au făcut cu cheltuiala d-lui Hagi Dumitru Petrescu. 1870, martie 1"; cădelniţa cu textul incizat: „Aceast(ă) cădelniţă s-au făcut de robi(i) lui Dumnezeu, Ion Cuza, şi de soţia sa, Victoria Cuza, născută Rosit, la anul 1840, iulie 10"; discul cu picior gravat: „Trupul lui Hristos luoaţ(i) şi din izvorul cel fără de moart(e) gustaţ(i). Anul 1840, iulie 10"; potirul monogramat: „IVK", inscripţionat: „Acest potir s-au făcut de robie <sic !> lui Dumnezeu, Ioan şi Vitorie la Biserica Sf. marie <sic !> mucenic Gheorghie din satul Piteşti, la anul 1840, iulie 1"; crucea cu raze

aurite, inscripţionată: „IVK, 1854"; ferecătura Evangheliei tipărite la Buzău, în anul 1837, ale cărei coperte de lemn sunt îmbrăcate în catifea; ferecătura Evangheliei tipărite la Neamţ, în 1845, compusă din: suporturi, miniaturi, ornamente şi chenare marginale; chivot cu turlă şi figuri în relief; disc fără picior tip farfurie, inscripţionat: „Somofsy. Donaţie Victoria Ionescu"; potir decorat cu flori de acant şi harfă; steluţă cu cruce şi patru îngeri pe cele patru braţe ş. a.

Patrimoniul artistic-memorial

Biserica domnească deţine impresionante valori iconografice, majoritatea acestora fiind fixate pe superbul iconostas sculptat în lemn. Icoanele împărăteşti sunt îmbrăcate în argint: «Iisus Hristos» – pictură pe lemn [125/60 cm] ferecată în argint, exceptând faţa Mântuitorului prezentat cu Evanghelia în mâna stângă, deschisă la textul din Ioan, cap. 10: „Eu sînt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun sufletul îşi pune pentru oi; iar năimitul şi care nu este păstor, căruia nu-i sîntu.". O inscripţie în partea inferioară se referă la comanditari: „Mihalache Ionescu şi soţia sa, Alexandrina. 6 aprilie 1908.".

Destinată, probabil, a fi necropolă, Biserica domnească «Sf. Gheorghe» conservă pietre tombale care prezintă interes pentru istoria monumentului. O lespede funerară, datând din anul 1661, păstrată fragmentar şi fixată în pavimentul altarului, prezintă următoarea inscripţie: „[...] în zilel(e) cre[ştinului domn, Io] Grigorie Ghica vo[evod] m(e)s(e)ţa iunăie... z(i)l(e), l(ea)t 7169". Se presupune că răposatul înmormântat la numai cinci ani de la terminarea bisericii făcea parte din familia domnitorului ctitor Constantin Şerban.

O altă piatră tombală, datată 1853, cu dimensiunile de 166x75 cm, amplu decorată cu un chenar din motive florale stilizate, având excizate elemente simbolistice: „Ochiul lui Dumnezeu" şi „Glava Adama", este inscripţionată cu textul: „Întru eterna me/morie a iubitului / meu sociu E. Ha/giulea, născut 1806 / şi înmormântatú / 1859, augustú în 10 şi / prea iubitului şi / unicului meu fiiu / Hristache Hagiulé,/ născutú 1831 şi în/mormântatú 1853, / iuniu 6. / S'a pusú acesta in/scripţie pe mormân/tu-le de socia şi / muma M. Hagiulea, / născută Ganciu./ Kimpu lung.".

Crucea de piatră fixată în trotuarul perimetral al bisericii, pe latura sudică, a fost dedicată memoriei medicului militar Ioniţă Lăzărescu, conform inscripţiei de pe faţa principală: „Aici repausedă / Ioniţă Lădăres/cu comersantú / născut 1852 / iunie en 17 şi în/cetat din viaţă / la 1877 aprilie / ân 5 şi Petre / Lădărescu stu/dent en mede/cină născut 1855 / iunie 5 şi dece/dat la Lom Palan/ca de tifos ân / 31 ianuarie 1878 / ca medic în ar/mata română", iar, pe latura posterioară: „Aici sub astă piatră, / se află îngropatú / ţărâna întristată / a duoi frăţiorii. / Ca dânşi(i) toţi aici / ne vomu afla odată / căci astă / sorta orică/rui muritorú.".

Şcoala domnească

Existenţa temporară a cancelariei domneşti la Piteşti a contribuit substanţial la răspândirea ştiinţei de carte în oraş, domnia asigurând, prin Şcoala domnească organizată pe lângă Biserica «Sf. Gheorghe», instruirea personalului necesar funcţionării în condiţii optime a cancelariei. Relevând, pe baza unor documente medievale, importanţa Şcolii domneşti din Piteşti, preotul cărturar Marin M. Branişte menţiona, în articolul «Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici înainte de Regulamentul Organic», printre „vătafii de copii", pe Ianache biv vătaf care instruia pe „învăţăceii" ce frecventau, la 29 aprilie 1753, Şcoala domnească de la Biserica «Sf. Gheorghe». În aceeaşi instituţie de învăţământ, a predat, în secolul al XVIII-lea, „Ioan, dascăl de Piteşti", care consemnează pe fila liminară a «Mineiului lunii august», apărut la Râmnic, în 1780: „Aici au însămnat Ioan dascăl de Piteşti, fiindcă am învăţat copii de oraş şi am făcut şcoală aici în oraş... Şi am învăţat copiii în casa Manului Cojocaru. Deci, am scris ca să ţie minte, aicea, într-această foae. 1784 august 6.". Dintre manualele şcolare utilizate în procesul de învăţământ, se păstrează în patrimoniul bibliofil al bisericii, printre altele, volumul manuscris în limba greacă «Dialogurile morţilor», de Lucian din Samosata [c. 125 – c. 192], scriitor şi filozof grec.

Strălucit altar voievodal al credinţei strămoşeşti, Biserica domnească «Sf. Gheorghe» slujită cu devoţiune de către preoţi cu aleasă trăire duhovnicească reprezintă un semnificativ reper de spiritualitate în istoria neamului românesc.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Balş Ştefan – *Biserica Sf. Gheorghe din Piteşti*, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", 1976; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte Marin – *Însemnări*, în „Mitropolia Olteniei", 1967, nr. 11-12; Branişte Marin – *Şcoala domnească de la Biserica Sfântul Gheorghe, catedrala municipiului Piteşti*, în ÎBMP, 1987, nr. 4; Brătulescu – *Bisericile Argeş*; Diaconescu Marin – *Catedrala „Sf. Gheorghe" din Piteşti*, „Omu", an I, nr. 2, Piteşti, 1990; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Ionescu Gr. – *Istoria arhitecturii în România*, II, Bucureşti, 1965; Iorga Nicolae – *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor*, Bucureşti, 1929-1932; Rădulescu I. Gr. – *Un monument istoric. Biserica Sf. Gheorghe din Piteşti*, în „Păstorul Ortodox", XX, 1939; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară, prezentate Ministerului Cultelor şi al Învăţământului Public*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom VIII, secţ. II, Bucureşti, 1887.

Biserica «Toţi Sfinţii» – Găvana I

Ctitoriă „din temelie, în anii 1816–1817, cu osârdia şi cheltuiala dumnealor”: Radu dascălu ot Meculeşti, Constantin tabacul şi fratele său, Gheorghe, pe moşia postelnicului Gheorghiţă Budişteanu, biserica, având hramurile «Toţi Sfinţii» şi «Sf. Troiţă», a fost „târnosită” de „chir Iosif, întâiul episcop al Argeşului”, la leat 1820. Pisania originară din piatră, cu dimensiunile de 93x72 cm, fixată într-o nişă deasupra intrării, prezintă, într-un câmp încadrat de motive decorative vegetale, un text excizat, menţionând următoarele: „Întru slava sf(i)ntei cei de o fi(i)nţă, / de viiaţă făcăto(a)rei şi nedespărţitei / Troiţe şi întru slava Tuturor Sfinţilor, s-au / zidit această sfîntă biserică din te/melie, s-au pus pă moşiia dumnealui postelnicu/lui Gheorghiţă Budişteanu, cu toată osîrdiia şi chi/eltuiala dumnealor: Radu dascălu ot Meculeşt(i), / Costandin tabacul i Gheorghie brat, în zilele / preaînălţatului domn Io Ioan Gheorghie Caragia vo(e)vod şi / cu blagosloveniia preaosfinţi(e)i sale părintelui chir(i)/o chir Iosif, întîiul episcop al Argeşu(lui), pînă la / acest an al zidiri(i), 7325.”. Un text inscripţionat ulterior precizează anul sfinţirii: „Şi s-au tîrno/sit, / l(eat) 1820”.

Fixat în dreapta ferestrei proscomidiarului, pomelnicul de pe o piatră de 30x20 cm, databil 1817 şi inscripţionat cu litere în relief, completează numele ctitorilor: „Titori: / Radu dascălu, / Costandin, Mari/na, Costandin, Ca/trina, Gheorghie, An/ca, Costandin, Iva/na, cu totŭ neam(u) lor.”.

Construită pe un plan dreptunghiular, biserica de „zid” a fost supraînălţată prin două turle edificate din cărămidă, acoperişul fiind învelit relativ recent cu tablă galvanizată. În decursul secolelor, se consemnează intervenţii radicale asupra locaşului de cult: extinderea construcţiei prin includerea amvonului, înlăturarea stâlpilor din interior şi realizarea unui alt amvon, repararea învelişului şi a turlei, cu contribuţia financiară a enoriaşilor, dar, mai ales, a lui Ilie Hristea, zugrăvit în tinda bisericii, fiindcă a donat 1400 de lei pentru pictura murală [1892]; consolidarea bisericii, după cutremurul din anul 1940, prin grija preotului cărturar Constantin Dejan [1942]; repictarea în frescă a amvonului, naosului şi pronaosului de către Vasile Blendea [1957–1959]; împrejmuirea curţii bisericii cu prefabricate din beton pe o lungime de 60 m [1968]; introducerea încălzirii centrale [1971].

În pisania din anul 1892, pictată pe zid, transcrisă de pr. Constantin Dejan, se menţionau următoarele: „Această biserică cu hramul «Duminica Tuturor Sfinţilor» ce este fundată la anul 1825 <sic !>, de robul lui Dumnezeu Radu Dascălu şi acum, la 1892, s-au reînnoit peste tot rămânând numai pereţii şi făcându-i-se şi advon din toate din nou, precum se vede, mai adăugându-i-se un hram: «Sf. Nicolae». Această lucrare s-a făcut prin stăruinţa robilor lui Dumnezeu preot, epitropi şi titori: pr. Gh. Dobrescu, Hristea Ilie, Petre Mihai, Niţă zugravu, Petre Ghiţă, Mihai Gagiu, Gheorghe Gagiu, Gheorghe Răducu.”.

În patrimoniul bisericii, se înregistrează cărţi ritualice de valoare: «Mineiul pe luna octombrie» [1776], «Octoih» [1818], «Cazanie» [1834], «Apostol» [1843]; icoane pictate în ulei pe lemn, datând din anul 1892: «Sf. Dimitrie», «Sf. Nicolae», «Arh. Mihail», «Arh. Gavriil», «Sf. Ioan Botezătorul», «Sf. Mahramă»; obiecte de cult, printre care o cristelniţă de aramă.

Bibliografie selectivă

*** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005.

Biserica «Maica Precista»

Înălţată într-un spaţiu sacru, pe care s-au ridicat de-a lungul vremurilor şi au dispărut sub vremi sfinte locaşuri de cult, Biserica «Precista Veche din Coastă», cu hramurile: «Intrarea în biserică» şi «Izvorul Tămăduirii», este un temeinic altar de credinţă ortodoxă, care a luminat cu harul divin sufletele unor generaţii succesive de credincioşi.

O pisanie modernă, incizată pe o placă de marmură, sintetizează istoria monumentului religios: „Biserica Maica Precista construită prin osârdia maicilor Magdalena şi Doroteia în anul 1540. A fost la început schit de maici. În 1754, credincioşii au refăcut-o din lemn, devenind biserică de mir. La 1794, a ars şi s-a reconstruit din zid. În urma cutremurului, s-a reparat radical în 1859–1867. Pridvorul i s-a adăugat în 1887. În pridvor, este o lespede de piatră pe care stă scris «leat 1540». Biserica pictată în 1934 de Gh. Belizarie.”.

Marele cărturar Nicolae Iorga atribuia ctitorirea locaşului de cult domnitorului Matei Basarab [1632–1654], menţionând, printre altele: „Se pare că biserica din Piteşti, pe care a înălţat-o e Precista Veche, fără inscripţie astăzi, căci altă biserică mai bătrână, Sf. Gheorghe, spune, prin pisania ei păstrată, că are drept ctitor pe Constantin Vodă, celălalt Basarab, urmaşul lui Matei.". Descoperirea, de către preotul Ioan Petculescu, a unei lespezi inscripţionate „leat 1540", la temelia bisericii, în cursul lucrărilor de reparaţii generale efectuate în anii 1886–1887, a constituit un element determinant al datării monumentului ecleziastic.

Atestată „documentar", aşadar, încă din anul 1540, ca biserică a unui aşezământ monahal, fiind durată din lemn într-un luminiş al pădurilor seculare din perimetrul oraşului medieval Piteşti, prin grija şi cheltuiala călugăriţelor: Magdalena monahia şi Dorotheia monahia, superioarele aşezământului, locaşul de cult „s-a ruinat de mulţimea anilor", enoriaşii refăcându-l integral din „blojdini de lemn", în anul 1754. Noua construcţie ecleziastică va cădea pradă flăcărilor devastatorului incendiu din 1794, „arzând cu desăvârşire". Pe acelaşi loc, se va înălţa o biserică de zid, care, la rându-i, se va şubrezi, datorită seismelor din prima jumătate a veacului al XIX-lea, astfel că, în 1858, „aflându-se în ruinare", preotul Ioan Penescu şi epitropii Dumitru Brădeanu şi Toma Ştefănescu propun refacerea sa integrală şi solicită un ajutor din partea statului, invocând faptul că „Este cel mai vechi lăcaş bisericesc din oraş, unde se află şi sfânta icoană a Maicii Domnului făcătoare de minuni, de la care în toată vremea a dobândit mulţime de pătimaşi tămăduiri şi ajutoare în diferite neputinţe.".

La 27 mai 1858, se va pune „piatra de temelie", iar, la 26 octombrie 1862, biserica va fi sfinţită. Noua biserică se va degrada, peste numai două decenii, în 1887, impunându-se efectuarea unor lucrări de consolidare, concomitent cu extinderea spaţiului cultic printr-un pridvor deschis pe latura vestică, operaţiuni realizate prin preocuparea parohului Ioan Petculescu.

Modificarea structurală a bisericii, concepută pe baza proiectului arhitectului Lucian din Iaşi, va fi întreprinsă de către preotul Gheorghe Popescu-Broşteni în perioada anilor 1930–1933, când se va reface integral turla Pantocratorului şi vor fi edificate turlele gemene octogonale care surmontează pridvorul, în locul unei singure turle, operaţiune implicând refacerea integrală a părţii vestice a pronaosului (actualmente, supralărgit în exterior, incluzând vestibulul cu nişe laterale); de asemenea, va fi înlocuit mobilierul de cult şi se vor monta, la ferestre, nouă vitralii executate în ateliere specializate din Viena.

Pictura realizată de către Ilie zugravul, în anii 1875–1877, potrivit mărturiei pictorului Costin Petrescu, fiul renumitului zugrav din Piteşti, se va degrada considerabil în timp.

Pictura murală actuală în ulei a fost concepută în stil neobizantin de către artistul plastic Gheorghe Belizarie, enoriaş al parohiei, a cărui

semnătură apare în zona inferioară a tabloului iconografic reprezentând pe «Sf. Gheorghe». În realizarea frizelor decorative, la inscripţiile de pe cupole, precum şi la conturarea aureolelor sfinţilor, a fost folosită foiţă de aur.

Pictura murală se va degrada, prin depunerea de gudroane, datorită utilizării unor lumânări de calitate inferioară, impunându-se „spălarea" ei, operaţiune efectuată în anul 1969, de pictorul Theodor Petrescu din Tutana-Argeş. În acţiunea continuă de conservare a monumentului, neobositul paroh Dumitru Popa, împreună cu preotul Pantelimon Musceleanu, s-au preocupat de racordarea la conducta de gaze pentru încălzirea bisericii, introducerea apei curente, consolidarea zidului nordic al incintei, procurarea unor obiecte de cult, printre care sfeşnice turnate din bronz la Mănăstirea Plumbuita din Bucureşti. Pictura murală a fost restaurată în 1987–1988, de către pictorul Vasile Ivănescu din Curtea de Argeş. Ulterior, pe baza proiectului arhitectului Alexandru Mulţescu de la Institutul de proiectări Argeş, s-au consolidat turlele gemene care surmontează pridvorul, întrucât se fisuraseră în cursul seismelor din 1977 şi 1986, precum şi spaţiul afectat dintre pronaos şi pridvorul supraextins.

Biserica prezintă o arhitectură neoromânească bizantină, un amplu decor arhitectural constituit din profile şi muluri la parament. Pardoseala pridvorului este realizată din marmură albă de Ruschiţa.

Lespedea depistată în cursul reparaţiilor de la sfârşitul secolului al XIX-lea inscripţionată „leat 1540" – considerat anul construirii primului edificiu religios în perimetrul actualei biserici, a fost fixată în pridvor.

Biserica «Maica Precista» a fost vizitată de către marele enciclopedist român Bogdan Petriceicu-Hasdeu şi de istoricul Grigore Tocilescu, care nu au lăsat, însă, consemnări importante vizând istoria acestui edificiu religios. În patrimoniul bisericii, se atestă documentar existenţa unui clopot cu un text inscripţionat transcris de Grigore Tocilescu: „Acestú clopot s-au prefăcutú la Biserică / în Co<a>stă, hramú Ovedenie <Bogorodiţe>, cu / osteneala dum<nealui>, în Piteşti; se dete / <de> Costandin Matei Bulegi, la lea<t 1>768. Simionu B<ulegi?> fii<u>lul d<u>mn<ealui>". Reputatul istoric înregistra, de asemenea, un clopot datat: „1816".

Icoana «Maica Domnului cu Pruncul» [120x80 cm] din patrimoniul bisericii a suscitat un interes deosebit, întrucât, în jurul acesteia, s-a ţesut o legendă perpetuată prin generaţii succesive de credincioşi, atribuindu-i-se calităţi taumaturgice, fapt determinant pentru enoriaşi de a o ascunde în viile din proprietatea parohiei, în cursul perioadelor de instabilitate politică. Vechimea icoanei este incertă. Cu certitudine, însă, în anul 1869, fusese îmbrăcată din nou într-o riza din metal comun de către argintarul Ştefan, potrivit inscripţiei gravate în partea inferioară: „Făcută din nou de Fotache Tomescu, anul 1869, iunie 10, lucrată de Ştefan argintarul.". O refacere a îmbrăcămintei metalice reprezintă dovada concludentă a vechimii icoanei

împărăteşti. Probabil, în acelaşi atelier al lui Ştefan argintarul a fost supracopertată cu metal alb, în 1869, o Evanghelie veche, prima copertă fiind ilustrată cu scena «Învierii Domnului», iar, la colţuri, cu cei patru evanghelişti. Potirul de argint având gravate motive decorative vegetale (struguri stilizaţi) este inscripţionat prin incizie, pe suport: „Mihalachi Uescu, Frosina Ueasca, cu tot neamu; 1805. Sult(a)na, Ana.". Un clopoţel prezintă, de asemenea, inscripţia: „Dimitrie şi Maria Nicolau. 1874.".

În muzeul parohial, sunt expuse, printre altele, fragmente dintr-un iconostas vechi, precum şi două icoane de lemn, reprezentând pe «Iisus Hristos» şi «Maica Domnului cu Pruncul», pictate de Ilie Petrescu zugravul, care au fost donate de „Costică şi Vasile Voiculescu", în anul 1870.

În fondul bibliofil, se tezaurizează: «Mineie» [Buda, 1804-1805], «Ceaslov» [1806], «Slujba pomenirii Sf. Nifon» [Sibiu, 1806], «Octoih» [Sibiu, 1811], «Utrenier» [Bucureşti, 1827], precum şi o «Evanghelie» [Buzău, 1837], cu menţiunea cântăreţului pensionar Ilie Predescu, originar din Păduroiu-Argeş, stabilit în Albeşti-Dobrogea, care o dona, la 20 aprilie 1861, Bisericii «Maica Precista». Pe ultima filă a «Evangheliei» apărute la Bucureşti, în 1865, preotul iconom stavrofor Radu Budescu consemna: „27 mai 1917, fiind ţara ocupată de germani şi austrieci, ni s-a luat clopotul cel mare al bisericii.".

Fondul arhivistic al Bisericii «Maica Precista» conţine acte privind deţinerea de către parohie a unor proprietăţi funciare: actul de donaţie al jupânesei Păuna, soţia logofătului Duminică, care donează împreună cu nepoţii săi, în 1731, „moşia Şuica Bisericii Grecilor şi Bisericii din Coastă"; actul din anul 1826, prin care Joiţa Ungureanu dăruia locul din faţa bisericii cu întindere până în drum, precum şi lotul din casa Stancei Lăzăroaia şi până la Vasile Cizmaru; testamentul Uţei Tănăsescu din 1873, aceasta donând bisericii, după moartea surorii ei, Tita Sofronie, casele de pe strada Sculpturii din Piteşti. Din fondul arhivistic al parohiei, a fost preluat, în anul 1891, de către Academia Română, hrisovul emis de cancelaria domnească a lui Matei Basarab la 6 iunie 1639, prin care se confirmau unele proprietăţi Bisericii Greci din Piteşti.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Iorga Nicolae – *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor*, Bucureşti, 1929, I; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Popa Dumitru – *Biserica Maica Precista din Piteşti*, (manuscris), Piteşti, 1977; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească*

(Muntenia, Oltenia şi Dobrogea), vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară,* Bucureşti, 1887.

Biserica Mavrodolu

Un nume eternizat prin ctitorie

Din atmosfera profund evocatoare a arhitecturii ansamblului urban medieval Piteşti, au înfruntat vicisitudinile vremurilor monumente religioase de excepţie, printre care fastuoasa Biserică domnească «Sf. Gheorghe» ctitorită de voievodul Constantin Şerban în anul 1656, şi impunătoarea Biserică «Adormirea Maicii Domnului», perpetuând, în conştiinţa obştii piteştene, numele comanditarului său, Mavrodolu.

Biserica «Adormirea Maicii Domnului», care şi-a adăugat, în cursul existenţei sale multiseculare, hramurile: «Sf. Spiridon» şi «Sf. Haralambie», a fost înălţată, în perioada anilor 1815–1818, de către căminarul Iancu Mavrodin Mavrodooglu, pe fundaţia unei biserici de lemn datând, potrivit pisaniei, din leat 1752. Atribuită unui alt mare negustor, Ene cupeţul, biserica fusese dărâmată, deoarece „fiind prea mică" nu mai corespundea necesităţilor unei comunităţi urbane în evidentă creştere numerică, iar starea de conservare era precară, conform aceleiaşi surse documentare epigrafice: „după vremi, să stricase de cutremurŭ".

Pisania originară excizată în piatră, cu dimensiunile de 49 x 147 cm, fixată deasupra accesului din pridvor în pronaos menţionează „osârdia" ctitorului: „Întru slava sfintei cei de o fiinţă, de viiaţă făcătoare şi nedespărţitei Troiţă şi întru cinstia şi lauda precuratei stăpînei noastre de Dumne/zeu Născătoarei şi pururea Fecioarei Mariei, s-au zidit această sfîntă beserică din temelie, de dumnealui Ioannu biv vel căminari / Mavrodool, mai adăugându-să de a să prăznui şi sfîntul ierarh Spiridon făcătorul de minuni, unde, la acest / loc, încă de mai-nainte vreme, au fost beserică prea mică zidită la leat 7260, de un Ene cupeţul, caria, după vremi, / să stricase de cutremurŭ. Şi prin osîrdiă şi cheltuiala dumnealui s-au făcut aceasta, cu toate podoabele sale, după / cum să vede, în zilele preaînălţatului nostru domn, Io Ioan Gheorghie Caragea voevod şi cu blagoslovenia / priaosfinţii(i) sale pări(n)telui, chirio chir Iosifu întîiul episcop

al Argeşului, la anul 25 al arhipăsto/riei sale, pînă la acestŭ anŭ al zidirii, la leatul 1818.".

Pomelnicul cu text excizat de pe o piatră de 41 x 45 cm, fixat în proscomidiar, precizează numele celor care au sprijinit acţiunea ctitoricească a căminarului piteştean, precum şi rudele decedate: „Ctitori: / Sultana, Ioan, Sm(a)randa, Grigorie, / Mariia, Ioan, Safta, Grigorie. Răposaţi: / Manole, Luxandra, Vasile, Mariia, Costandinŭ, / Manole, Smaranda, Efrosina, / Elena, Zamfira, Gheor(gh)e, Mavrodin, / Elena, Vasile, Efrusina, Vasile, Luxandra, / [...] Radu.".

Ctitorirea bisericii reflecta, în epocă, tendinţa de afirmare a acestui important reprezentant al patriciatului local, care dispunea de posibilităţi economice considerabile. Intenţia căminarului de a epata, prin majestuoasa sa ctitorie, Biserica domnească «Sf. Gheorghe» din imediata apropiere, devenise o certitudine, noua construcţie ecleziastică fiind considerată, de către piteşteni, „cea mai frumoasă biserică din oraş".

Dăinuirea unei catedrale confirmate

Din păcate, peste numai trei decenii, în cursul devastatorului incendiu din 18 august 1848, care a afectat zona centrală a urbei, Biserica Mavrodolu a ars, acoperişul şi bolţile au fost distruse integral, rămânând intacte numai zidurile. În anul următor, biserica a fost refăcută şi extinsă, prin adăugarea, pe latura vestică, a unui pridvor închis, de influenţă neoclasică, iar turlele au fost construite din lemn, pe o bază de zid, în locul calotei originare.

Reparaţiile întreprinse în perioada anilor 1866–1868 „cu cheltuiala negustorilor piteşteni Nichifor Ivanovici şi Radu Hagi Tudor" au implicat, printre altele, efectuarea unor lucrări constând din: lărgirea ferestrelor, înlocuirea tâmplei de zid cu un iconostas din lemn de tei realizat în manieră barocă, precum şi adoptarea unei modenaturi exterioare de sorginte romantică. „Intervenţiile secolului al XIX-lea, precum remarca arh. Eugenia Greceanu, nu au alterat caracterul dominant al incintei de zidărie" al cărei amplasament constituia „un cap de perspectivă" pentru străzile Teiuleanu şi Târgu din Vale – vadul comercial principal al urbei medievale Piteşti.

O dispută evidentă vizând importanţa în oraş a aşezământului religios într-o „competiţie" directă cu Biserica domnească «Sf. Gheorghe» pe eterna temă laică „primus inter pares" aplicabilă prin extensie şi locaşurilor de cult, pare să fi fost aplanată de către ierarhul Argeşului, arhiereul cărturar Neofit Scriban.

Afectaţi că bisericii lor i se acordă o importanţă redusă comparativ cu Biserica domnească din apropiere, epitropii de la Mavrodolu se adresează printr-o jalbă, la 17 septembrie 1868, episcopului de Argeş, motivând că biserica „A fost catedrala acestui oraş chiar de la fondarea ei, întrucât într-însa se primeau domnitorii, preasfinţii episcopi şi se săvârşea

orice ceremonie religioasă privitoare la te-deumuri domneşti şi alte ocaziuni de acest feliu; acum, în iarna trecută, nu ştim din ce cauză şi din a cui bună-voinţă, ni se vesti prin tobă că catedrala de la Mavrodolu se permută la biserica Sf. Gheorghe.".

Neofit Scriban acordă credit total doleanţei exprimate prin jalbă de epitropi şi cere protoiereului N. Constantinescu „să săvârşească serviciile dumnezeeşti oficiale la biserica Mavrodolu, precum a fost obiceiul". Intuind că protoiereul nu este străin de decizia Consiliului comunal Piteşti de a se transfera catedrala la Biserica «Sf. Gheorghe», sub pretextul că aceasta se află în centrul oraşului, arhiereul, acuzând atitudinea duplicitară a protopopului, care s-a asociat cu „acei care asaltează canoanele bisericeşti", îi precizează că decizia sa este dreaptă: „Eu ştiu una şi bună că biserica Mavrodolu, precum mărturisesc bătrânii Piteştiului, de la întemeierea sa şi până astăzi, s-a bucurat de dreptul exclusiv şi necontestat de până acum de a fi catedrală.".

O suplică semnată, la 29 noiembrie 1868, de 200 de persoane prin care primarul este acuzat de abuz în transferarea catedralei, fiindcă „a ajuns a ordona chiar şi în biserică", a fost înaintată ministerului de resort. Disputa se va stinge cu timpul, ambele instituţii religioase asumându-şi rolul onorant de catedrală a oraşului Piteşti.

Enoriaşii catedralei se preocupă constant de conservarea acesteia pentru ca „rivalii" lor să nu poată invoca pretextul că biserica nu este bine întreţinută. Astfel, în 25 iunie 1883, cer aprobare episcopiei pentru „prelungirea streaşinei de jur-împrejur, învelirea din nou a amvonului, repararea tencuielilor", iar, la 4 mai 1891, vor „înlocuirea pardoselii din altar şi tindă cu piatră, în restul bisericii, aplicându-se un strat de mozaic".

Pentru a asigura o sporire a capacităţii edificiului religios, în 1914–1915, s-a recurs la soluţia construirii, în pronaos, a unui cafas de lemn destinat corului; a fost introdus curentul electric, iar pictura murală a fost „reînnoită" de Gheorghe Belizarie.

În cursul anilor 1955–1958, se efectuează lucrări de restaurare şi modernizare (introducerea încălzirii cu gaze, pardosirea cu lespezi de Albeşti, drenări pentru înlăturarea umidităţii de ascendenţă), urmate de refacerea integrală a picturii murale.

O etapă determinantă pentru existenţa monumentului a reprezentat-o ampla acţiune de consolidare şi restaurare efectuată în perioada anilor 1985–1989.

Efectele distructive provocate de seismul din 4 martie 1977, unele deficienţe constructive din anul 1849 constatate cu ocazia lucrărilor de înlocuire a turlelor de lemn cu altele din zid impuneau măsuri urgente de salvare a acestui important aşezământ religios din centrul oraşului, în pericol iminent de prăbuşire. Se înregistra, în condiţiile unui vânt puternic, un balans al turlelor de circa 20 cm, întrucât structura din lemn ecarisat a

acestora fusese fixată într-un soclu de cărămidă şi mortar înălţat până la cota maximă a boltei şi racordat „în cruce" de stâlpii adânc implantaţi în masa de zidărie. Deoarece stâlpii de lemn se carbonizaseră la bază, rezistenţa turlelor era asigurată exclusiv de îmbrăcămintea din scânduri groase de stejar de pe laturile exterioare ale acestora.

Consolidarea Bisericii Mavrodolu devenise o operaţiune de extremă urgenţă după seismul din 1977. Fragilitatea construcţiei constituia un real pericol pentru participanţii la oficierea serviciului religios.

Amplasamentul monumentului în centrul unui municipiu care îşi definea personalitatea, prin ansamblul urbanistic incluzând sediile unor instituţii administrativ-politice şi culturale, impunea efectuarea unor lucrări de restaurare menite să redea bisericii aspectul său somptuos, atestat documentar.

În consecinţă, s-a procedat, conform proiectului arh. Nicolae Ernst şi ing. Ana-Maria Marinescu, la înlocuirea turlelor de lemn cu turle de zidărie, adoptându-se o formulă compoziţională similară bisericilor din epoca în care a fost edificat locaşul de cult, s-a recurs la „realinierea celor două registre ale faţadelor împărţite în panouri şi separate printr-un brâu median, iar soclul a fost placat cu lespezi de Albeşti".

S-a decis menţinerea pridvorului închis de pe latura vestică, întrucât atesta o etapă semnificativă în evoluţia monumentului [1867–1868].

Sub raport planimetric, Biserica Mavrodolu prezintă o structură trilobată, cu abside poligonale, absida altarului fiind decroşată.

Accentul vertical al construcţiei este subliniat de turlele cu secţiune octogonală fixate pe baze prismatice, care surmontează pronaosul şi naosul. Accesul la turla-clopotniţă se asigură printr-o scară practicată în grosimea peretelui nordic al pronaosului. Pronaosul este acoperit cu o calotă susţinută, în partea vestică, pe console. Un cafas de lemn segmentează elevaţia pronaosului. Decorul arhitectural exterior este compus dintr-un rând de ocniţe de inspiraţie neogotică dispuse sub cornişă, pridvorul completând registrul ornamental cu elemente neoclasice.

Relevând o stăpânire a artei portretului şi un sensibil echilibru cromatic, pictura în frescă realizată în manieră bizantină, în cursul anilor 1955–1958, era opera unui pictor bisericesc de mare rafinament, Emil Ivănescu, originar din Curtea de Argeş, a cărui prestigioasă semnătură se regăseşte pe frescele unor biserici dintr-un perimetru de spiritualitate românească cuprins între apele-simbol ale neamului, Nistru şi Tisa. Pictura actuală, în stil neobizantin, a fost realizată, în anul 1994, de către pictorul argeşean Ilie Căpuşe.

Înveşmântată în taina sacră a picturilor murale, readusă la înfăţişarea originară care o situa printre cele mai frumoase locaşuri de cult din urbea Piteştilor, Biserica Mavrodolu îşi întâmpină întinerită credincioşii, deşi, cu bună ştiinţă, a fost ascunsă privirilor, prin construcţiile amplasate în

jurul său, din dispoziţia oficialităţilor comuniste care se temeau de lumina adevărurilor propovăduite prin altarele de credinţă ale neamului românesc.

Patrimoniul cultural-artistic

Înzestrându-şi „pe deplin cu toate podoabele sale" locaşul de cult, Ion Mavrodolu contribuia la sporirea tezaurului de valori al acestuia, prin piese de excepţie: o «Evanghelie» tipărită la Mănăstirea Neamţ în 1834, cu dimensiunile de 33x25 cm, ferecată în metal aurit, având inscripţionat prin incizie, pe scoarţa din faţă, textul: „Ioan / Mavrodooglu / marele cămi/nar; / 1835"; un chivot de argint aurit, de 26x16x10 cu inscripţia: „Pomeneşte, Doamne, / pă robul tău căminaru I/oan Mavrodooglu, cti/torul beserici(i) şi fă/cătorul acestui chivotu; / pomeneşte şi pă roaba / ta, Manda, ce şi ia au / ajutat; 1834"; o tavă pentru anafură, din argint aurit, de 36 cm diametru, cu reprezentarea scenei «Botezul Domnului» în spaţiul central şi cu opt medalioane de sfinţi şi apostoli, pe bordura circulară, textul inscripţionat referindu-se la donator: „Ioan Mavrodooglu căminaru ctitoru"; 10 candele de argint parţial aurit, una fiind inscripţionată: „Tudorachi bacan; 1837"; două potire, o cădelniţă ş. a.

Numele ctitorului: „Ioan Mavrodooglu, căminaru ctitoru" a fost inscripţionat pe icoana de hram pictată pe lemn, cu dimensiunile de 48x40 cm, de pe iconostas reprezentând scena «Adormirea Maicii Domnului», în registrul superior, iar, în registrul inferior, «Învierea Domnului» şi «Sf. Spiridon». Icoana prăznicară cu dublă faţă «Sf. Haralambie» / «Sfinţii 40 de mucenici» a fost pictată pe lemn de renumitul zugrav piteştean Voicu, in anul „1805". Un iconostas de aramă a fost dăruit bisericii în 1912, de Bălaşa I. Deleanu, iconostasul de lemn anterior fiind transferat unei biserici din judeţ cu posibilităţi materiale reduse în procurarea inventarului cultic.

Simbol al recunoştinţei faţă de înaintaşii familiali ai unor comanditari, troiţa sculptată în calcar de Albeşti de către meşterul pietrar Constantin Şerban din Bughea de Sus conferă spaţiului de religiozitate al bisericii valenţe autentice ale artei sculpturale zonale.

Rol important în urbea argeşeană

Deşi apartenenţa Bisericii Mavrodolu la o comunitate orăşenească formată pe criterii exclusiv profesionale nu întruneşte, ca în cazul Bisericii «Sf. Ilie a cojocarilor», o certă motivaţie istorică, se presupune că breasla dominantă din zona limitrofă monumentului – cea a tăbăcarilor şi a cizmarilor – ar fi fost preocupată prioritar de întreţinerea acestui important obiectiv ecleziastic considerat a fi Catedrala oraşului Piteşti. În argumentarea apartenenţei la breasla menţionată, se invocă, mai ales, includerea Uliţei tăbăcarilor – actuala stradă Constantin Brâncoveanu – în aria parohială.

Funcţionarea, în clădirea amplasată pe latura estică a incintei, a unei şcoli destinate „poporenilor" din zonă relevă rolul instructiv-educativ al aşezământului religios de la Mavrodolu. De altfel, ctitorul bisericii, Iancu Mavrodin Mavrodolu, fusese, prin funcţia sa publică, preocupat de dezvoltarea şcolilor din urbea pe care o administra şi, cu toate că, în «Catagrafia boierilor Ţării Româneşti la 1829», era inclus în categoria celor „fără avere", nu părea lipsit total de posibilităţi materiale, întrucât, în 1831, era cotat cu un venit anual de 3.500 lei, consistent pentru epoca respectivă. Căminarul se stingea din viaţă în anul următor, fiind înmormântat la vest de biserică. Pe crucea de piatră de la mormântul său, o inscripţie excizată cu caractere chirilice consemnează: „Această cruce / s-au rădicat / la acest loc / al îngropări(i) / de ctitorul / biserici(i), / căminarul Ioan Ma/vrodoolu, la leat / 1832, / iulie 19.".

În anul 1873, preotul Ioan Petculescu [1846–1908], în colaborare cu pr. prof. Gheorghe T. Popescu, a înfiinţat Şcoala privată primară de băieţi din curtea Bisericii Mavrodolu, unde a fost institutor şi director în perioada anilor 1873–1883, acţionând energic pentru transformarea acesteia în şcoală publică. [Dinu M. Ion – *Figuri de dascăli argeşeni*, II, Piteşti, 2001, p. 342].

Momentul alegerilor parlamentare din 1870 reprezintă un episod sângeros care a marcat istoria Bisericii Mavrodolu. Administraţia conservatoare din Piteşti „a desfăşurat forţa armată" pentru arestarea candidatului opoziţiei la alegerile pentru Camera Deputaţilor: „Atunci, s-au petrecut scenele sângeroase din curtea Bisericii Mavrodolu, unde candidatul opoziţiei cu alegătorii săi se închiseseră ca să scape de furia administraţiei. În lupta ce s-a dat între armată şi popor, au căzut morţi împuşcaţi 20 de comercianţi şi o sărmană femeie care trecea pe drum în acel moment, iar alţi 28 de alegători au fost răniţi şi, în urmă, arestaţi. A doua zi, după asasinatele de la Mavrodolu, se făcea alegerea colegiului ţărănesc. Candidatul opoziţiei a fost ales cu o majoritate zdrobitoare ca deputat, cu toată presiunea administraţiei conservatoare, care scosese din nou armata pe străzi.". [George Nicolescu – *Parlamentul Român*, Bucureşti, 1903].

Prestigioşi slujitori ai altarului ortodox

Conform «Anuarului Eparhiei Argeş», în anul 1940, Parohia Mavrodolu se constituia din 590 de familii cu 2.156 suflete. Personalul oficiant al bisericii era format din: preotul paroh Constantin Bărănescu – iconom stavrofor, licenţiat în teologie, medaliat cu „Serviciul credincios" cl. II şi „Coroana României", preotul ajutător Ioan T. Vişinescu – iconom, licenţiat în teologie, medaliat cu „Coroana României" în grad de cavaler, şi cântăreţii: Ioan Buleteanu şi Marin Tufeanu.

În anul 1975, potrivit «Monografiei Eparhiei Rîmnicului şi Argeşului», personalul bisericii parohiale se compunea din: preotul paroh iconom

stavrofor cu „Cruce patriarhală" şi consilier cultural al Eparhiei Argeşului, Aurel O. Popescu; preotul iconom stavrofor Vasile S. Ionescu, decorat cu ordinul „Steaua Republicii" cl. a V-a, şi cântăreţul Dobre N. Georgescu.

Înnoită, prin turlele sale care săgetează înaltul, Biserica Mavrodolu stă mărturie a statorniciei credinţei enoriaşilor şi epitropilor săi, a osârdiei unui păstor de suflete, preotul paroh Gheorghe Calapod, care şi-a zidit el însuşi, în acest altar al bunăvestirii dumnezeieşti, zile şi nopţi de continue frământări, pentru ca opera începută în vremuri tulburi să se săvârşească în folosul celor care sunt şi celor care vor veni să se adape din învăţătura Evangheliei.

Efortul ctitoricesc actual al enoriaşilor şi al slujitorilor bisericii este remarcabil. Biserica Mavrodolu a devenit, datorită osârdiei permanente şi competente a parohului, pr. prof. univ. dr. Constantin Onu, şi a celorlalţi slujitori devotaţi întru Hristos, un original spaţiu al credinţei ortodoxe, prin oficierea slujbelor cu transpunere în limbaj mimico-gestual destinate creştinilor surdo-muţi din municipiu, de către părintele paroh şi regretatul pr. Constantin Toma, în Capela «Sf. Grigorie Palama», amenajată în incintă.

O biserică destinată exclusiv copiilor edificată în zona de acces conferă Aşezământului bisericesc de la Mavrodolu aura unui inedit centru de spiritualitate ortodoxă pe plan naţional, asigurându-şi meritoriu, prin „acta non verba !", calitatea disputată anterior de catedrală exclusivă a Piteştiului contemporan. Editarea revistei periodice «Effatta» a contribuit substanţial la răspândirea credinţei strămoşeşti în rândul cititorilor săi.

Important centru de spiritualitate creştină ortodoxă, Biserica Mavrodolu îşi întâmpină reîntinerită credincioşii dornici să se împărtăşească din lumina adevărurilor eterne, propovăduite prin altarele de credinţă ale neamului românesc.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bărănescu Constantin – *Condica bisericii Mavrodolu*, în „Păstorul Ortodox", 1934; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte Marin – *Însemnări şi manuscrise din biserica Mavrodolu-Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XXI (1969), nr. 7-8; Brătulescu V. – *Zugravi de biserici din sec. XVIII-XIX*, în „Glasul Bisericii", 1959; Constantinescu Grigore – *Biserica „Adormirea Maicii Domnului" - Mavrodolu din Piteşti*, în „Lumină lină", an IV [1993], nr. 1; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Ionescu Vasile – *Biserica Mavrodolu–Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", VII, 1955, nr. 1-2; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Onu Constantin, Novac Vasile – *Biserica Mavrodolu*, Piteşti, 2007; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica Meculeşti

În extremitatea nordică a municipiului Piteşti, pe vatra fostului sat Meculeşti, component al comunei Găvana, lângă vechiul drum de olac spre Râmnicu Vâlcea şi Curtea de Argeş, unde poştalioanele îşi schimbau caii, iar călătorii se odihneau într-un vestit han, boierii din străvechiul neam al Lereştilor au înălţat un locaş de cult, „la leat 1752, spre veşnica lor pomenire".

Biserica «Sfinţii Voievozi», străjuită de puţinii brazi din jur, a rămas o tristă mărturie în mijlocul unui cimitir în care zac, sub lespezi de piatră, amintirile celor care îşi temeiniciseră viaţa în lunca Argeşului şi ale căror case au fost ele însele îngropate în molozul platformei Combinatului de industrializare a lemnului, amplasament ucigător al speranţei în dăinuirea veşnică a satului Meculeşti.

Numele aşezării s-ar fi stins din memoria locurilor, dacă biserica ar fi căzut pradă furiei oarbe a buldozerelor înnoirilor socialiste demolatoare de istorie trecută. Destinul i-a hărăzit, însă, să adune, la chemarea clopotelor sale, alţi credincioşi trăitori în blocurile de beton din zona combinatului.

Memoria trainică a textului dăltuit în pisania de formă rectangulară fixată deasupra portalului evocă scopul şi pe truditorii dintru început ai sfântului locaş: „† Cu vriarea Tatălui şi cu ajutori Fiiului şi / cu îndemnaria priasfintului D(u)hŭ, ridicatu/-s-au ace(astă) bise(ri)că din temelie întru / hramu marilor voivozi Mihailŭ şi Gavri/ilŭ, în zile(le) pre(a)luminatului domnŭ Ion Gli/gorie Ghica voevodŭ, de dum(ea)lor boiar(i) de / bun ne(a)m Lereşti(i), ctitori: jup(an)ŭ Pârvul, i jupaniţa eg(o), Marica, sterpi de co(co)ni i brat eg(o), Şerban, Păou/na i brat eg(o) Dumitru, Mariia s(î)nŭ Măcariia monah, / Zmăranda sinu Pîrvu, Ne(a)cşa sinŭ Buzinca vel comis, / ca să <să> pomene(a)scă la sf(î)nta biser(i)că în veci; 7260.".[1751-1752].

Aparţinând tipologic bisericilor „ctitorii de sat" din secolul al XVIII-lea cu plan triconc, Biserica Meculeşti prezintă o compartimentare formată dintr-un altar cu proscomidiar şi diaconicon, un naos prevăzut cu abside laterale, un pronaos de formă pătrată şi un pridvor adăugat.

Altarul, de plan semicilindric, atât în interior cât şi în exterior este prevăzut cu spaţii amenajate în nişe. Altarul se separă de naos printr-un iconostas de lemn a cărui compoziţie compactă este formată din cinci registre de casetoane pătrate, în care sunt dispuse icoanele prăznicare, reprezentări de apostoli, prooroci şi sfinţi. În partea superioară, «Crucea Răstignirii» este încadrată de molenii.

Naosul este acoperit cu o calotă ce maschează tamburul şi calota turlei iniţiale, care a fost dărâmată, probabil, în cursul seismului din anul 1838. Naosul amplifică spaţiul interior al bisericii prin absidele laterale aplatizate şi cu „traveele secundare ale planului sârbesc din vechime", precum remarca arh. Ghika-Budeşti. Naosul se desparte de pronaos prin trei arcade în acoladă unite cu tiranţi de lemn şi susţinute pe coloane cu capitele masive, cvasicubice, accesul fiind posibil pe sub arcada centrală.

Pronaosul prezintă o boltire în calotă sprijinită pe pandantivi şi arcade, pereţii masivi fiind penetraţi de ferestre foarte înguste spre exterior şi evazate, către interior. O scară de acces spre clopotniţă a fost practicată în peretele nordic.

În pronaos, mormintele ctitorilor din secolul al XVIII-lea sunt acoperite cu lespezi de piatră a căror frizã decorativă încadrând textul este formată din vrejuri sau frunze de acant. Din inscripţiile cu caracter funerar, se conservă, parţial, textele: „Suptŭ această p/iatră, odi(hne)scŭ o(a)s/ele robilor lui D/umnezău, jupanŭ Şăr/banŭ Lere(s)cu i jup/aniţa eg(o) Păuna i co(co)/ni(i) lor: Mateiu, Dumitra(ş)/cu i sin Macarie mon(ah) / Lerescul... / Pîrvu [Lerescu / carele s-au] săvîrşit...niamu...ca s(ă) pomene(as)că în ve/c(i)" şi „† Suptŭ această piatră / odihnescŭ o(a)sele robi/lui Dumnezău, Pîrvu Lere/scu i jupan(i)ţa eg(o) Mari/ca, sterpi de coconu / i sin Macari(e) mon(ah) Lerescul i sin Pârvu Leres(cul) carele s-au pristăvitŭ / la aprilie 4, la l(ea)t 7264, în zilele dom/nului Io Costandin vo/ivod Mavrocordatŭ ca/rele s-au scrisŭ / să să pomenească în / veci ctitori(i) sf(i)n(tei) biser(i)ci aceştiia, aminŭ.".

Paramentul bisericii prezintă un decor format dintr-un tor median suprapus unei platbande care separă registrul superior compus din arcaturi semicirculare de cel inferior format din arcaturi nişă în acolade. Portalul cu ancadrament din piatră ornamentat în „frânghie" şi „dinţi de lup" relevă influenţe decorative al arhitecturii populare.

Împodobirea Bisericii Meculeşti cu splendidul veşmânt de culoare al picturilor murale, la aproape un secol de la zidirea locaşului de cult, se datorează unor pioase comanditare, menţionate în pisania pictată în pronaos, pe un rotul de sub macheta bisericii din tabloul votiv: „Zugrăvitu-s-au această sfîntă şi dumnezăiască biserică şi s-au / învălit cu toată osîrdiia şi cheltuiala dumnealor cocoana Elenca / slugeriasa şi dumn(eaei) cocoana Mariia Pleşoianca, spre a să pomeni / de toţi preoţi(i) ce vor sluji într-acest sf(în)t lăcaşi. Şi s-au / făcut acest meremet în zilele preaînălţatului nostru / domn Gheorghie Dumitru voevod, la anul 1845 maiu 25.".

În tabloul votiv dispus pe registrul inferior al pronaosului, sunt reprezentaţi, pe peretele vestic: jupan Şărban şi jupaniţa Păuna (latura sudică), jupan Pârvu şi jupaniţa Marica (latura nordică).

Macheta bisericii, fidel concepută, cu detalii de parament şi feronerie, este susţinută, într-un ştergar, de către Şerban şi Pârvu, ctitorii

principali. O inscripţie pictată pe un rotul plasat sub macheta bisericii consemnează lucrările de reparare şi zugrăvire efectuate în anul 1845.

Suita comanditarilor este completată pe peretele sudic, de la est la vest, cu: jupan Nicolae, jupaniţa Zmaranda, jupaniţa Neacşa (bust), slugereasa Elenca şi cocoana Mariia Pleşoian(u) cu fetiţa Elesaveta având în mână o floare de salcie, iar, pe peretele nordic, de la est la vest, cu: jupaniţa Mariia, jupan Dumitru, jupaniţa Caliţa (bust), jupan Matei şi Macarie monah, care este zugrăvit deasupra nişei scării.

Personajele menţionate sunt pictate într-o manieră realistă, costumaţia de epocă indicând apartenenţa lor la categoria negustorilor şi boiernaşilor de la începutul veacului al XIX-lea. Ctitorii dintâi sunt costumaţi în „haine lungi, bordate cu blană şi cu gulere îmblănite, iar femeile cu coafe albe, rotunde şi cu rochii simple, colorate uniform sau înflorate mărunt, cu paftale la brâu şi copci încheiate până la gât".

Descriind înfăţişarea costumului ctitorilor picturii din anul 1845, prof. univ. Dan Mohanu, autorul proiectului de restaurare a picturii murale, releva bogăţia lui: „coafe complicate, încheiate ca nişte funde mari pe creştetul capului, dintre ele, distingându-se Maria Pleşoaia care are vestimentaţia cea mai somptuoasă şi pe deasupra, un şal îmbulinat, cu borduri dantelate colorate şi cu franjuri, şal căzut pe umeri elegant, peste o rochie decoltată". Ecouri ale picturii de şevalet din epocă se semnalează în chipul expresiv al fetiţei Elisaveta şi în detalierea podoabei sale capilare.

Pictura votivă în frescă vădeşte „un spirit al tradiţiei ortodoxe postbizantine târzii româneşti, inflexiuni ţărăneşti venite din lunga tradiţie populară a secolului al XVIII-lea, dar şi surprinzătoare deschideri moderne în spiritul epocii".

Tabloul votiv era, potrivit lui Victor Brătulescu, completat, pe latura sudică a pridvorului, cu ctitorii ţărani: Ristea, Ilie şi Stanca, portretele acestora fiind distruse prin aplicarea unui strat de var, prezenţa lor „argumentând, însă, existenţa unei zugrăveli anterioare" de secol XVIII, într-un spaţiu neobişnuit pentru reprezentarea unui asemenea ansamblu pictural.

O evidentă discrepanţă se semnalează, conform observaţiei pictorului restaurator Dan Mohanu, între „ansamblul tabloului votiv caracterizat prin amploarea şi farmecul picturii realizate cu tuşe libere, dezinvolte, prin arta portretistică tradiţională încă în spirit, dar vădind deja mijloace artistice deschise modernizării" şi „restul ansamblului care vădeşte o pictură supusă tuturor compromisurilor esteticii târzii a postbizantinismului, cu naivităţi, dar şi cu expresivităţi specifice; tuşe largi, pete mari de culoare, grafism dominant, compoziţii ample şi puţine, disproporţionat de mari pentru tendinţele modeste ale spaţiului interior, tendinţă frecventă în această perioadă de decadenţă".

Sub raportul tehnicii de execuţie a picturilor murale, este relevantă influenţa frescelor medievale româneşti de sorginte brâncovenească, pictura murală de la Biserica Meculeşti reprezentând „un exemplu al ultimelor rezonanţe de vitalitate ale artei postbrâncoveneşti".

Pomelnicul pictat cu litere albe în proscomidiar, în care sunt menţionaţi: „Radu erei, Stanca er(e)iţa, / Voicu, Petre, / Mariia, Sanfira" constituie o probă elocventă pentru atribuirea picturii murale renumitului zugrav Voicu din Piteşti, inclus în pomelnic alături de preotul bisericii.

Preocupaţi de înzestrarea ctitoriei lor, comanditarii vor dona Bisericii Meculeşti clopotul suspendat în turlă. Inscripţia precizează comanditarii, hramul, anul turnării acestuia: „† Acestŭ clopotŭ este făcut de Pîrvul, Marica, Şărban, Păuna, Dumitru, / Maria (la) hramu(l) voievozilor M(ihail) (şi) Gav(riil), 1756.". Intervenţii importante asupra locaşului de cult au fost efectuate în anii: 1946; 1969–1972 (învelirea cu şindrilă, protejarea turlei cu scânduri de brad); 1970 (electrificarea monumentului).

Important monument medieval în care se atestă, prin tablourile votive, elemente de sorginte ţărănească ale construcţiei îngemănate cu pictura evocatoare de istorie şi specific zonal, Biserica Meculeşti reprezintă o mărturie semnificativă a creativităţii înaintaşilor ale căror suflete s-au adăpat din izvorul nesecat al credinţei neamului românesc.

Bibliografie selectivă

*** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Mohanu Dan – *Proiect de conservare-restaurare a picturilor murale din Biserica „Sf. Voievozi"-Meculeşti*, Piteşti, 1987 (dactilogramă); Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica «Sf. Spiridon» din Prundu

Aşezarea s-a constituit, potrivit unei legende orale locale, pe prundul râului Argeş, la sud de Piteşti, în apropierea sursei de apă necesare pentru practicarea unei ocupaţii tradiţionale: legumicultura. Parohia, care includea satele Prundu şi Bănănăi, purta denumirea de Prundu-Hâteşti. Se atestă, prin folclorul zonal, existenţa unei „biserici mici, din bârne, acoperite cu şindrilă, situată chiar pe malul râului Argeş, având şi cimitirul împrejurul ei".

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824», se confirmă că „la Prundu, se află o biserică de lemn Sf. Spiridon, pe moşiea oraşului făcută de Hagi Mateiu Ţăcălie", „servită" de un preot, Ilie, în vârstă de 40 de ani. Anterior, în anul 1808, se înregistrau „două biserici de lemn" la Prundu, ai căror slujitori erau preoţii: „Stan, Barbul şi Stroe". Mai mult chiar, ms. 3525 completa lista preoţilor cu un al patrulea „slujitor": Dumitrache, în vârstă de 30 de ani. Biserica de lemn edificată de Hagi Mateiu Ţăcălie a ars complet în iulie 1872, în timpul unui incendiu devastator: „S-a întâmplat de a luat foc biserica de la un băiat al cântăreţului Bănică Nicolae, care lipsea în acea seară, şi astfel a ars până în temelie, iar sfintele odoare s-au scos şi s-au asigurat în altă biserică vecină.".

Refacerea integrală a bisericii a implicat stabilirea unui spaţiu de amplasare în centrul comunei şi întocmirea unui „plan arhitectural special", care includea, evident, dimensiunile noului locaş de cult prevăzut a fi: „lung de 15 stânjeni, lat de 5 şi înalt de 3 şi 4 palme". Comitetul format din: epitropul Andrei Ştefănescu din Piteşti, preotul Mincă Ionescu, proprietarii Nicolae Minculescu şi Dumitrache Muşat demarează operaţiunile de înălţare a bisericii la 26 aprilie 1876, stipulând, în contractul cu echipa de meşteri, preluarea ca model a Bisericii Mărăcineni-Muscel, cu modificarea, însă, a aspectului turlei, fiindcă cea de la Mărăcineni era „subţire şi scurtă". În contract, erau prevăzute şi alte „abateri" de la modelul dat: „în altar, vom pune trei ferestre şi, la bărbaţi, patru ferestre, iar la femei, două ferestre", prin „bărbaţi" înţelegându-se naosul, iar prin „femei", pronaosul bisericii.

Antreprenorul, Anton Alexandrescu din Cacaleţii de Jos, şi şeful meşterilor, Ilie Neacşu din Stănislăveşti, stabilesc durata lucrărilor la trei luni, precum şi costul acestora: „7.000 de lei vechi, 10 vedre rachiu, 200 oca de mălai plus 2.000 de lei pentru plata salahorilor". Proiectul bisericii a fost conceput de Johan Archez, arhitectul oraşului Piteşti. Construcţia ridicată de roşu şi cu acoperiş va costa, în martie 1877, „peste una mie de galbeni", fiind necesari, pentru definitivarea lucrărilor, încă „trei-patru sute

de galbeni". Epitropul Andrei Ştefănescu se angajează să facă „pe cheltuiala sa, stranele, uşile împărăteşti şi toate icoanele din naos şi pronaos". Sfinţirea bisericii se oficiază în 3 decembrie 1878, de către episcopul Ghenadie II al Argeşului, adăugându-se hramul «Sf. Apostoli Petru şi Pavel».

Terenul pe care s-a înălţat biserica a fost donat de epitropul Andrei Ştefănescu şi soţia sa, Ana, precum şi un hectar de teren arabil. Contribuţia acestora la edificarea sfântului lăcaş a fost considerabilă, astfel că reprezentarea lor votivă în pronaos, în calitate de ctitori, era motivată.

Construcţia de plan dreptunghiular, cu pridvor subdimensionat, retras din plan, susţinut pe coloane racordate prin arcade semicirculare, a fost edificată din cărămidă, pe o fundaţie de beton, pronaosul fiind surmontat de o turlă-clopotniţă octogonală din lemn, învelită integral cu tablă galvanizată, ca, de altfel, şi restul acoperişului.

În anul 1932, sub păstorirea preotului paroh Petre Ionescu, licenţiat în teologie, biserica a fost renovată, cheltuielile fiind suportate de către enoriaşi în bani, dar şi în produse agricole, în special, grâu şi porumb. Operaţiunea de restaurare a fost executată de către echipa meşterului Teofan din Stolnici şi a constat din: tencuirea din nou a construcţiei, reînvelirea cu tablă, turnarea pardoselii din mozaic.

În acelaşi an, biserica a fost repictată în ulei, pictura fiind „spălată", în anul 1949, „cu apă caldă şi săpun" <sic !> de către pictorul Ion Păunescu din Piteşti, care a fost „răsplătit" cu produse cerealiere. O asemenea modalitate contraindicată de „restaurare" a determinat evident degradarea accentuată a picturii murale, inclusiv decaparea suportului pictural.

Lucrări de întreţinere majore s-au efectuat în anii 1966–1967, constând din împrejmuirea bisericii şi a cimitirului parohial cu prefabricate din beton. Întregul fond de carte religioasă este relativ recent (post 1911), iar unele icoane şi obiecte de cult sunt databile la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

Biserica «Sf. Spiridon» reprezintă, prin strădania continuă a slujitorilor şi enoriaşilor săi, o mărturie evidentă a preocupării de a se conserva pentru posteritate acest altar al credinţei strămoşeşti.

Bibliografie selectivă

*** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949,* Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica «Sf. Ilie» a cojocarilor

Biserică de breaslă

În zona centrală a ansamblului urban medieval Piteşti, a fost înălţată, în cursul anilor 1826–1828, Biserica «Sf. Ilie», de către starostele cojocarilor, Petre Pandele, şi soţia sa, Păuna, pe locul unui alt locaş de cult ruinat, noua biserică fiind asociată, în memoria colectivă a piteştenilor, încă din perioada construcţiei, cu renumita breaslă a cojocarilor. Depistarea, în perimetrul incintei, a unor morminte antedatate momentului edificării actualei construcţii, constituie un argument notabil privind existenţa unei biserici anterioare în spaţiul delimitat, la est şi la vest, de căile de circulaţie prezente: bulevardul Republicii şi, respectiv, str. Fraţii Goleşti, iar, la nord, de ramificaţia str. Craiovei spre Târgul din Vale, ramificaţie ce intersectează străzile menţionate.

În «Charta României Meridionale, publicată în 1864 din ordinul măriei sale principelui domnitoriu Alessandre Ioane I», cunoscută sub numele de «Harta Szathmary», pe amplasamentul actual al Bisericii «Sf. Ilie», este figurată „o incintă de plan neregulat, care cuprinde o construcţie de zid şi una de lemn".

Supoziţia arhitectei Eugenia Greceanu, conform căreia „Biserica de zid a înlocuit desigur un lăcaş mult mai vechi, pe care putem să-l presupunem de zidărie, începând cu secolul al XVII-lea", se bazează pe un argument incontestabil: importanta breaslă a cojocarilor piteşteni care avea un rol considerabil în economia oraşului, intenţiona, prin ctitorirea acestui locaş de cult, să se impună în faţa patriciatului local.

Amploarea practicării meşteşugului menţionat este relevată edificator prin «Statistica privind mica industrie şi meseriile din oraşul Piteşti» din iulie 1900, în care sunt înregistrate 25 ateliere de „cojocari groşi" cu 120 de lucrători (calfe) şi 200 de ucenici, precum şi patru ateliere de „cojocari subţiri" (blănari) cu două calfe şi trei ucenici, în această meserie fiind implicaţi, în total, 325 de locuitori din oraşul Piteşti, care număra, la începutul secolului XX, o „populaţie stabilă" de 15.857 de locuitori. Breasla cojocarilor se bucura de o evidentă notorietate, situându-se pe primul loc, sub raport numeric, în contextul meseriilor practicate în urbea piteşteană. Steagul renumitei bresle a cojocarilor, datând din anul 1841, este expus în secţia de istorie a Muzeului judeţean Argeş.

Pisania Bisericii «Sf. Ilie», fixată anterior deasupra accesului în locaşul de cult, confirmă participarea cojocarilor, alături de alţi ctitori, în special, negustori, la edificarea importantului monument ecleziastic din urbea Piteştiului: „Cu vrerea Tatălui, ajutoriul Fiiului şi cu puterea / D<u>h<u>lui Sf<î>nt, îndemnatu-s-au robii lui D<u>mnezeu, Pantele Petru, cu / soţiia sa, Păuna, Theodorache sin diiaconu Hri<s>tŭ cu soţia / sa, Ilinca, Mihai Popovici cu fraţii săi, / Pavel, Dimitrie, prin osîrdiia şi cheltuiala dum/nealor şi cu ajutoriul altor fraţi neguţători, de au rădi/cat această sf<î>ntă bisirică din temelie, pînă la săvîr/şitŭ, spre cinstea şi lauda sfîntului, slăvitului prorocului I/lie Thezviteanul şi a marelui mucenic tămăduitori Pantele/im<o>n, în zilele binecredinciosului şi singur stăpînitori, marele / domnŭ şi înpărat a toată Rosiia, Nicolae Pavlovici, cu / blagosloveniia preaosfinţitului mitrop<olit> <Ungro>/vlahia, chiriu chir Grigorie. 1828".

Sfinţirea bisericii va fi oficiată, la 22 mai 1828, de către mitropolitul chir Grigorie al Ungrovlahiei.

În «Catagrafia preoţilor din judeţul Argeş la 1833», publicată de către pr. Marin M. Branişte şi pr. Ilie Diaconescu, se consemna despre Biserica «Sf. Ilie-Nou»: „biserică de zid, hram: Sfântul Ilie, pe a sa moşie. Preoţi 2: Niţă şi Nicolaie. Nicolaie cântăreţu, Tănase cântăreţu şi Ion paracliseru". Simpla precizare «Sfântul Ilie-Nou» confirmă, de facto, prezenţa anterioară a unei biserici „vechi", cu hramul «Sf. Ilie».

La aproape trei decenii de la sfinţire, în anul 1856, se atestă o primă intervenţie asupra construcţiei, consolidarea bisericii fiind urmată de refacerea picturii murale de către zugravul N. Stoenescu, pentru ca, peste alţi 40 de ani, monumentul să fie restaurat într-un mod radical.

Pisania concepută, la 20 octombrie 1896, de către Nicolae Constantinescu, fostul primar al oraşului şi administrator al acestui sfânt locaş, publicată în «Album religios», elucidează contribuţia unor ctitori iniţiali şi de „refacere" în evoluţia monumentului ecleziastic durat de breasla cojocarilor piteşteni. Textul „pisaniei" transcrise de către institutoarea Tatiana Bobancu clarifica contribuţia comanditarilor şi stabilea cronologic efortul material al acestora pentru edificarea şi conservarea locaşului de cult: „La anul 1826, Pandele Petre cu soţia sa, Păuna, cu ajutorul lui Tudorache Cojocaru şi alţii au început zidirea acestui sfânt lăcaş. La 1827, încetând din viaţă soţia lui Pandele Petre, dânsul a mers înainte cu lucrarea fără a se descuraja. La 1828, Pandele Petre a terminat această biserică, având altă soţie, Anica, în care timp, s-a târnosit sfântul lăcaş. La 1856, Pandele Petre voind ca opera lui să nu înceteze după moartea sa, printr-un testament legalizat, după ce-şi împarte averea la copii, lasă ca zestre bisericii două prăvălii în strada Şerban Vodă şi trei locuri virane pe bulevard, din venitul lor să se întreţină biserica, puind condiţie, ca nimenea să nu se amestece în administraţia averii şi a bisericii, decât numai copiii, nepoţii şi strănepoţii din neam în neam.

Un mahalagiu anume, Stancu Gheorghe, printr-o diată din anul 1852 şi alta legalizată în 1888, au dăruit bisericii două perechi de case situate în mahalaua Sf. Ilie, cu condiţia ca, din venitul lor, să se ajute la întreţinerea bisericii, dându-se şi la doi preoţi câte 6 lei pe an, ca sărindar, pentru pomenirea sufletului său. La această danie, biserica a intrat în stăpânire la anul 1891. La anul 1891, viind subscrisul, ca administrator în calitate de ginere al defunctului Pandele Petre, fiindcă copiii săi, Leanca şi Zinca, din prima căsătorie, precum şi copiii celei de-a doua soţii, Anica, anume: Simion, Gheorghe, Niţă şi Tinca, au încetat din viaţă, rămânând numai două fiice, anume soţia lui Petrache Ioanid şi Eliza, astăzi, soţia mea, văzând că această biserică este ruinată cu desăvârşire, am pus la cale restaurarea ei, cu banii ce a avut biserica, venindu-mi în ajutor primăria locală, precum şi o parte din mahalagii şi orăşeni, cari, numele, pronumele şi suma ce au dat le-am trecut în condica numerotată şi sigilată de noi, depusă în altarul bisericii, obligându-se preoţii a pomeni numele lor în veci.

Această biserică a fost restaurată complect la anul 1894, fiind episcop al Eparhiei Argeşului, Înalt P.S. Dr. Gherasim Timuş.".

Vechiul pomelnic al Bisericii «Sf. Ilie» menţiona, printre ctitori, pe: „Pandele Petre cu Păuna; Tudorache sin Diaconu Cristea cu soţia, Ilinca; Mihai Popovici cu fraţii, Pavel şi Dumitru". Aşadar, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în perioada anilor 1894–1896, în cursul unor lucrări de reparaţii efectuate din iniţiativa familiei Nicolae şi Eliza Constantinescu, planul bisericii va fi extins, prin adăugarea unui pridvor pe latura vestică. Intervenţia asupra aspectului locaşului de cult restaurat a suscitat discuţii intense în rândul slujitorilor altarului, care îi reproşau administratorului testamentului, Nicolae Constantinescu, modificarea radicală a faţadei principale, fiind, de fapt, intrigaţi că acesta refuzase să le mai dea anual 200 de lei, sub pretextul că preoţii locuiau în casele din curtea bisericii, fără să plătească chirie şi că banii destinaţi lor fuseseră cheltuiţi pentru refacerea bisericii.

Analizând modul în care operaţiunile de consolidare şi de restaurare au fost efectuate la Biserica «Sf. Ilie», arhitecta Eugenia Greceanu considera că tendinţa de „înfrumuseţare" a faţadei acesteia la sfârşitul secolului al XIX-lea, în cursul restaurării „coordonate" de primarul Nicolae Constantinescu, „ginerele unuia dintre ctitorii cojocari" a determinat „hipertrofierea părţii de vest în dauna dominantei tradiţionale a Pantocratorului, tendinţă care corespunde în fapt curentului laicizant, dominant în Europa celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea".

În secolul XX, lucrările de consolidare şi restaurare întreprinse au păstrat, potrivit specialistei menţionate, „expresia arhitecturală a unui mod de gândire revoluţionar, la vremea lui, dovedind, astfel, respectul pentru înaintaşi, care i-a lipsit «restauratorului» de la sfârşitul secolului al XIX-lea".

O etapă semnificativă în acţiunea de conservare a monumentului o

reprezintă perioada anilor 1926–1934, lucrările întreprinse cu cheltuiala binecredincioşilor Nicolae şi Alexandrina Dumitrescu implicând: subzidiri, refacerea acoperişului din tablă, precum şi repictarea în ulei a programului iconografic de către pictorul Gheorghe Belizarie, originar din Domneştii Muscelului.

Consemnările referitoare la slujitorii locaşului de cult sunt, din păcate, incomplete, pentru a se putea realiza evidenţa exactă a succesiunii cronologice a personalului parohial. În anul 1940, potrivit «Anuarului Eparhiei Argeş», Parohia «Sf. Ilie» număra 519 familii cu 2.076 suflete: „Biserica parohială cu hramul Sf. Ilie, construită din zid, în anul 1896 <sic !>, reparată în 1926 şi 1934, este în stare foarte bună; paroh: pr. Marin Popescu, iconom stavrofor, medaliat cu „Răsplata muncii pentru biserică" cl. I şi „Crucea comemorativă cu barete pentru războiul 1916-1918"; ajutător: pr. Ioan Popescu-Albota, iconom stavrofor; ambii licenţiaţi în teologie; diacon: Gheorghe Diaconescu, licenţiat în teologie; cântăreţi: Nicolae Bălăşoiu şi Aurelian Popescu.".

În cursul celui de-Al Doilea Război Mondial, bombardamentele efectuate de către „aviaţia anglo–americană, în ziua de 6 mai 1944, între orele 11–12, cu bombe brizante şi incendiare lansate din avioane" vor produce pagube considerabile în oraş. În afara înregistrării unui număr impresionant de morţi [176] şi de răniţi [458], au fost distruse sau avariate unele instituţii de stat, 523 de case particulare, iar, dintre instituţiile de cult piteştene, au fost avariate, potrivit «Dării de seamă a Primăriei oraşului Piteşti din 20 mai 1944», bisericile: «Sf. Nicolae», «Sf. Gheorghe» şi «Sf. Ion». În mod special, se menţiona, însă, despre Biserica «Sf. Ilie», că „a fost distrusă". O bombă a transformat în ruine altarul şi o parte din naosul locaşului de cult, operaţiunea de refacere declanşată imediat după terminarea războiului efectuându-se cu preocuparea de a se respecta integral forma anterioară a construcţiei ecleziastice.

O placă de marmură, încastrată în peretele exterior sudic al pronaosului, consemnează, din păcate, complet eronat, momentul declanşării evenimentului: „La 6 Aprilie <sic !> 1944, cînd a fost bombardat oraşul Piteşti, o bombă a căzut pe altarul acestei biserici, lîngă care erau îngropaţi ctitorii ei: Pandele Petre şi soţia sa, Anica. Drept pios omagiu, s-a aşezat această placă prin stăruinţa lui Balotă Petre din Cepari-Argeş, descendent al ctitorului, prin osteneala preotului paroh Emanoil Branişte şi a Consiliului parohial. 1991.".

Ulterior, biserica a fost reacoperită cu tablă şi, apoi, repictată in fresco de pictorul Emil Ivănescu, originar din Curtea de Argeş, care a înnobilat, prin penelul său, numeroase altare ale credinţei în Dumnezeu din perimetrul de suflet al României Mari.

Operaţiune de amploare, restaurarea începută în anul 1946 a fost definitivată în 1956, dar oficierea resfinţirii bisericii a avut loc la 30

noiembrie 1958, în prezenţa episcopului Râmnicului şi Argeşului, Iosif Gafton.

Sub aspect arhitectural, biserica prezintă un plan triconc, cu abside poligonale, în exterior, şi semicirculare, în interior. Pridvorul supra-dimensionat, retras din planul pronaosului, este închis cu uşi la faţada principală, precum şi la cele laterale.

O particularitate sub raportul elevaţiei o oferă acoperişul dominat de turle de secţiune octogonală; turlele principale de pe naos şi pronaos sunt prevăzute cu tambur pătrat; turla-clopotniţă care surmontează pronaosul fiind încadrată de două turle de dimensiuni reduse, realizate pe o structură de lemn învelită cu tablă.

Decorul interior al monumentului se amplifică substanţial prin iconostasul de lemn sculptat de către meşterul popular Iliescu-Călineşti, în perioada ultimei restaurări de amploare.

„Pictura în tempera de o expresivitate şi o frumuseţe înălţătoare, potrivit aprecierii pr. prof. univ. Ioan Stancu, fost slujitor al acestei sfinte biserici, pictură ce cuprinde în sine toate elementele cerute de rigurozitatea iconografică" a fost restaurată cu „dăruire şi erudiţie", în lunile iunie–noiembrie 1991, de către pictorul Ion Diaconu din Râmnicu Vâlcea.

Resfinţirea Bisericii «Sf. Ilie» a fost oficiată, într-un cadru solemn, la 1 decembrie 1991, de către episcopul Calinic Argeşeanul, „într-o atmosferă de nuntă spirituală, de pregătire pentru săvârşirea sacrului".

În patrimoniul bisericii, sunt tezaurizate icoane şi obiecte de cult de o evidentă valoare artistică şi documentară: un potir de metal aurit, de 25 cm înălţime şi 10 cm diametrul cupei, cu următoarea inscripţie incizată, precizând comanditarii: „† Vo(i)ca, Ion, Sanfir, Dumitra, Pant(e)li; an <de la> H(r)istho(s); 1830"; un potir pe piedestalul căruia sunt reprezentaţi cei patru evanghelişti, iar, pe cupă, în medalion: „Iisus Hristos", „Maica Domnului", „Sf. Ioan", este inscripţionat în limba slavonă: „Trupul lui Hristos primiţi şi, din izvorul cel fără de moarte, gustaţi !"; un chivot decorat în motive florale; o căldăruşă de aramă din 1794; un antimis datând din 1873; icoane pictate pe lemn reprezentând pe «Maica Domnului», pe rizaua căreia, se menţionează comanditarii: „Ioan, Ilie, Virgil şi Lixandru Marinescu din Piteşti. 23. IV. 1921" şi o icoană prăznicară cu două feţe: «Învierea Domnului» / «Sf. Ilie şi Sf. Pantelimon», pe care este inscripţionat textul: „Îmbrăcată de Vasilica şi Alexandru Ionescu din Piteşti, cu fii(i): Vasile şi Nicolae. 1937-06-1.".

Din creaţia plastică religioasă a renumitului zugrav piteştean Ilie Petrescu, se conservă icoanele: «Iisus Hristos» şi «Maica Domnului cu Pruncul», iar Gheorghe zugravul ot Cozia îmbogăţeşte zestrea iconografică a bisericii, prin icoana reprezentând pe «Maica Domnului îndoliată» şi «Sf. Stelian», datată 1830.

Dintre cărţile ritualice incluse în patrimoniul cultural naţional, care provin din inventarul bisericii, se înregistrează, în ordinea cronologică a apariţiei lor, următoarele: «Minei pe luna noiembrie» [Bucureşti, 1678, în limba greacă], «Penticostar» [Bucureşti, 1681, în limba greacă], «Octoih» [Râmnic, 1713], «Penticostarion» [Bucureşti, 1768], «Noul Testament» [Râmnic, 1794], «Evanghelie» [Buda, 1812], «Anastasimatar» [Viena, 1823], «Mineie pe lunile ianuarie–decembrie» [Bucureşti, 1852], «Noul Testament» [Bucureşti, 1855], «Liturghier» [Bucureşti, 1855] şi altele.

Evocând cu deferenţă preoţii care au oficiat de-a lungul vremii în sfânta biserică a cojocarilor, distinsul slujitor al altarului acesteia, parohul Corneliu Boncescu remarca, printre alţii, pe preotul Rizea Dobrescu pentru „înzestarea sa cu harul desenului şi al săpatului în lemn, precum şi pentru preocupările arhivistice şi bibliofile, de adevărat iubitor al manuscriptelor şi al cărţilor vechi bisericeşti". Vrednici slujitori ai credinţei ortodoxe, preoţii de la Biserica «Sf. Ilie» s-au străduit permanent să menţină în condiţii corespunzătoare sfântul locaş, înzestrându-l cu obiecte de cult şi cărţi ritualice, pentru a respecta, astfel, memoria înaintaşilor care l-au ctitorit în renumita „mahala a cojocarilor".

Tradiţii abandonate

Sărbătorirea hramului iniţial – «Sf. Ilie» – implica efectuarea unui ritual specific, devenit tradiţional: „Se pregătea o colivă foarte mare, având în mijloc portretul prooroculuicu un cojoc mare în braţe, pictat de cel mai mare zugrav al oraşului, care era aşezată pe o schelă în biserică, construită numai pentru acest eveniment anual. Ilie Petrescu era pictorul cel mai vestit din urbe, iar, după moartea acestuia, era chemat de la Bucureşti fiul acestuia, celebrul Costin Petrescu.".

Originalul ritual menţinea permanent treză ideea apartenenţei bisericii la celebra corporaţie a cojocarilor şi conferea sărbătoririi hramului o particularitate extrem de apreciată de către enoriaşi, dar şi de ceilalţi locuitori ai urbei piteştene, tradiţie ce se impune a fi reluată în contemporaneitate, pentru ineditul şi spectaculosul ei evident.

Din păcate, în anul 1978, în cursul campaniei demolatoare efectuate de către regimul totalitar, sub pretextul aberant al „sistematizării oraşului", din vechiul ansamblu arhitectural care evoca specializarea şi angrenarea unui important număr de piteşteni în acest tradiţional meşteşug al cojocăritului, nu s-a menţinut decât locaşul sfintei biserici.

Preocupări constante

Relevând permanenta preocupare pentru starea de conservare a locaşului de cult, distinsul preot paroh Emanuel Branişte menţiona: „Pentru buna podoabă a Casei Domnului, enoriaşii, Consiliul parohial, Comitetul – antrenaţi în permanenţă, stimulaţi de spiritul de colaborare, încredere şi deplină dragoste existente între

slujitorii bisericii – au realizat, între altele, lucrări ca: restaurarea picturii în 1990, procurarea străniIor din lemn de stejar artistic lucrate în atelierele Sfintei Patriarhii, un nou cafas, împrejmuirea curţii bisericii cu gard de ciment şi fier forjat, introducerea sistemului de încălzire centrală etc. Păstrarea în condiţii optime a sfântului locaş a fost îndeplinită cu toată grija de slujitorii bisericii: preot Em. Branişte, preot dr. I. Stancu şi protoiereu Iuliu Chiriţă.".

Remarcabilul monument de arhitectură ecleziastică, Biserica «Sf. Ilie, Sf. Paraschiva şi Sf. Pantelimon» perpetuează, în memoria colectivă a piteştenilor, numele unui meşteşug ce a făcut faima unui cartier locuit, în special, de cojocari, meseriaşi vestiţi care, prin vrerea şi puterea lor, au înălţat-o spre înaltul cerului, cu credinţă în Dumnezeul cel Atotputernic şi în lumina adevărului evanghelic al vieţii veşnice.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Boncescu Corneliu – *Biserica Sf. Ilie din Piteşti*, Piteşti, 1977, dactilogramă; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XXIII (1971), nr. 1-2; Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Ilie" a cojocarilor din municipiul Piteşti*, în „Lumină lină", an XIII [2002], nr. 1; Diaconu Tudor – *Locaşuri de cult în municipiul Piteşti*, în „Păstorul Ortodox", an II, nr. 1/1996; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; *** – *Episcopia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Stancu Ioan – *Biserica «Sf. Ilie»*, în „Lumină lină", nr. 7/1991; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica «Sf. Ioan Botezătorul»

Amplasată „în mijlocul unui adevărat templu al naturii, în locuri cum nu se poate mai prielnice pentru meditaţie şi reculegere", precum menţiona inspirat vrednicul de amintire preot paroh Ştefan Udrescu, Biserica «Sf. Ioan Botezătorul» din Gura Stănceştilor se integra unui vechi aşezământ religios constituit din: schitul înălţat pe un monticol, un cimitir (acum, dispărut) şi locaşul de cult situat pe liziera de est a pădurii Trivale. Consemnată în documente încă din 20 ianuarie 1698, biserica fusese edificată, cu certitudine, într-o epocă anterioară, de vreme ce, la data menţionată, „rămăsese de multă vreme pustie, fiind ameninţată cu dărâmarea", Marin Ungurelu, considerat unul dintre ctitorii săi, închinând-o Mănăstirii Trivale „cu tot locul dimprejurul ei". [Arhivele Statului – *M-rea Trivale*, pachet XIV, d. 1].

Din perspectivă istorică, geneza Bisericii «Sf. Ioan Botezătorul» la sfârşitul secolului al XVII-lea reprezintă un important suport informaţional al ipotezei susţinute de către unii cercetători locali, potrivit cărora obiectivul menţionat în document ar fi fost edificat la începutul secolului al XVII-lea, şi că, „şubrezindu-se, din pricina curgerii anilor şi a lipsei de grijă a oamenilor", ar fi fost demolat post 1698. Se consemnează, de asemenea, exclusiv pe baza tradiţiei orale, existenţa unui locaş de cult intermediar, sub raport cronologic, între biserica atestată documentar şi cea actuală.

Amplasamentul acestei biserici a fost pe „Colina pompierilor", comanditarii renunţând la vechea vatră afectată periodic de deversarea pârâului Trivale; potrivit pisaniei, „La anul 1728, aprilie 10, s-a clădit biserica de lemn cu numele «Sf. Ioan Botezătorul», unde se găseşte Foişorul de foc.".

Degradându-se continuu, datorită infiltrării apei prin acoperişul de şindrilă, cu consecinţe previzibile asupra materialului lemnos din care fusese construită, biserica aflată într-o stare de conservare deplorabilă va fi refăcută din temelie, pe amplasamentul iniţial, amenajat prin drenarea adecvată a terenului, în anul 1806, cu „osârdia lui Hagi Matei Ţăcălie, care dovedise reale disponibilităţi ctitoriceşti, prin construirea „pe cheltuiala sa" a locaşurilor de cult din Prundu (evident, o refacere, întrucât biserica figurează în Harta austriacă !) şi Vătăşeşti.

Enoria parohiei se plânge Episcopiei Argeşului, la 18 ianuarie 1861, că „Lăcaşul a rămas neîncăpător, faţă cu sporirea populaţiei şi ar vrea să-l mărească.".

Abia, însă, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, comunitatea parohială în accentuată creştere demografică, la îndemnul episcopului Ghenadie – neobositul iniţiator al construirii şi restaurării bisericilor din Eparhia Argeşului, decide demolarea şi refacerea pe o fundaţie extinsă a locaşului de cult, întrucât proporţiile reduse ale construcţiei, pe care vremea îşi pusese amprenta sa distructivă, nu asigurau capacitatea necesară pentru cuprinderea, în timpul slujbelor, a cât mai multor enoriaşi.

Lucrările de edificare a bisericii vor începe în anul 1881, utilizându-se, în acest scop, şi materialele de construcţie rezultate din demolarea construcţiei anterioare. Din considerentele enunţate, obştea parohială a inclus printre comanditarii locaşului, pe episcopul Ghenadie, care va fi înfăţişat în tablourile votive consacrate ierarhului şi ctitorului anterior, Hagi Matei Ţăcălie. Intrată în uzul cultului la 18 decembrie 1888, după oficierea slujbei de sfinţire, Biserica «Sf. Ioan Botezătorul» va corespunde, prin dimensiunile sale apreciabile (276 mp), necesităţilor comunităţii ortodoxe care gravita în jurul său.

Construită din cărămidă prinsă în mortar de var, biserica este învelită cu tablă de fier plumbuită, fiind surmontată de turla Pantocratorului şi de turla de pe pronaos. De plan dreptunghiular, cu absidă semicirculară la altar şi pridvor închis pe latura vestică, construcţiei i se asigură lumina interioară, prin cele opt deschideri ale turlei Pantocratorului şi prin vitraliile de dimensiuni apreciabile (308x112 cm), reprezentând pe: «Maica Domnului cu Pruncul», «Iisus Hristos», «Sf. Ioan Botezătorul», «Sf. Gheorghe» şi «Sf. Eustaţiu Placid».

Atmosfera de elevată religiozitate a interiorului este accentuată prin pictura murală în ulei realizată în stil realist, în anul 1888, de către pictorul Costin Petrescu. Programul iconografic include tablouri compoziţionale de dimensiuni considerabile constituite din scene biblice precum: «Intrarea în Ierusalim», «Iisus prin grâu», «Coborârea de pe cruce», «Sărutul lui Iuda», «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul» ş. a., scene care se remarcă prin armonia cromatică şi prin siguranţa desenului.

Pisania existentă precizează etape definitorii din istoria acestui monument ecleziastic: „La anul 1728, aprilie 10, s-a clădit biserica de lemn (cu) numele Sf. Ioan Botezător(ul), unde se găseşte foişor(ul) de foc şi la anu(l) 1806, Hagi Matei Ţăcăli(e), văzând ruina biserici(i), a clădit-o pe aciest loc. În 1881, episcopul Eparhi(ei) Argeşiului, D. D. G(h)enadie 2, socotind mărimea enoari(ei), s-au îndemnat de duhul şi cu ajutoriu(l) Sfinti(i) Treimi, împreună cu epitropi(i) şi enoriea, a hotărât surparea cel(e)i vec(h)i, ridicarea din nou (la) care (a) ajiutat M. S. Regele Români(e)i, Carol I, (în) ale cărui zile, s-a început şi s-a terminat, sub păstorirea iubitor(ului) de Dumnezeu episcop primul (c)titor. Osteneala a(u) dat: C. Enescu, G. Bănescu, M. Ionescu, Marin Ştefănescu, C. Zăvoian, O. Ionescu, C. Dumitrescu, N. Simionescu, J. Ştefănescu, S. Petrescu, George T. Lărescu,

T. Tănăsiescu, M. Nicolop, alţi buni creştini. Anu(l) 1888 s-a sfinţit decembri(e) 18, de (c)titor episcop G(h)enadie.”.

Menţinerea într-o stare de conservare corespunzătoare a monumentului a implicat efectuarea unor intervenţii succesive, în decursul anilor, cu preocuparea constantă de a nu se afecta aspectul iniţial al construcţiei. O operaţiune de amploare executată în anul 1914 a constat din: reînvelirea cu tablă de fier plumbuită, introducerea luminii electrice, pardosirea cu mozaic ornamentat, recondiţionarea picturii, repoleirea iconostasului cu foiţă de aur, înzestrarea cu sfeşnice, montarea a cinci vitralii, reparaţii în interior şi exterior, realizarea împrejmuirii din fier forjat şi beton, îmbrăcarea icoanelor împărăteşti şi a unor prăznicare de pe iconostas. Contravaloarea acestor operaţiuni a fost asigurată prin vânzarea unui teren donat bisericii de către Zinca Rădulescu din Piteşti şi prin colecte publice. Alte intervenţii se efectuează în anii: 1930 – consolidare prin subzidiri; 1934 – pardoseli cu scândură de brad, în altar; 1941 – consolidare prin tiranţi metalici, în urma cutremurului din 10 noiembrie 1940, precum şi restaurarea picturii; 1947 – refacerea integrală a celor 34 de strane şi a tronului arhieresc din stejar sculptat; 1958 – introducerea gazelor pentru încălzire. În cursul acţiunilor de restaurare şi conservare, o etapă decisivă s-a desfăşurat în perioada anilor 1966–1969, reparaţiile capitale implicând: consolidarea şarpantei acoperişului, repararea învelitorii de tablă şi a sistemului de colectare a apelor pluviale, montarea unui paratrăznet, vopsirea tâmplăriei şi înlocuirea geamurilor turlelor, refacerea instalaţiei electrice, repictarea plafonului pridvorului, dar şi „spălarea cu apă şi săpun” a picturii murale de către enoriaşi – operaţiune efectuată empiric, cu consecinţe nefaste pentru conservarea scenelor biblice pictate. Ulterior, s-au construit trotuarul perimetral al bisericii şi aleile din incintă.

Patrimoniul cultic

Biserica «Sf. Ioan Botezătorul» tezaurizează, în inventarul său, obiecte de cult de o certă valoare cultural-artistică: discos de argint de 16 cm diametru, cu o inscripţie incizată pe bordură, menţionându-se donatorii şi anul confecţionării obiectului de cult: „Ghiorghi”, iar, în zona posterioară: „Leca, Niaga, Jioiţa; 1807”; linguriţă de argint aurit de 17,5 cm lungime inscripţionată cu precizarea anului şi a comanditarilor: „1814. Ath(anasie), D<u>m<itru> ?”; linguriţă de aur (15,20 gr) care prezintă inscripţia gravată: „Donat Bisericii Sf. Ioan-Piteşti. Ecaterina şi Petre Sucman <?>. 25 noembrie 1870”; o linguriţă din metal preţios cu coada terminată în cruce a fost donată de „Mina Ionescu”, iar o cruce cu picior, care încadrează o cruce din lemn sculptat cu o remarcabilă minuţiozitate, având reprezentate câte şase scene biblice pe fiecare parte, provine de la un „Ştefan Mpelo<?>; o riza executată în anul 1914 şi aplicată pe copertele «Evangheliei» tipărite la Bucureşti, în 1911.

Datând din anul 1888, icoanele împărăteşti de pe iconostas: «Iisus Hristos», «Maica Domnului», «Sf. Ioan Botezătorul», «Naşterea Sf. Ioan Botezătorul», «Sf. Mucenic Dimitrie», «Sf. Ierarh Nicolae» pictate în ulei pe blaturi masive de lemn, cu dimensiunile de 108x65 cm, prezintă, pe faţa principală, îmbrăcăminte de argint realizată în anii 1914–1915.

Se conservă icoanele prăznicare cu dublă faţă: «Învierea Domnului» / «Naşterea Sf. Ioan Botezătorul», «Sf. Ioan Botezătorul» / «Sf. Mucenici Dimitrie şi Teodor Tiron» – cu dimensiunile de 39x31 cm, precum şi icoanele cu o singură faţă reprezentând pe: «Iisus Hristos», «Maica Domnului», «Sf. Ioan Botezătorul», «Naşterea Sf. Ioan Botezătorul» şi «Sf Toader», «Sf. Mare Mucenic Dimitrie» şi «Sf. Ierarh Nicolae», cu dimensiunile de 20x15 cm.

Zestrea iconografică a bisericii include, printre altele, icoanele mici cu dublă faţă de pe iconostas, pictate în anul 1851, pe blaturi dimensionate 22,5x17,5 cm, atribuite renumitului zugrav piteştean Voicu, semnat pe icoana imaginând «Sfânta Treime» / «Sf. apostoli Petru şi Pavel», celelalte: «Botezul Domnului» / «Sf. Trei Ierarhi», «Întâmpinarea Domnului» / «Sf. Filofteia», «Duminica Floriilor» / «Duminica Tomii», «Schimbarea la Faţă» / «Adormirea Precistei», «Înălţarea lui Hristos» / «Sf. Constantin şi Elena», «Naşterea Precistei» / «Înălţarea Sfintei Cruci», «Intrarea în biserică» / «Sf. voievozi Mihail şi Gavriil», «Sf. Antonie şi Eftimie cel Mare» / «Sf. Atanasie, Chiril şi Haralambie», «Sf. Ilie, Pantelimon şi Paraschiva» / «Sf. Teodor, Gheorghe şi Dimitrie», «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul» / «Sf. Mina, Trifon şi Marina» – icoane în care prima scenă aparţine, probabil, lui Voicu zugrav, iar pictura de pe verso, unui alt zugrav din 1898, potrivit unor inscripţii. Un zugrav, Nicolae, este semnat pe icoana redând scenele biblice: «Pogorârea Sf. Duh» / «Duminica Orbului».

Vestitul zugrav piteştean Ilie Petrescu semnează icoanele reprezentând pe «Sf. Mare Mucenic Dimitrie» [97x67 cm], în anul 1865 şi «Iisus Hristos» [96x58] în 1866, atribuindu-i-se, de asemenea, acestuia şi icoana «Sf. Ioan Botezătorul». Zugravul Nicolae Ioan pictează, în 1866, icoana prăznicară «Naşterea Sf. Ioan Botezătorul» / «Sf. Teodor Tiron» cu dimensiunile 96x58 cm. Majoritatea celorlalte icoane sunt opera pictorului Costin Petrescu, autorul picturii murale din anul 1888.

Patrimoniul bibliofil al Bisericii «Sf. Ioan Botezătorul» cuprinde, printre altele, volumele: «Vivlos eniaysios apasan enklisiastikin akoluthian» [Târgovişte, 1709], «Vivlos eniaysios tis ke anthekti kali-te» [Lipsca, 1761], «Triodion» [Bucureşti, 1768], «Mineie» [Râmnic, 1776-1780] tipărite prin grija mitropolitului Grigorie şi episcopului Filaret al Râmnicului; «Mineie» tipărite în limba greacă la Veneţia, în 1803-1804, de Nicolaeos Glikis; «Apostol» [Bucureşti, 1784], precum şi: «Pravilniceasca Kondică a Domnului Alexandru Ioan Ipsilant» [Bucureşti, 1841], «Învăţăturile bunului şi credinciosului Domn al Ţării Româneşti Neagoe Basarab vvd către fiul

său Teodosie vvd», apărute în tipografia Colegiului «Sf. Sava» din Bucureşti, în 1843; «Manuscris din Sfânta Elena», de Alexandru şi Scarlat Iorgulescu [Tipografia lui Eliade, Bucureşti, 1846] şi altele. Dintre manuscrise, se înregistrează în patrimoniul bibliofil al parohiei: «Condica Parohiei Sf. Ioan» [1845] cuprinzând actele cu daniile făcute bisericii, precum şi trei pomelnice care datează din anii: 1838, 1843 şi 1899.

Printre piesele ritualice de o reală valoare artistică şi documentară, se păstrează: un Antimis din 1855, o cruce de lemn cu piedestal pictată de zugravul Ioan Nicolae la 29 martie 1879, o cruce de lemn îmbrăcată în metal filigranat, datată 1858.

În Lapidariumul Muzeului judeţean Argeş, se conservă o stelă funerară datată 1780, cu dimensiunile de 41x35 cm, care provine de la Biserica «Sf. Ioan», având următorul text incizat cu literă de 5 cm: „P(o)m(e)ni, G(ospo)di: / Anastase, Nastea, / Costea, Caliţa. / 1780.”.

Personalul bisericii

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824», se menţiona cu referire la: „Biserica Sf. Ioan Botezătorul. De zid. Pe moşiea oraşului, făcută de Hagi Mateiu (Ţăcălie). Preoţi: Barbu (protonotarie, 55 ani), scutit, ertat de răposatul; Gheorghie (40), Badea (40), Radu duhovnic (35).”.

În catagrafie, se reproduc şi elemente informaţionale referitoare la biserică preluate din recensământul anului 1808, efectuat în perioada „ocupaţiunii ruseşti”: „preoţi: Barbul, Costandin”.

Slujită cu devoţiune de preoţi conştienţi de misia lor duhovnicească, Biserica «Sf. Ioan» a rezistat încercărilor vremurilor, dăinuind ca un autentic altar de lumină şi de credinţă ortodoxă în vatra multiseculară a urbei piteştene.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIII (1971), nr. 1-2; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica «Sf. Vineri»

În zona estică a oraşului Piteşti, s-a înălţat, în perioada anilor 1817-1827, pe locul unui altar de credinţă strămoşească devenit neîncăpător pentru enoriaşii cartierului de negustori şi meseriaşi din vecinătatea râului Argeş, biserica cu hramurile: «Sfânta Troiţă», «Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul» şi «Cuvioasa Paraschiva», potrivit pisaniei de piatră încastrate în peretele vestic al pronaosului, sursă informaţională atestând comanditarii edificiului religios iniţial: „Întru slava sfintei şi nedespărţitei Troiţe şi întru cinstia şi lauda / Tăeri(i) capului Sfîntului Ioan Botezătoriul şi a Cuvio(a)si(i) maici(i) no(a)stre / Paraschevi(i), s-au ridicat această sfîntă biserică din temelie, de dumnealui biv vel / sluger Ion Ungurelu, i de jupan Hagi Ţenea, începîndu-să din leat <1>817, în care an s-a lucrat dă roşu, / în tovărăşie, pînă la al doilea an; 1818 martie 18, s-au pristăvit răposatu slugeri, iar dă atunci, / din pricina înpotriviri(i) vremilor, au rămas pînă în următoru an, când s-au să(vî)rşit, după cum să vede, cu / toată cheltuiala numai a dumn(ealui) Alecsandru Ungurelu, fiul răposatului slugeri Ungu(relu), în zilele prea/înălţatului d(o)mn Grigorie Dim(i)triu Ghica v(oie)v(o)d, aflîndu-să şi episcop al Argeşul(u)i, ch(i)r Grigorie; 1827.”.

Veritabilă cronică lapidară a acestui important aşezământ religios care va dăinui în timp ca un altar binecuvântat de Dumnezeu cu slujitori de excepţie ai credinţei strămoşeşti, pisania, cu dimensiunile de 72x156 cm, relevă efortul conjugat al ctitorilor de a săvârşi lucrarea începută în anul 1817. Intrat în conştiinţa urbei sub numele de „Biserica Ungurelu din vale”, şi, ulterior, de „Biserica Sfânta Vineri din Tabaci”, locaşul de cult prezenta o compartimentare specifică ritului ortodox. Construită în formă de „corabie”, având o turlă deasupra pronaosului, pridvor deschis subdimensionat şi altar decroşat din planul rectangular, biserica a fost ctitorită de reprezentanţi de seamă ai patriciatului local: biv vel slugerul Ion Ungurelu, originar din Transilvania, şi negustorul piteştean Hagi Ţonea, cofondator sau restaurator al unor construcţii ecleziastice din vecinătatea Piteştiului: Biserica «Sf. Ioan Bogoslov» din Valea Mare-Podgoria, Biserica de lemn «Sf. Gheorghe» din Bascov şi Biserica Târgu Dealului din Ştefăneşti.

După decesul slugerului Ion Ungurelu, în anul 1818, efortul financiar impus de continuarea lucrărilor a fost preluat, în exclusivitate, de către fiul acestuia, Alexandru Ungurelu, care, însă, va muri de tânăr. Preocuparea pentru înzestrarea noii ctitorii va reveni văduvei lui Alexandru Ungurelu,

Anica, mai ales, după recăsătorirea ei cu polcovnicul Enghel, care, asociindu-şi pe fraţii săi, Drăghici şi Ion Budişteanu, va dona, prin zapis, bisericii o pădure cu suprafaţa de 500 de pogoane în Topliţa-Mălureni, 30 de pogoane în Bădiceni-Mălureni, precum şi terenul supranumit „Curtişoara" (actualul Târgu' din Vale) din Piteşti.

Documentele de la mijlocul secolului al XIX-lea menţionează, în ordine cronologică, o parte dintre slujitorii Bisericii «Sf. Vineri» interesaţi în dăinuirea locaşului lor de cult: Luca, Pan, Ion, Teodor Atanasiu [1857], Ion Vişan şi Luca duhovnicul [1862], Matei Ionescu [1867], Iacob Brădeanul [1868]. Intervenţii importante vizând conservarea construcţiei se înregistrează în anii: 1877 (refacerea picturii), 1882 (repararea tencuielii în interior şi exterior, practicarea unui acces în altar din exterior), 1888 (repararea tâmplei şi a tencuielilor exterioare), 1893 (repararea acoperişului). În anul 1902, „temelia bisericii lui Ungurelu se slăbise şi apăruseră crăpături mari"; în consecinţă, s-a decis construirea unui locaş de cult care „să ofere credincioşilor din parohie un spaţiu mai larg şi mai sigur". Iniţiativa edificării acestui impunător locaş religios a aparţinut preotului Ioan Becescu, ajutat de epitropii Gheorghe Rădulescu, Tudorache Cristea, Gheorghe Şerbănescu, care au participat efectiv la acţiunea de colectare a fondurilor necesare.

Planul construcţiei, căreia i se pusese piatra fundamentală la 20 iulie 1903, a fost conceput de arhitectul bucureştean Ion N. Socolescu, execuţia lucrărilor fiind coordonată de reputatul inginer constructor piteştean Dimitrie Dima. Remarcabil specialist în domeniul arhitecturii naţionale, fondator al Societăţii arhitecţilor români, în anul 1891, Ion N. Socolescu a fost primul director al Şcolii superioare de arhitectură din Bucureşti, viziunea sa arhitecturală fiind influenţată considerabil de stilul popular generalizat în epocă, dar şi de stilul brâncovenesc preluat în construcţii laice şi ecleziastice de larg interes din Ţara Românească. În Piteşti, Ion N. Socolescu şi-a pus amprenta geniului său pe monumentala clădire a vechii primării a oraşului edificate în stil neoclasic, în anul 1886, (actualmente, sediul Galeriei de artă). Tendinţa de a conferi creaţiilor sale arhitecturale caracteristicile stilului neoromânesc este evidentă în modul în care a conceput proiectul Bisericii «Sf. Vineri», în decorarea acesteia inspirându-se din motivele ornamentale ale amplului program decorativ al Bisericii Mănăstirii Curtea de Argeş.

Retrospectând, în deplină cunoştinţă, contribuţiile decisive ale comanditarilor şi realizatorilor maiestuoasei biserici din Piteşti, distinsul preot cărturar Constantin Dejan releva, în studiul său consacrat monumentului religios, că „Acestei providenţiale întâlniri, a unui preot identificat cu chemarea sa – Ioan Becescu – având pasiunea creaţiei şi a lucrului desăvârşit, solid şi frumos, cu un arhitect de înaltă concepţie – Ion N. Socolescu – şi cu un inginer de o competenţă inegalabilă – Dimitrie

Dima, colaborării desăvârşite dintre aceşti trei factori hotărâtori, îi datorăm excepţionala realizare a Bisericii «Sf. Vineri» din Piteşti.".

„Triumviratului" de oameni entuziaşti şi competenţi, se cuvine a li se adăuga artistul plastic D. Marinescu − autorul picturii murale, fost rector al Academiei de belle arte din Bucureşti. Pictura murală datând din anul 1908 prezintă stilistic evidente influenţe apusene. Suportul picturii este realizat din praf de cretă, ulei durizat cu aderenţe la stratul de tencuială nivelator al zidăriei.

Aspectul somptuos al construcţiei a fost accentuat prin ampla decoraţie exterioară, prin vitrourile ferestrelor şi prin mobilierul de un rafinament artistic remarcabil.

Slujba de sfinţire a locaşului de cult s-a oficiat de către episcopul Argeşului, Gherasim Timuş, în ziua de 19 octombrie 1908, în prezenţa notabilităţilor urbei şi a majorităţii locuitorilor din Piteşti.

La 6 iunie 1908, după definitivarea picturii murale în biserica actuală, „ctitoria lui Alecu Ungurelu" din 1827 a fost demolată.

Sub raport arhitectural, Biserica «Sf. Vineri» prezintă o compartimentare specifică edificiilor de rit bizantin: altar, naos şi pronaos, planul fiind extins pe latura vestică, printr-un pridvor a cărui boltă semicilindrică este susţinută pe şase coloane masive şi pe două arce descărcate pe coloanele centrale.

Pronaosul înalt de 12,35 m este surmontat de o turlă înfundată, bolta acestuia fiind sprijinită pe patru arce. Un exonartex amplifică planul, prin cele patru încăperi laterale supraetajate. Naosul prevăzut cu abside laterale penetrate de cele trei deschideri pentru iluminat este supraînălţat de turla Pantocratorului, de formă cilindrică terminată în semicalotă.

Altarul semicilindric în interior, cu boltă în semicalotă sferică, prezentând un proscomidiar, la nord, iar, la sud, acces spre exterior este separat de naos, printr-un iconostas din lemn masiv.

Soliditatea considerabilă a edificiului a fost relevată în timpul distrugătorului seism din 10 noiembrie 1940, când „nu s-a produs nici cea mai mică fisură, chiar superficială". În cursul bombardamentelor aviaţiei americane din mai 1944, vitrourile ferestrelor care confereau o lumină caldă interiorului au fost, din păcate, distruse.

Intervenţii ce vizau asigurarea unei conservări optime a locaşului de cult se consemnează periodic: în 1957, se efectuează lucrări de refacere a acoperişului de tablă; în anul 1971, s-a introdus instalaţia de încălzire cu gaze de sondă; în anul următor, se restaurează pictura murală de către Theodor Petrescu-Tutana, lucrarea fiind continuată, după decesul acestuia, de către pictorul D. Bănică împreună cu colaboratorii săi: Maria Popa şi I. Drejoiu; în anul 1972, se va proceda la refacerea decoraţiei exterioare din ipsos, pentru ca monumentul „să-şi păstreze măreţia sa divină".

Relativ recenta restaurare a picturii murale de către pictorul Ilie Căpuşe a fost efectuată cu preocuparea de a nu se afecta, prin intervenţii brutale, particularităţile stilistice şi ampla paletă cromatică a picturii originare.

Din pleiada preoţilor animaţi de un evident spirit gospodăresc în acţiunea de conservare a bisericii, se impune a fi menţionaţi: ardeleanul Ioan Becescu – ctitorul principal al sfântului locaş, Marin Urzică, Ioan Apostolescu – comanditarul casei parohiale, Chiril Pungoci, Constantin Uţoiu, Constantin Dejan, cărora li se alătură, prin devoţiunea lor evidentă, preoţii actuali.

Biserica «Sf. Vineri» tezaurizează un important patrimoniu bibliofil, format din cărţile ritualice: «Cazanie» [Bucureşti, 1768], «Molitfelnic» [Bucureşti, 1794], «Octoih» [Buda, 1811], «Octoih» [Râmnic, 1811], «Apostol» [Bucureşti, 1820], «Evanghelie» [Buda, 1821], «Ceaslov» [1825] ş. a. Dintre piesele de cult, o valoare deosebită prezintă: candelele, cădelniţele (una datată: „1897 mai 23"), chivotul, crucile cu suport, cununiile de argint, îmbrăcămintea de argint a unor icoane de la începutul secolului XX executate, probabil, de un D. D. Popescu argintar, al cărui nume este inscripţionat pe rizaua icoanei reprezentând pe «Cuvioasa Paraschiva», donată de „familia Elisabeta şi Nae Ştefănescu" la 15 iulie 1908, precum şi copertele unor cărţi de ritual: «Evanghelie» [Buda, 1817], legată de Theodor Costea în 1877, ori «Evanghelia» cu riza datând din 1909. Din zestrea patrimonială a bisericii anterioare, se păstrează un potir de argint cu inscripţia: „† Alecu U(n)gurelu; 1829 se(p)te(m)vrie 26"; un potir de argint datând din 1880; icoana «Sf. Apostoli Petru şi Pavel» (opera renumitului zugrav piteştean Voicu, al cărui nume este inscripţionat în partea inferioară a scenei biblice reprezentând pe cei doi apostoli care susţin macheta unei biserici: „Voicu zugrafu; / 1832", iar, pe partea posterioară, este inscripţionat, în cerneală neagră, textul: „Acea(stă) s(fîntă) icoană s-au făcut de băeţi(i) dumnealor / Petre, Pavel / ot Piteşte; la leat 1832, deche(m)vr(ie) 2"; icoane pictate pe lemn din secolul al XIX-lea: «Iisus Hristos», «Sf. Ioan Botezătorul», «Cuvioasa Paraschiva», «Maica Domnului», «Izvorul Tămăduirii», «Buna Vestire», precum şi «Sf. ierarh Athanasie» pictată în 1893, de Gheorghe Stoenescu, şi «Cuvioasa Paraschiva» datând din acelaşi an, realizată în ulei pe lemn de pictorul Gheorghe Belizarie.

Prin expresiva sa siluetă arhitecturală şi prin decorativismul echilibrat, acest nestemat al creaţiei înaintaşilor constituie un autentic sanctuar ortodox izvodit din conştiinţa perenităţii credinţei neamului românesc.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Berechet Ştefan –

Inscripţii, SOV, I, 1920, nr. 1-3; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Piteşti, 1933; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XXIII (1971), nr. 1-2; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Ghibănescu G. – *Inscripţii*, „Ion Neculce", III, 1923; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949,* Piteşti, 2005; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica Schitului Trivalea

În peisajul mirific al Parcului Trivale, străjuind monticolul pe care s-a constituit din vechime o aşezare monahală puternică, Schitul Trivalea conferă pitorescului locurilor aura unui locaş de aleasă spiritualitate religioasă, izvorâtor de statornică speranţă într-o lume dominată de obsedanta povară a neîmplinirilor vieţii...

Mărturii documentare

Consemnarea Piteştiului sub genericul „Pitesi coenobium" în prima sa atestare cartografică din harta «Transilvania» concepută de I. Sambucus, în 1566, la Viena, relevă importanţa considerabilă a aşezământului mănăstiresc devenit semn distinctiv al oraşului. Menţionată frecvent în relatările călătorilor străini, mărturie elocventă că „la Piteşti, era o viaţă monahală care se impunea atenţiei generale", mănăstirea din Trivale este atestată în consemnarea misionarului bulgar Petru Bogdan Bacsič din anul 1640: „Oraşul are biserici frumoase, o mănăstire de călugări şi 200 de case de români, adică vreo mie de suflete"; arheologul şi numismatul italian Domenico Sestini constata, în cursul vizitei efectuate în mai 1780, la Piteşti, existenţa a „250 de locuinţe, dintre care multe case boiereşti, 17 biserici şi o mănăstire", pentru ca, în anul următor, secretarul domnitorului Alexandru Ipsilanti, Franz Ioseph Sulzer, să înregistreze, în „târguşorul" Piteşti, mult mai exact, „opt biserici, o mănăstire şi mai multe case boiereşti".

Documentele medievale interne confirmă existenţa schitului de călugări din Trivale ca metoh al Mănăstirii Cotmeana, încă din perioada domniei voievodului Vlad Călugărul [1481–1495], fiind „veche şi dreaptă moşie şi moştenire sfintei mănăstiri", precum se menţionează în hrisovul emis de cancelaria domnească a lui Alexandru Iliaş la 13 octombrie 1617.

Ipoteza formulată de către arhimandritul cărturar Grigorie Uriţescu, în studiul «Schitul Trivalea din Piteşti», potrivit căruia mănăstirea exista încă din secolul al XV-lea are, aşadar, un incontestabil suport documentar.

Aşezământul monahal din Piteşti este atestat şi sub denumirea de „Mănăstirea Stănceştilor", anterior etapei de construcţie a bisericii mitropolitului Ţării Româneşti, Varlaam – edificiu de referinţă în istoria actualului monument.

În tradiţia orală a aşezământului monastic piteştean, „adăpostirea aici a capului lui Mihai Viteazul, pentru câtăva vreme, în trecere spre Târgovişte" s-a menţinut, confirmându-se, şi prin acest episod, importanţa în epocă a Mănăstirii Stănceştilor din pădurea Trivale.

Odiseea ctitoriei mitropolitului Varlaam

Geneza noului locaş de cult înălţat prin osârdia mitropolitului Varlaam este învăluită în clar-obscurul unor dramatice evenimente care aveau să marcheze viaţa publică a oraşului medieval Piteşti spre sfârşitul secolului al XVII-lea. Preocupat continuu de accelerarea lucrărilor la această nouă ctitorie a sa, Varlaam strânsese, cu mari eforturi, materialul de construcţie necesar pentru edificarea Bisericii Mănăstirii Trivalea. Intrat, însă, în dizgraţia domniei, el se retrage din scaunul mitropolitan, situaţie nefastă determinând, printre altele, sistarea sine die a operaţiunilor de la Trivalea aflate într-o fază incipientă.

Profitând de această conjunctură, Ianache vistierul din Piteşti, în tendinţa sa de afirmare în rândul patriciatului local, se decide să construiască, în apropierea Curţii domneşti din oraş, Biserica «Sf. Treime», pentru care preia, împreună cu nepotul său, paharnicul Gavrilă, cărămida destinată Schitului Trivalea de către mitropolit, cărămidă pe care, din „înaltă poruncă domnească", o vor plăti apoi cu o parte din moşiile de la Măldăreşti şi Grozeşti. „Sofronie călugărul, ispravnic la schitul lui Varlaam, este silit să plătească varul şi cărămida ce fuseseră pregătite la schit pentru treaba schitului şi pe care Sofronie le dăduse în altă parte.". Abuzul demnitarului piteştean nu putea rămâne fără repercusiuni. La 3 mai 1686, cancelaria domnească a lui Şerban Cantacuzino se adresează, prin hrisov, paharnicului Gavrilă, nepotul lui Ianache vistierul, impunându-i restituirea integrală a materialelor de construcţie care aparţinuseră Schitului Trivalea: „Spus-au sfinţia sa, părintele vlădica Varlaam, cum că ar fi luat unchi-tău, Ianache vistiarul, nişte cărămidă dă la mănăstirea sfinţiii sale dă la Trivalea, dă la Piteşti, de o au dus dă şi-au făcut biserica lui dă la oraşul Piteşti.". Avertismentul Domnului este direct: „Tu să cauţi să pui la loc cărămida câtă au luat unchi-tău, de unde au luat /.../ că, apoi, voiu trimite domniia mea om domnescu de le vei pune toate la loc şi le vei da şi treapăd.".

Ctitorul Bisericii Schitului Trivalea, mitropolitul Varlaam, s-a născut prin 1630, în satul Moşoaia de lângă Piteşti şi a urcat treptele ierarhice spre înaltul scaun mitropolitan oferit de către domnitorul Grigore Ghica, trecând prin acelea de: stareţ al Mănăstirii Glavacioc şi de episcop al Râmnicului [1670–1672]. Ca mitropolit al Ungro-Vlahiei în anii 1672–1679, Varlaam a înfiinţat prima tipografie mitropolitană a Bucureştilor în 1678. Actul său ctitoricesc de la Trivale nu este izolat, întrucât mitropolitul Varlaam a înălţat, de asemenea, locaşurile de cult de la: Turnu [1670], Fedeleşoiu [1677] şi Strehareţ din nordul oraşului Slatina [1668], ultimul, împreună cu episcopul Serafim al Buzăului.

Cum va fi arătat ctitoria din Trivale a mitropolitului Varlaam, biserică edificată în două etape: 1677–1678 şi 1684–1688 este dificil de precizat. Vor fi existat unele analogii planimetrice şi de compoziţie arhitecturală cu celelalte ctitorii ale sale, deşi este greu de admis că acest rafinat comanditar ar fi acceptat preluarea şi nu prelucrarea unor modele generalizate în epocă. Se ştie, însă, cu certitudine, că era interesat în asigurarea unei formaţii de meşteri capabili să-i satisfacă în cel mai înalt grad exigenţele sale estetice.

Conservată parţial, pisania originară, datată 10 septembrie 1698, cu dimensiunile de 59x82 cm, fixează, prin textul excizat în piatră, actul ctitoricesc al mitropolitului Varlaam: „...[cu ajut]oriu Fiiului şi cu desăvrişit darul D(u)hului Sf(î)ntŭ.../ [dumnezees]cu lăcaş, întru cinstea şi lauda şi marea mărire şi frîmseaţe /...părintele şi Fiiul şi D(u)hul S(fînt), nedespărţită Sf(î)nta Troiţă, cu nevoinţa /...a părintelui Varlaam ce-au fost mitrop(o)lit Ţării Rom(â)neşti, în zilel(e) lui Grigorie / [Ghica voevod] şi mai întîi ep(i)scop Rîmnicului. Şi dup(ă) lipsirea den vl(ă)d(i)cie, închinător sf(î)ntu /...one au rădicat acest s(fînt) lăcaş în domnia lui Şerban vod(ă), începându-s(ă) prim(ă)va/ [ra]. [Pisa]nia s-au pus în domnia lui Costandin voivod Brîncoveanul, m(e)s(eţa) sep(temvrie) 10, l(ea)t 7207.".

În „aşezământul" redactat de către mitropolitul Varlaam, autorul menţiona un element de referinţă pentru determinarea temporală a operaţiunilor de edificare a locaşului din Trivale: „Întâmplându-ni-se mazilire, după ce am făcut călătoria sfântului Ierusalim /.../ şi viind iarăşi în ţară, den agonisita care am avut, am rădicat şi am zidit den temelie mănăstirea lângă oraşul Piteşti, care se cheamă Trivalea.".

Informaţia furnizată de „aşezământ" se completează documentar prin zapisul din 12 martie 1677, în care Radul, diaconul din Moşoaia, satul natal al mitropolitului, adeverea: „Să să ştie şi să crează că, începând sfinţia sa părintele Varlaam mitropolitul o mănăstioară în Piteşti să facă, cumpăratu-i-au sfinţia lui şi moşie la Groşi.". Operaţiunea de edificare a bisericii era, aşadar, într-un stadiu incipient în anul 1677, element confirmat, de altfel, prin zapisul din 20 ianuarie 1678 adresat mitropolitului Varlaam de către Nicula Cartofleş, în care se confirma că Varlaam „s-a apucat de a

face un schitişor la Piteşti". În hrisovul din 28 ianuarie 1678, emis de cancelaria domnească a voievodului Gheorghe Duca, se preciza că „au început din temelie schitul", căruia i se întăreau, prin zapise, danii şi proprietăţi cumpărate. Se confirmă, astfel, documentar începerea lucrărilor de construcţie a ctitoriei mitropolitului Varlaam în cursul anilor 1677–1678.

Fundaţia originară relevată fragmentar prin sondajul geotehnic în zona sudică a pronaosului actual a permis arhl. Spiridon Cristocea formularea unei ipoteze: „Începută în 1677, construirea bisericii a fost abandonată o dată cu părăsirea ţării de către Varlaam, care a reluat, în 1684, acţiunea, însă pe o nouă fundaţie mai solidă (adâncimea 1 m) care să dea siguranţă bisericii ce se înălţa pe acest îngust pinten de deal.".

Preocupări ctitoriceşti ulterioare

Devenit egumen al Schitului Trivalea la 28 octombrie 1731, Ioasaf Grecul se angajează să întreprindă operaţiuni de restaurare, întrucât „schitul ajunsese la mare slăbiciune", detalierea stării de conservare a aşezământului monahal fiind edificatoare: „I s-au surpat toate zidurile împrejur şi toate învelişurile au putrezit şi s-au surpat, cum şi biserica a crăpat pe mijlocul altarului, fiind şi biserica nezugrăvită.". Grav avariată de puternicul seism din 14 octombrie 1802, Biserica Schitului Trivalea a fost refăcută în anul 1803 împreună cu casele egumeneşti de către Partenie, arhimandritul Schitului Buliga din Piteşti. „Purtător de grijă" la Schitul Trivalea, Partenie a luat cu embatic, la 1 ianuarie 1811, şi, ulterior, la 23 aprilie 1823, schitul, cu angajamentul ferm de a repara „toate cele din lăuntru sfintei biserici care s-au stricat", şi să construiască, din zid, curtea aşezământului monahal. Afectate de seismul din 1829, biserica şi casele Schitului Trivalea vor fi consolidate cu „proptele" de către Vlasie, embaticar pe 10 ani [1829–1839].

Cutremurele de pământ din 1 iulie 1829 şi 23 ianuarie 1838 au distrus literalmente biserica, refacerea locaşului impunându-se, întrucât pericolul prăbuşirii era iminent.

În perioada anilor 1854–1856, Biserica Schitului Trivalea a fost reziditä din temelie, din însărcinarea Departamentului credinţei şi al instrucţiei publice, prin strădania egumenului Ierotei Niculescu, conform planurilor arhitectului austriac Johann Schlatter, chemat de domnitorul Gheorghe Bibescu pentru restaurarea mănăstirilor din Oltenia şi Muntenia. Specialist controversat, adept al demolării edificiilor de restaurat, Johann Schlatter menţiona, în raportul său, că „Biserica s-a pus, din locul ei, cu câţiva stânjeni mai îndărăt, pentru ca să stea mai mult în mijlocul delişorului", pentru ca, ulterior, să consemneze că „partea dinaintea bisericii (pronaosul) este alcătuit din nou.".

Sintetizând rezultatele unui sondaj arheologic, în «Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la biserica Schitului Trivale» din anul 1980, arhl. Spiridon Cristocea consemna: „Biserica construită între 1684–1688 de Varlaam avea acelaşi plan ca cea de astăzi şi aproape aceleaşi dimensiuni, cu excepţia naosului care era mai îngust. Fundaţiile acestei biserici au fost destul de solide, de aceea, biserica ridicată între anii 1854–1856 a fost construită aproape pe temelia ei, cu excepţia absidei de sud a naosului, care nu are aproape deloc fundaţie.". Dispăruse, astfel, orice element semnificativ din construcţia ctitorită de mitropolitul Varlaam, cu excepţia pisaniei din 1698.

În anul 1904, stareţul Iustin Moisescu s-a dovedit osârduitor în: consolidarea locaşului de cult, restaurarea picturii murale şi edificarea clopotniţei. În 1918, stareţul Iustin Popescu raportează episcopiei refacerea celor trei camere ale casei egumeneşti afectate de cutremurul din anul 1916. În istoria aşezământului monahal, anul 1936 reprezintă un moment important prin edificarea actualei clopotniţe şi a scării de acces de pe latura estică, „cu stăruinţa arhimandritului D. Ciubotaru, Petre Sterescu, Constantin şi Gheorghe Tâmpeanu, Anton Ionescu". Restaurarea chiliilor de pe latura vestică a incintei este definitivată în anii 1942—1944.

Renaşterea ansamblului monahal

Modificarea radicală a arhitecturii originare a Bisericii Schitului Trivalea, în cursul operaţiunilor de restaurare întreprinse în secolul al XIX-lea, a constituit un impediment considerabil în elaborarea proiectului de consolidare a bisericii afectate de seismele din 10 noiembrie 1940 şi 4 martie 1977.

Soluţia preconizată de către cercetătorul Radu Creţeanu în studiul său «Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului»: „reclădirea edificiului din temelie", sugerându-se folosirea, ca model, a Schitului Beştelei − soluţie motivată explicit prin „starea foarte proastă" a edificiului, care prezenta „ziduri fisurate, bolţi de lemn care se desfac, o pantă a acoperişului insuficientă şi igrasie", a determinat conducerea aşezământului să întreprindă măsuri în consecinţă, solicitându-se arhitectului Ştefan Balş întocmirea unui proiect de refacere integrală a Bisericii Schitului Trivalea.

La sugestia ieromonahilor Calist şi Natanael, a căror strădanie în refacerea aşezământului monahal a fost remarcabilă, proiectul a fost conceput de către conductorul arhitect Lucian Gheorghiu şi inginerul T. Barbu, sub îndrumarea arhitectului Ştefan Balş, specialist de notorietate naţională în restaurarea monumentelor de arhitectură.

Tendinţa de revenire, prin restaurare, la o formă iniţială neatestată prin mărturii documentare, a impus proiectanţilor efectuarea unor

investigaţii complexe privind arhitectura sfârşitului veacului al XVII-lea, studiindu-se, în special, construcţiile ecleziastice ctitorite de către mitropolitul Varlaam, în scopul preluării unor elemente de compoziţie arhitecturală în restaurarea Bisericii Schitului Trivalea, care să nu distoneze cu arhitectura epocii în care fusese edificată.

Consolidarea bisericii, împodobirea sa cu o splendidă frescă – opera renumitului zugrav argeşean Ion Savu din Săpata, înzestrarea cu mobilier de cult din lemn sculptat, armonios corelat cu elementele decorative ale picturii murale reprezintă, în istoria aşezământului, încununarea osârdiei obştii monahale de la Trivalea, a arhimandritului Ciprian Otoroschi, înfăţişat, în tabloul votiv, ca „restaurator al mănăstirii".

În patrimoniul aşezământului monahal, se înregistrează obiecte de cult cu valoare documentară şi artistică deosebită, printre care clopotul suspendat în clopotniţa de la intrarea în incintă de pe latura estică, prezentând un medalion excizat cu stema Ţării Româneşti şi inscripţia în relief plat: „† Acest clopot al Schitului Trivalea s-au prefăcut din doao clopote / sparte, cu cheltuiala cuviosului chir Parthenie, fiind epistat numitului / schit la anul 1820.".

Dintre piesele iconografice existente, icoana imaginând pe «Sf. Nicolae» între Iisus Hristos şi Maica Domnului prezintă un interes aparte, datorită consemnării inscripţionate în partea sa inferioară: „[Această icoană] s-au plătit zugrăveala de / [dumnealui] postelnicu Dincă Brătianu; 1825 septenvrie 25, ca să-i fie de pome[nire].".

Important centru medieval de copişti din Ţara Românească, Schitul Trivalea se înscrie, în cultura bisericească naţională, prin opera monahilor: Ghermano şi Ioan, egumenul Ioan copiind «Viaţa patriarhului Ţarigradului, Nifon» scrisă de Gavriil Protul, în cursul anilor 1517–1521.

Sub titlul său complet, «Viaţa şi traiul sfinţiei sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului, care au strălucit între alte multe patimi şi ispite în Ţarigrad şi în Ţara Muntenească, scrisă de chir Gavriil Protul, adecă mai marele Sfetagorei», manuscrisul egumenului Ioan din anul 1682 cuprindea 53 file.

Pe fila 51, copistul menţiona: „Să să ştie că această carte m-am ostenit eu, mult păcătosul robu Domnului Dumnezeului nostru Iui Iisus Hristos, Ioan ermonah ot Bistriţ, de o am scris, cându am fost egumen la schitul părintelui Varlaam mitropolitul, care schit să chiamă Trivalea, de lângă Piteşti, domnind prea bunul şi prea creştinul domnu a toată Ţara Rumânească Io Şerban voevod i mitropolit chir Teodosie; noemvrie 4 dni, vă tecenie letu 7191 [=1682]. Şi o am dat sfintei Mănăstiri Bistriţei.". Manuscrisul cu pecetea de fum a Mănăstirii Bistriţa va fi dăruit Academiei Române de către mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu, la 15 decembrie 1888.

Dăinuind, în pitorescul inefabil al imensului parc piteştean, prin strădania neostoită a slujitorilor săi, Schitul Trivalea constituie un simbol al trăiniciei credinţei strămoşeşti, un altar de permanentă regenerare sufletească pentru căutătorii comorilor de spiritualitate ale neamului românesc.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Apostolescu I. N. – *Schitul Trivalea*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", IV, 1902, vol. VIII; Arhivele Statului Bucureşti – *Condica mănăstirii Trivalea,* nr. 477; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848),* Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric,* Piteşti, 1933; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XXIII (1971), nr. 1-2; Constantinescu Grigore – *Schitul din Trivale,* „Lumină Lină", an. XI [2000], nr. 1; Creţeanu Radu – *Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", an XXXIX, 1970, nr. 3; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Iorga Nicolae – *Inscripţii din bisericile României,* Bucureşti, 1905, fasc. I; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949,* Piteşti, 2005; Năsturel P. V. – *Schitul Trivalea*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", IV, 1902, vol. XII; Olteanu Ştefan, Şerban Constantin – *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu,* Bucureşti, 1969; Rădulescu Gr. I. – *Schitul Trivalea*, în „Păstorul Ortodox", XXI, nr. 1-2; Sacerdoţeanu Aurelian – *Începuturile oraşului Piteşti*, în „Studii şi comunicări. Muzeul Judeţean Argeş", Piteşti, 1971; Stănciulescu Al. – *Date în legătură cu Schitul Trivalea,* în „Păstorul Ortodox", 1935, nr. 6-7; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Ştrempel Gabriel – *Catalogul manuscriselor româneşti*, Bucureşti, 1978; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Bucureşti, 1887; Topologeanu Petre – *Bisericile de pe Valea Topologului, între Ciofrângeni şi Cocora,*Bucureşti, 1940; Uriţescu Grigore – *Schitul Trivalea din Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei", XVII, 1965, nr. 3-4.

Biserica de lemn «Sf. Nicolae» şi «Sf. Dumitru» Valea Rea

Biserica de lemn cu hramurile «Sf. Nicolae» şi «Sf. Dumitru» este amplasată lângă pădurea Trivale, la circa 2,5 km vest de şoseaua Piteşti-Bascov, pe calea Baloteşti, în cartierul Valea Rea. Tradiţia orală locală asociază începuturile locaşului de cult cu domnia marelui voievod Mircea cel Bătrân [1386–1418], care ar fi construit, în anul 1402, în mijlocul pădurii Trivale, biserica unui schit unde poposea, în drumul spre magnifica sa ctitorie ecleziastică de pe Olt, Mănăstirea Cozia. În susţinerea ipotezei menţionate, este invocat, de către unii dintre cercetătorii acestui monument ecleziastic, toponimul „Drumul schitului".

Cu certitudine, însă, biserica de lemn a fost edificată (sau reedificată) în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de către Hagi Ţenea şi cupeţul piteştean Martin Buliga, ctitorul Bisericii de lemn «Sf. Gheorghe» din Bascov şi al fostului Schit Buliga cu hramul «Sf. Îngeri», construit în 1745, ars în 1834, refăcut în 1839, demolat în 1900, amplasat pe locul clădirii Prefecturii judeţului Argeş (actualmente, Muzeul judeţean Argeş).

În «Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824», se menţionează elemente informaţionale referitoare la biserica din Valea Rea: „Sf. Dimitrie, biserică de lemn, pe moşie megieşească, făcută de Martin Buliga cu Hagi Ţenea. Preot: Drăguşin; diacon Costandin (43 ani)". Catagrafia din anul 1808 înregistra, ca slujitori ai bisericii, pe preotul Nedelea şi diaconul Vişan.

În anul 1898, s-a construit pridvorul de pe latura vestică, potrivit informaţiei incluse în pisania monumentului: „s-a renovat, adăugându-i-se amvonul de zid". Reparaţii ample „la temelie, tâmplărie şi pardoseală" au fost efectuate în anul 1945, concomitent cu repictarea bisericii de către „zugravul bisericesc" M. Păunescu. Afectată considerabil de seismul din 4 martie 1977, biserica este fisurată la zidurile pridvorului, precum şi în tencuiala bolţii.

Coordonate arhitecturale

Biserica de plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroşată prezintă, ca particularitate planimetrică, retragerea din plan a pronaosului faţă de pridvor şi naos.

Compartimentată iniţial în: altar, naos şi pronaos, suprafaţa edificiului de cult a fost extinsă, pe latura vestică, prin adăugarea unui pridvor închis surmontat de o turlă de secţiune octogonală, străpunsă, pe direcţia punctelor cardinale, de deschideri pentru iluminarea interiorului, accesul spre turlă fiind posibil pe o scară de lemn situată în pridvor. Absida altarului este inegal decroşată, rezultând, astfel, un spaţiu suplimentar pentru

proscomidiar. Şarpanta acoperişului construită din căpriori de stejar peste care s-au bătut lănteţi din lemn de esenţă moale a fost învelită iniţial cu şiţă; în anul 1976, învelitoarea a fost refăcută din tablă galvanizată de către meşterul Cristea Florea, al cărui nume a fost inscripţionat pe o placă aplicată pe turlă. Sistemul de acoperire interioară constă dintr-o boltă semicilindrică longitudinală în: pridvor, pronaos şi naos, unde este susţinută de un arc dublou, bolta racordându-se, în altar, la pereţii absidei, prin fâşii curbe de lemn. Accesul din pridvor în pronaos este posibil printr-o străpungere în zidul despărţitor; peretele dintre pronaos şi naos a fost desfiinţat, locul acestuia fiind marcat de o arcadă în formă de „mâner de coş" susţinută pe limitele interioare ale peretelui. Naosul se separă de altar prin iconostasul prevăzut cu deschideri pentru uşile împărăteşti şi diaconeşti. Biserica este pardosită cu ciment în naos şi altar şi cu scândură de brad, în pronaos şi pridvor. Decorul arhitectural se rezumă la ancadramentul în torsadă al intrării în pronaos, decupat, în partea superioară, sub formă de acoladă.

Pictura murală prezintă un interesant program iconografic în pridvor: în două medalioane, sunt reprezentate scenele biblice: «Adam şi Eva lucrează» şi «Păcatul Evii», precum şi imaginea «Sf. Apostol Petru» şi «Sf. Apostol Pavel».

Pisania pictată deasupra accesului în pronaos prezintă, într-un text amplu, istoria locaşului de cult: „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin. Această sfântă biserică cu hramul sfântul erarh Nicolae şi sfântul mare mucenic Dimitrie s'a ridicat din vechime în zilele marelui voevod Mircea la anul 1402, din lemn, de către credincioşii locuitori ai satului Valea Rea. În anul 1898, în timpul / [şters] / şi al păstoriei episcopului Gherasim Timuş al Argeşului, s'a renovat prin osteneala preotului Florea Balotescu ajutat de toţi enoriaşii săi şi locuitori ai altor sate fiind atunci ridicată şi mai adăugându-i-se anvonul din zid, după cum se vede şi astăzi. În anul 1945, în zilele / [şters] / după al doilea război a toată lumea, a fost din nou reparată, înoindu-i-se temelia, tâmplăria şi pardoseala cu îndemnul şi binecuvântarea P. S. episcop al Argeşului Iosif Gafton, care a şi sfinţit-o din nou, şi cu osteneala robilor lui Dumnezei <sic !> preotului Ioan Voiculescu, slujitorul bisericii, preotului Constantin Dejan, paroh, Dumitru Fulgă, epitrop, Alexandru Grigore, Ristea Neacşu, Gheorghe Ivan, Ilie Şerban, Marin D. Stan, Ioan Fl. Voicu şi Constantin C. Sandu şi cu ajutorul tuturor enoriaşilor bisericii, al locuitorilor comunei Găvana şi al altor comuni şi mai ales cu al robilor lui Dumnezeu, Victoria şi Ioan Vasilescu-Valjan, avocat din Bucureşti, care au împodobit-o cu toate cele de trebuinţă. Zugrav bisericesc M. Păunescu. Constructori: Ioan A. Duminică, Ioan Alex. Grigore, Radu Ghe zis Mănuşă, Gheorghe Tănase, Alex. I. Gheorghe, Ioan Fulgă.".

În pronaos, pictura continuă cu macheta bisericii pe o eşarfă roşie, susţinută de doi îngeri şi încadrată de «Sf. Cuvios Sava» şi «Sf. Antonie cel Mare»; pe peretele sudic, «Sf. Cuvioasă Paraschiva», iar, pe boltă, cu scena biblică «Sfânta Treime» ş. a.

Naosul este împodobit cu medalioane imaginând pe: «Sf. Mucenic Mina», «Sf. Mucenic Nistor», «Sf. Mucenic Dimitrie», «Sf. Mucenic Gheorghe», «Sf. Mucenic Teodor», «Sf. Mucenic Eustaţiu», «Sf. Evanghelist Ioan», «Sf. Evanghelist Marcu», «Sf. Evanghelist Matei», «Sf. Evanghelist Luca», dar şi cu scene biblice ample reprezentând: «Buna Vestire», «Maica Domnului», «Duminica Tuturor Sfinţilor», «Fuga în Egipt», «Iisus Pantocrator», iar în altar: «Jertfa lui Avraam», «Maica Domnului» încadrată de «Sf. Arhanghel Mihail» şi «Sf. Arhanghel Gavriil», precum şi: «Sf. Spiridon», «Sf. Ioan Gură de Aur», «Sf. Vasile» şi «Sf. Grigorie». Decorul pictural floral este completat cu o decoraţie imitând marmura.

În proscomidiar, pomelnicul pictat menţionează ctitorii: „Vii: Ioan preotul, / Constantin preotul, / Elena preoteasa, / Lucia preoteasa, / Victoria, / Ioan. // Morţi: Florea preotul, / Gheorghe preotul, / Ioan preotul, / Fotache, / Chiriac, / Ştefan, / Elena, / Titu.”.

În inventarul bisericii, se află icoane vechi pictate pe lemn reprezentând pe: «Sf. Mucenic Dimitrie» (rusească), «Maica Domnului cu Pruncul», «Duminica Tuturor Sfinţilor», «Sf. Ierarh Nicolae», «Sf. Împăraţi Constantin şi Elena» ş. a. Din patrimoniul locaşului de cult, se detaşează valoric icoana pictată pe lemn reprezentând «Soborul Tuturor Sfinţilor» cu inscripţia: „Aciastă / icoană o au / plătit / d(umnealui) Simion / sin Barbu Drăguţăscu, / cu soţia / sa, Iana; / 1843” şi volumele ritualice: «Evanghelia» [1754], «Antologhion» [1756], «Octoih» [1792], «Liturghier» [1833], «Psaltire» [1841].

Pe tabloul «Eroii Neamului. Comuna Găvana. 1916-1918», sunt nominalizaţi eroii din localitate căzuţi în cursul Primului Război Mondial. Practica suprapunerii, pe iconostas, a icoanelor împărăteşti noi peste vechile icoane, practică „moştenită de la înaintaşi”, a fost interzisă, în urma controlului efectuat, în mai 1977, de către specialiştii Oficiului judeţean Argeş pentru patrimoniul cultural naţional, întrucât s-a constatat că starea de conservare a icoanelor suprapuse se degradase în zona contactului direct cu vechile icoane aflate într-un proces avansat de „măcinare”.

Biserica de lemn din fostul cătun Valea Rea a fost, potrivit legendelor locale, un popas de credinţă şi de linişte pentru marele voievod Mircea cel Bătrân în calea spre ctitoriile sale de la Cotmeana şi Cozia, locaşul de cult intrând astfel în istoria multiseculară a Ţării Româneşti.

Bibliografie selectivă

Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Constantinescu Grigore –

Bisericile de lemn din judeţul Argeş, în „Păstorul Ortodox", nr. 1/1995; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970.

Biserica armenească «Sf. Garabet»

Biserica apostolică armenească «Sf. Garabet» (Sf. Ioan Botezătorul), amplasată pe strada Egalităţii, nr. 3, a fost edificată în anul 1852, într-o perioadă în care comunitatea de armeni din Piteşti înregistra o prezenţă apreciabilă în populaţia urbei. Principalii comanditari au fost, conform textului inscripţionat pe o placă de marmură fixată la intrarea în biserică: Pavel Chihaia, Garabet Aslan, Iordache Chihaia, Gheorghe Garabet, Ovanez Dânda, restul armenilor din oraş asigurând, în mod gratuit, „mâna de lucru" necesară construirii locaşului de cult. Se consemnează, prin tradiţia orală, că însuşi domnitorul Ţării Româneşti, Barbu Ştirbei [1849–1853] ar fi solicitat edilului Piteştiului „să aşeze, în numele său, prima piatră de fundament".

În cursul existenţei sale, biserica a fost consolidată şi restaurată, în repetate rânduri, ultima operaţiune de amploare de acest gen fiind începută în 2006, prin executarea unor lucrări de consolidare şi de reacoperire cu tablă a edificiului religios, lucrările de restaurare a interiorului tergiversându-se din cauze exclusiv financiare, întrucât comunitatea armenească din judeţul Argeş înregistrează actualmente circa 40 de membri, potrivit evidenţei preşedintelui acesteia, Teosian Harutiun.

Sub aspect arhitectural, construcţia se înscrie pe coordonatele specifice arhitecturii armeneşti. Biserica este de plan triconc, cu abside semicirculare, supraînălţate în raport cu construcţia prevăzută cu o turlă mare de secţiune hexagonală şi turle mici hexagonale deasupra absidelor laterale. Pictura murală în ulei a fost executată de un artist anonim în anul 1852. Faţada principală este concepută simetric cu axul construcţiei pe care se înscrie deschiderea de acces cu arcadă în formă ogivală, delimitată de doi pilaştri care susţin o nişă în arc semicircular, încadrată, în partea

superioară, de două deschideri ogivale pentru iluminarea interiorului; deasupra acestora, a fost realizată o nişă destinată icoanei de hram.

Monumentalitatea construcţiei este subliniată prin masivele coloane laterale care delimitează peretele frontal, prin silueta sveltă, dar şi prin turlele înalte, acoperite cu tablă solzită. În patrimoniul cultural al monumentului de arhitectură ecleziastică, se tezaurizează icoana «Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul», datând din anul 1836, considerată, de către armenii din comunitate, „o adevărată comoară de artă".

Inexistenţa unui preot permanent a determinat programarea oficierii slujbelor religioase o dată la 3-4 luni, în funcţie de calendarul marilor sărbători religioase şi de posibilitatea parohului armean din Bucureşti, ori a arhimandritului Datev Agopian, episcopul Bisericii armene din România, de a se deplasa la Piteşti.

Relevând depopularea dramatică a comunităţii armeneşti locale, Datev Agopian menţiona cu regret: „Dacă dispare comunitatea armeană din Piteşti, rămâne mai săracă prezenţa noastră în această ţară, iar dacă dispare toată comunitatea armeană din România, se destabilizează poporul nostru chiar de pe vatra lui de origine. Până şi sfinţii de pe pereţi par mai întristaţi, mai îngrijoraţi; sânt pe picior de ducă... Dacă rămânem fără ei, rămânem mult mai săraci...".

Potrivit unei menţiuni din „cartea de aur" a bisericii confirmate ca monument de arhitectură ecleziastică în anul 1954: „Biserica dovedeşte vechimea îndepărtată a elementului armean pe aceste meleaguri, gradul de civilizaţie, caracterul numeros al populaţiei armene, nivelul spiritual creştin al acestora, precum şi expresia tradiţionalei ospitalităţi faţă de naţionalitatea conlocuitoare a nobilului popor român.".

Armenii susţin, cu evidentă convingere, că ţara lor de origine a fost aleasă de divinitate pentru ca Noe să păşească pe Muntele Ararat, după ce pământul a fost pustiit prin potopul biblic. Vocaţia „debarcării" pe alte pământuri îşi are originea în acest eveniment şi explică, în opinia lor, existenţa pe Terra a numeroasei diaspore armeneşti.

Prezenţa populaţiei armeneşti pe teritoriul actual al României este atestată documentar începând cu secolele XI-XII. Referindu-se, în raportul său redactat în anul 1860, la populaţia armenească din oraşul Piteşti de la mijlocul secolului al XIX-lea, economistul şi juristul Ion C. Lerescu, consemna următoarele: „Armenii din Piteşti vorbesc, în casele lor, turceşte. Ei sunt bruneţi şi mai toţi au nasul mare. Soţiile şi fetele lor sunt frumoase. Ei sunt tutungii, cafegii, vând obiecte cumpărate de la bâlciurile din Lipsca. Mai înainte, ei se cununau, îşi botezau copiii şi se înmormântau la bisericile noastre, dar pentru că, murind unul din ei, actualul cap al eparhiei Argeşului [Climent] prea scrupulos, voi să pedepsească pe preoţii români cari urmând datina, i-au înmormântat oficiind ca la moartea celor drepţi credincioşi;

armenii, deşi în număr mic, fundează biserica pe care o întreţin cu mari cheltuieli, deşi cei mai mulţi sunt săraci.”.

Armenii sunt creştini ortodocşi de rit vechi: Boboteaza coincide cu Crăciunul după calendarul actual, „deoarece data în care s-a făcut botezul Domnului este cunoscută, însă cea a naşterii nu, iar modul în care se închină diferă: frunte - piept - stânga - dreapta”. „Mâncarea tradiţională - anuş abur - este un fel de colivă, ca la români, dar cu multă zeamă şi marchează un moment de bucurie, cel al Anului Nou, nu, ca la români, unul al comemorării. Mâncarea se prepară dintr-un grâu foarte bun, cu nucă şi alune pisate, stafide, smochine, scorţişoară, cuişoare. Singurul moment când se mănâncă acest preparat este la începutul Anului Nou şi se spune că cel care îl gustă are spor în casă şi voioşie.”.

Bibliografie selectivă

Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Minasian Eduard – *Armenii din Piteşti îşi uită limba, dar nu şi tradiţiile*, „Impact în Argeş”, an III, nr. 51 [150]; Rusu Patricia – *Piteşti: Biserica armenească, un monument uitat*, www Adevărul ro, Piteşti, 2010; Şerban Constantin – *Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a oraşului Piteşti din 1860,* Argessis, X, 2001.

Biserica romano-catolică «Sf. Petru şi Paul» şi «Sf. Anton»

Deşi are ca patroni spirituali pe Sfinţii Apostoli Petru şi Paul, este cunoscută, în Piteşti, mai ales, sub numele de Biserica «Sf. Anton», deoarece credincioşii romano-catolici îl consideră pe acest sfânt protectorul tuturor oamenilor aflaţi în dificultate. În ultimii ani, biserica a fost frecventată constant de cei aproximativ 450 de credincioşi din Piteşti, potrivit evidenţelor parohiale ale comunităţii catolice.

Începuturile aşezământului ecleziastic de rit catolic sunt asociate cu dezvoltarea oraşului ca important centru economic la jumătatea secolului al XIX-lea, context demografic implicând stabilirea în urbe a unor străini de diverse naţionalităţi: austrieci, cehi, germani, italieni şi unguri, care practicau religia catolică. În anul 1848, cei circa 50 de credincioşi de acest rit apelau la serviciile oferite de călugării franciscani stabiliţi în Câmpulung, unde numărul catolicilor era considerabil mai mare.

Slujbele s-au efectuat iniţial în casa renumitului fierar Ignatie Incze, pentru ca, ulterior, administraţia comunală din Piteşti să asigure diverse

facilităţi străinilor, oferindu-le, în jurul anului 1855, terenuri pentru cimitir, dar şi pentru edificarea unei biserici proprii în zona centrală a urbei. În acţiunea de delimitare a terenurilor, catolicii vor primi sprijinul generalului austriac Jellachich. Concomitent, la propunerea feldmareşalului austriac Iosif Coronini, se va declanşa campania de colectare a fondurilor necesare pentru construirea unei capele şi a unei şcoli destinate copiilor de religie catolică. Având aprobarea de principiu a episcopului de Nicopolis ad Istrum şi administrator apostolic al Valahiei, meşterul Ignatie Incze a cumpărat, în 1864, cu 1000 de galbeni colectaţi de la comunitatea catolică, o casă deţinută de Maria Berindei pe Uliţa Târgului. În anul 1868, casa a fost amenajată ca locaş de cult, asigurându-se, astfel, celor aproximativ 200 de catolici din oraş, participarea la desfăşurarea slujbelor religioase.

Capela a fost închinată patronilor spirituali, Sfinţii Apostoli Petru şi Paul, primul paroh fiind, din decembrie 1869 până în iulie 1870, călugărul franciscan Probus Szabó. Referindu-se la catolicii din Piteşti, economistul şi juristul Ion C. Lerescu menţiona în anul 1860: „Cei mai mulţi catolici sunt germani; ei sunt: cizmari, comercianţi de băuturi, croitori bărbăteşti, lumânărari, orologeri, săpunari şi tâmplari.".

După ce comunitatea catolică a crescut considerabil prin stabilirea în oraş a unor italieni tăietori de lemne, în 1871, va deveni paroh călugărul pasionist Angelus Appetiti. În anul următor, parohia catolică va fi coordonată de misionarul pasionist Antonin Ciardella, care s-a preocupat efectiv de starea socială a comunităţii încredinţate spre păstorire.

Monument de arhitectură ecleziastică, Biserica romano-catolică actuală a fost edificată, în perioada 2 mai 1895 – 30 iulie 1896, prin efortul constant al preotului diecezan Augustin Kuczka, care a antrenat, în această acţiune de interes comunitar, populaţia piteşteană de religie catolică formată din: austrieci, cehi, germani, italieni şi unguri stabiliţi în oraş.

Proiectul construcţiei ecleziastice a fost conceput de arhitectul Alexander Lapierre, dimensiunile bisericii înregistrând: 15 m lungime, 7 m lăţime, 7 m înălţime, biserica fiind dominată de un turn înalt de 20 m.

La 1 iunie 1897, arhiepiscopul Xaveriu de Hornstein oficia cu mare fast sfinţirea bisericii şi consacrarea altarului executat de către celebra firmă austriacă Stiflesser din Tirol, specializată în efectuarea unor asemenea opere de artă, inclusiv a amvonului şi a unora dintre statuile existente în interior.

Sub aspect arhitectural, biserica prezintă un plan de tip navă, având, în zona vestică, o absidă semicirculară în interior, străpunsă central de o fereastră cu arcadă semicirculară ale cărei vitralii redau imaginea sfinţilor protectori ai locaşului de cult: «S. Petrus et Paulus». Ferestrele de pe laturile de nord şi de sud terminate în arc ogival sunt decorate cu vitralii executate în atelierele R. Ziegeter din Bucureşti, reprezentând pe sfinţii: «S. Georgius», «S. Ioannes Batista», «S. Paulus a Croce» (latura sudică) şi «S.

Josephus», «S. Stephanus», «S. Iacobus» (latura nordică). Printre comanditarii vitraliilor, sunt menţionaţi, „Alexander et Xenia Lapierre" şi familia renumitului farmacist Ştefan Babic, fondatorul Capelei «Sf. Gheorghe» şi al cimitirului piteştean. Rozeta – fereastra circulară cu rol ornamental de la faţadă – din spaţiul afectat orgii se integrează, prin vitraliile sale, în registrul decorativ specific unei catedrale gotice.

Interiorul bisericii este marcat de două coloane masive de zidărie care susţin, central, plafonul, unind arcadele concepute în mâner de coş. Pictura murală a fost executată iniţial de către artistul piteştean Materna dominată de un accentuat decorativism, evident şi în opere similare realizate de artist în instituţii publice importante din oraş. Plafonul este, actualmente, decorat cu o pictură murală realizată sub forma a şase panouri dreptunghiulare, iar altarul – cu arce ogivale gotice proiectate pe un cer albastru înstelat. Spaţiul interior sub limita inferioară a ferestrelor a fost lambriat cu plăcuţe de lemn.

Accesul spre turla-clopotniţă este posibil pe o scară amplasată în zona de nord-est a intrării în biserică, amvonul fiind delimitat prin patru coloane de zidărie; cele centrale sunt placate cu lemn. Iluminarea interiorului este asigurată prin ferestrele prevăzute cu vitralii, dar şi prin intermediul a şase candelabre metalice.

În anul 1914, va fi introdus iluminatul electric. Pe ușa bisericii, este încrustat numele meșterului Heinrich Sattler [1860–1935], un generos iniţiator al restaurării locașului de cult.

Grav afectată de cutremurul din 10 noiembrie 1940, construcţia a fost consolidată în anul 1942, prin preocuparea preotului Roman Karapczynski, modificându-se structural: presbiteriul, absidiola din spatele altarului, precum şi absidele laterale. Seismul din 4 martie 1977 deteriorează considerabil construcţia, care va fi reparată de meşteri specializaţi în efectuarea operaţiunilor de restaurare şi repictată integral de către pictorul Dan Broscăuţeanu, prin osârdia preotului Iosif Gonciu.

După cutremurul din august 1986, plafonul va fi refăcut integral, pictura murală şi vitraliile afectate de seism se vor restaura, prin efortul susţinut al preotului paroh Iosif Cobzaru.

În anul 1996, se efectuează, pe baza proiectului arh. Alexandru Mulţescu de la Institutul de proiectări Argeş, lucrări de extindere a spaţiului interior al bisericii, iar băncile de lemn sunt înlocuite cu unele pe structură metalică.

Construirea casei parohiale din incintă s-a realizat, în cursul anilor 1990–1994, conform planului arh. Pompiliu Soare de la Institutul de proiectări Argeş, fondurile fiind asigurate de către Arhiepiscopia din Bucureşti, prin preocuparea constantă a arhiepiscopului dr. Ioan Robu.

Interesată permanent de viaţa comunităţii romano-catolice locale, Biserica «Sf. Anton» a organizat o Şcoală parohială sub coordonarea

profesorului Alexandru Tones, şcoală dezvoltată ulterior de către preotul Gustav Müller. La 20 mai 1898, a fost creată Asociaţia cu scop pios «Îngerul păzitor», iar, în anul 1926, parohul Emmanuel Kreis a înfiinţat Grădiniţa parohială destinată, în special, copiilor din familiile catolice. Reforma comunistă a învăţământului din 1948 va desfiinţa atât şcoala cât şi grădiniţa considerate „un factor destabilizator al procesului de educaţie ateist-ştiinţifică a maselor populare". În anul 1991, Grădiniţa parohială «Îngerul păzitor» va fi redeschisă pentru copiii celor 263 de familii cu 748 de credincioşi din comunitatea catolică piteşteană.

Bibliografie selectivă

Biserica romano-catolică «Sf. Ap. Petru şi Pavel», www. Mănăstiri, biserici, Ghid Piteşti; Cobzaru Iosif – *Vitraliile Bisericii romano-catolice din Piteşti*, ms, Piteşti, 2012; Şerban Constantin – *Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a oraşului Piteşti din 1860,* Argessis, X, 2001.

Sinagoga

Consideraţii preliminare

Sinagoga – clădire destinată oficierii cultului mozaic – a apărut după dărâmarea templului de către babilonieni, încă din perioada regelui Nabucodonosor II [586 a. H.]. În celebra sa operă «De vita Moisis», Philon din Alexandria, supranumit „Platon al evreilor", principalul reprezentant al şcolii iudeo-alexandrine din prima jumătate a secolului I p. H., considera sinagogile „case de învăţătură şi filozofie naţională". Sinagoga a fost iniţial „şcoala unde se învăţa legea şi se citeau scrierile profeţilor". Mântuitorul Iisus Hristos şi Sfinţii Apostoli au învăţat nu numai în templul din Ierusalim, ci şi în sinagogile din Galileea şi Iudeea.

Referindu-se la ritualul specific evreilor, în studiul său «Din obiceiurile şi practicile israeliţilor», I. Popescu-Mălăeşti menţiona, printre altele, că primele rugăciuni ale acestora sunt: „Şema" şi „Şemone esre". În timpul rugăciunii, iudeii de la vârsta de 13 ani, exceptând pe femei, sclavi şi nevârstnici, poartă două cutioare: „tefiliu" sau „filacterie" care se lega la frunte, între sprâncene, cu o curea (phylacteria capitis), conţinând patru capsule în care erau patru foiţe din pergament cu texte biblice; cea de-a doua cutioară, phylacteria manus, se lega în dreptul inimii, de partea de

sus a braţului şi conţinea o singură capsulă cu o singură foiţă de pergament, având înscrise textele din prima cutioară.

Aceste cutii atenţionau pe evrei să păzească legea, fiind, însă, considerate amulete de unii dintre practicanţii israeliţi. Filacterelor „le corespundeau ciucuri cari se purtau atârnaţi cu şnururi albastre ca cerul la cele patru colţuri ale mantalei", pentru ca evreii să aibă inima şi ochii îndreptaţi spre ele, pentru a nu fi atraşi de idolatrie şi să păzească poruncile Domnului. Însuşi Mântuitorul le purta la manta. Evident, fariseii cărora li se imputa că „le place să stea în capul mesei la ospeţe, şi în băncile dintâi, în sinagogi" exagerau şi sub aspect vestimentar: „Toate faptele lor le fac ca să fie priviţi de oameni; căci îşi lăţesc filacteriile şi îşi măresc ciucurii de pe poale." [Matei – 23[5]].

Comunitatea evreilor din Piteşti

Referindu-se la evreii stabiliţi în Piteşti, economistul jurist Ion C. Lerescu menţiona, printre altele, în anul 1860: „Israeliţii se aruncă în speculaţiile cele mici, cumpără ouă de găină, piei de iepure etc. şi ei sunt vreo doi arendaşi. Alţii sunt croitori de dame şi de cavaleri, vând veşminte gata, sunt tinichigii, sticlari, pietrari de bastimente, colportori şi samsari.".

Analizând evoluţia domeniului comercial, în monografia sa consacrată oraşului, Dimitrie Butculescu menţiona că „Piteştiul este un loc în care se comercializează cerealele, ca şi lemnul de construcţii", că „întregul comerţ de cereale se găsea de 10 ani, după construirea căii ferate, în mâna evreilor", anterior fiind practicat, în special, de greci. „Această ramură a economiei, observa maliţios autorul, este supusă capriciilor şi avariţiei evreilor care pândesc precum păianjenii din pânza lor pe nefericiţii fermieri sau pe proprietarii care neapărat trebuie să le cadă în plasă.".

Actualmente, Comunitatea evreiască din Piteşti, coordonată de Aurel Davidovici, înregistrează circa 50 de membri.

Sinagoga din Piteşti

Sinagoga anterioară, frecventată de către evreii din Piteşti practicanţi ai cultului mozaic, este atestată documentar încă din anul 1859. Sinagoga actuală a fost construită în centrul urbei de către comunitatea locală a evreilor, în perioada anilor 1919–1925, conform planurilor arhitectului evreu Jacob Gartner din Viena.

Conceput în stil arhitectonic cu evidente influenţe maure, templul existent se încadrează în categoria templelor „de tip mare", dimensiunea pe verticală accentuându-se prin supraînălţarea boltită a navei centrale.

Intrarea în edificiu este asigurată printr-un portal precedat în exterior de o platformă susţinută pe patru coloane, deasupra căreia a fost

concepută o terasă simplă cu accesul delimitat de coloane unite prin arcade semicirculare, care conferă exteriorului clădirii elemente decorative preluate şi în ordonarea estetică a pereţilor laterali. În esenţă, decoraţia exterioară prezintă evidente influenţe ale arhitecturii zonale.

Clădirea etajată, extinsă planimetric a Şcolii ebraice, amplasate la vest de sinagogă, a fost edificată în anii 1926–1927.

Sinagoga a fost inclusă, datorită aspectului său monumental conferit de masivitatea construcţiei şi de elementele arhitecturale care o particularizează, pe Lista monumentelor de arhitectură ecleziastică din România.

Bibliografie selectivă

Cristocea Spiridon, Mândescu Carmen – *Prima monografie a Piteştiului,* Argesis, XIII, 2004; Popescu-Mălăeşti I. – *Din obiceiurile şi practicile israeliţilor. II. Rugăciunea la Ebrei,* în „Păstorul Ortodox", anul IX (1910), nr. 4; Sorescu Vasile – *Religia pentru elevi. Figuri, Evenimente şi locuri biblice. Dicţionar*, Bucureşti, 1995; Şerban Constantin – *Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a oraşului Piteşti din 1860,* Argessis, X, 2001.

Monumente memoriale
CRUCI DE PIATRĂ

Sec. XVII

Amplasament – Lapidariumul Muzeului judeţean Argeş.
Tipologie – Cruce de tip latin; fără soclu; medalioane circulare egale; siglele evangheliştilor încadrează medalionul central.
Dimensiuni – 140x77x33x26 cm.
Conservare – Text erodat; retezată sub rândul 6.
Inscripţii – Literă excizată de 7 cm.

Rădicatu-se-au ac(ea)stă cin/stit(ă) cruce întru sla/va şi cinstea părinte/lui nostru «...» Pe latura stângă: *erodiiaconu/lu Ionu, Catrina.*

1714 septembrie 1 – 1715 august 31 [7223]

Amplasament – Lapidariumul Muzeului judeţean Argeş.
Tipologie – Cruce de tip latin; fără soclu; medalioane circulare tangente; siglele evangheliştilor încadrează medalionul central.
Dimensiuni – 120x41x21,5 x17 cm.
Ornamentică – Butoni la limitele medalioanelor.
Conservare – Casuri neregulate ale bordurii.
Inscripţii – Literă excizată de 3,5 cm.

† Rădicatu-/s-au (acea)stă sfîntă / cruce pe hramu/ sfîntului Nic/olaiu, în zil/ele lumina/tului domnu / Ion Ştefanŭ v/oevod. Nevoi/tu-s-au robul lui / Dumnezeu, Radul. / Leat 7223. Pe latura nordică: *Radul p(o)st(elni)/c(u)l, Radul, / Teodor, Nea(a)g/oe, Neacşa, / Vişa, Laz/ăr, Draga, Ra/dul, Tudora/, Bîle <!>, Toma, / Udriia cu / feciori(i) lui, / Dumitru,* Pe latura sudică: *Stoian, Nea/guţu, Dră/gan, Crăciun, / Stana, Da/na, Miha/(l)cea.*

1722 [7230] martie 20

Amplasament – Lapidariumul Muzeului judeţean Argeş.
Tipologie – Cruce de tip latin; fără soclu; medalioane circulare egale; siglele evangheliştilor încadrează medalionul central.
Dimensiuni – 119x54x26x19,5 cm.
Conservare – Coloana retezată sub braţele transversale.
Inscripţii – Literă excizată de 5 cm.

Ridicatu-s-a a/ceastă sf(î)ntă şi dum/nezeiască cru/ce întru slava / şi cinstea sf(î)ntu/lui Nicolae, în zi/lele lui Io Ni/colae voevod şi / s-au ostenit ro/«...». Pe latura sudică: *Anca, Vlad, Pătru, / Muşa, Iane. / M(a)r(tie), 20 dni*

l(ea)t 7230. Pe latura posterioară, incizat: *Această cruce / s-a ridicat în / anul 1818 /, pe timpul lui Tudor Vladimirescu. / Astăzi, 2 august 1925, pe timpul M. S. Regelui nostru / Ferdinand Întâi, s-a reparat de / Toma şi / Tudora, / cu voinţa lui / Dumnezeu.*

Sec. XVIII

Amplasament – În curtea Spitalului «Nicolae Bălcescu».
Tipologie – Cruce de tip latin; fără soclu; medalioane circulare tangente; siglele evangheliştilor încadrează medalionul central.
Dimensiuni – 90x54x26x19 cm.
Conservare – Coloana retezată sub rândul 6.
Inscripţii – Literă excizată de 5 cm.

Cu vrerea Tată/lui şi cu aju/toru Fiului şi c/u săvîrşirea D(u)hului Sfînt, / rădicatu/-s-au această «...» Pe latura stângă: *în zilele / prealumina/tului nostru domn «...».*

MONUMENT MEMORIAL

MONUMENTUL EROILOR INDEPENDENŢEI – importantă operă comemorativă evocând jertfa de sânge a ostaşilor piteşteni în cursul Războiului din 1877–1878 pentru obţinerea independenţei de stat a României. Monumentul a fost amplasat iniţial la intersecţia bulevardului Republicii cu strada Craiovei, piatra fundamentală punându-se la 1 octombrie 1906, în prezenţa oficialităţilor oraşului şi a reprezentanţilor unităţilor militare din Piteşti; ulterior, în 1969, din raţiuni de sistematizare a municipiului, a fost transferat lângă fântâna arteziană din str. Crinului. Monumentul a fost realizat, prin subscripţie publică, din iniţiativa preşedintelui Societăţii «Coroana de oţel» a veteranilor grade inferioare, Gheorghe Drăghescu. Operă a arhitectului Ion Troianescu şi a sculptorului D. Dima-Pavelescu, monumentul a fost definitivat în 1907: pe un obelisc înalt de 6.50 m, fixat pe o platformă în trepte, este montat, pe o sferă de piatră, un vultur din bronz, cu aripile larg deschise. Sub genericul: „Glorie eroilor din Regimentul 4 Dorobanţi-Argeş căzuţi în Războiul pentru independenţa României", sunt inscripţionate, pe plăci de marmură, numele celor 43 de eroi piteşteni căzuţi la Rahova.

Arhitectura laică urbană

Peisajul arhitectural în continuă evoluţie al Piteştiului a fost îmbogăţit semnificativ, către sfârşitul secolului al XIX-lea şi în prima jumătate a secolului XX, prin edificarea unor construcţii monumentale, reprezentative sub raport stilistic: Restaurantul «Argeş» [1870], Gara CFR [1872], Hanul Gabroveni [1877], Primăria veche [1886] (actualmente, Galeria de artă municipală); Foişorul de foc [1887], Liceul «I. C. Brătianu» [1897-1899], Prefectura judeţului Argeş [1898-1899] (în prezent, Muzeul judeţean Argeş); Cinematograful «Modern» [1910], Tribunalul judeţului Argeş [1912-1914], Teatrul «Alexandru Davila» [1914] şi altele.

Sistematizarea zonei centrale a oraşului a implicat, în special, trasarea noii reţele stradale şi, implicit, amenajarea unor spaţii comerciale la parterul clădirilor construite, în majoritatea lor, din cărămidă, extinse planimetric pe lungimea faţadei principale şi orientate, de regulă, cu faţada laterală spre stradă, case al căror etaj era destinat locuirii unor familii aparţinând patriciatului local.

Monumente arhitecturale reprezentative, casele memoriale: Alexandru Kiriţescu, Tudor Teodorescu-Branişte, Ion Trivale, precum şi casele particulare: Fostiropol [1900], Anton Balotă [1900], Aron Baiulescu [1900], Dimitrie Dima [1901], Ion Baiulescu [1910], Grigore Coandă [1914], Nicolae şi Tatiana Bobancu [1915] şi multe altele au completat zestrea edilitară a oraşului de pe râul Argeş.

Arhitectul Ion N. Socolescu [1859–1924], adept al academismului francez, a raportat construcţiile proiectate la spaţiul ambiental, întrucât, deşi ele prezintă un caracter monumental, sunt perfect echilibrate. Ion N. Socolescu a conceput planul clădirii Primăriei vechi a urbei Piteşti edificate în 1886, dar şi planul Bisericii «Sf. Vineri», considerată atunci, pentru maiestuozitatea ei, „adevărata catedrală a urbei Piteşti".

Un alt arhitect celebru, bucureşteanul Dimitrie Maimarolu [1859–1926], a proiectat, sub influenţa aceleiaşi şcoli academice franceze la modă în epocă, impunătoarea construcţie a Prefecturii judeţului Argeş definitivate în 1899, clădire în care s-a organizat, în perioada comunistă, Muzeul judeţean Argeş.

În galeria arhitecţilor importanţi care au contribuit, prin proiectele lor, la accentuarea gradului de urbanizare a oraşului, se înscrie numele lui Eracle Lăzărescu – autor al proiectelor Băncii Populare (actualmente, Tehnic-Club) realizate în 1910 şi al clădirii de pe strada Justiţiei, devenită relativ recent „Casa căsătoriilor".

Împreună cu arhitectul Arghir Culina – autorul proiectului casei Grigore T. Coandă (actuala clădire a Şcolii de muzică şi arte plastice), arh. Eracle Lăzărescu a conceput, planul general de edificare a Palatului Tribunalului Argeş, construcţie realizată în anii 1912-1914.

În imediata apropiere a oraşului, la Florica, s-a edificat, în cursul anilor 1909-1912, Capela necropolă a Brătienilor, conform planului renumitului arhitect francez Lecomte dü Nouy, autorul proiectului de restaurare a celebrei biserici ctitorite de către Neagoe Basarab la Curtea de Argeş. În acelaşi spaţiu evocator de istorie modernă, se construia, în anii 1912-1915, Vila Florica, realizată după planul arhitectului Petre Antonescu, în paramentul faţadei, fiind încastrate o columnă adusă de la Histria şi un basorelief reprezentând un cavaler trac; în interior, se află un vast salon de primire, numeroase camere, precum şi „biblioteca suspendată", pe care Constantin Argetoianu o considera „cea mai însemnată bibliotecă particulară din România".

Autor al unor construcţii monumentale din spaţiul românesc, care i-au creat imaginea unui reputat specialist în domeniu, inginerul piteştean Dimitrie Dima [1876-1923], diplomat al Universităţii tehnice ducale Darmstadt din Germania, coordonează construirea Bisericii «Sf. Vineri» din Piteşti [1908-1912], a Uzinei de alimentare cu apă de la Mărăcineni, a unor importante construcţii de locuit din oraş, a podurilor peste Râul Doamnei şi râul Argeş de la Piteşti [1912-1915], podurile anterioare fiind, potrivit informaţiilor de arhivă, construite din lemn, întrucât în raportul din decembrie 1839 al arh. Karten înaintat Departamentului din lăuntru, se precizau „date privind podul făcut din lemn de stejar peste Argeş, lung de 83 de stânjeni şi lat de 3 ½ stânjeni, cu taraci bătuţi doi stânjeni în pământ", pod care se deteriorase, impunându-se intervenţii dificile, extrem de costisitoare pentru consolidarea sa.

În realizarea unor construcţii particulare sau de interes public din oraş, vor fi implicaţi meşteri italieni cu expertiză în domeniu, unii dintre ei specializaţi în lucrări de artă care vor conferi o notă de somptuozitate clădirilor, remarcându-se, printre alţii: Luigi Arganini, Domenico Bretta, Giuseppe Duratti, Emile Sicar, Crimina şi Salvatore Rosazza.

Restaurantul Argeș

str. Victoriei,16

Impunătoarea clădire a fost construită în deceniul al optulea al secolului XIX, după planul omniprezentului meșter local Dumitru, „un celebru arhitect fără studii", influențat vizibil de arhitectura la modă a eclectismului de scoală franceză. O restaurare si o extindere a construcției vor fi efectuate în cursul anilor 1953-1955, prin adăugarea corpului din latura posterioară și amenajarea unui spațiu amplu destinat grădinii de vară a restaurantului. Edificiul a intrat în istoria social-culturală a orașului, prin funcționalitățile conferite de către autorități: sală de teatru, la parter [1912-1913]; cinematograful «Oituz» [1916-1920]; Direcțiunea regiunii a II-a sanitară Argeș–Muscel–Olt–Teleorman [1922-1938]; Ateneul popular «G. Ionescu-Gion» cu muzeu și bibliotecă publică [1944-1948]; Căminul cultural județean «Nicolae Bălcescu» [1948-1950]; Societatea pentru răspândirea științei și culturii filiala Argeș, Cenaclul literar «Liviu Rebreanu» [post 1950].

Gara CFR Piteşti

Bd. Republicii, 54

Constituind vreme de 142 de ani principala „poartă de intrare feroviară" în Piteşti, Gara CFR Sud reprezenta un reper de memorie urbană intim asociat cu evoluţia oraşului în epoca sa modernă. Construcţie proiectată de către specialiştii consorţiului prusac al antreprenorului Bethel Henry Strousberg, inaugurată la 13 septembrie 1872, concomitent cu deschiderea oficială a liniei ferate Piteşti–Bucureşti–Buzău–Galaţi–Tecuci–Roman, clădirea a supravieţuit unor construcţii cu funcţionalitate feroviară din: Ploieşti, Mărăşeşti, Buzău şi Bacău, care prezentau similitudini tipologice, demolate în cursul acţiunilor de „modernizare" iniţiate spre sfârşitul secolului XX.

Edificată pe două niveluri dispuse longitudinal pe axa sud-nord, paralel cu orientarea şinelor de cale ferată, gara era marcată, în zona centrală, de ieşinduri din plan, prin care se asigura accesul în interior şi spre peron, prevăzute cu fronton unghiular şi cinci deschideri pentru iluminat, un număr egal de deschideri fiind practicate spre nord şi spre sud în pereţii nivelului superior. La parter, erau amenajate case de bilete, săli de aşteptare şi un restaurant al gării, etajul fiind rezervat birourilor salariaţilor CFR. Restaurată după distrugerile provocate în cursul celor două conflicte armate mondiale, cu preocuparea de a i se conserva forma iniţială, gara a fost ulterior lipsită de unele elemente constructive care îi confereau un anume decorativism, prin înlocuirea stâlpilor de rezistenţă lucraţi artistic din fier forjat ce susţineau acoperişul peronului cu simple tuburi metalice. Textul unei plăci de marmură albă fixate pe clădire menţionează un moment aniversar din istoria edificiului: „100 de ani de la

construirea liniei de cale ferată Bucureşti–Piteşti şi a staţiei CFR Piteşti. 1872–1972.".

Invocându-se, prin expertiza tehnică, starea precară de conservare a construcţiei, lipsa rigidităţii planşeului orizontal din lemn, precum şi a zidurilor, masivele infiltraţii de ape în fundaţii etc., s-a propus demolarea clădirii, sub pretextul că nu ar mai rezista unui seism puternic.

Proiectul „futurist" al noii gări de două etaje, parţial suspendate deasupra liniilor de cale ferată include, la nivelul etajului I, un pasaj care asigură legătura directă cu cartierele din est, Tudor Vladimirescu şi Popa Şapcă; amenajarea unui minimall în sala de aşteptare, cu scări rulante, trenurile parcând la peroanele situate în interiorul parterului clădirii.

Conceput de arh. Anton Staicu din Piteşti, proiectul prevede realizarea unei machete a clădirii vechii gări, spre a fi expusă în holul noii construcţii, pentru a se atenua astfel nostalgia celor care solicitau „transformarea acesteia în muzeu".

Conservator în principii, arh. Dorin Bucur consideră, însă, modernizarea Gării Piteşti ca fiind efectuată din „raţiuni pur politice", „demolarea prostească a unui simbol al oraşului distrugând o legătură afectivă a piteştenilor cu o creaţie a constructorilor locali care au pus suflet şi trudă în realizarea ei.". [Dogar Andreea – *Se mai şterge o felie de istorie din România. Gara din Piteşti, demolată pentru a face loc unei gări noi cu mall,* www.greatnews.ro].

Hanul Gabroveni

str. Sf. Vineri, 23

Supranumit și «Hanul Cuțitaru» – apelativ înscris vizibil pe fațada vestică, a fost construit în 1877, cu cheltuiala negustorului Hagi Cristea Vasiliu, originar din Gabrovo-Bulgaria. Prin autorizaţia de construcţie 1768/15 martie 1877, Primăria urbei Piteşti obliga pe comanditar „să pună temelia binalei de zid pe punctele însemnate de arhitectul comunal", condiţionându-se înălţimea construcţiei: „patru stânjeni şi două palme de la suprafaţa pământului, în două etaje", precum şi executarea unor lucrări de prevenire a incendiilor, întrucât hanul urma să fie amplasat în centrul oraşului: „coşurile din fier sau tinichea, ori olanele trebuiau scoase mult deasupra acoperişului".

Clădirea, cu fațadă clasicizantă, a fost proiectată sub formă de U, cu un gang imens, boltit între aripile parterului şi cu o singură poartă masivă de acces; hanul prezintă trei niveluri: subsol amenajat ca pivniţă, parter şi etaj. La parter, aripa de est cuprindea: o prăvălie cu trei camere anexe pentru mărfuri, trei camere pentru pasageri, grup sanitar; aripa de vest includea: o prăvălie, două camere, trei camere pentru pasageri, anexe sanitare. Etajul dispus pe aripile de est şi de vest ale clădirii este prevăzut cu galerii lungi, închise cu geamlâc, sprijinite pe console, din care se

accede direct în camerele de dormit: nouă camere, pe latura estică şi opt camere, pe latura vestică. În incintă, erau amplasate construcţii anexe pentru cereale, nutreţ şi adăpostirea animalelor de tracţiune: un grajd cu plan bicameral, etajat cu fânar; şopronul de lemn pentru adăpostirea căruţelor şi magazia pentru depozitarea cerealelor.

Hanul Gabroveni este unicul han din aria municipiului care se conservă în forma originară; aici, au poposit personalități de seamă ale vieții culturale naționale, printre care: Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale, Nicolae Iorga ș. a. În anul 1877, domnitorul României, Carol I, a trecut în revistă, din balconul hanului, defilarea trupelor române lăsate la vatră, participante la Războiul pentru Independență.

Galeria de artă

Bd. Republicii, 13

Clădirea a fost edificată, pe baza proiectului arh. Ion N. Socolescu, în stil eclectic de factură clasicizantă, în anul 1886, cu destinația inițială de sediu al Primăriei comunei urbane Pitești, la sugestia primului ministru Mihail Kogălniceanu, în cursul vizitei sale efectuate în urbe la 12 august 1864, când s-a analizat dezvoltarea edilitară a localităţii, în conformitate cu prevederile Legii administrative promulgate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Prefectura judeţului Argeş solicita Ministerului de interne, printr-un memoriu, la 5 iulie 1885, „acordarea împrumutului necesar pentru ridicarea localului propriu şi deplin cuprinzător al primăriei. Lucrările au demarat imediat ce au fost primiţi banii, antreprenorul s-a dovedit activ şi serios, astfel încât, în ziua de 30 octombrie 1886, la ora 12, are loc inaugurarea noului Palat comunal.”. În clădire, „Primarii şi consilierii comunali şi-au putut desfăşura, din 1886 până în 1968, activitatea în condiţii optime, spaţiul clădirii concentrând toate instituţiile de stat aflate în subordinea Primăriei.”.

Din 1968, clădirea devine sediul Galeriei de artă din Pitești, supranumită, ulterior, «Rudolf Schweitzer-Cumpăna», galerie care tezaurizează şi valorifică expoziţional opere reprezentative ale picturii româneşti clasice şi contemporane semnate de mari artiști ai penelului: Nicolae Dărăscu, Dimitrie Ghiaţă, Nicolae Grigorescu, Ştefan Luchian, George D. Mirea, Theodor Pallady, Gheorghe Petraşcu, Camil Ressu, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Nicolae Tonitza, Ion Ţuculescu ş. a., sculpturi semnate de: Radu Aftenie, Ion Iancuţ, Gheorghe Iliescu-Călineşti, Ovidiu Maitec, Grigore Patrichi, Adrian Popovici ş. a.

Clădirea prezintă două niveluri: parter și etaj, accesul la parter fiind asigurat pe o scară realizată din piatră de Albești, surmontată de o terasă deschisă, cu acces de la etaj, susținută pe coloane de calcar cu capiteluri corintice. La parterul supraînălțat, se află un hol mare, din care se pătrunde în camerele laterale concepute relativ simetric și se urcă la etaj, pe o scară

monumentală de marmură. Sala de consiliu de la etaj prezintă un plafon decorat de pictorul Iosif Materna.

Foișorul de foc

str. Smeurei, 21

Amplasat pe o terasă superioară a oraşului, Foişorul de foc era, în 1897, anul edificării sale, construcția cea mai înaltă din Pitești, proiectată astfel, din rațiunea asigurării unei observații continue a fondului de clădiri existente, pentru a se semnaliza în timp util eventualele incendii și a se limita, astfel, gravele consecințe provocate de calamități de proporții, precum incendiul din august 1848, care a afectat o mare parte din zona centrală a urbei.

Construcția edificată pe trei niveluri, cu turlă octogonală încadrată, la ultimul etaj, de un balcon de observație, şoca prin sobrietatea arhitecturii clasicizante a fațadelor. Foișorul de foc a devenit ulterior sediul principalei unități de pompieri a județului Argeș. O amplă restaurare a monumentului a fost întreprinsă în anul 1983.

Liceul «I. C. Brătianu»

str. Armand Călinescu, 14.

Clădirea monumentală a liceului a fost edificată, în stil arhitectural neoromânesc, cu fațada construită din cărămidă aparentă și portic clasicizant, conform planului arh. Alexandru Băicoianu, în cursul anilor 1897–1899.

Construcția, înălțată pe două niveluri, este formată dintr-un corp central și două aripi laterale. Elementele de decor se concentrează la accesul principal prevăzut cu o scară și coloane din calcar de Albești cu capiteluri amplu ornamentate care susțin un fronton neoclasic realizat din același material constructiv; pe timpanul frizei, este reprezentată stema istorică a județului Argeș, subliniindu-se, și, în acest mod, importanța zonală a instituției de învățământ piteștene.

Decorul este extins pe fațada principală prin mozaicuri compuse din ramuri stilizate de stejar și laur distribuite uniform între arcadele ferestrelor centrale și friza ornamentală. Spațiul afectat sistemului instructiv-educativ este compus din 12 săli de clasă, săli de laborator, un amfiteatru, o sală mare pentru biblioteca liceului, o sală de consiliu, cancelariile directorilor și profesorilor ș. a.

Concomitent cu clădirea centrală, s-au construit: sala de gimnastică și locuința directorului, în care s-a amenajat, ulterior, muzeul liceului. Internatul edificat în anul 1935, pe terenul din spatele clădirii principale, a fost bombardat de către aviația americană în 1944 și restaurat în anul 1948, devenind, după construirea căminului pentru elevii interni, în 1975, un spațiu destinat procesului de învățământ, prin amenajarea unor săli de clasă.

O modernă bază sportivă a fost realizată, în 1965-1966, pe platoul din spatele liceului.

Muzeul județean Argeș

str. Armand Călinescu, 44

Monumentala clădire din centrul orașului, construită în stil eclectic de factură neoclasică, în anii 1898-1899, ca sediu al Prefecturii județului Argeș, pe locul fostului schit Buliga demolat în 1897, reprezintă, în context local, o semnificativă emblemă arhitecturală a municipiului Pitești. Proiectul a fost realizat de arh. Dimitrie Maimarolu [1859-1926], autor al unor construcții reprezentative din arhitectura Bucureștiului: Palatul Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, Palatul Cercului militar național ș. a.

Palatul Prefecturii județului istoric Argeș și, ulterior, al instituției administrative similare a regimului comunist a fost afectat în 1970, după edificarea Sediului politico-administrativ al județului Argeș, reamenajării expoziţionale a Muzeului județean Argeș.

Construcția, de plan simetric în formă de „U", cu două niveluri peste demisol, are, deasupra accesului principal, un balcon prevăzut cu coloane corintice și fronton basoreliefat și acrotere. Holul de onoare al parterului prezintă, central, o scară din trepte de marmură delimitate de o balustradă cu colonete din tencuială de stuc imitând marmura; plafonul casei scării a fost decorat, în 1899, de pictorul piteștean Iosif Materna. Sala consiliului și camerele laterale conservă decorația murală inițială.

Instituţie semicentenară, Muzeul judeţean Argeş reflectă, în **expoziţia de istorie**, prin piese muzeistice de excepţie, locul şi rolul zonei Argeş în contextul istoriei naţionale (inclusiv activitatea unor personalităţi ale vieţii culturale româneşti care s-au născut sau au creat în Argeş), iar, prin **expoziţia de ştiinţele naturii** (unică în ţară, ca modalitate de prezentare tematică), relaţia om – natură, precum şi protecţia mediului ambiental.

În modernul corp cvasicorelat stilului arhitectural al vechiului palat, corp edificat, între 1998-2002, conform proiectului arh. Maria și Alexandru Mulțescu, s-au organizat: **Galeria naţională de artă naivă** – primul muzeu de acest gen din țară [1971], care cuprinde un impresionant patrimoniu artistic realizat de artişti naivi de pe întreg cuprinsul României, **Muzeul sportului argeșean** și **Observatorul astronomic** cu planetarium.

Cinematograful «Modern»

str. Victoriei, 20

Construit, în anul 1912, potrivit planului arhitectului profesor de urbanism Eracle Lăzărescu [1868-1937], ca sediu al Băncii populare Pitești, instituție fondată în 1898, imobilul relevă particularități ale stilului arhitectural eclectic de influență franceză. Clădirea

era, în perioada premergătoare Primului Război Mondial, una dintre cele mai impunătoare construcții din centrul orașului. Ulterior, în 1931, parterul a fost amenajat pentru a deveni cinematograful: «Aquila» [1931-1947], «Muncitoresc» [1947-1959], «Modern» [1959-]. La parter, clădirea este prevăzută cu o sală pentru spectacole cu capacitatea de 286 de locuri. Etajul a fost destinat, în 1971, desfăşurării unor activităţi culturale complexe sub egida Tehnic-clubului; ulterior, s-a organizat o sală de Internet «I Q Net Club» dotată cu 70 de calculatoare, 4 mese de biliard, 3 mese de tenis de masă.

Curtea de Apel Pitești

str. Victoriei, 22

Edificiu realizat, în cursul anilor 1912-1914, în stil neoclasic, conform planului arh. Eracle Lăzărescu, profesor la Academia de arhitectură din București, în colaborare cu arh. Arghir Culina, proiectantul Hotelului «Ambasador» din Capitală. Sub raport constructiv, clădirea prezintă, la fațada principală, o monumentală scară de marmură, cu șase coloane, dintre care patru sunt geminate, susținând un fronton neoclasic. Restul fațadelor sunt concepute în manieră eclectică de influență franceză. Parterul prezintă un hol central cu o curte interioară și luminator, încadrată de săli destinate ședințelor cu public. Funcționând inițial, între anii 1914-1955, ca Palat de justitie, devine, post 1955, Palat al culturii, fiind principalul sediu al Bibliotecii județene Argeș și al altor instituții culturale: Casa municipală de cultură Pitești, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Argeș. După 2003, palatul a fost retrocedat Ministerului Justiției, devenind sediul Curţii de apel Pitești.

Teatrul «Alexandru Davila»

str. Victoriei, 9

Construit la începutul secolului XX, Teatrul comunal Pitești a fost inaugurat în 1914, cu piesa «O noapte furtunoasă» de Ion Luca Caragiale, în interpretarea actorilor Teatrului național din București; exceptând spectacolele teatrale susținute programatic de către artiștii angajați ai instituției, în sala teatrului, a concertat compozitorul George Enescu și s-au prezentat spectacole de excepţie ale Teatrului de revistă bucureștean condus de Constantin Tănase. În 1957, teatrului piteştean i se atribuie numele marelui dramaturg român Alexandru Davila, născut la Golești; evenimentul a fost marcat prin prezentarea capodoperei sale în versuri «Vlaicu Vodă», rolul principal fiind interpretat de celebrul actor George Vraca. În 1974, a fost deschisă sala «Studio 25», realizată conform proiectului regizorului şi arhitectului Liviu Ciulei. În interior, la etaj, pictorii: Dan Broscăuțeanu, Ștefan Câlția și Sorin Ilfoveanu au realizat impresionante fresce și vitralii.

Clădirea a fost refăcută în 1948 și renovată integral, conferindu-i-se un aspect modern, în urma amplelor operaţiuni de „restilizare arhitecturală" efectuate după proiectul arhitectului șef al orașului Pitești, Nicolae Ernst, în cursul anilor 1977-1979.

Casa Aron Baiulescu

str. Târgu din Vale, 20

Deși a fost proiectată de Dumitru, renumitul meșter constructor local fără studii de specialitate, casa reprezintă un model de clădire urbană de la cumpăna secolelor XIX-XX, relevând gustul estetic al comanditarului, negustorul piteștean Aron Baiulescu. Impresionantă, prin detaliile arhitecturale de factură eclectică, cu elemente clasicizante și „Seccesion", casa Aron Baiulescu se individualizează prin scara monumentală de acces construită din calcar de Albești și ușa de proporții considerabile amplu decorată; pe latura nordică, o loggie ale cărei coloane cu capitel corintic și pilaștri laterali susțin un antablament ornamentat conferă construcției particularităţi estetice remarcabile.

Casa Ion Baiulescu

Bd. Republicii, 123

Construită în manieră eclectică la începutul secolului XX, cu cheltuiala lui Ion Baiulescu, profesor de filozofie la Liceul «I. C. Brătianu», casa prezintă o amplă ornamentație barocă, având un balcon cu feronerie decorativă, iar, spre stradă, o loggie. Interiorul se particularizează prin sobele înalte de teracotă amplu ornamentate și prin decorul mural realizat de omniprezentul pictor piteştean Iosif Materna.

Casa Anton Balotă

str. Mihail Kogălniceanu, 16

Casa se înscrie, ca structură și aspect exterior, în arhitectura românească medievală a începutului secolului XIX, cu pivnițe înalte precedate de un gârlici și bolți masive de zidărie, dar oferă, prin decoraţia fațadelor refăcute la începutul secolului XX, elemente de arhitectură eclectică, renascentiste, ornamentica fiind amplificată prin balconul și baldachinul realizate din feronerie artistică.

Casa Nicolae Bobancu

Bd. I. C. Brătianu, 51

A fost construită conform planurilor arh. Ion Simionescu-Pitești, în cursul anilor 1914-1915, la solicitarea comanditarilor Nicolae Bobancu, farmacist, și a soţiei sale, Tatiana Bobancu, institutoare, o familie racordată la mișcarea de regenerare culturală a Piteștiului în perioada interbelică. Sub raport arhitectural, casa prezintă două niveluri: parter și etaj, o șarpantă cu pante accentuate, elemente

structive de influență populară: cerdace cu arcade susținute pe stâlpi realizați din lemn de stejar sau din zidărie. Interiorul se particularizează prin decorul realizat în tempera de către Rudolf I. Materna, în 1915. Casa Bobancu este asociată intim cu personalităţi ale spiritualității românești: cărturarul istoric Nicolae Iorga, istoricul literar Gheorghe Bogdan-Duică, președintele Academiei Române Ion Simionescu, geograful Simion Mehedinți și alții, precum și cu participanți de marcă la războiul antihitlerist, generalii-maior: Ion Boițeanu, Marin Ionescu și Nicolae Chercea, ultimul intrând în istoria luptelor de pe Tisa, prin celebrul său pod de plute lung de 200 m, construit în numai 19 ore, la 25 octombrie 1944.

Casa Coandă

Bd. I. C. Brătianu, 39

Construită în primul sfert al veacului al XX-lea, după proiectul arh. Eracle Lăzărescu, cu cheltuiala comanditarului Grigore T. Coandă, director al Băncii populare din Pitești, imobilul cu evidente influențe de arhitectură neoromânească, are trei niveluri: demisol, parter și etaj, fiind individualizat constructiv prin foișoare prevăzute cu coloane din calcar de Albești sau de lemn masiv sculptat, la parter și etaj; coșurile sobelor depășesc considerabil cotele șarpantei acoperișului. După anul 1930, casa a fost cumpărată de Camera de comerț și industrie a judeţului Argeș.

Casa Dimitrie Dima

str. Sf. Vineri, 49

A fost edificată, în 1901, potrivit planului conceput de Dimitrie Dima, inginer constructor pitești tean, autorul proiectelor unor importante construcții laice ale orașului: Uzina electrică, Țesătoria română, Uzina de apă Mărăcineni, podurile de peste Râul Doamnei și râul Argeș, dar și al monumentalei construcții ecleziastice Biserica «Sf. Vineri». Realizată în stil arhitectural eclectic, casa are o amplă decorație în registrul superior al pereților şi în zona consolelor șarpantei acoperișului. Baldachinul de deasupra accesului principal prezintă, prin feroneria de sorginte barocă, reale calități artistice. Imobilul a fost sediul Societății române «Beton și fier» înființate de Dimitrie Dima împreună cu colaboratorii săi, Gogu Constantinescu și Tiberiu Eremie.

Casa Fostiropol

Bd. Republicii, 66

Clădire de plan dreptunghiular edificată la începutul secolului XX, pe două niveluri: demisol și parter, după proiectul aceluiași meșter local Dumitru, comanditar fiind un activ edil

al orașului, care a avut, în 1914, şi inițiativa edificării Halei centrale definitivate în 1922, dar demolate în 1967, pentru a se amplasa actualul sediu al Prefecturii județului Argeș.

Casa Fostiropol prezintă caracteristici ale stilurilor arhitecturale neoclasic, dar și eclectic de școală franceză, cu loggie, spre bulevard, având o friză amplu decorată cu stucatură, susținută, central, pe două coloane și, lateral, pe doi pilaștri ale căror capiteluri sunt bogat ornamentate; pereții și plafonul logiei conservă pictura decorativă a lui Iosif Materna.

Accesul în clădire se asigură, din curte, pe o ușă masivă fixată pe o scară de piatră, care se continuă în holul interior.

Naționalizată de către autoritățile comuniste, clădirea a devenit un spațiu destinat organizării expoziţiilor permanente ale Muzeului de istorie și științele naturii din Pitești [1957-1970] și funcţionării ulterioare a Școlii populare de artă [1970-2015].

Oraşul Piteşti în memorialistică

Motivaţie preliminară:

Celebrul filozof german Friedrich Engels [1820-1895] mărturisea, relevând importanţa documentară a literaturii, că a învăţat, din «Comedia umană», capodopera lui Honoré de Balzac [1799-1850], „mai multă economie politică şi sociologie decât din toate tratatele de specialitate consultate". Includerea, în acest context monografic, a unor texte literare edificatoare despre imaginea veridică a Piteştiului modern în memorialistica unor scriitori români consacraţi îşi are motivaţia în confesiunea acestuia.

ALEXANDRU ODOBESCU

scriitor şi om de ştiinţă, academician [1870], profesor universitar în Bucureşti. Opera sa include „nuvele de factură romantică, reconstituind cu pregnanţă ambianţa istorică": «Mihnea Vodă cel Rău»; «Doamna Chiajna»; evocări: «Câteva ore la Snagov»; „pagini eseistice pe teme cinegetice, relevând un excelent stilist de formulă clasică": «Pseudokynegheticos»; studiile de arheologie: «Istoria arheologiei»; «Le trésor de Pétrossa»; folclor comparat: «Răsunete ale Pindului în Carpaţi»; «Cântecele poporane ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu ţara, istoria şi datinele românilor»; istorie literară: «Satira latină»; «Poeţii Văcăreşti».

Însemnări...

Considerând că „numai printr-o hrană intelectuală şi morală, pe care singură ştiinţa o poate da", se relevă poporului conştiinţa existenţei istorice, a demnităţii sale naţionale, Alexandru Odobescu [1834-1895] consemna cu erudiţia-i caracteristică: „Studiile istorice pentru orice popor, în general, şi, mai ales, pentru o naţiune ca a noastră, ce-şi datorează astăzi existenţa şi privilegele politice în mare parte vechilor ei drepturi istorice, trebuie să fie una din cele mai importante preocupări ale sale.". Cercetător pasionat şi avizat al „antichităţilor" din Argeş, Alexandru Odobescu consemnează succint, în eseul său memorialistic «Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş

şi Vâlcea» [1860], contactul nemijlocit cu oraşul de la confluenţa râului Argeş cu Râul Doamnei.

Anticipând complexitatea şi dificultatea investigaţiilor proiectate, Alexandru Odobescu şi-l asociază pe pictorul Henric Trenk, în intenţia de a executa „pe loc, schiţe atât de vederi pitoreşti şi arhitecturale, cât şi calcuri după inscripţii şi desenuri după obiectele antice mai interesante", în scopul editării unui Album arheologic şi pitoresc al mănăstirilor vizitate.

Itinerarul argeşean al scriitorului debutează, la 18 iunie 1860, sub auspicii complet nefavorabile unei călătorii de studii. Inundaţii cu consecinţe nefaste determină unele derogări de la programul fixat; fac, astfel, un popas imprevizibil „la un han destul de curăţel al lui Costopol" din satul Budişteni, în noaptea de 18 spre 19 iunie. După o vizită la casa în construcţie a Sofiei Creţuleasca din Leordeni, îşi regăsesc buna dispoziţie în intimitatea conacului Goleştilor, într-o companie de excepţie: Zinca Golescu, Elena Filipescu, Catinca şi Anica Racoviţă, precum şi Alexandru Golescu-Albu. Atmosfera idilică de la conac îl fascinează: „seara, ceva citire de poezii româneşti, hora de dinaintea porţii conacului", cu „damele care jucau pe moarte, îmbrăcate în costum românesc".

Societatea cu preocupări culturale de la conacul Goleştilor este, pentru scriitor, „prea plăcută"; asistă la un concert improvizat susţinut de Caterina Tărtăşeasca, în interpretarea căreia „Olteţu" i se pare „un vuiet al valurilor, pe care-l întrerup nişte accente sfâşietoare"; artista se costumează „Dumnezeu ştie cum", ca să joace scene din Lucrezia Borgia şi din Marion de Lorme, fiind, pentru fiecare replică, spre deliciul publicului, la discreţia sufleurului; buna dispoziţie din societatea Goleştilor este augumentată de prezenţa extrem de tonică a poetului câmpulungean Costache Aricescu. Duminică, 4 iulie, „hora a ţinut toată ziua; damele noastre îmbrăcate ţărăneşte jucau pe moarte". Complet absorbit de atmosfera atât de distinsă şi destinsă din conacul Goleştilor, Alexandru Odobescu uită pur şi simplu consemnarea exactă a zilelor petrecute acolo... Biserica din Goleşti „zidită de Stroe Leurdeanul a fost cu turn, dar s-a surpat la cutremur", menţionează Alexandru Odobescu, care „copiază pisania" şi este vădit interesat de colimvitra de piatră veche şi de mormântul unei Leurdence. Referindu-se la pictură, observă că „Portretele cele vechi au fost şterse mai de curând şi biserica s-a spoit albă.".

Împreună numai cu Henric Trenk, întrucât soţia sa, Saşa, preferase să rămână la Goleşti, Alexandru Odobescu pleacă spre Piteşti, pe o şosea „prefăcută în cataracte".

Asistă la spectacolul funest al revărsării Râului Doamnei, cu un întreg cortegiu de nenorociri. Trecerea cu trăsura peste râul învolburat se face cu emoţii şi cu consecinţe imprevizibile: „geanta cu aşternuturi şi hârtia lui Trenk s-au udat în mare parte", observă îngrijorat scriitorul.

La Piteşti, obţine, de la secretarul administraţiei, Furduescu, „explicaţii pentru vizitarea mănăstirilor din judeţul Argeş şi pentru bisericile din Piteşti". Se decide să viziteze Schitul Trivalea „din valea Stancii", parcurgând „un drum prea frumos prin vale, ce străbate, în multe rânduri, râuleţe". Deşi merge cu trăsura, apreciază eronat, evident, distanţa: „Schitul e în apropiere, la o jumătate de ceas de Piteşti.".

Menţiunile referitoare la aşezământul monahal sunt, însă, succinte: „Biserica e prefăcută din nou, precum şi casele, de actualul egumen, părintele Ierotei.". Un spaţiu mai amplu rezervă intrigilor dintre stareţ şi protopopul Nae de la Biserica Greci, pe scandaloasa temă a veniturilor schitului, precum şi a sejurului în „otelul Românііі", cu un prânz copios „compus din pui de găină prezintaţi sub toate fazele lor: ciorbă, rasol anghemaht, friptură" şi cu teama confirmată, de altfel, „că ne vom culca, dându-ne jertfă la mii de insecte ce de pe acum au început a-şi încerca lăcomia asupra noastră".

NICOLAE IORGA

remarcabil istoric, scriitor, publicist, profesor universitar, academician [1910], om politic român. Opera sa include peste 16.000 de titluri; scrierile fundamentale reprezintă monografii şi sinteze istorice: «Istoria românilor» în 10 volume, «Istoria lui Mihai Viteazul», «Istoria armatei româneşti», «Istoria comerţului românesc», «Histoire des Roumains et de la Romanité orientale», «La place des Roumains dans l"histoire universelle», «Histoire de la vie Byzantine» ş. a. În domeniul literar, se manifestă ca poet: «Poezii»; dramaturg: «Doamna lui Ieremia»; portretist: «O viaţă de om», «Oameni care au fost»; istoric literar: «Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea, 1688-1821», «Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte», «Istoria literaturii româneşti contemporane», «Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor». Asasinat de către legionari din Garda de Fier, întrucât s-a situat ferm pe poziţii politice antifasciste.

Drumuri şi oraşe din România

Strălucitul cărturar Nicolae Iorga [1871-1940], fixa, în volumul de impresii «Drumuri şi oraşe din România», [Bucureşti, 1903], locul oraşului de pe râul Argeş în sufletul său de peregrin avizat pe plaiurile româneşti: „Piteşti – un oraş pe care l-ar fi putut dori cine ne-ar fi voit mai bine. O regiune de dealuri bine împădurită înconjoară capitala Argeşului. Strade drepte, case frumoase, cât se poate de bine întreţinute, desăvârşită lipsă de praf. Încotro te uiţi, vezi hărnicie şi pricepere. Piteştii nu sânt o creaţiune nouă a ultimului avânt românesc. Încă din vremuri îndepărtate, saşii Sibiului îşi trimeteau mărfurile prin pasul Turnului Roşu care ducea de-a dreptul la Râmnic, dar putea să hrănească

prin bogăţia adusă de dânsul şi un târguşor de drumul mare în calea spre Bucureşti, ca Piteştii aceştia. Odată, viind de la Bucureştii lui Ştefan Vodă Cantacuzino şi mergând spre Câinenii din pasul Oltului, a trecut printre căsuţele Piteştilor un oaspete aşa de mare şi de neobişnuit ca regele viteaz şi nebun al Suediei eroice, Carol al XII-lea, învins şi fugar.”.

TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE

publicist şi scriitor; redactor la „Adevărul”, „Dimineaţa”, „Facla”; director la „Cuvântul liber” [1933-1936]. Opera – nuvele: «Suflet de femeie» [1920], «Şovăiri» [1921], «Ochiul de nichel» [1927]; romane cu tematică socială: «Domnul Negoiţă» [1932], «Fundătura cimitirului nr. 13» [1932], «Băiatul popei» [1933], «Prinţul» [1944], «Scandal» [1945], «Primăvara, apele vin mari» [1960]; eseuri biografice: «Gambetta, viaţa şi opera lui» [1926], «Clémenceau, viaţa şi opera lui» [1931]; culegeri de articole: «Oameni şi cărţi» [1923], «Oameni şi paiaţe» [1967]; traduce din: André Maurois, Benjamin Constant, L. Stern.

Piteştii copilăriei mele...

Observator atent al vieţii politice din oraşul său natal, Tudor Teodorescu-Branişte [1899-1969] consemnează, în maniera unui reporter lucid care recompune, din inspirate imagini literare, scene publice de neuitat, întâmplări ce constituiau sarea şi piperul unei urbe vegetând într-o prăfuită atmosferă de provincialism, cu tabieturi diurne derulate stereotip.

Adunarea de la Statuia independenţei din Piteşti este redată cu penelul unui inspirat artist plastic, în tuşe sigure de maestru: „În mijlocul bulevardului, Statuia independenţei. Aici, în fiecare an, în luna mai, Drăghescu, preşedintele veteranilor argeşeni din războiul de la 1877, îşi ţinea discursul... Îl revăd. Slab, de statură mijlocie, în redingotă. Chip de savant: fruntea lată şi o pereche de barbete gen dr. Davila.

Drăghescu era bărbier. Scotea şi măsele, punea şi ventuze, aplica şi lipitori. Discursul lui, acelaşi în fiecare an, începea întotdeauna cu aceeaşi frază: «–Noi care am luptat în ploaie şi foc !». Asta însemna, precizează memorialistul, în ploaie de gloanţe !”...

Evocând scene de o intensă fervoare naţionalistă, care răscoliseră, cu tăria discursului inspirat, liniştea unui târg unde nu se întâmpla nimic, Tudor Teodorescu-Branişte rememorează magistrala intervenţie publică a lui Barbu Ştefănescu-Delavrancea, talentul său oratoric de excepţie: „În grădina Dacia, aveau loc şi întrunirile politice... Aici, am auzit pe Delavrancea, cu vocea tunătoare, cu ochii de mongol, cu mustaţa zburlită, cu coama în vânt, în vara anului 1916, lămurind unei adunări însufleţite

până la delir, de ce trebuie să trecem Carpaţii şi să eliberăm Ardealul. Şi, în ziua aceea, nu numai noi, cei tineri, şi mulţi dintre bătrâni îşi ştergeau pe furiş lacrima înduioşării.".

„...Piteştii copilăriei mele erau un oraş patriarhal, ca mai toate oraşele de provincie de atunci. Prefectura de judeţ, liceul şi vreo patru-cinci prăvălii din centru erau singurele clădiri care cutezau să se ridice cu un etaj peste parterul reglementar...

În acest cadru, viaţa curgea lin ca o apă domoală... Pe strada liniştită, rar trecea câte un precupeţ, câte un negustor ambulant... Aud şi acum strigătele lor ritmate: «–Peşte, peşte, pescaruuu !»; «–Chiob, chiob, cărbunee !»; «–Gazu, gazu, găzaruuu !»... Trecea apoi sacagiul bătrân, păşind apăsat pe lângă sacaua cu apă aşezată pe două roţi şi trasă de un cal bătrân şi el, şi slab de puteai să-i numeri coastele... Apa se vindea cu doniţa... Ion Minulescu, care a făcut câteva clase de liceu la Piteşti, dă o amuzantă descripţie a oraşului şi a vieţii de atunci în romanul «Corigent la limba română».

Îmi amintesc de primul cinematograf instalat într-o sală mizerabilă cu intrare prin gangul hotelului Dacia. Dar pe noi nu ne interesa mizeria sălii, ci filmul. Erau drame sentimentale cu mademoiselle Robine şi cu monsieur Alexandre de la Comedia franceză, care îşi făceau mărturisiri de dragoste în faţa turnului Eiffel, încât nu ştiam la ce să ne uităm mai întâi; la cei doi actori sau la faimosul turn ?...

În faţa ecranului (noi îi ziceam pânză), un viorist şi o pianistă cântau un vals, urmărind şi ei filmul... Când se termina drama, rula o comedie cu Prince-Rigadin sau cu Max Linder. Vioristul şi pianista, încă sub înrâurirea dramei, continuau valsul şi abia mai târziu îşi aduceau aminte că, la comedie, trebuie o arie veselă şi săltăreaţă. A fost apoi apariţia celui dintâi automobil adus de prefectura judeţului. Mergea cu viteza fantastică pentru vremea aceea de 40 km pe oră, dar câte victime a făcut în lumea orătăniilor care scurmau pământul pe mijlocul uliţei."...

ION MINULESCU

poet, prozator şi dramaturg român [1881-1944]. Şcoala primară şi liceul la Piteşti [1891-1899]. Coordonator al revistelor simboliste: „Revista celorlalţi" [1908] şi „Insula" [1912]. Director al Teatrului naţional din Bucureşti [1926]. Opera sa reprezintă un moment crucial în evoluţia liricii româneşti prin practica versului liber, regenerarea lexicului poetic şi impunerea simbolismului: «Romanţe pentru mai târziu», «De vorbă cu mine însumi», «Nu sânt ce par a fi». Proză fantastico-simbolistă: «Casa cu geamurile portocalii», «Cetiţi-le noaptea»; romane: «Corigent la limba română» [1928], «Roşu, galben şi albastru»; piese de teatru: «Pleacă berzele», «Manechinul sentimental».

Corigent la limba română

Pe vremea aceea, singurul bulevard al oraşului pornea din piaţa gării, străbătea grădina publică drept în două şi se sfârşea în faţa primăriei. Astăzi, bulevardul a fost prelungit. Capătul lui cel nou a crescut parcă din mijlocul grădinii publice, ca tija unei zambile liliachii dintr-un ghiveci de pământ smălţuit cu verde. Privită pe planul oraşului, din clopotniţa cu ceasornic a Bisericii Sfântul Nicolae sau din aeroplan, grădina publică îţi pare azi un om tras în ţeapă, un pui de găină la frigare sau o enormă măslină de Vollo, înfiptă într-o scobitoare.

Restul oraşului nu s-a schimbat aproape deloc. Se târăşte ca o viperă de-a lungul Argeşului şi, din an în an, se întinde ca să pară mai mare. A rămas însă aceeaşi reptilă fără picioare, cu coada proptită în cimitirul oraşului şi cu capul între spital şi puşcărie. În schimb, vipera s-a civilizat. Străzile au fost pavate cu asfalt şi luminate cu electricitate. Luna plină a fost expulzată din grădina publică tocmai la Trivalea, iar liceenii nu-şi mai dau întâlnire cu modistele şi croitoresele pe maidanele oraşului. Hotelurile au început să închirieze camere cu luna, cu ziua şi cu ora...

...Tinerii au început să îmbătrânească şi ei, iar bătrânii, după ce au fost binecuvântaţi din pridvorul Bisericii Sfântul Ion, au fost trecuţi pentru ultima oară prin dosul Foişorului de foc şi împământeniţi pe dealul cimitirului Şerban-Vodă... Din pragul locaşului de veci, oraşul cu locuinţe de închiriat aproape nici nu se zăreşte. Stă pitit ca un laş între dealuri, gata să treacă Argeşul înot, la cel mai mic semnal de alarmă şi să lase judeţul fără capitală. Este oraşul în care mi-am petrecut copilăria, în care am iubit pentru prima oară şi în care am rămas corigent la limba română. Profesorul meu de pe vremea aceea nu-şi luase încă licenţă în litere. Mai târziu, a murit ca director de şcoală comercială. Piteştii de pe vremea aceea erau o comună urbană cu 17.000 de suflete, trei şcoli primare de băieţi şi două de fete, un liceu, două judecătorii de pace şi un tribunal, un regiment de infanterie, altul de artilerie şi un escadron de călăraşi, poştă şi telegraf, staţie de drum-de-fier, două spiţerii, trei cofetării şi treisprezece simigerii, dintre care una la centru, pe strada Şerban-Vodă...

Spovedanie

Mă doare tinereţea mea de ieri
cu rustica şi vesela Trivale
şi cu „grădina publică" din vale,
prin care zborul primei rândunici
vestea sosirea altei primăveri
şi cu aceleaşi porţii de duble neplăceri,
când luam da capo şcoala
cu jocul de arşici
şi cura medicală, cu zeamă de urzici...

TUDOR MUŞATESCU

dramaturg realist-critic și publicist [1903-1970], considerat cel mai mare discipol al lui I. L. Caragiale în dramaturgia naţională. Versuri elegiace și decorative: «Vitrinele toamnei» [1926]; un „roman de satiră a moravurilor sentimentale burgheze": «Mica publicitate» [1935]; schițe umoristice inspirate din realități cotidiene: «Nudul lui Gogu» [1928], «Ale vieţii valuri» [1932], «Doresc ca micile mele rânduleţe» [1945], «Fiecare cu părerea lui»; comediile: «Titanic-vals» [1932], «...Escu» [1933], «Panţarola», «Sosesc deseară», «Visul unei nopţi de iarnă», «Profesorul de franceză», «Geamandura» şi altele, în care „ridiculizează parvenitismul mic-burghez și politicianismul de pe pozițiile omului simplu, cinstit și modest, opere bine construite sub raportul compoziției, spumoase prin verva scânteietoare a replicilor, antrenante prin intriga și varietatea tipologică.".

A doua capitală a copilăriei mele

Deşi Câmpulungul Muscelului constituie, pentru scriitor, „centrul spaţial vital", Tudor Muşatescu îşi extinde aria sentimentală în limitele geografice ale Argeşului: „apa pe malurile căreia m-am născut <sic !> şi pe care nu m-am dus încă", precum „muşatisma" cu puţin timp înainte de moartea sa...

„Piteştiul – mărturisea ilustrul dramaturg – a fost, oarecum, a doua capitală a copilăriei mele, cu reşedinţa oficială în Câmpulung...

Bulevardul Gării nu ştiu dacă s-a schimbat în aproape 40 de ani, de când nu l-am mai parcurs pe jos... Eu, însă, mergeam precis pe bulevardul din amintirea mea... Am ajuns în piaţă. Staţia de trăsuri tot acolo, cu birjarii, cu păturile ude de pe spate, ca nişte saci de porumb încovoiaţi pe capră... Am recunoscut acelaşi miros de povarnă în jurul staţiei ca acum 40 de ani... De data asta, mi-am zis: «–Pot să beau şi eu o ţuică dacă vreau, că nu mă bate Fraulein»... Şi-am băut !... Una mare chiar !...

În cârciumă, erau aceiaşi «clienţi» pe care îi vedeam numai pe fereastră, când veneam dimineaţa de la vie după cumpărături... Acum, îi vedeam «direct»... Aceiaşi !... Nemişcaţi din poziţiile în care i-am lăsat acum 40 de ani...

Cine a spus că oamenii se schimbă, îmbătrânesc sau că mor n-a fost în cârciumile din «gura» pieţelor provinciale sub primele burniţe de toamnă, când spuma halbelor cu guler pictate la intrare îţi face frig sub nasturii încheiaţi... În cârciumi de-astea, oamenii sânt mereu aceiaşi, tot acolo, în picioare ori la mesele de lemn... Aşa cum i-ai lăsat tu, acum 40 de ani sau altul, acum un mileniu... Şi dacă, totuşi, s-ar putea ca vreunul din ei să lipsească, să fii convins că n-a murit !... S-a supărat numai cu «jupânul» şi s-a mutat în altă cârciumă !"...

Timpul, însă, atenuează până la anularea definitivă din memorie idilele consumate în tinereţe la podgoria Văleni din apropierea Piteştiului. Reperele sentimentale sunt structural afectate cu brutalitate, de „anii care nu iartă pe nimeni"...

Mărturiseşte cu evidentă nostalgie: „Am revăzut pe Leana, nevasta lui Motrun, unul dintre vecinii mei... Acum 20 de ani, când s-a măritat, era ca o amforă brună şi perfectă pe şoldurile înalte... Acum nu mai e decât un fel de oală obişnuită, ciobită la gură şi bună numai pentru uzul gospodăriei.”.

Vălenii de lângă Piteşti, cu casa de la vie şi amintirile sale vii, mai ales, cele de natură sentimentală, împreună cu Rucărul, unde, citându-l pe Tudor Muşatescu, „toate sărutările fetelor au gust de zmeură”, întregesc perimetrul argeşean de creaţie şi de recreaţie spirituală al inconfundabilului dramaturg român.

Bibliografie generală

Administraţiunea Cassei Bisericii – *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909.
*** *Anuarul Eparhiei Argeşului,* Piteşti, 1940.
*** *Anuarul statistic al României [1915-1916],* Bucureşti, 1919.
Athanasiu Ioan Gh., Vasilescu Ioan A. – *Anuarul oraşului Piteşti, Curtea de Argeş şi al judeţului Argeş,* Piteşti, 1925.
Balş Ştefan – *Biserica «Sf. Gheorghe» din Piteşti*, „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă" [RMM.MIA], nr. 2, 1976.
Barangă Ilie – *Primele ziare din Piteşti*, „Argeş", an VI [1971], nr. 9.
Barangă Ilie – *Cutezanţă*, „Argeş", an VII [1972], nr. 5 [72].
Barco Aurelia, Nedelcu Eugen – *Judeţul Argeş,* Bucureşti, 1974.
Băcescu Mihai – *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român,* Bucureşti, 1961.
Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848),* Bucureşti, 1994.
*** *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti, I, 1790-1850,* Bucureşti, 1966.
*** *Bibliografia istorică a României*, Bucureşti, 1970.
Bichir Gheorghe – *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984.
Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti, cu un istoric*, Piteşti, 1933.
Borza Al. – *Dicţionar etnobotanic,* Bucureşti, 1968.
Branişte M. – *Însemnări pe vechile cărţi de slujbă de la bisericile din Piteşti,* „Mitropolia Olteniei" [MO], 1967, nr. 11-12.
Brătianu Gheorghe – *O enigmă şi un miracol istoric: poporul român,* Bucureşti, 1940.
Brătianu Gheorghe – *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,* Bucureşti, 1980.
Brătulescu V. – *Bisericile din judeţul Argeş,* „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice" [BCMI], XXVI, Bucureşti, 1933.
Bugă D. – *Populaţia oraşelor Munteniei şi Olteniei în ultima sută de ani,* „Revista de statistică", XVI, nr. 11, Bucureşti, 1967.
Butculescu Dimitrie – *Piteşti. Position géographique. Histoire. Les monuments. Son industrie*, manuscris, Piteşti, 1883.
Caracas M., Cernovodeanu P., Stoicescu N. – *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul,* „Biserica Ortodoxă Română" [BOR], XCVIII, 1-2/1980.
*** *Călători străini despre Ţările Române*, I-VIII, Bucureşti, 1968-1983.
Călinescu George – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Bucureşti, 1982.
Căzănişteanu C., Zodian V., Pandea A. – *Comandanţi militari,* Bucureşti, 1983.
Cernovodeanu Paul – *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV-XVIII),* Bucureşti, 1973.
Chicoş Emilia – *Monografia stării meseriilor în Piteşti*, Piteşti, 1909.

Cioflan Teodor, Maschio Romeo – *Dovezi arheologice privind existenţa unei curţi domneşti temporare la Piteşti*, Argessis, VIII, 1999.
Cioran Emilia – *Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia în Ţările Române,* Bucureşti, 1900.
Comşa Eugen – *Neoliticul pe teritoriul României. Consideraţii*, Bucureşti, 1987.
Constantinescu Grigore – *Argeşul monumental. Enciclopedie patrimonială,* Piteşti, 2011.
Constantinescu Grigore – *Argeş. Dicţionar etnocultural,* Piteşti, 2006.
Constantinescu Grigore – *Destine literare,* Piteşti, 1999.
Constantinescu Grigore – *Ceramica din Argeş şi Muscel,* Piteşti, 2001.
Constantinescu Grigore – *Monumente memoriale din Argeş. Cruci de piatră*, Piteşti, 1980.
Constantinescu Grigore – *Civilizaţia pietrei în arealul etnocultural Argeş-Muscel,* Piteşti, 2008.
Constantinescu Grigore – *Din nestematele patriei. Monumentele Argeşului,* „Îndrumător bisericesc, misionar şi patriotic" [IBMP], Râmnicu Vâlcea,1980, nr. 6.
Constantinescu Grigore – *Monumente ecleziastice ale arhitecturii lemnului din sud-vestul judeţului Argeş*, RMM.MIA, 1987, nr. 2.
Constantinescu Grigore – *Consemnări de pe cărţile româneşti vechi din patrimoniul muscelean – surse de informare cu caracter istoric,* „Studii şi comunicări. Muzeul Câmpulung-Muscel" [SCMCM], 1989 (în colaborare cu Spiridon Cristocea).
Constantinescu Grigore – *Consemnări cu caracter medical pe filele cărţilor vechi româneşti din patrimoniul unităţilor de cult argeşene,* „Calende", 1991, nr. 1.
Constantinescu Grigore – *O datorie de suflet şi de conştiinţă: Permanenta stare de veghe asupra monumentelor religioase,* „Lumină lină" [LL], an. III [1992], nr. 1.
Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Ilie" a cojocarilor din municipiul Piteşti*, LL, an. XIII [2002].
Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Treime"-Beştelei,* LL, an. V [1994], nr. 3.
Constantinescu Grigore – *Destinul monumentelor din judeţul Argeş – între preocupare şi condamnabil dezinteres,* „Argeşul liber" [AL], an V [1994], nr. 1938.
Constantinescu Grigore – *Bisericile de lemn din judeţul Argeş,* „Păstorul Ortodox" [PO], nr. 1/1995.
Constantinescu Grigore – *Un trecut despre viitor: Starea de veghe asupra monumentelor*, AL, 1995, an VI, nr. 1371.
Constantinescu Grigore – *Comori de artă bisericească din Argeş,* LL, an VIII [1997], nr. 1.
Constantinescu Grigore – *Capela Universităţii din Piteşti,* LL, an VIII [1997], nr. 4.
Constantinescu Grigore – *Comori de artă bisericească din Episcopia Argeşului,* PO, anul III, nr. I/1997.
Constantinescu Grigore – *Monumentele Argeşului,* „Cultura", Piteşti, anul I, nr. 1, mai 1998.
Constantinescu Grigore – *Schitul Trivalea,* LL, an XI [2000].
Constantinescu Grigore – *Colocviul naţional : „Două milenii de creştinism. Salvarea prin restaurare a valorilor artei creştine"*, LL, XII, 2001.
Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Ilie" a cojocarilor din municipiul Piteşti*, LL, an. XIII [2002].
Constantinescu Grigore – *Conştiinţă şi credinţă,* „Studii şi comunicări. Muzeul judeţean Argeş" [SCMJA], 2004, nr. 13.

Constantinescu Grigore – *Monumentul ecleziastic demolat de către autorităţile comuniste în oraşul Piteşti*, vol. Opresiunea cultelor religioase în România, Piteşti, 2003.
Constantinescu Grigore – *Biserica „Sf. Nicolae" din Piteşti demolată de autorităţile comuniste*, „Buletin cultural argeşean", an III, nr. 1-2 [9] / 2007.
Constantinescu N. A. – *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963.
Costăchel V., Panaitescu P. P., Cazacu A. – *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1957.
Coteţ P. – *Geomorfologia României*, Bucureşti, 1983.
Creţeanu Radu – *Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului*, BCMI, nr. 3/1970.
Cristocea Spiridon, Măndescu Carmen – *Prima monografie a Piteştiului*, „Argesis", XIII, 2004.
Cruceană Ion – *Preludii teatrale la Piteşti*, Argeş, VII [1972], nr. 3 [70].
Cruceană Ion – *Gion*, Argeş, VII [1972], nr. 6 [73].
Cruceană Ion – *Minunatul foişor al Piteştilor*, Argeş, VII [1972], nr. 12 [79].
Cruceană Ion – *Morile, vama interioară şi barierele Piteştilor*, Argeş, VIII [1973], nr. 1 [80].
Cucu V.– *Oraşele României*, Bucureşti, 1970.
Curinschi Gheorghe – *Centrele istorice ale oraşelor*, Bucureşti, 1967.
Daicoviciu Hadrian – *Dacii*, Bucureşti, 1972.
Datcu Iordan, Stroescu S. C. – *Dicţionarul folcloriştilor români*, Bucureşti, 1979.
Deac Mircea, Octavian Tudor – *300 de pictori români*, Bucureşti, 2007.
Diaconovich C. – *Enciclopedia română*, Sibiu, 1904.
*** *Dicţionar bibliografic*, Bucureşti, 1981.
*** *Dicţionarul de istorie veche a României*, Bucureşti, 1976.
*** *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, 1979.
*** *Dicţionarul personalităţilor româneşti ale ştiinţelor naturii şi tehnicii*, Bucureşti, 1982.
Dicu Paul – *Aşezarea geto-dacică fortificată şi vestigiile romane*, Argessis, IX.
Dicu Paul – *Paleoliticul inferior în Piemontul Cotmeana şi Depresiunea Sibiu*, „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie" [SCIVA], 30, Bucureşti, 1979.
Diculescu Vladimir – *Bresle, negustori şi meseriaşi în Ţara Românească (1830-1848)*, Bucureşti, 1973.
Dinu Ion M. – *N. I. Apostolescu*, Argeş, VII [1972], nr. 12 [79].
Dinu Ion M. – *Luptători argeşeni pentru Unire. C. D. Aricescu*, Argeş, an II [1967], nr. 1 [8].
D.G.A.S. – *Documente privind anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească*, Bucureşti, 1962.
Drăghici B., Giosanu M., Pungoci M. – *Contribuţii la cunoaşterea arborilor şi arbuştilor ornamentali din oraşul Piteşti*, Piteşti, 1977.
Drăguţ Vasile – *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976.
Drăguţ V. şi colab. – *Pictura românească în imagini*, Bucureşti, 1970.
*** *Enciclopedia geografică a României*, Bucureşti, 1982.
*** *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, 1978.
*** *Enciclopedia României*, Bucureşti, 1938-1943.

*** *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului. Monografie*, I, Rîmnicu Vîlcea, 1976.
Florea Constantin, Popa Petre – *Piteşti. 1388–1968. 580 de ani de existenţă documentară*, Argeş, an III [1968], nr. 5 [24].
Fotino D. – *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Ţerei Muntenesci şi a Moldovei,* 3 vol., Bucureşti, 1859.
Frunzescu D. – *Dicţionar topografic şi statistic al României,* Bucureşti, 1872.
*** *Geografia României I. Geografia fizică*, Bucureşti, 1983.
*** *Geografia României II. Geografia umană şi economică*, Bucureşti, 1984.
Gherghina Ionuţ-Narcis – *Istoria bombardamentelor americane asupra fostelor judeţe Argeş şi Muscel, 1943–1944*, Piteşti, 2002.
Giurescu C. C. – *Principatele române la începutul sec. XIX,* Bucureşti, 1957.
Giurescu C. C. – *Probleme controversate în istoriografia română,* Bucureşti, 1977.
Giurescu C. Constantin, Giurescu C. Dinu – *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Bucureşti, 1971.
Giurescu Dinu C. – *Ţara Românească în veacurile XIV–XV*, Bucureşti, 1973.
Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982.
Ionaşcu I. – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824, cu prefaţă, indice şi o hartă,* Bucureşti, 1942.
Ionescu-Gion G. – *Istoria Bucurescilor,* Bucureşti, 1899.
Ionescu Grigore – *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor,* Bucureşti, 1982.
Ionescu Grigore – *Istoria arhitecturii din România*, Bucureşti, 2 vol., 1963; 1965.
Iordan Iorgu – *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963.
Iorga Nicolae – *Drumuri şi oraşe din România,* Bucureşti, 1904.
Iorga Nicolae – *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor,* Bucureşti, 2 vol., 1905-1908.
Iorga Nicolae – *Istoria comerţului românesc. Drumuri, mărfuri, negustori şi oraşe. I. Până la 1700,* Vălenii de Munte, 1915.
Iorga Nicolae – *Istoria românilor*, Bucureşti, 1937.
Iorga Nicolae – *Istoria românilor prin călători*, Bucureşti, 1981.
Iorga Nicolae – *Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc*, Bucureşti, 1906.
Iorga Nicolae – *România cum era până la 1918,* I, Bucureşti, 1972.
*** *Istoria învăţământului din România,* Bucureşti, 1983.
*** *Istoria României în date,* Bucureşti, 1971.
*** *Istoria românilor,* Bucureşti, 6 volume, 2001-2003.
Lahovari G. I. – *Dicţionar geografic al judeţului Argeş,* Bucureşti, 1888.
Lahovari G. I., general Brătianu C. I., Tocilescu Gr. C. – *Marele dicţionar geografic al României,* I, Bucureşti,1898.
Lăzărescu D. – *Imaginea României prin călători, I, 1716-1789,* Bucureşti, 1972.
Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului, 1793-1949*, Piteşti, 2005.
Mavrodin Teodor – *Istoria Primăriei Piteşti,* Piteşti, 1966.
Mavrodin Teodor – *Piteşti. Mărturii documentare*, Bucureşti, 1998.
Meteş Ştefan – *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea,* Sighişoara, 1920.
*** *Mic dicţionar enciclopedic,* Bucureşti, 1986.
Mihăilescu Vintilă – *Geografia fizică a României,* Bucureşti, 1969.
Minescu C. – *Istoria poştelor române*, Bucureşti, 1916.

Moise Ion, Ţibrian Constantin, Bănică Gheorghe P. – *Localităţile judeţului Argeş. Studiu etimologic şi istoric,* Piteşti, 2000.
Mulţescu Maria, Mulţescu Alexandru – *Monumente de arhitectură civilă medievală din oraşul Piteşti*, RMM.MIA, nr. 2/1977.
Nania Ion – *Istoria vânătorii în România*, Bucureşti, 1977.
Novac Vasile, Popovici Angela – *Anul 1848 în judeţul Argeş. I. Desfăşurarea,* Argeş, an III [1968], nr. 4 [23].
Olteanu Ştefan – *Locul şi rolul oraşului Piteşti în contextul producţiei meşteşugăreşti urbane din Ţara Românească în evul mediu,* SCMJA, Piteşti, 1972.
Olteanu Ştefan, Şerban Constantin – *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Bucureşti, 1969.
Onu Constantin, Novac Vasile – *Biserica Mavrodolu*, Piteşti, 2007.
Oţetea Andrei – *Istoria poporului român*, Bucureşti, 1970.
Panaitescu Petre – *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV–XVII)*, Bucureşti, 1957.
Păduraru Marius – *Oraşul Piteşti văzut de călători străini (sec. XVII–XVIII),* „Restituiri", nr. 1-2, Piteşti, 2007.
Pănoiu Andrei – *Arhitectură românească veche. Arhitectura şi sistematizarea aşezărilor din Argeş şi Muscel. Sec. XVII–XIX*, Piteşti, 2004.
Pârâianu Barbu – *Istoricul Regimentului Argeş no. 4 scris cu ocazia jubileului de 50 ani. 1877–1927*, Piteşti, 1927.
Pârnuţă Gheorghe – *Istoria învăţământului şi gândirea pedagogică din Ţara Românească, sec. XVII–XIX,* Bucureşti, 1971.
Pârvan Vasile – *Dacia*, Bucureşti, 1972.
Pelimon Alexandru – *Impresiuni de călătorie în România,* Bucureşti, 1984.
Pintilie Dan-Ovidiu – *Situaţia sanitară a oraşului Piteşti la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, www.centrul-cultural-pitesti.ro
Piru Alexandru – *Literatura română veche*, Bucureşti, 1962.
Pop Augustin Z. N. – *Din istoria culturii argeşene*, Piteşti, 1965.
Pop Augustin Z. N. – *Istoria tipografiei în zona argeşeană şi a Oltului vestic*, Piteşti, 1970.
Popa Petre – *Piteşti 600. Memento,* Piteşti, 1983.
Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru – *Piteşti 600. Pagini de istorie*, Piteşti, 1986.
Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru – *Istoria municipiului Piteşti*, Bucureşti, 1988.
Popa Petre, Voinescu Silvestru, Dicu Paul – *Piteşti, ghid de oraş,* Bucureşti, 1985.
Popa Petre, Dicu Paul, Voinescu Silvestru – *Piteşti. Tradiţie şi contemporaneitate*, Piteşti, 2008. [Serial, revista Argeş, Piteşti, mai 1986–mai 1988].
Popescu Silvia, Drăguşin Marin, Buburuzan Silviu – *Tărâmul tăcerii: Cimitirul Sfântul Gheorghe din Piteşti*, Iaşi, 2008.
Popescu-Spineni Marin – *România în izvoare geografice şi cartografice. Din antichitate pînă în pragul veacului nostru,* Bucureşti, 1978.
Posea Gr., Popescu N., Ielenicz M. – *Relieful României,* Bucureşti, 1974.
Rădulescu I. Gr. – *Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti,* Piteşti, 1938.
Rosetti Dinu – *Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti*, RMM.MIA, XLVI, nr. 1, Bucureşti, 1977.

Roşu Alexandru – *Geografia fizică a României,* Bucureşti, 1980.
Rotaru I. – *Literatura română veche*, Bucureşti, 1981.
Sacerdoţeanu Aurelian – *Începuturile oraşului Piteşti,* SCMJA, Piteşti, nr. 3/1971.
Simionescu Ion – *Oraşe din România*, Bucureşti, 1925.
Simionescu Petre – *Contribuţii la studiul monumentului Beştelei din Piteşti,* RMM.MIA, nr. 1/1987.
Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I- Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea) vol. 2: M-Z, indici*, Craiova, 1970.
Stoicescu Nicolae – *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1971.
Şerban Constantin – *Date noi privind activitatea Teatrului din Piteşti din stagiunea anului 1853*, „Argessis", XIV, 2005.
Şerban Constantin – *Negustori argeşeni la începutul secolului al XIX-lea. Două documente inedite,* Argessis, V, 1980.
Ştrempel Gabriel – *Catalogul manuscriselor româneşti,* Bucureşti, 1978.
Tamaş V.– *O aniversare*, Argeş, an III [1968], nr. 3 [23].
Tocilescu Grigore – *Dacia înainte de romani*, Bucureşti, 1880.
Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Bucureşti, 1887.
Tudor D. – *Oltenia romană*, Bucureşti, 1978.
Ujvári I. – *Geografia apelor României,* Bucureşti, 1972.
Ureche V. A. – *Istoria românilor de la 1774-1897*, Bucureşti, 1893.
Ureche V. A. – *Istoria românilor (1800-1821),* Bucureşti, 1897.
Uriţescu Grigore – *Schitul Trivalea din Piteşti,* MO, nr. 3-4/1965.
Vasiliu George – *Să cunoaştem bogăţia faunistică a ţării noastre,* Bucureşti, 1955.
Vărzaru Simona – *Prin Ţara Românească, călători străini din secolul al XIX-lea,* Bucureşti, 1984.
Vlădău Maria, Popescu H. – *Activităţile farmaceutice în judeţul Argeş în secolul al XIX-lea*, „Clujul medical", nr. 3/2007.
Vlădău Maria, Popescu H. – *Mijloace terapeutice şi practici tradiţionale în Argeş şi Muşcel înainte de înfiinţarea farmaciilor*, „Craiova medicală", nr. 9/2007.
Voinaroschi Radu – *Ce să se ştie despre Biserica Sf. Treime-Beştelei*, RMM.MIA, nr. 2/1976.
Vulpe Radu – *Aşezări getice din Muntenia*, Bucureşti, 1966.
Zane C. – *Industria în România în a doua jumătate a sec. al XIX-lea,* Bucureşti, 1970.

Sumar

- Argument–**5**
- Cadrul geografic–**7**
- Toponimie şi legendă–**13**
- Evoluţia istorică a localităţii–**15**
- Atestare documentară–**20**
- Geneza şi evoluţia oraşului medieval–**22**
- Activitatea economică–**24**
- Căile rutiere medievale–**29**
- Reşedinţă domnească temporară–**30**
- Oraşul în memoriale de călătorie–**37**
- Oraşul în documente cartografice–**58**
- Etape evolutive ale ansamblului urban–**61**
- Elemente definitorii pe coordonatele urbanizării–**68**
- Oraşul Piteşti în contextul istoriei naţionale: Revoluţia de la 1821–**77**; Revoluţia de la 1848–**80**; Unirea Principatelor Române: Moldova şi Ţara Românească–**84**; Războiul pentru Independenţă–**90**; Campania din 1913–**94**; Primul Război Mondial–**95**; Unirea naţională a românilor din 1 decembrie 1918–**99**.
- Coordonate locale de cultură şi civilizaţie–**102**: Şcoala Domnească–**103**; Şcoala de la Schitul Buliga–**105**; Şcoala slobodă obştească de la Goleşti–**106**; Şcoala naţională din Piteşti–**109**; Dezvoltarea învăţământului local–**114**; Gimnaziul teoretic din Piteşti–**116**; Personalităţi ale culturii

piteştene–**118**; Presa piteşteană–**121**; Tipografii locale–**124**; Biblioteca publică urbană–**125**; Teatrul piteştean–**127**; Viaţa muzicală piteşteană–**130**; Arta plastică: Pictura–**131**; Sculptura–**135**; Situaţia sanitară din Piteşti–**136**.

•Arhitectura urbană ecleziastică: Biserica Schitului Buliga–**142**; Biserica «Sf. Nicolae»–**147**; Biserica Beştelei–**152**; Biserica Greci–**161**; Capela Universităţii–**168**; Biserica Domnească–**174**; Biserica Găvana–**183**; Biserica «Maica Precista»–**184**; Biserica Mavrodolu–**188**; Biserica Meculeşti–**195**; Biserica Prundu–**198**; Biserica «Sf. Ilie»–**201**; Biserica «Sf. Ioan»–**208**; Biserica «Sf. Vineri»–**213**; Schitul Trivalea–**217**; Biserica Valea Rea–**224**; Biserica armenească–**227**; Biserica romano-catolică «Sf. Anton»–**229**; Sinagoga–**232**.

•Monumente memoriale: Cruci de piatră–**235**; Monument memorial–**236**

•Arhitectură laică urbană–**237**

•Oraşul Piteşti în memorialistică: Alexandru Odobescu–**248**; Nicolae Iorga–**250**; Tudor Teodorescu-Branişte–**251**; Ion Minulescu–**252**; Tudor Muşatescu–**254**

•Bibliografie generală–**256**

•Sumar–**262**

•Oraşul Piteşti în imagini–**264**

Oraşul Piteşti în imagini

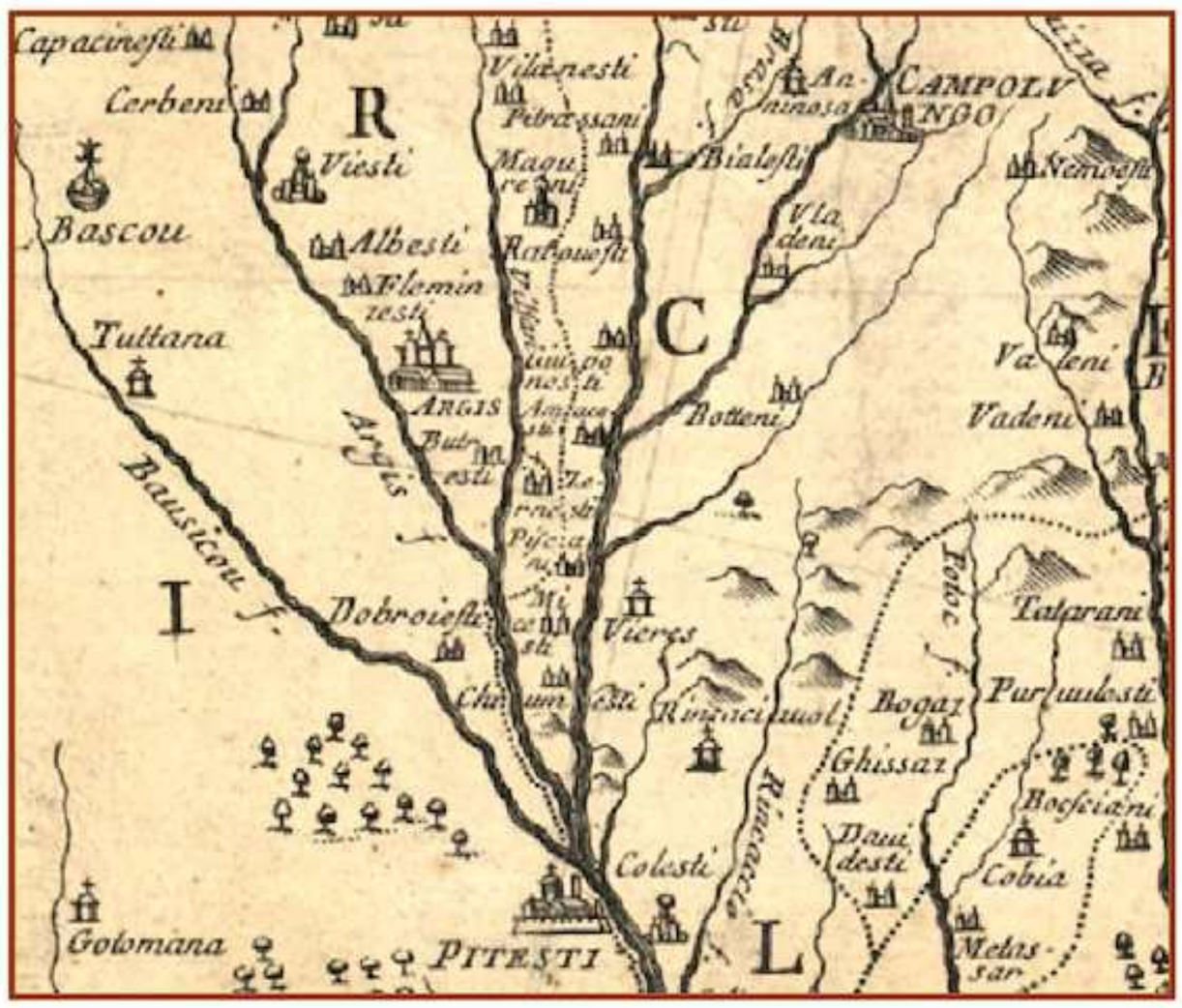

Harta stolnicului Constantin Cantacuzino.

Luigi Mayer - Piteşti în 1793.

Biserica «Sf. Nicolae» demolată în 1963.

Biserica domnească «Sf. Gheorghe».

Biserica «Sf. Treime» - Beştelei.

Biserica «Sf. Mina» - Greci.

Biserica «Sf. Ilie» a cojocarilor.

Biserica «Sf. Ioan Botezătorul».

Biserica «Mavrodolu».

Biserica «Sf. Vineri».

Biserica Schitului Trivalea.

Biserica romano-catolică.

Sinagoga.

Biserica armenească.

Primăria comunei urbane Piteşti.

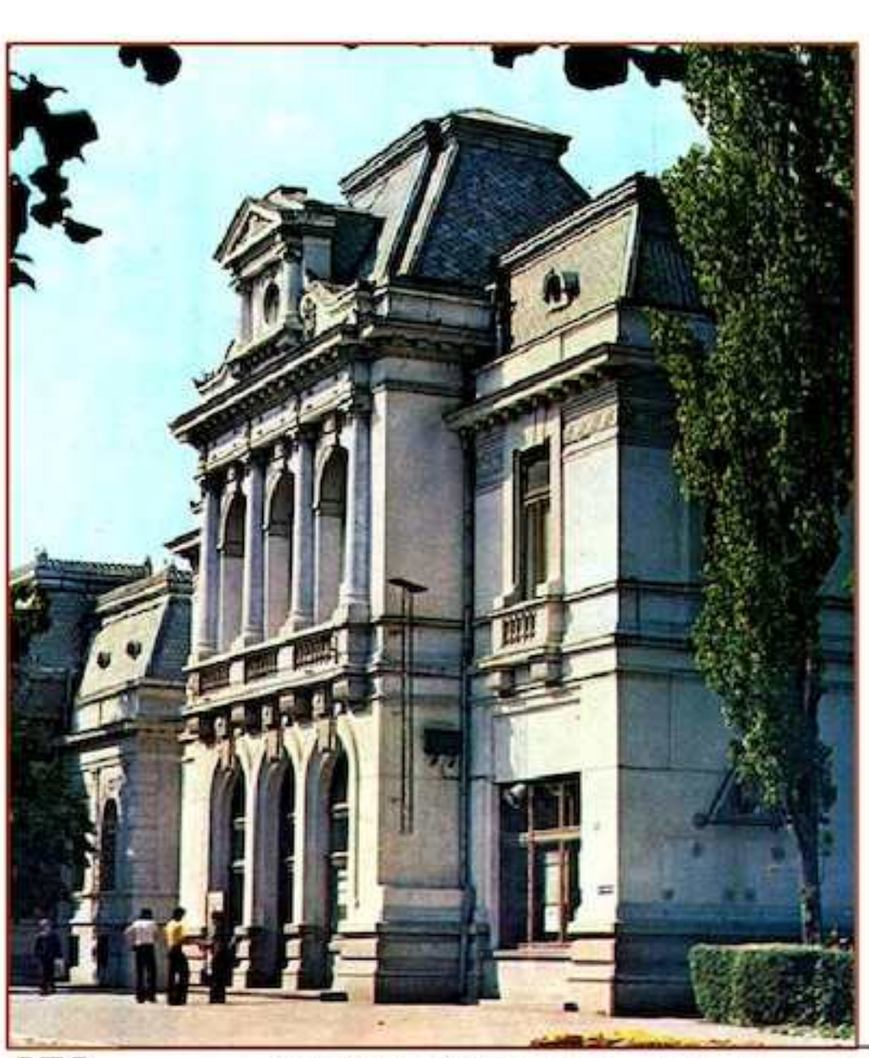

Camera de comerţ.

Casa Fostiropol.

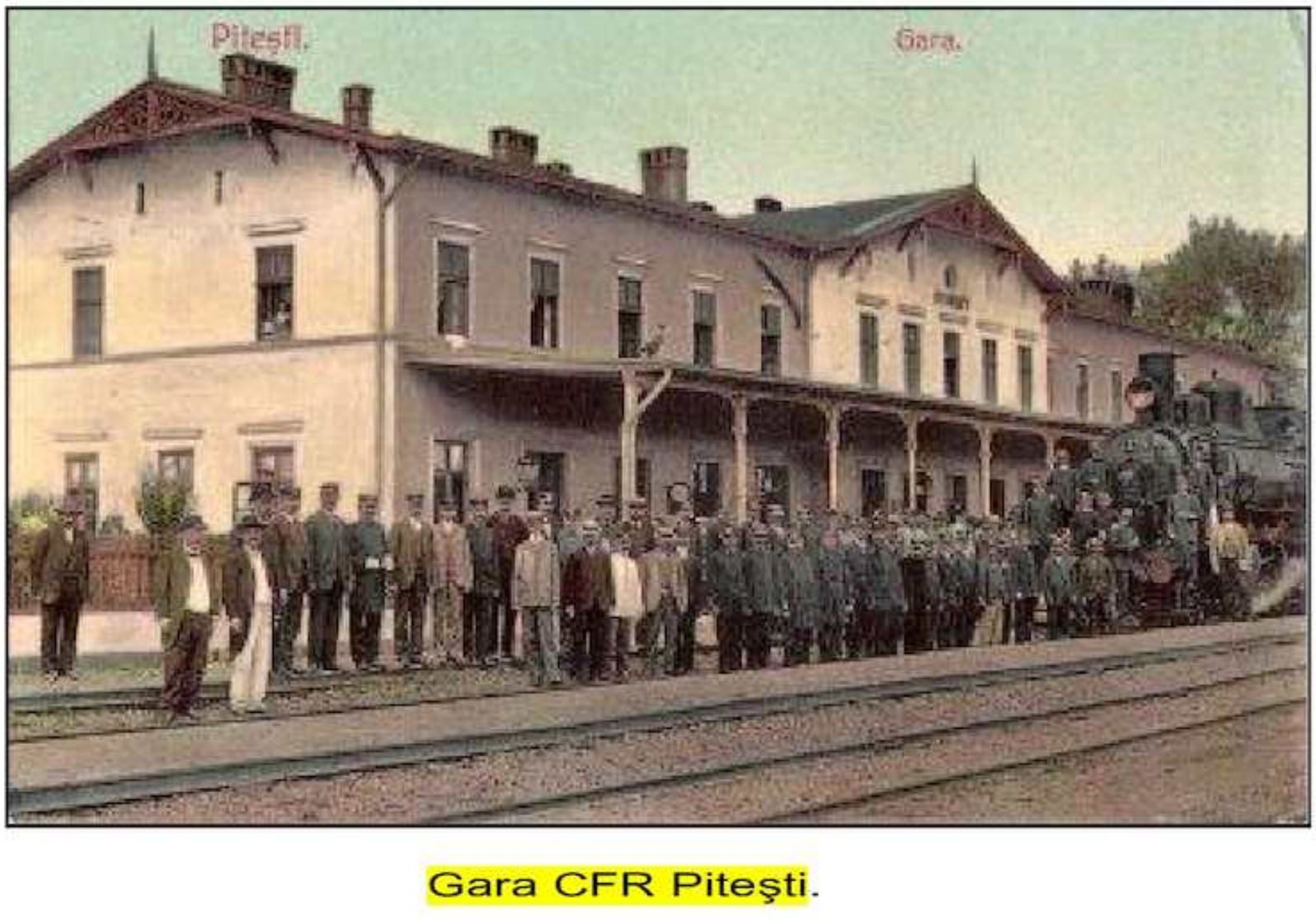

Gara CFR Piteşti.

Administraţia financiară şi Tribunalul.

Liceul «I. C. Brătianu».

Hala de peşte din Piteşti.

Hala de carne şi de peşte.

Foişorul de foc.

Strada Şerban Vodă.

Din arhitectura modernă piteşteană.

Grota din Parcul Trivale.

Vedere din Parcul Trivale.

Primăria municipiului Piteşti.

Pecetea voievodului Mircea cel Bătrân.

DE ACELAŞI AUTOR:

au apărut:

- **Confesiuni literare**, Bucureşti, 2003● 252 p.
- **Destine literare**, Piteşti, 1999● 226 p.
- **Evocări literare**, Piteşti, 2014● 264 p.
- **Solilocvii. Reflecţii lapidare**, Piteşti, 2004● 106 p.
- **Stanţe din circumstanţe. Epigrame**, Piteşti, 2005● 108 p.
- **Rezistenţa armată anticomunistă de pe versanţii sudici ai Munţilor Făgăraş**, Piteşti, 2006● 264 p.
- **Epopeea Rezistenţei anticomuniste din Poenărei**, Piteşti, 2009● 152 p.
- **Argeşul monumental. Enciclopedie patrimonială**, Piteşti, 2011● 560 p.
- **Argeş. Dicţionar etnocultural**, Piteşti, 2006● 318 p.
- **Monumente memoriale din Argeş.Cruci de piatră**, Piteşti, 1999● 328 p.
- **Ceramica din Argeş-Muscel,** Piteşti, 2001● 230 p.
- **Civilizaţia pietrei areal etnocultural Argeş-Muscel**, Piteşti, 2008● 272 p.
- **Corbi-Muscel. Monografie etnoculturală**, Piteşti, 2006● 176 p.
- **Poenărei-Muscel. Monografie etnoculturală**, Piteşti, 2008● 320 p.
- **Câmpulung-Muscel. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2015● 326 p.
- **Curtea de Argeş. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2015● 208 p.
- **Piteşti. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2015● 280 p.
- **Argeşul artistic - evocări biografice**, Piteşti, 2015● 246 p.
- **Portrete-pirogravură-panseuri**, Piteşti, 2014● 180 p.

în colaborare:

- **Glosar arealul etnocultural Argeş-Muscel**, Piteşti, 2013.
- **Argeş. Ghid turistic al judeţului**, Bucureşti, 1978.
- **Argeş. Cartea eroilor**, Piteşti, 1984 – redactor.
- **Arc peste timp**, Piteşti, 2006.
- **Mioveni. Paşi În timp**, Piteşti, 2007.
- **Stâlpeni-Argeş-România. Carte de identitate europeană**, Piteşti, 2009.